

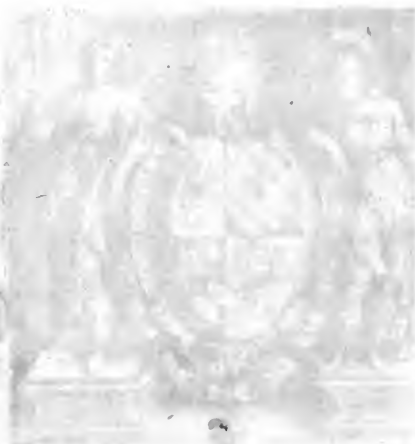
MARCI VELSERI
RERVM BOICARVM
LIBRI QVINQVE.

Hiſtoriam à gentis origine, ad Carolum M. complexi.

AVGVSTAE VINDELICORVM,
Ad inſigne pinus.

Cum priuilegio Cæſaris perp.

ANNO MDCII.

PRINCIPES BOICI,

Qvi queüe siue apud Boios, siue exteros dominati sunt: tum plerique qui hos, siue sanguine siue affinitate, attigerunt. Intermixtis qui Boijs exteri imperarunt. Vtrobique interdum coniecturis indultũ, quarum rationes explicatæ.

Libro primo.

Libro secundo.

Quibus T. B. *additum, Tolisto-Boios spectant. Quibus* M. *Marcomanos, sub quorum nomine Boij aliquamdiu latuerunt.*

M. AV-

Libro tertio.

Quibus B. P. *additum, Boicæ principatum tenuere. Quibus* L. R. *Langobardorum Reges ex Boijs fuere.*

)(3 Libro

GVN-

Libro quinto.

EPISCOPI.

IVVAVIAE, *siue* SALISBVRGI.

REGINOBVRGI.

LAVREACI.

BATAVIS.

POST HAEC LAVREACENSIS ET BATAVENSIS SEDES COALVERE.

FRI-

ARGVMENTA.

Libro primo.

GEntis origo. Nomen. Insignia. Transitus in Italiam, & res ibi potissimùm, per annos circiter quadringentos, gestæ.

Libro secundo.

REs in reliqua Europa, & Asia, ante constitutum in Boica principatum, à Boijs gestæ. Bauariæ nomen unde natum, & eius ad Boios analogia.

Libro tertio.

PRincipatus à Theodone in Boica constitutus, anno post Christum natum DVIII. Boicæ descriptio: quique eam populi ante Boios habuerint. Res gestæ ad annum usque DCXVI..

Libro quarto.

REligio Christiana, Ruperto docente, recepta. Res in Boica, & à Boijs in Italia gestæ ad annum DCXXX.

Libro quinto.

REliquum historiæ ad annum DCCLXXXVIII. Thassilo cum Theodone filio à Carolo Magno exauctoratus.

MARCI VELSERI

RERVM BOICARVM

LIBRI QVINQVE, AD MAXIMILIANVM BOIORVM DVCEM.

Liber primus.

PIetatis tuæ in patriam fuit, Sereniſſime Princeps, uniuerſam Boiorum gentem, quæ ſiue iam nunc eſt, ſiue poſthac ſequetur, ſed & quæ præteritis annis unquam uſquam extitit, ab omni antiquitate, benefaciendo velle demereri. Quod viuis atq; præſentibus repræſentare, promptum & procliue, religione, prudentia, iuſtitia, æquitate, clementia, virtutibus regijs alijs, quarum fructus deinceps ad poſteros permanaturi ſunt, cum memorabili nominis tui commendatione. Sed quâ maiores, morte dudum functos, poſſint attingere, via nulla retrò eſt; niſi quod hoſce, in beatis etiam nunc ſedibus, ubi æternum æuum felices agitant, te talem tantumq;

genuisse, lætari existimandum. Ceteroqui ad illos priuatim, unum beneficij genus pertinet, quod nemo unquã bonus contempsit, nominis, rerumq́; gestarum famam, diuturni temporis vetustate languescentem, atque intermorientem, ex situ & tenebris, in vitæ quodammodo lucem & splendorem reuocare. Seriò enim, mortuorum vita, in viuorum memoriâ posita, memoria, sine litterarum monumentis, obscura & caduca est. Historiam itaque scribi voluisti: isti primùm fini, posterùm inde exemplo, documento, Boici generis bono uniuersè. Piè hoc. Illud prudenter; cum sub imperio tuo degerent homines eruditionis laude florentes, magna etiam exterorum quorundam fama esset, antetulisse ceteris, & legisse præ omnibus, scriptorem ex amica & fœderata potissimùm ciuitate, qui maleuolentiæ, & inuidiæ, & adulationis caussas, procul haberet. Veritatis hæc nimirum fiducia, virtutis conscientia est, narratori nullis affectibus obnoxio, res tuas tractandas credere. Nam nos sanè liberum pectus afferimus, nec inania scientes captaturi, nec rectè cuiusquam facta volentes pressuri, nec quę secus euenere, ut in longo temporis curriculo multa utrimque accidere necesse est, parsuri prodere, publicè interesse rati, fugienda sequenda iuxta notescere. Ceterum non sustineamus affirmare dubia, non item subducere, quæ vero accepimus similia. Magnitudinem oneris aspectu æstimauimus, versatum

ſatum libratumq́; deinde, ſenſimus multò magis: ſuperiorum annorum ſcriptores Boici, feramus ſi non ſubleuant, niſi verò aggrauant etiam, quamquam nullius labores obtrectamus, res in confeſſo eſt: humeros tamen non ſubduximus, ſed tuo freti maximè iudicio, memoriæ populi amici, belli paciſq́; artibus incluti, pro virili parte lubentes conſuluimus.

IN Europę diuiſione, veteres multò maximam partem Celtarum populis tribuiſſe comperio. Regionem ad ambas Rheni ripas, quod Dio ſcripſit, tum hinc omnem quæ poſtea Gallia & Hiſpania fuit, Gades uſque, uti Ephorus, inde porrò quicquid terrarum ad Scythas iacet. Celtiberiæ & Celtoſcythiæ clara utrimque nomina, rei fidem ad poſteros propagarunt. Extremas etiam ſub Septentrione oras, Celtas tenuiſſe, ex Hipparcho pâret; hic ſolem æſtiuas noctes perpetes in Celtica lucere memorat, quod, præterquam ſi qui ad ipſum prope cæli cardinem colunt, nulli hominum generi poteſt contingere. Ad miraculi ſpeciem in fabulam auxit Eudoxus Rhodius, eſſe gentem circa Celticam, quæ noctu videat, interdiu non videat. Sed Celticæ appellationis fama, vetuſtate hebetata, de ceteris eſt obſcurior: in Gallia, & quæ, nomine ſerò mutato, nunc Germania eſt, diutius tenuit. Vltra tamen

Dio lib. 39.
Eph. apud Strab. lib. 4.
Hipp. ap Strab. lib. 2.
Eud. ap. Apollō. hiſt. mirab. 24.

Rhenum arctata paullatim, accisis postmodum magis magisq; finibus, in ultima demum Gallia hæsit, partem eius complexa circiter tertiam. Nec est vocabulum Celtico vetustius, aut omninò aliud, quo Germanos Græci Latiniq; homines, ante inuentum Germaniæ nomen, uniuersè appellarint, cum priuata Celticarum gentium supersint. Nam quod sacrarum litterarum interpretes fere consentiunt, Ascenezem, natum Gomero Iapheti filio, cui Noë pater, imperium hac extendisse, uniuersæ genti nomen fecisse, & Hebræi ex vetustissima antiquitate hodieq; usurpant, reliquorum populorum linguæ nunquam sequutæ sunt. Scio Cimmerios & Cimbros nuper in hac causa suffragatorem inuenisse, qui eos non Germanis tantum & Gallis, sed innumerabilibus præterea gentibus, Aborigines ausus est asserere, secundis multorum sententijs, qui nouitatis ubique amor est. At præiudicatæ opiniones eualuere, nec Cimmeriæ tenebræ ullis ingenij & litterarum luminibus satis potuere dispelli. Ego Celtas, qua longissimæ ætatis memoriam respicio, Galliam & Germaniam complexos reperio. Et præposteram ambitionem interpretor, Germanorum Gallorūq; principatum hac illac trahentium, quando uterque populus uno nomine olim censsus, ijsdem originibus ortus censendus est. Græcos auctores habeo (quos penes tam vetustæ tamq; incertæ rei fides erit) conditorē fuisse Celtum, filium siue Herculis ex

Cæsar de bel. Gall. lib. 3.

Genes. c. 10.

Ioan. Gor. Becan.

Etymol. u. Κελτοί.

ex Celtô, aut Celtine, aut Sterope, siue Polyphemi ex Galatea: Timagenes, simpliciter regem dixit. Sanè Herculem apud se egisse, Germani credi voluere, auctor Tacitus. Qui patria tamen sequutus carmina, originem Manno, filio Tuistonis, Dei terra editi, tribuere maluit. Nos hoc genus narrationes, quo merentur loco, seponimus, operam ijs ad aliquam veri speciem conformandis, non lusuri. Iosephus Moyseæ historiæ interpres non malus, Aschanaxem retulit (Ascenezem appellauimus) condidisse Aschanaxas, siue Rhegines: eo nomine si Rheni accolas respexit, ut videri hominibus eruditis intelligo, iam Aschanaxes Celtarum generatim sit conditor, siquidem Galli & Germani Rhenum æquè accolunt.

Parthen. amat. c. 30.
Etymol. in Celtica.
Appian. Illyr.
Timag. ap. Ammian. Marcell. lib. 15.
Tac. de mor. German.
Iosf. antiq. lib. 1. c. 11.

Celticam autem vocem, Cæsar indigenam esse pronuntiauit: inde tot eius notationes atque explicationes, haud ita dudum exortæ sunt, quot hominibus otio iuxta & ingenio abutentibus, vacauit excogitare. Earum ut una aliqua vera sit, fieri fortasse potest, ut certa & comperta nobis habeatur, fieri, quantum video, vix potest, itaq; cogitatò prætereo. Porrò Celtarum gentes, quod pro terrarum spatio necesse, fuere multiplices. Neque nunc facilè explicatu sit, quam quæque regionis oram, utram saltem Rheni ripam, primum occupauerit: nam nullis reliquis domesticis litteris, obscurum, atque incertum adeò est, si quid hîc exteræ suppeditant.

Cæs. bel. Gall. lib. 1.

Pol. lib. 1.

Bona fide Polybius, quæ à Narbone ad Tanaim in Septentriones vergunt, illa etiam tum ætate inexplorata fuisse omnia, somniorum loco quorundam de ijs dicta, scripta, habenda monuit. Id quam vellem sibi certi, huius & superioris memoriæ, scriptores, persuaderi passi, historias quæ dudum periere, duxissent perditas, iam illi nimium quantum operæ, quod inanibus coniecturis excogitandis exornandisq; posuere, potuissent compendi facere, lectores simul incredibili tædio, molestæ & absurdæ lectionis, ut meus saltem sensus est, leuare. Taciti sententia, hominis rerum nostrarum apprimè callentis, sua se verisimilitudine approbat, antiquitus utriusque partis populos, ut quisque eualuerat, occupasse permutasseq; sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia diuisas; quantulum obstaret enim Rheni alueus, pari maximè utriusque tunc temporis ripæ libertate? Itaque, non, si alicuius aliquando gentis sedes, ultra citraúe Rhenum, videbimur idoneis testibus posse constituere, consequetur ideò, primas illas fuisse & perpetuas, ab usque ultima origine: quandoquidem multas retrò migrationum vicissitudines latêre, verisimile admodum, sed memoriæ, infiniti prope temporis diuturnitas, velum obduxit.

Tac. de mor. Germ.

Celtarum Boij habiti, gens ampla & valida. Nomen Tarquinio prisco Romæ regnante, in Italia primùm auditum est. Vetus poeta Simylus, Romulo olim

Sim. ap. Plut. Romulo.

olim Rege, Capitolium à Tarpeia Boijs & Celtis proditum ſignificat,

Ἡ δ' ἄγχου Ταρπηΐα παρὰ Καπιτώλιον αἰπὸς
    Ναίουσα, Ῥώμης ἔπλετο τειχολέτις.
Κελτῶν ἣ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γονέων,
    Σκηπτούχων πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Et paullò poſt,

Τὴν δ' οὔτ' ἂρ Βόϊοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
    Χηράμενοι, ῥείθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.
Ὅπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν,
    Κούρῃ ἐπὶ στυγερῇ, κόσμον ἔθεντο φόνου.

Sed palam falſus, illa quippe Sabinis prodidit. Tarquinij regno, primus Belloueſus, pleroſque Galliæ populos, Elitouius inde Cenomanorum, manum in Italiam duxit. Sequuti Boij & Lingones, incertum quibus profecti ſedibus, & quo duce; ex Celtica veniſſe conuenit. A Boijs quæ Laus Pompeia poſtea dicta, condita; & Pado traiecto, Etruſcis atque Vmbris pulſis, magnus agri modus, & urbes opulentæ perplures, intra Apenninum inſeſſæ ſunt. Etruria media Italia, ad utrumque tunc littus porrecta, cum ſapientiæ ſtudio, atque religionis opinione, tum ingentibus terra mariq; claruit opibus; & verò populum, cui Etruſci loco ceſſerint, animis manibusq; valuiſſe oportet. Belloueſo SIGOVESVS frater fuit, impigri ambo iuuenes, Ambigati ſorore geniti (Ambigatus Celtico Rex erat) auunculi conſilio

Liu. lib. 5.

Plin. lib. 3. c. 17.

SIGOVESVS.

Iustinus lib. 24. filio, prægrauantem domo multitudinem, hominum trecenta omninò millia, ductis colonijs exonerare aggressi, cum alteri Italia obuenisset, Hercynij saltus huic sortitò dati sunt. Quæ Sigouesum gentes sequutæ, à Liuio, omnis huius historiæ scriptore, non est proditum, nec enim suscepti operis argumentum eò pertingebat: De Belloueso proditum, maximas peditum equitumq; copias, ex Biturigibus, Aruernis, Senonibus, Aeduis, Ambarris, Carnutibus, Aulercis coactas, Italiæ intulisse. Procliue verò coniecturam ducere, fratrem, cui aspera Hercyniæ peterentur, neque pauciores numero, & æquè bello bonos ac strenuos, sub signis habuisse, quod Ambigati voluntate, utrique, quantum hominum vellet, licuerit legere. Tectosages nimirum potissimum, & Heluetios, & Boios: quando ex omnibus Galliæ populis, hæc ad Hercyniam nomina claruere, extra syluam Tectosages & Heluetij, Boij intra, quâ mediâ Germaniâ, magnum terrarum tractum, perpetua vasti nemoris corona, in orbem cingit. Tum Boiohemo nomen regioni ex re inditum: prioris appellationis, si qua fuit, vestigium omne deperijt, isthæc postea, quantumuis mutatis cultoribus, manet. Bellouesus autem & Sigouesus, expeditionem, annos circiter sexcentos totos ante Christum natum, suscepere. Initia siquidem Prisci Regis, cui illi æquales, hunc numerum superant, vitæ exitus non assequitur. Atque ea antiquissima

Cæs. de bel. Gall. lib. 1. Tacit. de mor. Germ. Strabo ex Posid. lib. 7.

ANN. ANTE CHR. NAT. DC.

Omnes chronol.

est

est Boiorum memoria, certis litterarum monumentis consignata. Multis prius sæculis conditos, vires paullatim, ut habentur res mortalium, extulisse crediderim, quæ reseratis hinc Italiæ alpibus, Hercynij inde saltus latebris, fortissimis utrimque nationibus pulsis, duobus imperijs felici audaciâ, una tempestate constituendis, potuerint sufficere. Verum enimuerò hæc scriptorum silentio pressa iacent. Quin nec illud promptum explicare, quibus Boij ea ætate in Gallia finibus usi, & num hos continenter tenuerint, an prioribus alijs aliquando expeditionibus alicunde profecti, illuc immigrarint. Quòd Iulius multis post sæculorum curriculis, Boiorum aliquos in Aeduorum confinio collocauit, id de quo quærimus, longo interuallo non attingit, & ea sanè manus ex Germania in Gallias retrò redierat. Cæs. bel. Gall. lib. 1.

Memorare possim, qui auctores Boios, magnis emensis terrarum spatijs, iter ex Armenia usque tenuisse asserunt. Sed ij neque quem sequantur, neque quod tantæ, & tam vetustæ rei testimonium laudent, idoneum ullum nominant, neque eorum de reliquo oratio, quo quidem modo ab ipsis concepta est, veri faciem, probabilemq; speciem obtinet. Quamquam enim, Noëticum alueum, humani generis diuino consilio seruatorem, post uniuersi orbis eluuiem, in Armeniæ montibus consedisse, inde mortales omnes effusos esse, conuenit: Vitus Arenpek. And. Monachus manuscr. alij passim. Genes. c. 8.

B Ex

Ex quo fit, non hoc tantum, quod isti de Boijs ponunt, sed quicquid præterea hominum, ubi ubi terrarum degit, ex Armenia prodijsse: Atque si antiquissimæ populorum profectiones, terra & pedibus, non mari & classe, susceptæ sunt, quod planum existimo atq; expeditum, consectarium, Germaniam ante Galliam & Hispaniam, hominum paruisse cultui, quippe quæ ex Armenia huc proficiscentibus occurrat prior: Quamquam inquam hæc testata sint, res tamen eò redit, ut si semel approbetur, Boicum nomen tam vetustam antiquitatem attingere, reliqua ordine consequantur, & ex Armenia originem trahere, & in Germania prius quam in Gallia auditum esse: sin rursus priscæ adeò memoriæ indicium certum nullum extat, nam nullum proferri video, tam fieri potest, Boiorum gentem, hisce demum regionibus, habitata iam Germania & Gallia, siue coniunctim Celticâ verius, quam antea in Armenia fuisse conditam. Quod dum fidei & pudori consultum imus, in medio relinquimus, Boios uniuersè Celticam gentem appellasse satis habentes, nam hoc tutò & rectè poterat. Cordi nobis geographorum ratio, quorum tabulæ, extremum terræ marisq; limbum, ignotæ oræ nomine præscribunt, tantò pudentius, quam si incomperta & irreperta, pro certis exploratisq; afferant.

De nominis notatione, eadem mihi mens. Etsi fidenti alicui coniectori, non prorsus inane videri

queat,

queat, quod memini legere, neque antehac obseruatum esse, admirationem habet, Boiaros an Boieros, quæ Germanis puta Boiorum appellatio, ista etiamnum ætate, apud Moschos, qui ad Armeniam in orientem vergunt, claritudinis & nobilitatis adhuc haberi vocabulum, quippe quod amplissimo gentis ordini tribuatur. A bobus qui duxere, Bœotico inuento, aut Bauaro aliquo, siue Boioario, qui ex Armenia venientium princeps fuerit, næ illi oppidò ineptiunt. Nisi Brutum Armeniæ & Chaldçæ regem, & Archelaum, & filiam principis de Griffis, & Hectorem, & Ionnam, & Simpilionem cum Salandra Aegyptia, Bauari maiores, ferre possumus. Insciti item illi qui Boium Herculis filium fuisse narrant, fratrem Norici, Hunni & Heluetij, natu minimum, Rhomum tunc Galliæ imperantem, regnum inter malè concordes diuisisse. Iam quid eos producam, nisi ut rideantur profectò, qui Boios in Iobabo Iectanis filio, Heber nepote, quærunt? Heber autem Salem patrem, Arphaxad, Semo Noe filio natum, auum vocauit. Saltem Iobus nugaturis in mentem venisset, ut quo se iactarent homines harioli haberent, excogitato nomine, cuius totidem litteræ traiectæ, Boium exprimunt. Probabiliores fortasse aliquantò alteri, acutiores equidem, certiores nihilò, Boger, unde Boier & Boij prodierint, dictos dixere, qui arcubus pugnarent, quod Bogen patria lingua arcus sit. Ab imperan-

Herbersteinl Possseu. Heidenstein. alij.

Manuscripti obscuri.

Meminit Arenpek.

Manuscriptorũ quorundam ineptiæ variæ.

Bec. Hermath. do alij & ab offerendo, Boi nomen traxere bifariam. Inuenti denique, qui Auarum appellatione huc abuterentur, nam Bauaros ex Boijs & Auaribus coijsse existimant. At Bauarorum appellationem recentem, à Baioarijs fluxisse, Boioarios nomen Boijs debere, erit cum docebimus. Nunc ad ea quæ certorum auctorum testimonijs comperta, redeo.

Pol. lib. 2. Occupatis ergo uberrimis Italiæ campis, victores Galli, siue illi Celtæ, (Polybius utrumque nomen promiscuè tribuit) regionem partiuntur. Boijs, quorum centum & duodecim tribus erant, locus inter Padum, Apenninum & Ariminum obtigit, Ananibus Aegonibus & Senonibus proximus. Ibi omnes pagatim & vicatim habitare, nec salutem mœnibus, sed virtuti concredere, cetera rudes incultiq;, in herbarum toris cubare, ferina vesci, non artibus, non apparatui paullò humaniori indulgere, duas tantum res industriè prosequi, viros scires, militarem disciplinam, & agrorum cultum, nullas priores pecoribus & auro diuitias ducere, quod hæ dominum nimirum peregrè etiam comitentur. Amicitias & clientelas magna ambitione parare, multo studio tueri, neque id temere & nullo consilio, qui plurimis clientibus stipatus, Deuotos, Soldurios, Ambactos & Comites, Cæsar atque Tacitus variè appellant, unus reliquos potens percellere, omnibus terrori esse; nam incredibilis istius ordinis in patronos affectus, quorum nedum vitæ & saluti, sed etiam

Cæs. de bel. Gall. lib. 3. & 6. Tac. de mor. German.

etiam famæ, propriam posthabere, sacramentum erat, superstitem verò principi ex acie decedere, probrosum in omnem vitam reliquam, nec fere repertus, qui eo interfecto cuius se amicitiæ deuouisset, mori recusaret, illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, hoc demum in prima commendatione positum. Cum eiusmodi institutis Boij Celtæq; ceteri, in Italia viuerent, & vicinorum plerique siue metu agerent obnoxij, siue vi & armis ad exitium & vastitatem euerterentur, anno quo Veij à Camillo capti, qui fuit antequam Christus nasceretur trecentesimus nonagesimus quartus, & illo prorsus die, Melpum, opulentia præcipuum in Transpadanâ oppidum, ab Insubribus, Boijs & Senonibus deletum est, uti Cornelius Nepos retulit. Sexennio non toto interiecto, Galli (tum Clusium BRENNO duce obsidebant) Fabiorum iniuria accensi, qui cum legati venissent, se palam pro hostibus gesserant, relicto Clusio, Romam recto itinere petierunt, fusoq; & fugato ad Alliam obuio exercitu, urbem propemodum vacuam & desertam nacti, inflammarunt, reliquias Romani sanguinis, & spem imperij, quod terrarum inde orbem tam latè complexum tenuit, Capitolinæ arcis angustijs conclusas circumsidentes, ad desperationem ferri adegere, proq; vita & libertate auro coëgere cernere. Fama Senones vulgo sequitur, an ad Boios aliquâ pertineat, Liuius dubium fecit, est enim ambigens,

ANN. ANTE CHR. NAT. CCCXCIV.

CCCLXXXVIII.

BRENNVS.

Nepos ap. Plin. lib. 3. c. 17.

Rom. historiæ scriptores passim.

Liu. lib. 5. Plin lib. 3. c. 15. Strabo lib. 5. alij.

num Senones ſoli venerint, num à reliquis omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adiuti. Sed adiutos veniſſe à pleriſque, vero propius. Nam ſiue Etruſcum, ſiue Romanum bellum, præ Melpino quî potuêre contemnere? cum Melpino Inſubrum & Boiorum auxilia aſciuerint; deinde Polybius, accuratus inter primòs, & religioſus, & vetuſtus auctor, Ananes, Boios, Aegones atque Senones, hoc loci & temporis coniunxit, quas nobiliſſimis Celtarum in Italia gentibus accenſuit: Strabo Boios, Inſubres & Senones, maximas appellauit: ferociſſimorum elogium Boij, eximiè ab Appiano tulere, quamquam homo Græcus, militarem virtutem aſperiore paullò vocabulo perſtrinxit. Scriptor belli Punici medij poeta Silius, Chrixum Boiorum ducem, Brenni ſtirpe ſuperbientem memorat,

Pol. lib. 2.

Str. lib. 4.

App. Celico, Βοιοὶ κελτικὸν ἔθνος θηριωδέστατον.

Sil. lib. 4.

Boiorum ante alias, Chrixo duce, mobilis ala,
Arietat in primos, obicitque immania membra.
Ipſe tumens, ataui Brenni ſe ſtirpe ferebat
Chrixus, & in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpeioque iugo, demens, & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fuluo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ veſtes, manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.

Quæ ſi ad hiſtoriæ fidem ſcripta ſunt, ut pleraque Silij, Boios Romæ capiendæ non interfuiſſe tantū, ſed præfuiſſe quoque oportet, qui ducem dederint.

Certè

Certè Virgilius, cui nullum temerè verbum excidit, Gallos Capitolij obsessores, eodem corporis cultusq; habitu, quo Silius Boium hunc descripsit, Virg. Aen. 8

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.——-——

Siue gentis morem sequutus, siue tabulam antiquam pictam aliquam, utrumque potuit. At virgata sagula quæ sint, læuè explicauit grammaticus interpres. Versicoloria appellauere Tacitus & Sidonius. Barbarus, inferioris æui scriptor, Gallos illis ad Carosi ætatem usque, usos esse ostendit. Ex Diodoro pâret, fuisse in tessellatam prope speciem, interstincta, & coloribus variegata, ut si quem retium plagas & maculas, pictis tabellis explere, & solidare delectet, funiculi decussati virgarum vicem sint, sic futurarum viæ in segmentatis vestimentis istis, quas si auratæ lineæ ad ornatum clauderent, omne enim Gallicum nomen auro apprimè delectabatur, vestes auro virgatæ dictæ, quod de Chrixo Silius scripsit. Ab areolarum autem hoc modo, vetustissima Boicorum insignium pars, cæruleo & candido alternata, perparum abit, quadris modicè in rhombos nimirum compressis, cuius generis virgato sagulo, miles Thoracomachus, in prisco de rebus bellicis libro, ornatus visitur. Atque ego compertum habeo, pleraque insignia quorum meri colores, ex militari primò habitu manasse, seu quod hactenus eodem recidit,

Seruius. Tacit. hist. lib. 2. Sid. lib. 4. ep. 20. Barb. Scriptor Sangallens. de vita Caroli M. sub finem lib. 1. Diod. lib. 5. c. 9. Liber qui Notitiæ utriusque imperij subiunctus.

recidit, in militum saga migrasse ex clypeis. Eant
Herod. Eut. si qui fabulam de Psammetichi panibus probare adhuc possunt, commento vix poetis decorè usurpando. Rhombos plerique ter septenos obseruauere, alij aliter constituere: in caussas eius numeri, uti colorum itidem naturam & præstantiam, atque inde significatum, subtilius inquirere, vereor frustra fieri, etiamsi antiqua est numerorum superstitio, & benigna otiosis hæc omnis ad disserendum materia. Tenuit apud Germanos mos deinde perpetuo, Tacitus genti uniuersim tribuit, scuta lectissimis coloribus distincta, præcipuum cultum credere, in quē etiam sensum scribit, Germanorum scuta viminum textus esse, vel tenues & fucatas colore tabulas.

Tac. de mor. Germ.

Tac. Annal. lib. 2.

Galli Româ post septem menses profecti, caussæ variè iactatæ sunt; siue pestilentia abactos & fame, siue Romani exercitus superuentu pulsos; siue patriæ denique charitate reuocatos, quam Veneti, per eorum absentiam occasionem nacti, popularentur, icto cum Romanis fœdere, urbe relicta, domum redijsse incolumes. Quod Polybio accredimus. Camilli victoria, & extorta hostibus præda, nec Romæ fidem inuenit, Drusus quippe demum, qui Drauso cæso primus cognomen reperit, Proprætor aurum Capitolinum ex Gallia retulisse dictus, multis post annis, quod, si Camillus in re præsenti recepit, fieri quî potuit? Atque hoc semel, exemplo, quam proni scriptores, res suorum tollere, hostium pre-

Pol. lib. 1.

Suet. lib. c. 3.

premere (verè falsò, famæ securi plerique, iuxta habent) qua vetustatis præsertim licentia, audendi animos adijcit.

Gallos inde domestica dissidia exercuere; quod enim Italicorum felicitas & potentia, permagnam apud inalpinos haberet inuidiam, in gente irritabili & bellicosa, sæpe ad cædes deuentum est. A quibus cum primùm quies, arma in Romanos iterum versa, repetitis sæpe adeò vicibus, & tanta virtutis obstinatione, ut Romani, cetera fidentes virium, & inuicti animorum, adusque extrema Reipublicæ tempora præ se habuerint, alia omnia virtuti suæ prona, gloria belli Gallos ante se esse, cum quibus non de gloria, sed pro salute certaretur, & quantumuis victores plerisque ijs bellis, timorem adeò non posuere, ut eum, peculiari propemodum tumultus nomine, quo in nullo præterea externo hoste usi sunt, fateri neutiquam verecundum duxerint, quo & sacerdotum vacationes, & priuilegia cessare voluere, unde metus magnitudinem æstimes. Nam Cæsar, acer inprimis, & nulli gratiæ obnoxius in hac caussa iudex, Gallos virtute belli, omnibus gentibus prælatos, scriptum reliquit. Quarum Celticarum Gallicarumúe gentium, quę præcipua tunc extiterint ad laudem facinora, raris litteris consignatum reperire est, & absurdi proinde conatus, Boica diuinando singillatim prosequi velle atque eruere. Cum tamen magnam eorum partem ad Boios spe-

Pol. lib. 1.

Salluſt. Catilin. & Iugurth.

Feſt. u. tumul. tuari. Cic. Phil. 8

Cæſ. de bel. Gall. lib. 5.

ctasse, ut ut rerum & temporum definitione incomperta, pro comperto exploratoq; sit. Nos quæ in eam aut alteram partem obseruauimus, deinceps exsequemur.

Liu. lib. 7. Eutrop. lib. 2. Oros. lib. 3. c. 6. Frontin. lib. 2. c. 4.

ANNI ANTE CHR. NAT. CCCLVI.

Memorabilis habita inter primas Gallorum expeditio, anno ante Christum natum trecentesimo quinquagesimo sexto, Caijs Fabio & Plauto Coss. quam Boiorum ductu & auspicijs motam Appianus scripsit. Hi cum Prçneste venissent, porrò progressi circa Pæstum consederant. Romæ C. Sulpitius Peticus Dictator dictus, M. Valerium magistrum equitum cooptauit, & robore militum ex duobus consularibus exercitibus lecto, in aduersos duxit. Bellum trahere Sulpitio consilium erat, quando nulla res cogeret se fortunæ tradere, hoste neque commeatu instructo, neque munimentis firmo, ijs præterea animis corporibusq;, nam hæc de Celtis omnibus Romanos habebat opinio, quorum quia in impetu tota vis esset, ea exigua interiecta mora, sponte languesceret. Sed militum ardore & ferocia impulsus, in aciem tamen descendit. Vbi, cum suis plus animorum quam virium esse cerneret, hostem insidijs captare aggressus, agasones mulis impositos, & armis ornatos, aliquot intermistis equitibus, clam in proximos montes iubet succedere, ibi se syluis occulere, quousque conserto iam prælio, signũ mouendi ostendendiq; daret. Atque pugnâ ad montium radices commissa, primi Romanorum, emissis

Appian. Celtico.

emiſſis pilis ſubſedêre, donec ſecundi, tertij & quarti mitterent, quibus itidem poſt iactum ſubſidentibus, Boiorum eo inuento tela ab illis vitata ſunt, poſtquam verò poſtremi miſiſſent, iam omnes ſimul coorti, clamore ſublato, in hoſtes agmine facto irruere occuparunt. Boij contra, dextrum Romanorum cornu acriter inuadere, nec ſuſtineri poterant, ni præſens Dictator, cohortando increpandoq; ſuos confirmaſſet; præcipuè pudorem valuiſſe memorant, ne ullum periculi genus defugere videretur miles, qui certamen paullò ante tam auidè cõcupiſſet, impreſſione itaque rurſus factâ, Boica acies turbari, & inclinari adeò cœperat, cum ſe vanus è monte terror, accepto ſigno oſtendit, ſpecie, ut hoſtium caſtra petere crederetur, quo metu pugnâ omiſsâ, effuſa paſſim ad caſtra fuga ſequuta eſt. Illic quoniam magiſter equitum præuerterat, fugientes ad montes ſyluasq; verſi, victori ſe eripere nequiuere, ab agaſonibus quippe excepti, & atrox admodum ubique cædes, in ſylua maximè edita, ut Appianus omnem illum Boiorum exercitum, tunc deletum prodiderit. Sulpitius triumphans urbem ingreſſus, magnum auri pondus ex ſpolijs conflatum, ſaxo quadrato ſeptum, in Capitolio dedicauit. Bella poſtmodum Gallica, interpoſita etiam aliquando triginta annorum pace, complura ſequuta ſunt, non uno fortunæ tenore: quæ ſciens prætereo, quando Boicũ illis nomen nullus ſcriptorũ intexuit. Polyb. lib. II

ANN. ANTE CHR. NAT. CCLXXXII.

Anno demum ante Christum natum ducentesimo octuagesimo secundo, cum Galli Romanos, sub Arretinis ferè mœnibus, magna pugna vicissent, qua L. Cæcilius, siue Prætor siue Consul occubuit, Tribuni præterea septem, viri nobiles multi, & militum cæsa fuere tredecim millia. Postero, P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Coss. Romani instaurato exercitu, irâ, quam ignominiæ pudor acueret, accensi, in Gallorum fines progressi, Senones habuere obuios, quos collatis rursus signis, versâ retrò belli alea, fœda adeò strage castigauere, ut si qui prœlio superfuere, patrijs eiecti sedibus, regionem victori vacuam reliquerint. Romana colonia in urbem Senonum principem deducta est, ea Senæ Gallicæ nomen retinuit. Boijs, quod exemplum ad se pertinere existimarent, magnam ea res curam iniecit, prope enim Senones colentes, satis intelligebant, unâ Gallici nominis gente excisâ, Romanis aduersus reliquas auctos animos, odia non imminuta esse. Occupandum ergo rati, coactis quam maximis potuere copijs & Etruscis ascitis socijs, quibus perpetuæ item in communem hostem inimicitiarum caussæ supererant, Romanis ad Vadimonis lacum occurrerunt, mox congressi, summam rerum unius certaminis pugnæ inclinandam commisere. Festinatæ expeditionis & præcipitis consilij, sera, quæ solet, pœnitentia comes fuit, multis Etruscorũ cæsis, Boijs plerisque omnibus. Neque fracti

CCLXXXI.

Liu. epit. 12. Oros. lib. 3. c. 22.

Ex Pol. lib. 1. ut pleraque etiam sequentia.

eo

ANN. ANTE CHR. N. CCXXC.

eo ſucceſſu Boiorum ſpiritus, ſequenti anno, C. Fabricio, Q. Aemilio Coſs. collectis iterum viribus, & omni iuuentute quæ arma ferre poterat excitâ, Romanis ſeſe finibus denuo intulere, conatu ingenti, euentu magis etiam funeſto, dum bellum maiore animo quam conſilio geſtum eunt, internecione prope deleti, miſſis legatis, pacem temerè turbatam, inuitis animis repetere coacti ſunt. Quæ permultos poſtea annos tenuit, non antea irrita, quam ijs qui priorum bellorum fortunam præſentes ſpectauerant, morte extinctis, exorta temeraria iuuenum factio, rerum omnium rudis, diuturnæ pacis luxu corrupta, uti fit, aduerſa quæ experiendo nondum didicerat, nec euenire poſſe crederet, ergo præſentia faſtidire, rebus nouis delectari, earum occaſiones quærere, atque ultrò moliri, facilè irritari, & leues quaſque ex Romanis cauſſas, quoquo modo in calumniam trahere. Principum erant hoc genus conſilia, plebe neque volente, neque omninò ſciente. Illi clam ſuos, èxternis potiſſimùm fidere, & tranſalpina popularium auxilia confirmandis augendiſq; domeſticis opibus, euocare. Quæ Ariminum uſque proceſſerant, Romanam iam tunc coloniam, ante annos XXX. victis Picentibus deductam, cum Italici, multitudine perterriti, & vicinitate periculi admoniti, ſumptis armis, ATEM & GALATVM, Reges ipſi ſuos, rei tantę priuatim auctores, occiderunt, nouos inde hoſpites aggreſſi, mutuâ ſe

ATES ET GALATVS.

Perottus Polybij interpres hęc nomina omiſit.

cum illis cæde confecerunt. Pulcherrimum visum Romanis spectaculum, maximi belli metu, nullo suo periculo, sola hostium opera defungi; nam ad primum eius motus nuntium, habito delectu exercitum eduxerant, quem populari Boiorum conflictu audito, domum statim reuocauerunt. Et hæc quidem contigêre anno post pacem initam fere quadragesimo quinto, quem ducentesimum trigesimum sextum fuisse reperio ante quam Christus nasceretur, Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone Coss. Valerium illo anno bis cum Gallis congressum, primò aduersa fortuna usum, postea victorem extitisse, Zonaras & Orosius scripsere, verum si Polybio fides, ea certamina ad Boios nihil pertinuerint oportet. AN. ANTE CHR. N. CCXXXVI.

Atque hîc operæ pretium monere, Atem & Galatum, antiquissimos Boiorum reges esse, quorum pòst Sigouesum, & si fortè Brennum, certæ auctoritatis memoria extet; quo magis Boicorum scriptorum negligentiæ piget, à quibus cum isti præteriti, tum quos prætereà ex Polybio, Liuio, Silio, postea memorabimus, tot alijs contra, impudenter confictis nominibus substitutis, quando proximus ab imperitia ad temeritatem & fabulas flexus est.

Biennio interiecto, C. Licinio Varo P. Cornelio Lentulo Coss. Zonaras auctor est, Gallos multitudine fretos, quam maximam coëgerant, in spem venisse, Romanos terrore perculsos, desponsis ultrò CCXXXIV.
animis,

animis, nec tentatis armis postulata facturos. Missis ea fiducia legatis, Ariminensem agrum à Consulibus repetiere, colonos illa urbe, quam sui iuris esse, iniuriâ à Romanis occupatam detineri dicerent, iusserunt cedere. Consules ancipiti cura suspensi, nec importunæ legationi concedere, nec irritam ausi aspernari, quod exiguas circa se copias haberent, & subitum bellum formidarent, extrahendo tempori ad Senatum reiecere, pactis inducijs, dum legati irent redirent. Hi neutro eorum quæ petebant Romæ impetrato, in castra reuersi, res domesticas interim afflictas, & prope perditas reperere. Plerique enim ex fœderatis, reputatione Romanæ potentiæ, & proinde timore, sententia interim demutata desciuerant, atque in Boios populares ipsos suos, leui ingenio versi, magnum eorum numerum, inopinato aggressu conciderant, quamquam non impunè, multis quippe suorum vicissim desideratis, reliqui se se domum unde venerant, recepere. Boij, sociorum scelere & perfidia in hunc modum deserti, & Romanis proditi atque obiecti, pacem longè durissimis conditionibus, magna agri parte mulctati, inierunt.

AN. ANTE CHR. N. CCXXX.

Anno ducentesimo trigesimo, M. Aemilio Lepido M. Poblicio Malleolo Coss. C. Flaminius Tribunus plebis, legem Romæ, patribus quantumuis inuitis, tulit, qua ager Picenus & Gallicus militibus viritim diuidebatur. Ex Piceno Senones ante ali-

Præter Polyb. Cic. Lucullo, Bruto, 2. de inuent. & Catone. Etsi hîc Flaminium Q. Fabio Max. iterū Cos. Tribunū Pleb. fuisse scripsit.

quotannos eiecti, uti supra ostendimus; Gallicus is fuerit credibile est, quem Varus & Lentulus Boijs proxima pactione abstulerant. Id verò plerisque Gallorum, Boijs inprimis, qui Senam coloniam ægrè iam inde ab initio passi, Romanis contermini, iniuriæ proximi agerent, prorsus non ferendum videri. Quid enim? infinitam esse Populi Romani cupiditatem, nullo victoriarum cursu, nec quantumuis prolatis imperij finibus exsaturandam, domos deuictarum gentium, agros, fortunas uniuersas, sanguinem denique sitire, nec hominum more inimicitias atque bella gerere, qui imperio populos subiungere satis habeant, illum, nisi aut euersis aut deletis, & stirpitus excisis ijs quos subiunxerit, nunquam conquiescere. Eundum maturè obuiam latius in dies serpenti incendio, & quoniam periculi metus ad omnes pertineat, communi consilio coniunctisq; viribus esse restinguendum, priusquam proximis quibusque comprehensis, longè dissitos amburere incipiat. Moti his vocibus Insubres, se Boijs socios adiungunt. Quod verò plurimis retrò bellorum experimentis, sciri poterat, qualis quantúsque hostis Romanus futurus esset, placuit fœderatorum nomine legatos trans alpes ire, auxilia à Gæsatis petere. Valida ea ad Rhodanum, & insigni fortitudinis opinione gens, virtutem bella gerentibus stipendio prostituere solita, Concolitano & Aneroësti tunc Regibus suberat. Quibus in

præsens

præſens magnum auri pondus dono miſſum, in poſterum oſtentatæ Romanorum opes, tot bellorum prædis cumulatæ, quæ victores ſequerentur: nec dubiam futuram victoriam, Boijs & Inſubribus, maximis & florentiſſimis gentibus auſpicibus, anniterentur modo, animos manusq; iungerent, quod cognatos populos, quod aduerſus perpetuum Gallici nominis hoſtem deceat: maiores cogitarent, quandoquidem illis orti eſſent, qui cæſo ad Alliam Romano exercitu, primo impetu urbe nullo labore potiti, eam præda, ferro, flamma vaſtauerint, poſt ſeptem menſes faſtiditam, æſtimatis pretio victis, quod pro capitibus ſoluêre, ſponte ſua reddiderint, ipſi opulentiſſimis ſpolijs onuſti, in patriam redierint: nihil eſſe cur non patria nunc ſperentur omnia, ceſſuras profectò, Dijs patrijs bene iuuantibus, hoſtium inſidias & tectos dolos, apertæ Gallorum virtuti. Inflammati legatorum verbis Reges, ſumma animi contentione cogendis copijs incubuere, ut ſatis conſtet, neque maiores, neque florentiores bellóque meliores, ex illis Galliæ partibus unquam prodijſſe. Expeditio, ſiue apparatus magnitudine, ſiue quod aliud obiectum impedimentum, in aliquot annos dilata eſt. Per quos Romanos perpetuus eius timor tenuit, emanarant enim pleraque Gallorum conſilia, quædam etiam coniectando facilè erat aſſequi. Conſules itaque, modo militum habere delectum, modo commeatum conuehere,

tela & arma fabricare, alia omnia quæ ad maximum bellum necessaria, expedire, quin exercitum, inani terrore perculsi, aliquando eduxêre, veluti iam præsentibus Gallis, fines mox irrupturis, qui è patria tamen nunquam adhuc mouerant. M. Aemilio Barbula M. Iunio Pera Coss. enixius veriti, quod Gallos venundatione multarum rerum, captiuorũ præcipuè, pecuniam corrogare animaduerterent, ne quis in posterum homini Gallo, vel aurum vel argentum datum vellet, callido consilio vetuere, nec enim mercenaria Gæsatorum auxilia, interceptâ pecuniâ, motura videbantur. Anno ducentesimo vigesimo tertio, C. Atilio Regulo L. Aemilio Papo Coss. bellum tandem, tot annorum spatio utrimque adornatum, exarsit. Gæsatorum Reges, traiectis Alpibus, Boios & Insubres, ad Padum fluuium ex fœdere paratos inueniunt: contracta peditum quinquaginta millia, equitum & essedariorum viginti; nisi numerus in Polybio male corruptus, exiguus scilicet ad id quod paulò ante dictum, fuisse multò maximum, eorum omnium qui ex Transalpina Gallia in Italiam unquam venerint. Veneti & Cenomani, à Romanis per legatos sollicitati, illis auxilio esse maluere, neque cognati sanguinis respectus Cenomanos tenuit. Collectis viginti armatorum millibus, & totidem Vmbris atque Sarsinatibus ascitis, uterque populus alpes insedit, inde, quę prima se offerret facultas, impetum in Boicum agrũ factu-

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXVIII.

CCXXIII.

facturus. Quæ res, distractis Gallorum copijs, coacti enim fuere relinquere præsidia, quæ prouinciam à tergo tutarentur, grande expeditioni præpedimentum attulit. Romani contra quâ cura bellum parassent, incredibilis exercitus moles ostendit, quanta neque ad eum diem, neque postea, unquam in Italia conspecta est: equitum octoginta, peditum septingenta, hominum omninò circiter octingenta millia fuisse narrant, idq; à Fabio historico traditum, qui bello interfuit, frumenti præterea, & omnis generis armorum telorumq; vim, tanto parem exercitui, immensam. At ego Polybium in eam sententiam accipio, quæ vero videtur propior, immanem numerum non ad eos qui arma tulerint, sed qui à Romanis descripti, ferre potuerint, esse referendum. Neque verò Romam solum imminentis periculi metus inuaserat, quem memoria captæ olim urbis, & obsessi ab hoc hoste Capitolij, magnopere augebat, sed & reliqui Italiæ populi, Celtico nomine adæquè perterriti, quæ quique poterant certatim conferebant, tanquam pro aris & focis atque salute ipsi sua, non iam pro Romanorum imperio & magnitudine pugnaturi. Copiæ autem diuisæ trifariam, pars in Sardiniam abijt, cum C. Atilio Cos. quod prouinciales ibi turbarent, pars cum Aemilio Cos. Arimini proximè hostes consedit, ad omnem occasionem prompta futura & parata, pars denique in Etruriam, Prætore duce missa, quod inde maximè ir-

Plin. lib. 3. c. 20.

Apud Eutrop. lib. 3. Oros. libr 4. c. 13.

D 2 ruptio

ruptio timebatur. Rata ea conie&ctura fuit, Galli transcenso Apennino in Etruriam delati, agros populati, ingentes latè prædas egere, nemine qui prohibere posset obuiam auso progredi. Placuit ergo porrò tendere, & belli arcem maiorum exemplo, rectà petere; iamq; Clusium venerant, quæ ciuitas tridui spatio Roma abest, unde Brennus ante annos centum sexaginta quinque, urbem capturus mouerat, cum nuntius affertur, coijsse Romanorum per Etruriam præsidia, & infesto agmine à tergo sequi. Eo rumore conuersa subito Gallica acies, omissa in præsens Roma, iter in hostem propinquum flexit, & die ad occasum inclinante, castra iuxtim posuit. Nocte autem ingruente, accensis ad speciem ignibus, & equitatu omni in castris relicto, Fæsulas versus clam progressa, loco opportuno subsedit, equites prima luce palam, ut conuenerat subsequuti, Romanos opinione fugæ falsos, in insidias attraxere; ubi ingentibus aliquamdiu animis, dubio Marte, utrimque pugnatum, Celtis tandem, & numero & virtute vincentibus, secunda prœlij fortuna fuit, Romanorum cæsa ad sex millia, reliqui sibi fuga cōsuluere. Demiror quos auctores Orosius sequutus prodiderit, certamen prope Arretium commissum, Atilium Cos. cum tribus hominum millibus occisum, octingenta millia in fugam acta fuisse: quæ à Polybij fide, longè apud me potissima, multis modis abscedunt. Fugientium plerique se in tumulum

Lib. 4. c. 13.

recepere,

recepere, natura munitum, cuius obſidione Celtæ tunc abſtinuere, quod præteritæ noctis vigilijs & itinere, atque diei prœlio feſſi, reliquum temporis curandis corporibus exiſtimarent largiendum, miſſi tamen equites collem cuſtodire, ut in poſterum, niſi deditio ſequeretur, obſidionis adhuc conſilium manere integrum. Aemilius Coſ. quem Arimini reſediſſe diximus, cum primùm hoſtes exercitum per Etruriam ducere, & Romæ appropinquare audiſſet, quam maximis potuit itineribus opem ſuis ferre contendit, & cum pugna iam commiſſa ſuperueniſſet, caſtra prope Celtas metatus eſt. Illi qui in collem confugerant, aduentum eius ex crebris nocturnis ignibus coniectantes, receptis aliquantum animis, miſere ſilente nocte perdenſa nemorũ inermes, quo hoſtiles excubias fallerent, quo rerum ſtatu degerent nuntiatum. Tum Aemilius trahendis conſilijs nullum locum eſſe, omnia in celeritate poſita intelligens, Tribunos primo diluculo peditatum inſtructum iubet educere, ipſe cum equitibus ad verrucam iter tenet. Hoſtes animaduerſis itidem per tenebras ignibus, Conſularem exercitum adeſſe æquè ſuſpicati, coacto concilio quid porrò agendum deliberant. Ibi Aneroeſtes Rex, ſententiam omnium aſſenſione comprobatam dixit, Videri in præſens certamine abſtinendum, neque periculo exponendam prædam, quam multò maximam omnis generis peperiſſent, quin domum referendam,

&c in tuto collocandam esse, si tum deinde Romanos iterum aggredi placeat, se tantis sarcinis alleuatos, paratiores & expeditiores redituros. Signa itaque ante lucem mota, Galliam retrò versus, secundum Etruscum mare. Aemilius ijs qui in tumulum euaserant receptis, victores quamquam abeuntes, aperto Marte non ausus lacessere, subsequebatur, temporum locorumq; occasiones captans, si quâ vel extremum agmen carpere, vel ex præda aliquid daretur recipere. Interea temporis alterum Cos. C. Atilium contigit ex Sardinia redeuntem Pisas appellere, inde rerum huc usque omnium ignarum, iter cum exercitu Romam tenere. Gallorum pabulatores ad Telamonem obuij, inferi maris promontorium id & portus est, ab eius præcursoribus intercepti, interrogati de prœlio indicant, exercitus præterea ecce utrosque instare, citeriorem quidem Gallicum, Romanum pone sequi. Inexspectatus is nuntius, Atilij animum variè affecit, aduersæ quippe pugnæ dolore perturbatum, præsens benè gerendæ rei spes recreabat, quod fortuna hostem id loci clausum, duobus Consularibus exercitibus veluti ad lanienam ultrò destinasse videretur. Tribunis ergo aciem mandat instruere, & paullatim progredi, frontem quam maximè locorum spatia patiantur extendere. Ipse conspicatus collem imminentem viæ, qua Galli procedere necesse habebant, effuso ad eum cursu cum equitatu latus, occupauit. Galli, qui

Ati-

Atilium ex Sardinia rediiſſe neſcirent, rati Aemilium noctu cum equitibus præcurriſſe, & tumulum inſediſſe, ipſi etiam equites ſuos, expeditis aliquot peditibus intermixtis, illum deturbatum mittunt; ſed ut Atilium adeſſe ex captiuis intellectum, iam pro re nata conſilium capiunt, quod duplici ſe bello urgeri animaduerterent, ancipitem aciem conſtituunt, à tergo & fronte eodem ſimul tempore pugnaturi. Aemilius hoc uno plus Gallis ſciebat, collegam Piſas curſum tenere, de eius aduentu nihil dum inaudierat, verum ex ea quæ ſub oculis ad collem pugna, promptum erat coniecturam capere, quare equites ſuis illicò auxilio ſubmittit, ipſe cum quadrato legionum agmine mox in hoſtem pergit. Ei Galli Gæſatos & Inſubres auerſos retrò, Atilij legionibus Tauriſcos & Boios à fronte opponunt, carpenta cum impedimentis longè extra aciem collocant, prædam in propinquo tumulo, relicto quod ſatis eſſe crederent præſidio. Atque ea inſignis viſa Celtici exercitus ſpecies, non ad terrorem modo, ſed & ad firmitatem ac robur. Inſubres & Boij brachati ſagatiq;, cetera expediti conſtiterant, Gæſati ſtolida iactantia feroces, abiectis veſtibus, nudi ante ipſam aciem exſultabant, veſtium inuolucra conſtringere corpora & implicare rati, locis præſertim aſperis. Equitum interim in colle certamen, ingentibus enim animis, irarum ſpeiq; pleni, ante ora trium exercituum concurrebant, eximium præbuit ſpectaculum.

culum. Ibi Atilius Cos. temere dimicans cecidit, abſciſſum caput Gallorum Regibus allatum eſt. Quæ res Romanos adeò non fregit, ut acrius connixi, Gallos paullò poſt loco pellerent. Aequa verò campi planitie, in Gallos medios legiones utrimque tendebant, quo maximè memorabile prœlium habitum, & difficulter conſtituas an Galli, an verò Romani potiore conditione pugnauerint; nam Galli obuerſis quidem tergis ſe ſe mutuò tutabantur, ut cum in hoſtes pectore omnes æquè ferrentur, nulla cuiquam retrò effugiendi ſpes ſupereſſet, qui confirmandis animis præcipuus bifrontis aciei uſus eſt: Romanis geminus exercitus, & in medio tanquam indagine concluſi hoſtes, ſpiritus addebant, metum obijciebat contra ipſe Gallorum ornatus, & incredibilis buccinatorum atque tubicinum multitudo, trucibus & horribilibus militum ululatibus, cantuq; adiuta, ut non tubarum clangor, hominumq; modo clamor, ſed claſſicum proximis montium iugis vaſtisq; ſaltibus, à terra matre videretur emiſſum, terribiles viſu in prima acie Gæſati, viribus & magnitudine præſtantes, corpora patrio ritu motantes, cetera nudi præter ſcutum, torquibus & armillis fulgebant aureis, ea ſpecies cum Romanorum animos pauore & ſtupore perſtringeret, cupiditate ſpoliorum & ſpe prædæ ſimul accendebat. Pugnâ à ſagittarijs cœptâ, mox apparuit Gæſatos futile conſilium ſequutos, cum interiorem aciem ſaga protegerent,

rent, iſti omnibus paſſim miſſilium iactibus inermes eſſent expoſiti, quæ grandinis ritu denſa cadebant, exiguo quippe immanibus corporibus in Gallico ſcuto præſidio, itaque turbari primò & fluctuare, pleriſque iam vulneratis, deinde cum ſagittarios eminus iaculantes aſſequi non poſſent, & telorum copia aſſiduè obruerentur, magna pars ſalutem deſperare, in confertiſſimos hoſtes ultrò, furore acta irruere, atque ſe certæ & deſtinatæ morti obijcere, reliqui manifeſtam fugam fractis animis capeſſere, & ſociorum retrò ordines confundere. Vt Gæſatorũ eo prœlio ingens oſtentatio, uſus nullus extiterit. Romani hac velitatione defuncti, ſagittarios recepere, & agmine promoto, ſtatariam deinde cominus pugnam cum Inſubribus, Boijs, Tauriſcis commiſere, quorum omnium virtus atque opera enituit, ſed virtutem arma deſtituêre, ſiquidem Gallorum tum ſcuta tum gladij, ad Romanos comparati, longè erant impares, ſcuta illis ex cortice aut vimine infirma, Romana ex tabulis, neruo ferroq; munita, gladij inde prælongi ac ſine mucronibus, quibus miles cædendo fere fruſtra fatigaretur, hinc breuitate habiles, mucronibus acutis & validis, punctim crebra & anguſta, ſed mortifera vulnera inferebant. Ad eum modum multi Gallorum exanimabantur, ſed pertinax reliqui in ſpe mala prœlium ſuſtentabant, donec Romani equites ex colle decurrentes, in alterum cornu acerrimam impreſſionem fecerũt,

Armorum comparatio ex diuerſis auctoribus petita.

qua primùm pulsus Gallicus equitatus, terga vertit, peditatus usque resistens, ita concisus est, ut quem quisque pugnæ locum viuus cœpisset, eum etiam mortuus, prostrato corpore tegeret. Interfecta hominum circiter quadraginta millia, capta non pauciora decem millibus, inter captiuos rex Concolitanus inuentus, Aneroestes cum paucis fugiens, voluntaria sua suorumq; morte, vinculorum ludibria præuertit. Aemilius Cos. spolia victor legit, Romamq; misit, prædam receptam prioribus dominis dilargitus est. Post illa cum exercitu per Liguriam profectus, Boiorum fines inuasit, atque tantam vastitatem reposuit, ut ingentes populationes vel infinitæ militum cupiditati sufficerent. Paucos dies moratus, Romam reuersus, signa cum torquibus & armillis aureis in Capitolio suspendit, reliqua spolia & captiuos, præ se triumphans egit. Apud Zonaram lego, Aemilium superatis Boijs triumphantem, captiuorum principes armatos in Capitolium perduxisse, acerbo irrisu insolenti voto insultantem, quo se ferebantur obstrinxisse, thoraces
Flor. lib. 2. c. 4. nisi in Capitolio non posituros: paullò aliter Florus, iurasse Gallos BRITOMARO duce, non prius se baltea soluturos quam Capitolium ascendissent, factũ, victos ab Aemilio ibi discinctos esse. Britomari nomen alibi non inuenio, Florum Zonaramq; si coniungas, Boiorum regem fuisse intelligas. Atq; eo quidem rerum successu Gallicus tantus motus re- BRITOMARVS.
pressus,

pressus, ad nihilum recidit, qui paullò ante urbem præcipuè Romam, tum reliquam Italiam, terrore & tumultu concusserat uniuersam.

AN. ANTE CHR. N. CCXXII. Romanis proinde creuere spiritus, & fiducia addita Gallos agris circa Padum posse eijci. T. Manlio & Q. Fuluio, ambobus Coss. eam prouinciam, anno ducentesimo vigesimo secundo antequam Christus nasceretur, decernunt. Coniunctis uterq; maximis & apparatissimis copijs, in Boios ducunt, sed cum eos pellere maioris operæ & laboris esse coram cernerent, imminutos ad tempus ex præterita calamitate animis, in fidem deditionemq; recipiunt. Varia deinde fama est, Consules siue traiecto Pado Orof. lib. 4 c. 13. multa millia Insubrum cæcidisse, siue quod Polybius credidit, imbrium & pestilentiæ magnitudine deterritos, à reliquis Gallis tunc bello persequendis abstinuisse. CCXXI. C. Flaminio P. Furio Coss. Boios religio nuperi fœderis, & accisarum virium conscientia, quietos continuit, domi quidem; nam quorum nondum perdomiti spiritus, turbulenta adhuc GARGENVS. coquebant consilia, eos foras in Insubriam GARGENI Regis ductu militatum abijsse, Silius indicat, quo Sil. lib. 5. loco Flaminij cassidem, Gargeno detractam, describit,

Aere, atque æquorei tergo flauente iuuenci,
Cassis erat munita viro, cui vertice surgens
Triplex crista, iubas effundit crine Sueuo,
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,

Instabat, sæuosque canum pandebat hiatus,
Nobile Gargeni spolium: quod rege superbus
Boiorum cæso, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasque decus portabat in omnes.

Sanè Flaminium rem in Insubria hoc anno gessisse constat: sed maximam belli partem Boios fuisse, ipsius apud Silium oratio, extra dubium ponit.

Siccine nos, inquit, Boiorum in bella ruentes
Spectastis, cum tanta lues, vulgusque tremendum
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeia paueret?
Quas ego tunc animas, dextrâ quæ corpora fudi,
Iratâ tellure sata, & vix vulnere vitam
Reddentes imo? iacuere ingentia membra
Per campos, magnisque premunt nunc ossibus arua.

Anno sequenti M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Coss. Insubres aduersis prœlijs fatigatos, in potestatem redegere. Marcellum aduersus Gallos Insubres & Gæsatos certasse, omnium scriptorũ consensus est, uni Capitolini lapides, DE. GALLEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMAN. triumphasse ostendunt: unde quod antea à nobis dictum, Celticum & Gallicum nomen usurpatum olim promiscuè, in Germanico quoque verum esse apparet. Marcellus spolia opima Virdumaro Gæsatorum Regi detracta, legit: Virdumarum genus à Rheno iactantem, virgatas brachas indutum pugnasse, Propertius memorat.

AN. ANTE CHR. N. CCXX.

Propert. lib. 4. el. penult.

Redactis in ordinem Boijs & Insubribus, longũ res

res Gallicæ, quæ horum potissimum populorum virtute in Italia viguissent, quieturæ videbantur: cum vix toto exacto quadriennio, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coss. nouæ irarum caussæ exortæ, præsenti bene gerendæ rei spe, & preclara in speciem occasione ulciscendi Romanos, quam Boij sibi inexspectatam obuenisse gaudebant, magnopere accensæ sunt. Geminas Romani colonias, Placentiam cis Padum in Boiorum agro, Cremonam ultra, Insubribus coërcendis, reprimendisq; Gallis decreuerant, scriptis duodecim colonorum millibus, C. Lutatio, C. Seruilio, T. Annio Triumuiris, quamquam Triumuirorum nomina ab auctoribus aliter atque aliter prodita. Has perpetuę seruitutis compedes interpretati Boij, grauius aliquantò quam agrariam Flaminij ante legem accepere, nullum tandem iniuriarum finem fore rati, ita alias ex alijs oriri, si se Romanorum fidei permiserint, nō vinciendos tamen ideo nectendosq; dedisse, nam hoc manifestò agi, extremum dominantium fastidij gradum esse, mancipia sub vicarijs habere, Colonias huic rei delectas, & ne quid contumeliarum absit, Latinas, erat enim Latina utraque, tam fœdi dedecoris maculam, & Boijs, & Celtis, & viris denique, vel sanguine profectò esse eluendam. Annibal tunc temporis capta excisaq; Sagunto, & traiecto Ibero flumine, iter per Hispaniam & Galliam in Italiam tenebat, Romanos totius Africæ viribus oppu-

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXVI.

Ascon. in Pison. Liui lib. 21. Polyb. lib. 3.

Ex Polybio, Liuio, Silio, alijs.

gnaturus. Magna ducis, magna exercitus virtutis fama, Boios defectionem maturare impulit, & sollicitati Insubres, se ineundæ protinus societati, promptos paratosq; iuxta responderant, quod optima spe uterque populus duceretur, rem Romanam, & Gallorum, & Carthaginiensium antehac incursu atque illisu sæpius inclinatam, coniunctis amborum viribus, aliquando prolapsuram, euerti posse. Romani proxima pactione fœderum obsides à Boijs exegerant, quorum tunc salus, præ indignationis impetu vindictæq; cupiditate, neglecta. Arreptis enim derepente armis, tantum terroris ac tumultus in Placentinum agrum illatum est, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi Triumuiri, qui ad agrum assignandum venerant, diffisi nouæ coloniæ mœnibus, Mutinam confugerint. Habent quidam annales, legatos ad expostulandum missos, à Boijs violatos, ceteri in Triumuiros agrum metantes, factum esse impetum. Mutina confestim obsidione cincta, quæ cum diutius traheretur, simulari cœptum de pace agi, euocatiq; à Gallorum principibus Triumuiri, per colloquij speciem comprehensi sunt. Romani queri, non ius modo gentium, sed & fidem quæ in id tempus data esset, violatam, Galli negare eos se, nisi redditis obsidibus, dimissuros. Cum de legatis resciisset L. Manlius Prætor, Mutinamq; & præsidium in periculo esse intelligeret, ira accensus, effuso agmine obsessis subsidium ferre accelerat.

Id

Id quamprimùm Boijs nunciatum, insidias in silua quæ circa viam erat collocant, in eas Manlius, inexploratò profectus, præcipitatus, plurimis suorum desideratis, ægrè in apertos campos emersit: ibi cõmunitis castris, quamquam accisis rebus, militum animi refecti, quod hostem oppugnatione abstinere cernerent. Iter deinde de integro cœptum, per patentia primùm loca, ubi siluæ rursus intratæ, Boij à tergo iterum apparuere, tum postremos adorti, cum magna trepidatione ac pauore omnium, octingentos ex Romanis occiderunt, sex signa ademere. Finis cædis fuit, ut ex saltu inuio atque impedito euasum, inde Romani per aperta præcipiti fuga Tanetum, vicum propinquum Pado, contendêre, ubi à Boijs circumsessi, se munimento ad tempus, commeatibusq; fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, aduersus crescentem indies multitudinem hostium, tutabantur. Romam tumultu perlato, Senatus, veritus ne Manlius diuturna obsidione periclitaretur, C. Atilium Prætorem cum una legione Romana, & quinque millibus sociorum, delectu nouo à Cos. conscriptis, auxilium ferre iubet: qui sine ullo certamine Tanetum peruenit, Boij enim eo non exspectato, abscesserant. Annibal interea superato Rhodano, incertus utrum quod cœperat iter, rectâ in Italiam intenderet, an cum Scipione consule, cuius sub oculis coram exercitus, manus consereret, Boiorum legatos, regulumq;

MA-

Perottus Polybij interpres Magili nomen omisit.

MATALVM

MATALVM, ut nomen à Liuio ſcriptum eſt, Polybius Magilum appellat, tempore obuios habuit, qui ſe duces itinerum, ſocios periculi profeſſi, Italiam integro bello, nuſquam ante libatis viribus, aggredi perſuaſere. Poſtquam ſententia ſtetit pergere ire, aduocata concione legatos producit, ad multitudinem itidem verba iubet facere, illi per interpretem eadem conſilia ferre, ad tranſitum alpium hortari inſiſtunt, ſe ceteroſq; Galliæ populos auxilio futuros polliceri, ſine metu eſſe iter his ducibus, utut aſperum, certè nòn inexſuperabile, commeatum præterea affatim promittunt, & uberes Italiæ campos, quibus ſtatim ab Alpibus potituri eſſent, oſtentant. Subſequutus Matalum legatoſq; Annibal, exercitum viæ difficultate & Alpium nomine conſternatum, oratione confirmat, argumento inter prima uſus, ne inuias crederent, quas illi ipſi quos cernerent legati, non pennis ſublime elati, ſed pedibus eſſent tranſgreſſi, nec maiores quidem eorum indigenas, ſed aduenas Italiæ cultores, ingentibus ſæpè agminibus cum liberis ac coniugibus, migrantium modo, tutò tranſijſſe. Incitatus exemplo & adhortationibus miles, in poteſtate fuit. Alpes decimo quinto die, difficili hominum iumentorumq; labore, magno utrorumque deſiderato numero, ſuperatæ ſunt. Annibal prima caſtra ad Alpium radices, in Taurinis metatus, refecto exercitu, in Inſubres mouit. P. Cornelius Scipio, ut ſe deluſum

ſum

ſum à Pæno, & ad Rhodani ripas nequicquam deſtitutum vidit, miſſo in Hiſpaniam Cn. fratre, cum optima copiarum parte, ipſe admodum paucis comitatus, Italiam defenſurus mari repetijt. Piſis exſcenſione facta, per Etruriam mouit, & accepto tirone, quo Prætores Manlius & Atilius aduerſus Boios uſi, maximis itineribus ad Padum contendit, hoſtem omnia imparatum, priuſquam ſe ex via colligeret, aggreſſurus. Inter Padum & Ticinum uterque exercitus in conſpectum venit, congreſſis, victoria à Carthaginienſi ſtetit. Eo ſe prœlio Annibali Boiorum virtus, CHRIXO duce probauit, neque illi ferocius ad Rhodanum loquuti, quam fortius ad Ticinum pugnaſſe viſi, tanta animorum vi, quod à Silio poeta proditum, ut reliquæ aciei ne certandi quidem ſpatium relinquerent.

CHRIXVS.

Nec locus eſt Tyrijs belli, pugnæúe, ſed omnem
Celticus impleuit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, ſtatque omne in corpore ferrum.

Siue ea ambitio fortitudinis & audaciæ, aduerſus nouos hoſpites, ſiue ira furorq; in Romanos fuit. Sed longum ſit omnes Silij verſus exſcribere: paucos iſtos non pigebit, quibus Chrixus Scipioni Romam captam obijcit,

Nemóne incenſæ, captæque ſuperfuit urbi,
Vt tibi quas Brenni populus ferremus in arma
Narraret dextras?-------

Et verò regerit Scipio,

-----Ferre hoc umbris, proauoque memento,
Quam procul occumbas Tarpeia à sede, tibique
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.

Quæ Chrixum Brenni propinquitatem, quod supra diximus, attigisse, idq; per illa tempora clarum exploratumq; habitum, profectò ostendunt: neque nos Brennũ Boijs tralatitio illo more vindicare, quo pleræque & Germaniæ & Galliç, & Britanniæ quoque gentes solent. Chrixus multorum cæde insignis, à Scipione hasta eminus confixus, occisus est. Tum demum populares se recipere, reliquos in laudis & victoriç consortium admittere. Annibalẽ, traiecto Pado cedentes hostes insequentem, Boiorũ iterum legatio adijt, & quo magis rata promissa crederet, Triumuiros Romanos, Mutinæ interceptos, vinctos tradidit, erant ij Consularis unus, Quæstorij duo. Pœnus collaudata egregia voluntate, data acceptaq; fide, fœdus icit, ceterum Triumuiros remisit, reciperent per eos sanè obsides suos Boij, sibi satis iurisiurandi sanctitate, religione numinum confirmata, & spectata gentis beneuolentia cautum esse. Boiorũ exemplum reliqui Gallici nominis in Italia populi sequuti, se se Carthaginiẽsibus, præter unos Cenomanos, omnes adiunxerunt. Inde cum altero Consule Sempronio ad Trebiam, eâdem quâ ad Ticinũ fortunâ, pugnatum est. Proximus annus Cn. Seruilium & Cn. Flaminium II. Consules habuit, tertia Romanorum ad Trasumenum clade, Flaminij

AN. ANTE CHR. N. CCXV.

nij temeritate contracta, celebris. Ominosum euentu æstimari potuit, nam omina ex euentu conijci, quam contra verius est, quod Flaminius prius quam pugna committeretur, Boios à se olim victos ferociter gloriatus, tremendum vulgus, animis & corporibus iuxta ingentibus, Tarpeiæ etiam iterum rupi horribile appellauit, oratione quam paullò an-
DVCARIVS. te ex Silio attulimus: DVCARIVS quippe Boius, Flaminium armis & manu insignem tota acie volitantem conspicatus, facie quoque noscitans, ad populares suos conuersus, hic hic est Boiorum terror Consul exclamat, qui legiones nostras cecîdit, patres ante se vinctos triumphans egit, iam ego hanc victimam Dis patrijs ultoribus, & peremptorum fœdè ciuium manibus deuoueo, subditisq; calcaribus equo, per confertissimam hostium turbam impetum facit, atque obtruncato prius armigero, qui se infesto venienti obiecerat, Flaminium lancea transfixit, spoliare cupientem, triarij obiectis clypeis arcuere. Eo haud dubiè momento victoria stetit, nulla inde pugna, diuersis dissipatisq; Romanis, effusa in omnes partes fuga sequuta. Sed Insubrem Ducarium Liuius appellat. Credo quod ante sex annos Insubribus cum Gargeno auxilio venerit, ubi Flaminium nosse potuit. Silius disertè Boium dixit,

Aduolat ora ferus, mentemque, Ducarius acri
Nomen erat gentile viro, fusisque cateruis
Boiorum quondam patrijs, antiqua gerebat

Vulnera barbaricæ mentis, noscensque superbi
Victoris vultus. ——

Consulem autem à Ducario transfixum, ex Liuio est, Silius incertis telorum iactibus obrutū scripsit. Trasumenum Cannæ excepere, exitiabile prope rei Romanæ vulnus. Tum L. Postumius Albinus & Ti. Sempronius Gracchus consules designati. Verum Postumius antequam iniret, cum Galliam prouinciam Prætor obtineret, à Boijs cum exercitu occisus est, callido excogitato consilio, quod fidem difficilè inueniat, nisi Romani ipsi scriptores proderent. Sylua vasta erat, Litana nomine, qua Romanus exercitus transiturus, eius dextra læuaq; circa viam arbores, Boij ita inciderant, ut exigua parte sustentatæ, donec impellerentur immotæ starent, leui momento impulsæ corruerent. Legiones duas habebat Postumius, sociorum tantum ut viginti quinque armatorum millia conficeret, eæ copiæ ubi saltum intrauere, Boij syluæ oras circumsedentes, extremas arborum succisarum protrudunt, illa alia aliam cadendo impellunt, itaque propagata ancipiti strage, arma, viros, equos obruunt, ut vix decem homines effugerint, nam cum plerique exanimati essent arborum truncis, fragmentisq; ramorum, ceteram quoque multitudinem Boij, inopinato malo trepidam, occasione usi trucidarunt, pauci è tanto numero capti, qui pontem fluminis, ab hostibus antea obsessum, petentes, interclusi sunt. Postumi-

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXIV.

Polyb. Liu. Zonaras, Frontin. lib. 1. c. 6.

us

us omni vi obnixus ne caperetur, pugnando occubuit, ſpolia corporis caputq; præciſum, Boij ouantes, templo quod ſanctiſſimum habebant intulere, & purgato capite, caluam patrio more auro celauere, ſacri vaſis vicem quo ſolemnibus libarent, & poculi, ſacerdoti ac templi antiſtitibus. Atrox viſum Romanis in mortuum hoſtem ludibrium, & barbaræ feritatis facinus, qui ſuperioribus tamen annis, per religionis & ipſi ſpeciem, Gallos in foro boario viuos defoderant, adeò de aliorum quam ſuis quiſque moribus inclementius arbitratur. Præda Boijs haud minor quàm victoria fuit, quamquam magnã animalium partem ſtrages ſyluæ oppreſſerat, ceteræ tamen res, quod fuga nihil diſſipaſſet, ſtratæ per omnem iacentis agminis ordinem inuentæ ſunt. Romæ autem tanta nuntium trepidatio ſequuta, ut Senatus, qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuerat, ad hanc calamitatem animos, ſecundioris fortunæ deſperatione, prope ſubmitteret, populus per dies multos clauſis tabernis, veluti nocturna ſolitudine, ferale iuſtitium ageret, donec Aediles aperiri tabernas, & publicæ mœſtitiæ faciem urbi demi iuſſere, Ti. Sempronius Senatum, oratione conſolatus, erexit. De bello aduerſus Carthaginienſes continuãdo agitatum, Gallicum ſiue Boicum, quamquã ſtimulante ira, dilatum eſt, quod Pœno Italiam armis vaſtante, multorum diſſimulandæ iniuriæ, gentis propinquæ & validæ animi amplius irritandi non viderentur.

Plut. Marcello, & quæſt. Rom. Oroſ. Zonaras.

Liu. lib. 27. Anno belli undecimo, C. Seruilius (filius C. Seruilij, qui Triumuir agrarius in Placentinæ coloniæ deductione captus) cum Tribunus plebis Romæ fuisset, Aedilis plebeius factus est, plerisque negantibus, iure aut Tribunum plebis fuisse, aut Aedilem esse, quod patrem, quem occisum à Boijs circa Mutinam, opinio per decem annos fuerat, viuere, atq; in hostium potestate esse, satis constabat. AN. ANTE CHR. N. CCVII.

Anno duodecimo, Asdrubal Annibalis frater cum maximis copijs in Italiam venit, & Placentia in Boiorum gratiam frustra tentata, ad Senam Gallicam à Claudio Nerone & Liuio Salinatore Consulibus, cum exercitu deletus est. Eo prælio, uti & per reliquam Punici belli historiam, multa est apud scriptores Gallorum generatim mentio, facili negotio ad Boios priuatim plerumque deriuanda, sed ancipitibus coniecturis certam fidem adiungere, ego nemini sim auctor. Illud manifestam interpretationem habet, cum cæso Asdrubale, victoria, non iam unius alicuius prœlij, sed totius belli, à Pœnis ad Romanos, etiam Annibalis confessione inclinaret, itaque se se occasio priores iniurias ulciscendi aperiret, eoq; iussus esset Q. Manlius Thurinus Prætor, L. Veturio Philone, Q. Cæcilio Metello Consulibus, agros Gallorum, qui Asdrubalem sub eius aduentũ iuuissent, populari, eâ procella Boios præcipuè fuisse inuolutos; quippe cum se Annibali non in Italia, ut alij plerique, adiunxerint; sed eo veniendi fuerint auctores, CCV.

Liu. lib. 28. CCIV.

auctores, quam cupidè fratrem subsidio subeuntem exceperint, ne coniectura quidem indiget. Ad Boios & Insubres quoque illud pertinet, quod Liuius scripsit, Placentinorum & Cremonensium legatos, questos Romæ ijs Consulibus, agrum suum ab accolis Gallis, incursari ac vastari, magnamq; partem colonorum dilapsam esse, & in frequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Placentiam enim Boij, alteram Insubres accolebant, Manlio Prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur.

ANN. ANTE CHR. N. CCL. Anno post Annibalis in Italiam aduentum decimo quinto, C. Seruilius Consul, patrem C. Seruilium, & C. Lutatium patruum, ex Boiorum demum seruitute liberatos, Romam reduxit, qua id verò occasione, quibusq; conditionibus, à nemine proditum inuenio, neque quis tertij Triumuiri agrarij T. Annij, fuerit exitus. Annibal secundum hæc in Africam, Carthaginiensium iussu reuertit. Biennio post, Punicum bellum, omnium quæ populus Romanus unquam gessit, in omnem partem maximè memorabile, pace finitum est. Eodem anno P. Aelius Pœtus Consul, cum audisset à Boijs incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitarijs, tumultus eius caussa scriptis, & additis ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium sociorum præfectum, per Vmbriam Boiorum agrũ iussit inuadere, ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius Boiorum fines ingressus, primo popu-

Liu. lib. 30.

CIL.

Liu. lib. 31.

populationes satis prosperè ac tutò fecit, delecto deinde ad castrum Mutilum idoneo loco, ad demetēda frumenta (iam enim maturæ erant segetes) profectus, neque explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, positis, improuiso hostium impetu cum frumentatoribus est circumuentus, inde pauor fugaq; etiam armatos cœpit. Ad septem millia hominum palata per segetes, sunt cæsa, inter quos ipse C. Appius Præfectus, ceteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce, consensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum ad Consulem per saltus prope inuios profugere. Consul magno suorum malo, Boiorum fines populatus, Romam redijt.

Liu. Oros. Zonar.

Ceterum pacatis Carthaginiensibus, superfuere ex magno bello reliquiæ, & restincti incendij quodammodo scintillæ; substiterat in Liguria Pœnus Amilcar quidam, incertum ex Asdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo anno Insubres, Cenomani & Boij, parati sequi omnem quæ Romanis aduersa esset nouitatis auram, excitis Sallyis Iluatibusq;, & ceteris Ligusticis populis, Placentiam inuaserunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasq; relictis, traiecto Pado ad Cremonā diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades, spatium colonis dedit ad claudendas portas, præsidiaq;

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVIII.

diaq; per muros disponenda, ut obsiderentur tamen prius quam expugnarentur, nuntiosq; ad Prætorem mitterent. L. Furius Purpureo, prouinciæ Galliæ Prætor præerat, cetero exercitu ex Senatusconsulto dimisso, præter quinque millia sociorum ac Latini nominis, cum ijs copijs in proxima regione prouinciæ circa Ariminum substiterat. Is tum Senatui Romam scripsit, duarum coloniarum, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ, ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram oppugnari, nec in exercitu suo satis præsidij colonis laborantibus fore, nisi quinque millia sociûm quadraginta hostium millibus, tot enim in armis esse, trucidanda velit obijcere, & tanta sua clade iam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res visa, iussus C. Aurelius Consul exercitum, cui in Etruriam ad conueniendum diem iam edixerat, Arimini eadem die adesse iubere, & aut ipse ad opprimendum tumultum Gallicum proficisceretur, aut L. Furio Prætori scriberet, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, proficisceretur ipse ad coloniam obsidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginienses missi, Amilcarem ciuem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Insubrum, Cenomanorum, Boiorum, Ligurumq; exercitu, bellum contra fœdus facere,

G eum,

eum, si pax placeret, reuocandum & dedendum esse. Responsum à Carthaginiensibus, nihil se de Amilcare ultra facere posse, quam ut exilio eum mulctarent, bonaq; eius publicarent. Traducto verò cósulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinque millia sociorum ex Gallia in Etruriam transierunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Boios & reliquos fœderatos populos, Cremonam adhuc obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum interuallo ab ijs posuit. Creditum Gallos opprimi potuisse, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset, palati enim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio, sed lassitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore suorum ex agris reuocati, omissa præda, quæ in manibus erat, castra repetiuere, & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu Galli in prœlium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atque obterere se se dextram Romanam alam, quæ ex socijs erat sub M. Furio, sperarunt posse: ubi id parum procedebat, circumuenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine superantibus facilè videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Prætor Romanus, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidijs, dextra læuaq;, alæ quæ in prima acie pugnabat circundare M. Cæcilio Legato mandat, ipse

ipse ædes Ioui duas vouet, si eo die hostes fudisset, quæ re dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumuenire eos aciem patiatur, simul & ipse, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, signa inferre confertos milites, & perrumpere ordines iubet, ita cornua ab equitibus, & medij à pedite pulsi, ac repente, cum omni parte cæde ingenti sternerentur, Galli terga vertêre, fugaq; effusa castra repetierunt; fugientes persequutus eques, mox & legiones insequutæ, in castra impetum fecerunt. Magna ea strages, nec Romanis incruenta fuit, Boiorum sociorumq; minus sex millia inde effugerunt, cæsa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militaribus septuaginta, carpentis Gallicis multa præda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Pœnus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captiuorum Placentinorum liberata. Romanorum sociorumq; circiter duo millia desiderata, plurimi dextræ alæ, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Consul Aurelius, confecto iam bello, quod difficillimum appellauit Orosius, in prouinciam venit, & indignatus Prætorem se absente rem gessisse, in agrũ hostium legiones induxit, populandoq;, cum præda maiore quam gloria, bellum gessit. Romæ supplica- Oros lib.4. c.20.

 plica-

plicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia æris, argenti centum ſeptuaginta millia pondo, in ærarium tulit, neque ſpolia prælata, neque milites ſequuti, quos penes ſe retinuerat Conſul. Zonaras auctor eſt, fœderatos legatos de pace miſiſſe, quæ Liguribus data ſit, Gallos nihil impetraſſe, neque Amilcarem illo anno occubuiſſe, quo duce poſtea Galli multas Romanis clades intulerint, & Placentiam ſequenti demum anno fuiſſe oppugnatam; verum ego Liuij fidem ſequi malo. ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVII. Sequenti Cn. Bæbius Tamphilus Prætor, temere Gallorum Inſubrum fines ingreſſus, prope cum toto exercitu circumuentus, ſupra ſex millia & ſexcentos milites amiſit. CXCVI. Sex. inde Aelius Pætus Conſul, cum duos in prouincia exercitus ſub ſe ſubq; C. Aelio Prætore haberet, nihil tamen memorabile aduerſus Gallos geſſit, totum prope annum Cremonenſibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli caſibus diſſipati erant, conſumpſit.

Liu. lib. 32.

Zonaras.

Galli lentitudine animati, ſpiritus tollebant, nec mediocria agitare, ſed ad veterem maiorum fortunam aſpirare viſi, Romanis curam addidere, ut ambos contra illos conſules, C. Cornelium Cethegum, CXCV. L. Minutium Ruffum mitterent. Cornelius recta ad Inſubres via, qui aſſumptis Cenomanis in armis erant, profectus eſt; L. Minutius ad inferum mare flexit iter, Genuamq; exercitu adducto, ab Liguribus

bus bellum orſus, breui pleriſque eorum ciuitatibus atque oppidis potitus eſt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, ſub ditione erant, quindecim oppidis, hominum viginti millium deditis. Inde in agrum Boiorum legiones ductæ. Boiorum exercitus, haud ita multò ante Pado traiecto, iunxerat ſe Inſubribus & Cenomanis, quod acceperant Conſules coniunctis legionibus rem geſturos, ut & ipſi collati in unum firmarent vires. Poſteaquam fama accidit alterum conſulem Boiorum agros urere, ſeditio extemplo orta, poſtulare Boij ut laborantibus opem uniuerſi ferrent, Inſubres negare ſe ſociorum cauſſa ſua deſerturos, ita diuiſæ copiæ, Boijs in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincij ripas conſederunt. Ibi Inſubres Cenomanorũ perfidia proditi, magna pugna à Cornelio Conſule victi ſunt. Amilcarem Pœnum imperatorem, qui belli cauſſa fuiſſet, quemq; ante triennium cecidiſſe, Liuium ſecuti ſcripſimus, tunc demum viuum in Romanorum poteſtatem veniſſe, quidam auctores habent. Minutius primo effuſis populationibus peragrauerat fines Boiorum, deinde ut relictis Inſubribus ad ſua tuenda receperunt ſe ſe, caſtris ſe tenuit, acie cum illis dimicandum ratus. Nec Boij detrectaſſent pugnam, ni fama allata victos Inſubres, animos fregiſſet. Itaque relicto duce & caſtris, diſſipati per vicos, ſua ut quique defenderent, rationẽ

belli Consuli mutarunt: omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, urere tecta, vicosq; expugnare cœpit, oppidorum aliquot & vicorum, in tempus simulatas sine ullo pignore deditiones extorsit, magno interim etiam militum numero amisso, inter quos T. Iuuentius, & Cnæus Labeonis frater militum tribuni, cum multis alijs viris fortibus, ciuibus ac socijs, aduersa pugna ceciderunt. Inde Ligustini Iluates, ut Insubres acie victos, Boios territos audiuere, ita ut spem certaminis tentare non auderent, in potestatem veniunt. Romæ ob res prosperè gestas supplicatio quatridui decreta est. Cornelius de Insubribus Cenomanisq; in urbe, Minutius de Liguribus & Boijs, iniussu Senatus & populi, in monte Albano triumphauit. Sed Minutij Triumphus ut loco, ita fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit, signis carpentisq; & spolijs alterum ferme æquauit, pecuniæ etiam prope par summa fuit, æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti, septuageni æris militibus diuisi, duplex equiti, triplex centurioni.

Liu. lib. 33.

Liu. lib. 32.

Liu. lib. 33.

Proximus annus L. Furium Purpureonem, quem Prætorem cum Gallis pugnasse diximus, & M. Claudium Marcellum Consules habuit, uterque contra Gallos profectus est. Marcellum Boiorum fines ingres-

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCIV.

Ingressum, fatigato per diem totum milite via faciCOROLAMVS. enda, castra in tumulo quodam ponentem, COROLAMVS regulus Boiorum, cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occîdit, & illustres aliquot viri in illo tumultuario prœlio ceciderunt, inter quos præfecti sociûm T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda A. Ogulnius & P. Claudius. Castra tamen à Romanis permunita retentaq;, cum Boij à prospera pugna nequicquam oppugnassent. Statiuis deinde eisdem per dies aliquot se Marcellus tenuit, dum & saucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boij ad moræ tædium minimè patientes, in castella sua vicosq; dilapsi sunt. Marcellus inde emissus, Pado confestim traiecto, aduersus Insubres & Comenses rem feliciter gessit. Quamquam inter scriptores ambigitur, utrum in Boios prius an Insubres exercitum duxerit, aduersasq; prosperæ res obliterauerint, an victoria trans Padum parta, deformata sit clade in Boijs accepta. Sub hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter Consul, per Vmbriam in Boios venit. Iam castro Mutilo appropinquabat, cum veritus ne intercluderetur simul à Boijs Liguribusq;, eadem via qua adduxerat reduxit, & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus, primum Boiorum agrum, usque ad Felsinam oppidum, populantes peragrauerunt. Ad Boio-

Raph. Volat. comment. lib. 4. P. Marsus in 8 lib. Silij, & recentiores alij plerique.

Boiorum decus pertineat, quod Felsinam Bononiæ appellationem à Boijs traxisse sunt qui scripserint, nã coniecturã qua situs, qua fluuius ibi Rheni nomine, iuuat. Sed nobis vera præ speciosis sint; Bononia appellata cum hæc urbs, tum alię alibi terrarum, Latina origine, à benè ominantibus colonis, uti Placẽtia, Pollentia, Valentia, Florentia, Beneuentum, & eius generis plerǫque. Felsina tamen, Bononiæ nomen undecunque habeat, Boiorum fuit. Eam tunc, ceteraq; castella, & Boios ferè omnes, præter iuuentutem quæ in armis erat (in deuias syluas recesserat) in deditionem venisse Liuius auctor est.

Liu. lib. 33.

In Ligures deinde traductus exercitus. Boij obnoxiam pacem auersi, & negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur, improuiso aggressuros se rati, per occultos saltus sequuti sunt, quos non adepti, Pado repente nauibus traiecto, Læuos Lebuosq; cum peruastassent, redeuntes inde extremo Ligurum fine, cum agresti præda in agmen Romanum incidunt. Celerius prœlium acriusq; commissum, quam si tempore locoq; ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Boius qui lacessitum venerat, Romanorum ferocia perterritus, pulsus est. Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet apparuit, nam ita cædis magis quàm victoriæ auidi pugnarunt Romani, ut vix nuntium cladis Boijs reliquerint. Marcellus de Insubribus Comensibusq; triumphauit; Pur-

pureoni

pureoni collegæ Boiorum triumphi ſpem reliquit, quia ipſi propriè aduerſa pugna in Boijs euenerat, collegæ ſecunda. Apud Oroſium lego, Marcellum in Etruria à Boijs oppreſſum, magnam partem exercitus amiſiſſe, quod ad Corolami victoriam referendum, alterum poſtea Conſulem Furium auxilio acceſſiſſe, itaque ambos uniuerſam Boiorum gentem igni ferroq; vaſtantes, ad exitium propemodum uſque deleuiſſe. Oroſ. lib. 4. c. 20.

AN. ANTE CHR. N. CXCIII. M. Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coſſ. fractis proximo anno quadamtenus Inſubrum & Boiorum animis, uni Valerio Conſuli Gallia prouincia decreta eſt. Is per æſtatem cum Boiorum exercitu propter Litanam ſiluam, quæ L. Poſtumij Conſulis clade, Boiorum victoria, ante annos XX nobilitata fuerat, ſignis collatis ſecundo prœlio conflixit. Octo millia Boiorum cæſa traduntur, ceteri omiſſis in præſens armis, quæ proxima quaque occaſione reprehenderent, in vicos ſuos atque agros dilapſi. Valerius reliquum æſtatis quieta prouincia, circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituens Liu. lib. 33. Liu. lib. 34.

CXCII. quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. P. Cornelio Scipione Africano II. T. Sempronio Longo Conſulibus, ambobus rurſus Gallia prouincia decreta eſt. Eo anno L. Valerius Flaccus Procos. circa Mediolanum cum Inſubribus & Boijs, qui DORVLACO duce, ad concitandos Inſubres Padum tranſgreſſi erant, ſignis collatis depugnauit, decem DORVLACVS.

eorum millia cæsa sunt. Sempronius postmodum Consul in prouinciam profectus, in Boiorum etiam agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, castra idoneis locis posuit, ut appareret dimicaturos, si Romani fines intrassent. Consul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset Boio sensit, nuntium ad collegam mittit, ut si videretur ei maturaret venire, se tergiuersando rem in eius aduentum extracturum. Quæ causa Sempronio cunctandi, eadem Boijs, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam coniungerentur consulum copiæ, rem transigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si quis contra egrederetur, tertio subiere ad vallum, castraq; ab omni simul parte aggressi sunt. Consul Romanus extemplo arma capere milites iussit, armatos paulisper continuit, ut & fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis utrimque signa efferre iussæ, sed in ipso exitu ita conferti obstitere Boij, ut clauderent viam. Diu in angustijs pugnatum est, nec dextris magis gladijsq; res gerebatur, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Boij ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent, nec ante in hanc aut illam partem moueri acies potuerunt, quam

BOIORIX CVM DVOBVS FRATRIBVS.

quam L. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille secundæ legionis, signa adempta signiferis in Boios iecerunt, dum repetunt enixè signum, priores secundani se porta eiecerunt. Iam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta adhuc hærente, cum alius tumultus à diuersa parte castrorum est exortus, in portam Quæstoriam siue decumanam irruperant Boij, resistentesq; pertinacius occiderant, L. Postumium Quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Attinium, & P. Sempronium Præfectos sociûm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra Romana erant, donec cohors extraordinaria missa à Consule, ad tuendam Quæstoriam portam, eos qui intra vallum erant partim occîdit, partim castris expulit, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinarijs cohortibus porta erupit. Ita simul tria prœlia circa castra locis distantibus erant, clamoresq; dissoni, ad incertos suorum euentus, à præsenti certamine animos pugnantium auertebant: Vsque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe pugnatum est, labor & æstus, & sitis inter hæc intolerantia, cum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes impetum fecerunt Romani, fusosq; in castra compulerunt. Signum inde receptui à Sempronio datum est, ad quod maior pars receperunt se se, pars certaminis studio, & spe potiundi castris Boicis, perstitit ad vallum, quorum pau-

citate contempta, Boij uniuersi ex castris erumpunt, fusi Romani, quæ imperio Consulis noluerunt, suo pauore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc, nunc victoria nunc fuga eo die fuit, Romani tamen scriptores Boiorum XI millia, Romanorum V millia occisa fuisse prodidere. Sanè Boij in intima finium se se receperunt, Sempronius Placentiam legiones duxit. Africanum alij cum Sempronio coniuncto exercitu, Boiorum Ligurumq; agros populatum isse, quoad progredi siluæ paludesq; passæ sint, scribunt, alij nulla memorabili re gesta, Romam redijsse. Et Asiaticum, Africani fratrem, cum Boiorum gente, viginti millibus interfectis, Annotauit Frid. Sylburgius. conflixisse, habent manuscripti quidam codices, eius libelli qui de viris illustribus conceptus est. At verò, cum nec temporis nec loci rationem ascribat, & multò plurima exempla eius ipsius libri ijs verbis careant, fit ut germana ab auctore esse, fidem non impetrent.

L. Cornelio Merula, Q. Minutio Thermo Coss. ANN. ANTE CHR. NAT. CXCI.
Liu. lib. 35. Cornelius Galliam prouinciam sortitus, per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum duxit. Boij, quanquam in aciem prodeunte eo, pugnam detrectare, Romanos ipsorum artibus, neque feliciter, neque cautè satis, petere, Romani ubi nemo obuiam exiret, discurrere. Sed diripi sua impune, quàm tuendo certamen conserere Boij malebat, ut contemptum & incuriam ea ratione Romano augerent,

gerent, per quæ occaſionem ſecundiori pugnæ ſperabant. Poſtquam omnia ferro igniq; ſatis euaſtata erant, Conſul agro Boico exceſſit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boij ubi egreſſum è finibus ſuis ſenſere, ſequuti ſilenti agmine, locum inſidijs quærentes, nocte prægreſſi caſtra Romanorum, ſaltum inſederunt, qua Conſuli prætereundum erat. Id cum parum occultè feciſſent, Conſul, qui multa nocte ſolitus erat mouere caſtra, ne nox terrorem in tumultuario prœlio augeret, lucem expectauit, & cum luce moueret, tamen turmam equitum exploratum miſit. Poſteaquam relatum eſt, quantæ copiæ, & in quo loco eſſent, totius agminis ſarcinas, multa præda graues, in medium conijci iuſſit, & triarios vallum circumijcere, cetero exercitu inſtructo ad Boios acceſſit. Idem & Boij fecerunt, ubi apertas eſſe inſidias, & recto ac iuſto prœlio dimicandum viderunt. Hora diei ſecunda ferme concurſum eſt, ſiniſtra ſociorum equitum ala & extraordinarij prima in acie pugnabant, præerant duo conſulares legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni conſul. Cornelius nunc ad prima ſigna erat, nunc legiones continebat in ſubſidijs, ne certaminis ſtudio prius procurrerent quàm datum ſignum eſſet, equites earum extra aciem in locum patentem L. & P. Minutios Trib. milit. educere iuſſit, inde cum ſignum dediſſet, impetum ex aperto facerent. Hæc agenti, nuntius à Sempronio venit,

non ſuſtinere extraordinarios impetum Boiorum, cæſos permultos eſſe, & qui ſuperſint, partim labore, partim metu remiſiſſe ardorem pugnæ, legionem alteram ex duabus, ſi videretur ſubmitteret, priuſquam ignominia acciperetur. Secunda legio miſſa eſt, & extraordinarij recepti, tum redintegrata eſt pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio ſucceſſiſſet, & ſiniſtra ala ex prœlio ſubducta eſt, dextera in primam aciem ſubijt. Sol ingenti ardore torrebat, nullius rei æquè atque æſtus impatientia corpora Boiorum, denſis tamen ordinibus, vigentibus animis, in ſpe bona, nunc alij in alios, nunc in ſcuta incumbentes, impetum Romanorum ſuſtinebant. Quod ubi animaduertit Conſul, ad perturbandos eorum ordines C. Liuium Salinatorem, qui præerat alarijs equitibus, quàm concitatiſſimos equos immittere iubet, & legionarios equites in ſubſidijs eſſe. Hæc equeſtris procella, confudit & turbauit, deinde diſſipauit aciem Boicam, non tamen ut effuſa fuga terga daret, obſtabant duces, haſtilibus cedentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, ſed inter equitantes alarij non patiebantur. Conſul ut fluctuantem, & in fugam inclinatam animaduertit, obteſtabatur milites, paullulum adniterentur, victoriam in manibus eſſe, dum perturbatos & trepidantes viderent, inſtarent, ſi reſtitui ordines ſiuiſſent, integro rurſus eos prœlio, & dubio dimicaturos, ſimul inferre vexillarios iuſſit

ſigna,

ſigna, itaque omnes connixi, tandem auerterunt Boios. Poſtquam terga dabant, & in fugam paſſim effundebantur, tum ad perſequendos eos legionarij equites immiſſi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæſa ſunt, viui capti mille nonaginta duo, equites ducenti viginti unus, tres duces, ſigna militaria ducenta duodecim, carpenta ſexaginta tria. Nec Romanis victoria paruo ſtetit, ſupra quinque millia militum, ipſorum aut ſociorum, ſunt amiſſa, centuriones tres & viginti, præfecti ſociûm quatuor, & M. Genutius & M. Martius Trib. militum ſecundæ legionis. Cornelio Coſ. triumphus negatus eſt, quod fortuna populi Romani & militum virtute, non ſua ipſius opera & conſilio viciſſe, ſua verò potiſſimum culpa magnum militum numerum amiſiſſe, hoſtem qui deleri poterat, è manibus emiſiſſe crederetur, eo quod laborantibus ſubſidia tardius ſubmiſſa, & equitibus legionarijs ſignum ſerò datum, nec fugientes perſequi licuerit.

ANN. ANTE CHR. N. CXC. Quam Boiorum ea pugna res afflixerit, ſequens annus aperuit, quo L. Quinctius Flamininus, Cn. Domitius Ahenobarbus fuere Coſs. cum unus per Ligures, alter ab Arimino in Boios veniſſet, & duobus diuerſis agminibus agrum latè peruaſtaſſent, illos tamen quieſcentes non excitarunt, quin etiam primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde ſenatus uniuerſus cum liberis, poſtremò, in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat (ſumma omniũ

mille

mille quingenti) se se transfugio Romanis credere, quam armati vim repellere maluere. Flagitium inter ea crudelitate & libidine fœdum atque immane, à Quinctio perpetratum est, quod censoriam M. Catonis notam post nouem inde annos meruit. Philippum Pœnum puerum à se adamatum, ab Roma in prouinciam, spe ingentium donorum perduxerat: is per lasciuiam cum cauillaretur, exprobrare Quinctio persæpe solitus, quod sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori iactaret. Forte epulantibus illis, cum iam vino incaluissent, nuntiatum in conuiuio, nobilem Boium cum liberis transfugam venisse, cõuenire Consulem velle, ut ab eo fidem præsens acciperet. Introductus in tabernaculum, per interpretem alloqui Consulem cœpit, inter cuius sermonẽ, Quinctius puero, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti, iam hunc Gallum morientem aspicere? Et cum is vix dum seriò annuisset, ad nutum pueri Quinctius, stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Boio caput primum percussit, deinde fugienti, fidemq; Pop. Rom. atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodit. Atrox haud dubiè, & barbarum facinus, animos Boiorum, ad omnem iam pacis patientiam compositos, auertit. Itaque P. Cornelio Nasica, M. Acilio Glabrione Coss. bellum, quanta ante eam diem maxima contentione recruduit, exitu neque pro æquitate

Liu. lib. 39. Alij paullò aliter, sed fides habenda Liuio, qui Catonem sequitur.

Liu. lib. 36.

AN. ANTE CHR. N. CXIC.

æquitate caussæ, neque pro Boiorum virtute, sed pro una omnium gentium victoris populi fortuna. Nasicæ demandatum est, qui legionibus in hostilem agrum inductis, Boios obuios, signis collatis, ingenti victoria superauit. Antias Valerius retulit, duo de triginta millia Boiorum cæsa, capta tria millia & quadringentos, signa militaria centum viginti quatuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex Romanis mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Nasica, in hanc fere sententiam, oratione quam pro triumpho habuit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hostium cæsam, neque cum tot millibus Boiorum quenquam ante se imperatorem pugnauisse, multa millia capta, senes pourosq; superesse, dixit. Castra etiam in Romanorum potestatem venere. Boij tot continentibus cladibus attriti, nullis reliquis quas victori obijcerent viribus, se post aduersam pugnam coacti extemplo dedere, imperatis obsidibus, dimidia fere agri parte mulctati sunt, quo si vellet Pop. Rom. colonias posset mittere. In triumpho, Gallicis carpentis arma signaq; & spolia omnis generis transuecta, & vasa ænea Gallica, & cum captiuis nobilibus, equorum captorum quoque greges traducti, aurei torques translati mille quadringenti septuaginta, ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque, argenti infecti factiq; in Gallicis vasis, non infabrè more gentis factis, duo

millia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quatuor, militibus qui currum ſecuti ſunt, diuiſi triceni viceni quini aſſes, duplex centurioni, triplex equiti. Plautus, Latinorum poetarum feſtiuiſſimus, ſiue Naſicæ triumphum, ſiue ſuperiora bella Boica ſpectans, Capteiucis comœdiâ Stalagnum Boium ſeruum induxit, & in ambiguo Boiæ nomine iocatus eſt. Gnarus ſcilicet popularis artifex, animos afficere & delectare validius, ea quæ in pręſenti uſu & quodammodo conſpectu ſunt, itaque fabulis ſuis non tantum Boios, ſed & Pœnos, & Reges Philippum, Attalum, atque Antiochum, aliaq; eius temporis aſperſit.

Liu. lib. 37. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Conſulibus, Lælio Gallia prouincia decreta. Placentinorum & Cremonenſium legati in ſenatu queſti inopiam colonorum, alijs belli caſibus, alijs morbo abſumptis, quoſdam, quod & antea contigerat, tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias, ſupplementum impetrauere. Lælius Conſul ex Gallia Romam reuerſus, non ſolum colonos in id ſupplementum ſcripſit, ſed ut nouæ coloniæ duæ in agrum qui Boiorum fuiſſet deducerentur, retulit, atque eo auctore ſenatus cenſuit. Anno proxime ſequenti imperium cum exercitu in Gallia prorogatum. Ante diem tertium calendas Ianuarias Bononiam Latina colonia deducta eſt, deduxerunt L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappus, Triumuiri,

ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXVIII.

CLXXXVII.

umuiri, tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena iugera, ceteris colonis quinquagena ſunt data, ager captus de Gallis Boijs fuerat, Galli Tuſcos expulerant, uti à nobis ſuis locis memoratum, Boici nomen tenuit, etiam poſtquam in Romanorum poteſtatem venit, quod Sextus Pompeius ex Verrio Flacco retulit. Bononiam, olim Felſinam, Etruriæ quondam principem, Plinius appellat.

Sext. Pomp. ii. Boicus ager.

Lib. 3. c. 15.

ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXVI.

M. Valerio Meſſalla, C. Liuio Salinatore Coſs. Boij, cum Romana arma annos ſupra ducentos ab urbe capta exercuiſſent, multis prœlijs victores, pluribus fortaſſe victi, bello demum inferiores, quæ omnium populorum aduerſus Romanos fortuna fuit, anno circiter quadringenteſimo poſtquam in Italiam commigrarunt, ea exceſſerunt. Siue ſponte id ipſi ſua, qui ea carere mallent, quam obnoxiam pacem, reliquarum Italicarum gentium exemplo, atque ſeruitutem fœderis ſpecie colere: ſiue, quæ Strabonis ſententia, vi pulſi. Iulius Obſequens ſine prœlio eiectos eſſe ſcripſit: Boios Gallorum nomine complexus, nec enim ceteræ Gallicæ gentes Italiam tum reliquere. Sed utrouis modo res geſta, eſt ad gloriam eximium, & neſcio an exempli unici, aut tam conſtantem in uniuerſa gente fuiſſe libertatis reſpectum, aut populum Romanum, tantis iam tunc opibus, ut maximi quique Reges, & florentiſſimæ orbis terrarum ciuitates, obſequium certatim deferrent. Italiæ ſibi tamen nunquam ſatis certam

Strabo lib. 5.

Cuius rei vel illud argumentū eſt, quod ſequētibus ſtatim Coſs. Gallia prouincia M. Furio Prætori decreta Liu. lib. 38.

& fixam possessionem destinasse, quamdiu Boius cis alpes consisteret. Notæ hæc & expertæ fortitudinis confessio. Cuius à nobis hoc omni libro documenta prodita, sed ea haud dubiè pauciora & exiliora quam pro re, quod nullis domesticis monumentis adiuti, testimonia à Romanis, propalam hostibus, & à Græcis, qui Romanis vixere obnoxij, habuimus necesse emendicare. Liu. lib. 39. Mutina posthæc & Parma, coloniæ ciuium Romanorum, in reliquum agri Boici sunt deductæ, bina millia hominum octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt, M. Aemilio Lepido, T. Ebutio Caro, L. Quinctio Crispino triumuiris.

MAR-

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

LIBER SECVNDVS.

Etate qua Boios in Italiam tranſgreſſos diximus, Hercyniam ab ijs quoque ſyluam inſeſſam, ſupra demonſtratum eſt. Lib. 1. pag. 8. Hæc Eratoſtheni & Græcis fere ceteris Cæſ. lib. 6. de bel. Gall. Orciniæ nomine cognita, incredibili tunc temporis magnitudine erat & vaſtitate. Cæſari tanto poſt proditum, latitudinem nouem dierum iter patere, longitudinem incompertam eſſe, cum ad ſexaginta dierum iter quidam proceſſerint, neque tamen ad eius exitum adierint, certè oriri ab Heluetiorum & Nemetum & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubij regione pertingere ad fines Dacorum & Anartium, hinc ſe flectere ſiniſtrorſus, diuerſis à flumine regionibus, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Boij in medio ſaltu ad Albis fontes, loco aperto, uberes agros, manſuro Boiohemi nomine tenuere. Elati inde ſucceſſibus, porrò per ſyluam pergentes, plurium populorum armis conſociatis imperium protendêre. Nam quod Trogus memorat, ex trecentis ho- Iuſtin. lib. 24.

minum millibus, quæ Galli, veluti ver ſacrum, ad ſedes nouas quærendas misêre, partem in Italia conſediſſe, quæ urbem poſtea Romam captam incenderit partem Illyricos ſinus penetraſſe, quæ in Illyricum venit, illa fuerit oportet, cui Liuius Hercynios in Germania ſaltus, Sigoueſo imperatore, deſtinatos ſcripſit, unde traiecto Danubio breuiſſimus eſt in Illyricum tranſitus. Hanc auibus ducibus iter feciſſe creditum, perq; barbarorum ſtrages in terram Pannoniam perueniſſe. Principes Boij, monumentum in aduerſa ripa, ad ipſum ſtatim Danubij traiectum poſuere, Boiodurum, qua Oenus Vindelicos & Noricos interfluit, Germaniæ magnæ obiectos utroſque: magnus prætcrea circa agri modus, à Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam, Norici longitudine fuſus, genti attributus eſt, quem ob eas quæ poſtea rerum varietates conſequutæ, Boiorum deſerta Strabo & Plinius appellauere. Domandis Pannonijs varia cum finitimis populis bella à Gallis geſta, per multos annos, & reſederit forte an Boici nominis veſtigium in Bijs, Pannoniæ populo, aut Boeis, ut Latini quidam Ptolemæi codices præferunt, quos ex Boijs Græcorum natos, manifeſtum. Tandem perpetuis animati victorijs, diuiſis agminibus, alij Macedoniam, Belgio aut Bolgio aliquo duce, Thraces & Triballos alij, ſub Cerethio, reliqui multò maxima manus, Græciam ſub Brenno & Acichorio & Emano & Theſſaloro, aut THESSALONO, omnia

Ptolem. Notit. tin. Anton.

Strabo lib 7. Plin. lib. 3. c. 24.

Editio Rom. an. 1478.

Iuſtin. lib. 24. Pauſan. lib. 10.

THESSALONYS.

omnia ferro proterendo, petiere. Brennum Praussum natione fuisse Strabo auctor est, reliquorum patria silentio dissimulata: sed Thessaloni nomen, siquidem cum Thassilone idem est, gentile Boicum inde scias, quod hoc plerique Boiorum principes usi, neque ulli quod constet, præterea. Bellum variè gestum. In Macedonia Ptolemæus Ceraunus captus occidit: Thraciæ expeditionis memoria nulla superest: Brenni exercitum Delphos aggressum, Græci narrant, sacrilegij pœnas luisse, per omnia humanæ patientiæ exempla. Interim satis constitit, si Brennus Thessaloni & Emani consilio usus, hostes imparatos aggredi maturasset, serum Apollinis & sororum fuisse futurum auxilium. Delphica autem clades annos centum totos post Romam captam contigit, quod tum Polybius indicat, tum aliàs ostendere procliue est; ut admodum absurdè senserint, qui cum Camillo istum ipsum Brennum composuere. Pol. lib. 2. Sed magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis orta, à reliquo exercitu abruperant, & secessione facta, in Thraciam auerterant. Liu. lib. 38. Ij Tolistobogij, Trocmi & Tectosages fuere: Lomnorius & Lutarius reguli memorantur, ut hic, quantum existimare licet, Tectosages, ille Trocmos duxerit: primis, TOLISTVM an TOLISTONEM præfuisse, non dubia habentur indicia. Toliſtobogiorum enim, longum contortuplica-

TOLISTVS, siue TOLISTO.

plicatumq; nomen, à ducis appellatione tractum, Strabo ſcriptum reliquit. Idem cum prodiderit, nullos in tota Gallia, citra ultráue alpes, Toliſtobogios populos reperiri, unde Aſiatici originem duxiſſe credendi ſint, quam tamen hinc manifeſtè traxerint, facile fuit intelligere, primores ſyllabas ad ducem priuatim pertinere, reliquas populum reſpicere, Bogiorum nimirum & Boiorum tam nullo diſcrimine, ut unam eam eandem gentem eſſe, ne monendum quidem videatur. Non longè Appianus atque Stephanus abeunt, qui Toliſtobios vocauere, aut Ptolemæus, qui Toliſtobogos, ut Stephanus tamen Toliſtobogios ab Eratoſthene dictos annotauerit. Sed quando nulla, in aſſerendo eximio gentis ornamento, auxilia ſpernanda, grauiſſimum teſtimonium, quantumuis nuperi ſcriptoris, non præteribimus. Carolus Sigonius, homo noſtræ ætatis inprimis certus & diligens, obſeruauit veteres manuſcriptos codices, quibus ille optimis uſus, & quorum præcipua debet eſſe auctoritas, Toliſtoboiorum vocabulum, totidem prorſus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Nos Boios & Tectoſages conterminos ad Hercyniam coluiſſe, ſuperiori libro oſtendimus, quam ſimul proficiſcendi, & copias coniungendi occaſionem fuiſſe, credibile. Polybius, circa paludem Lychnidiam in Illyrico, Boiorum, ad ipſam prope Dardaniam meminit, quos reliquias eorum qui longius progreſſi, gentile nomen,

Strabo lib. 12. & 4.

App. Syriac.

Schol. ad 38. lib. Liuij.

Pol. lib. 5.

nomen, aſcita ducis appellatione adauxerunt, exiſtimamus. Quamquam vernacula alia vocabuli origo excogitari poterat: cum enim Doll ſiue Toll ferocem,& prope furentem, Tolliſt & Tolliſte, ferociſſimum atque ferociſſimos ſignificet, me verum ſcribere ſermonis periti ſciunt, quantum abeſt ut ferociſſimi Celtarum Boij, quod ex Appiano ſupra attulimus, Tolliſto-Boij, & paullò inde mollius, Toliſto-Boij fuerint appellati? Confido coniecturam amatores reperire poſſe: quæ nobis tamen calida, illa altera, Strabonis fulta teſtimonio, viſa potior. Sed utrouis modo, ad Boios profectò pertinent, nihilo minus quam aut Oſtro-Gothi aut Veſo-Gothi, quamuis compoſitis etiam nominibus, Gothi cenſentur. Lib. 1. pag. 14.

Toliſto-Boij ergo, ceteriq; fœderati populi, cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendium imponendo, cum Byzantium perueniſſent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis eius urbes obtinuerunt. Neque ſatis ſcio, quod toto propemodum itinere ab Hercinijs nemoribus in Aſiam, Boici nominis veſtigia per interualla ſparſa eſſe videam, an Boion in Taurica Cherſoneſo oppidum, ad hanc quoque memoriam pertinere interpreter, ſcio in ea peninſula hodieq; gentem viuere, quæ ſermone, moribus, ore denique ipſo & corporis habitu, originem Germanicam referat, quæq; etiam nunc arcum Bogam nominet. Extat apud Ptol. Ex Aug. Busbeq. epiſt. 4. legat. Turc.

K Inde

Inde audientes quanta Asiæ ubertas esset, eo transmiserunt, Ilium primò, nudatam mœnibus urbem, mox iterum deserendam tenuerunt, ut Hegesianax auctor. Non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant, tantum tamen terroris omnibus quæ cis Taurum colunt gentibus iniecerunt, ut quas adissent, quasq; non adissent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Postremò, cum tres essent populi principes, minores enim plures Plinius enumerat, in totidem partes, qua cuique Asia vectigalis esset, diuiserunt, Tolisto-Boij Aeolida atque Ioniam sortiti sunt. Horum urbes à Ptolemæo referuntur Germa, Pessinus Vindia, Andrus, Vegistum, Tolasta vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone Blucium additur, quod Cicero Luceium appellauit, & Peium, à Memnone Tabia. Ambigo an eo quidquam faciat, fidem enim ut impetrare possit vereor, quod Asiatica Friderici Ahenobarbi expeditione, populos repertos esse aiunt prope Armeniam, qui sermone Boico uterentur. Regio uniuersim ad Sangarium & Halym fluuios, Galatia, & Gallogræcia dicta. Reipublicæ ratio fuit fere eiusmodi, ut singulis gentibus in quatuor quodammodo tribus distinctis, omnes simul duodecim tribus constituerent, quarum præfecti & iudices leuiores caussas deciderent, de cæde ad commune concilium c c c. virorum, quod Drynæmeti cogebatur, referrent. Galatici verò nominis terror

Hegesiap. Strab. lib. 13.

Plin. lib. 5. c. 32.

Cic. orat. pro Deiot.

Memnonis fragmenta in Photij bibliotheca extant.

An. 1190.

Strabo lib. 12.

terror indies adeò increſcebat, multitudine etiam magna ſobole aucta, ut Syriæ ad poſtremum Reges ſtipendium dare non abnuerent. Sequutis inde temporibus varia fortuna, ſæpe vincentium, ſed & interdum victorum fuit.

Toliſto-Boios quod propriè ſpectet, unum apud Memnonem, qui Toloſtobogios appellat, reperio, Zeilæ Bithyno Nicomedis filio, paternum regnum repetenti, eſſe opitulatos, neque quidquam præterea: quouſque tranſgreſſis in Aſiam Romanis, & ſuperato Antiocho, tum Toliſto-Boij tum Trocmi atque Tectoſages, à Cn. Manlio Vulſone Conſule, quod auxilia Regi præſtitiſſe dicerentur, bello petiti ſunt. Erant tunc trium populorum reguli, ORTIAGON & Combolomarus & Gaulotus. Ortiagon præ ceteris liberalitate & rei militaris peritia inclytus, conſilia de Galatarum principatu in ſe unum transferendo, cui ingenita animi altitudine, & longa exercitatione par eſſet, agitare creditus. Eo duce Toliſto-Boiorum ciuitas Olympum montẽ cœpit, conuectis omnibus quæ ad uſum quamuis longi temporis ſufficerent: tædio ſe fatigaturos Romanos cenſebant, nam neque auſuros per tam ardua atque iniqua loca ſubire, & ſi conarentur, vel parua manu prohiberi ac deturbari poſſe, nec quietos in radicibus gelidorum montium ſedentes, frigus aut inopiam laturos. Et cum ipſa altitudo locorum eos tutaretur, foſſam quoque & alia munimenta verti-

Liu. lib. 38.

ORTIAGON.

Suid. u. Ortiagon.

cibus ijs quos insederant circumieccere, minima apparatus missilium telorum cura fuit, quæ postea negligentia male vertit, quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Manlius contra, qui pugnam non cominus, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarũ glandisq;, & modicorum lapidum qui funda mitti possent, parauerat. Subeuntibus itaque montem Romanis, & procurrentibus ad aditum prohibendum Tolisto-Boijs, missilibus ex interuallo loci prœlium commissum est, primò par, Boios loco adiuuante, Romanos varietate & copia telorum, procedente inde certamine nihil æqui erat, scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum ampla tegebant Boios, nec iam tela alia habebant præter gladios, quorum eminus nullus usus, cum manum hostis nõ consereret, ceterum rudibus nec præparatis saxis, ut cuique temerè ad manus venissent, inconditè utebantur, sagittis ex aduerso, glande, iaculis incauti ab omni parte configebantur, nec quid agerent, ira & perturbatione obcæcatis animis cernebant, quod iniquissimo pugnæ genere essent comprehensi, nam quemadmodum cominus, ubi inuicem pati & inferre vulnera licet, Romanis non cessuri videbantur, ita cum ex occulto & procul leuibus telis vulnerarentur, nec hostis quem ulciscerentur copiam sui faceret, & iam pauci superessent, castra in vertice mõtis

tis ſita repetere coacti ſunt, quæ pauoris & tumultus plena reperere, ut ubi fœminæ puerię; & alia imbecillis turba permiſta eſſet. Neque Manlius cunctatus, legiones eo duxit, Boij ne parum ſe munimenta ſuà tegerent, armati pro vallo conſtiterant, obruti deinde omni iterum telorum genere, cum quo plures ac denſiores erant, eo minus vani quidquam teli intercideret, mox intra vallum compelluntur, ſtationibus tantum firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra, vis ingens miſſilium telorum continenter conijciebatur, & vulnerari multos, clamor permiſtus mulierum atque puerorum ploratibus ſignificabat. Etiam qui portas ſtationibus clauſerant, ſcutis pilis transfixis, plerique inter ſe conſerti hærebant, nec diutius impetum Romanorum ſuſtinuerunt. Priuſquam verò ij patentibus iam portis caſtra irrumperent, Toliſto-Boiorum fuga è caſtris in omnes partes facta eſt, per vias per inuia, perę; præcipitia ſaxa, qua quemque ſors aut impetus tulit, itaque plerique præcipites per vaſtam altitudinem prolapſi, inter vepres & rupes exanimati ſunt. multi in equites, qui ad radices mõtis ſe continuerant incidentes, cæſi aut capti. De interfectorum numero immodica eſt tradentium diuerſitas, Quadrigarius, qui bis in Olympo pugnatum auctor, ad quadraginta millia hominum cæſa ſcripſit, Antias, largus alioquin in augendo, non plus decem millia, captiuorum quadraginta millia

fuere, quod Quadrigarium fallere potuit, quia Boij omnis generis ætatisq; turbam secum traxerant, demigrantium magis quam in bellum proficiscentiũ modo. Ortiagon Rex ipse gentis euasit. CHIOMARA uxor, miræ pulchritudinis fœmina, in hostium potestate fuit. Custodiæ centurio præerat, libidinosus iuxta atque auarus, is primò eius animum tentauit, quem cum abhorrentem à voluntario stupro videret, corpori quod seruum fortuna erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem iniuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit, & ne eam quidem ut amans gratuitam, certo auri pondere pactus; ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut quem vellet, unum ex captiuis, nuntium ad suos mitteret, locum prope flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarij captiuæ cum auro venirent nocte insequenti, ad eam accipiendam. Forte Chiomaræ seruus inter captiuos eiusdem custodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte insequenti, & duo necessarij mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiua venit. Cumq; Chiomara dato auro, quod summam talenti Attici expleuit, tanti enim pepigerat, liberata esset, patria lingua suis, stringerent ferrum, & centurionem ipsam tum amplectentem valedicentẽq;, occiderent imperauit. Iugulati præcisum caput inuolutum veste, ad virum Ortiagontem domum tulit. Quem priusquam complecteretur, caput ante pedes

Præter Liu. Plut. de clar. mul Florus. Et auct. de viris illustr.

Chiomara.

pedes abiecit, mirantiq; facinus haud quaquam muliebre, & exclamanti, O coniunx, præclara res fides est! suspicabatur centurioni fidem de pretio non seruatam, ideò cæsum esse: Omninò, illa inquit, hoc verò pulchrius, unum te marite in terris viuere, qui corporis mei habueris copiam, inde iniuriam centurionis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ, viro confessa est, & reliquæ vitæ sanctitate ac grauitate, huius matronalis facinoris decus ad ultimum conseruauit. Polybius se cum ea Sardibus collocutum, animi magnitudinem & prudentiam admiratum scripsit. Vtrâque re haud dubiè Romanæ pudicitiæ principe Lucretiâ Boia tanto interuallo superior, quanto & castitate vicit, captiua probrum vi passa, liberam infamiæ metui sponte succumbentē.

PAEDOPOLITES. Ortiagonti PAEDOPOLITES filius fuit. Suidas.

Proxima & germana pudicitiæ laus, coniugalis amoris fides est, cuius eximium alterum in Galatarū gente specimen editum, cum omnibus prisci æui heroidum exemplis contendere non verear: Tolisto-Boiorum proprium esse, neque pro vano, neque pro comperto posuerim, sed Plutarchus cum Chiomarę & Stratonicæ Tolisto-Boicarum mulierum memoria coniunxit: neque qua temporis circumscriptione definiam satis scio; ut isto tamen loco narrem, nihil aberraturus sum, quando is qui patrum memoria inter poetas Italos princeps habitus, sola egregij facinoris magnitudine adductus, pulchrum existimauit Areost. cant. 37. Drusillæ nomine.

mauit carminibus in nobili poëmate celebrare.

Plut. de clar. mul.

SINATVS & SINORIX gentis principes, potentia inclyti, ijdem se sanguinis coniunctione attingebát. Horum Sinato uxor erat, quam virginem duxerat, CAMMA nomine, cum forma & ætatis flore spectanda, tum ob robur animi & virtutis indolem, multo etiam magis, præcipua maritum charitate complectens. Venerationem augebat Dianæ sacerdotium, visebatur in obsequio Deæ, cuius cultui Galatæ inprimis dediti, sacerdos ipsa, inter pompas & sacrificia, ornatu religioni numinis & splendori principalis fortunæ conuenienti. Cammam deperiuit Sinorix; nequicquam, satis sciebat, siue vim siue blanditias viuo marito paraturus, quod ergo proximum, Sinatum dolo aggressus, necat. Statim à mariti morte, ne lugendi quidem relicto spatio, impotens amator uxorem ambit, sceleris confessione ad amoris commendationem impudenter usus, se Sinato nulla alia re inferiorem, amore etiam superiorem petitorem venire, qui cognati hominis sanguinem nuptiarum spe, nullis præterea inimicitiarum caussis impulsus, non horruerit fundere Camma mariti casum nec abiectè ferre, nec muliebriter lamentari, sed magno & erecto animo vindictæ intenta esse, assiduas Sinorigis preces neque præfractè aspernari, neque planè admittere; donec in speciem ijs amicorumq; consilijs victa, assensit, veniret, nuptias in templo, teste Dea, cuius illa antistita, auspicaretur.

SINATVS, SINORIX

CAMMA.

caretur. Sinorix confestim affuit, blandè exceptus ad aram ductus est. Ibi cum Camma Deæ ex patera libasset, partem hausit, reliquum Sinorigi ebibendum propinauit, erat autem plena mulsi veneno mista. Quamprimùm bibisse vidit, claro sublato eiulatu, Deam procidens supplex adorat, &, Te te, exclamat, sanctum & præsens mihi numen, te Diana testor, huius me diei caussa vitam à Sinati morte traxisse, acerbam utique & ærumnosam, nisi qua me vindictæ spes solata sustentauit, cuius nunc pleno voto potens, ad charissimos mariti manes, læta & exultans descendo: Ad Sinorigem simul conuersa, Tu verò teterrime, scelere omnes mortales vincens, age fac, tui tibi iam pro nuptialibus tædis & geniali thalamo, funereas faces & tumulum, te dignam coniugij pompam apparent. Ille tristissima verba accepit attonitus, & cum vim veneni se in omnes corporis partes insinuare persentisceret, currum conscendit, ut agitatione malum vel vinceret vel reijceret, cum frustra utrumque esset, eo relicto, ante proximum solis occasum in lectulo mortuus iacuit. Gamma per totam noctem obluctata, cum Sinorigem vita functum audiuisset, circa solis exortum, hilaris & gratulabundæ similis expirauit.

Nec infra mulierum virtutem viri. Tolisto-Boios & Tectosages captiuos (post Tolisto-Boios, Tectosages victi & Trocmi) miraculo fuisse proditum, adeò catenas etiam morsibus & ore tentauere, suffo- Flor. lib. 2. c. 11.

 candas

candas fauces inuicem præbuere, omnia præ seruitute toleranda, pro libertate decora existimantes. Romani quantumuis victores, pacem fortissimis gentibus non durissimis legibus dederunt, morem vagandi cum armis finirent, agrorum suorum se terminis continerent, tributi aliquid nomine penderent; postremum enim caput, ex sacra Machabæorum historia eruimus; ea Iudæos Galaticâ victoriâ magnitudinem Romanæ potentiæ æstimasse indicat. Quo ipso tempore Boij Italia excessere, siquidem anno post Messallæ & Salinatoris Consulatum, quibus Consulibus eos excessisse ostendimus, Manlius de Gallis Asiaticis triumphauit.

Machab lib. 1. c. 8.

ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXV.

Pag. 67.

Italici autem Boij, ut unde deflexit redeat narratio, trans alpes in Tauriscos abiere, ad Istrum flumẽ, Norici tractu considentes, quo aliam ex Germania magna Boicam coloniam, multo ante immigrasse, initio libri dictum est. Tauriscorum, quod inter pauca admirandum, nomen interijt, nominis interpretatio in alia lingua mansit, Stiri sunt, ut ut mutatis aliquantum finibus, quod plerisque omnibus populis accidit, Stieri Germanis Tauri. Hic cognatas utrimque ab una Boiorum stirpe gentes, breui coaluisse, & coniunctis inter se animis armorumq; viribus, veterem aduersus vicinos virtutis atque potentiæ existimationem asseruisse, credendũ. Quod constat, anno postremo belli Persici, priusquam Christus nasceretur centesimo sexagesimo quinto,

Strabo lib. 5.

Pag. 70.

CLXV.

quinto, valida & expedita Gallorum manus ab Istro Liu. lib. 44. profecta, Macedonibus auxilio venit; quam Boicam fuisse, incertum Tauriscam an Dardanam, ut nullius certi scriptoris testimonium euincat, re persuademur, & temporis atque locorum ratione, neque non validis in Romanos irarum caussis, qua veteri multiplici, qua recenti grauissima offensione exasperatis, tum eo demum multo maximè, quod Liuius quem sequimur, Gallos generatim pro Boijs frequens soleat usurpare. Venere CLONDICO regulo duce decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum iungentium cursum equis, & inuicem prolapsorum equitum vacuos equos ad pugnam capientium. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, dux mille. Venientibus Perseus profectus obuiam, ex castris quæ ad Enipeum habebat, cum dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesq; quæ viæ propinquæ sunt cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasq; & sagula, donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos diuideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem peruenit, & in ripa fluminis Axij posuit castra. Circa Desudabam in Medica, quæ Thraciæ regio est, exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eo Perseus Antigonum mittit, ex purpuratis unum, qui iuberet multitudinem Gallorum ad Bylazora Pæo-

CLONDICVS.

niæ locum castra mouere, principes ad se venire frequentes, septuaginta millia ab Axio flumine & castris Persei aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adiecissetq; quanta per viam Regis curâ omnium rerum copia multitudini præparata foret, quibusq; muneribus vestis, argenti equorumq; principes aduenientes excepturus esset, homines rudiores quam qui istis artibus fallerentur, de his quidem se coram cognituros respondent, illud quod præsens pepigisset interrogant, ecquid aurum quod in singulos pedites equitesq; diuidendũ esset secum adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus, Abi, renuntia ergo Regi inquit, nisi aurum obsidesq; acceperint, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hæc relata Perseo cum essent, aduocato consilio, cum quid omnes suasuri essent appareret, ipse pecuniæ quam regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum disserere, multorum iam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne grauiores eos socios habeant quam hostes Romanos, à quibus sibi unis tunc cauendum, quinque millia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timerent. Apparebat omnibus non multitudinem, sed multitudinis mercedem timere: verum cum quod usus posceret suadere consulenti nemo auderet, qui primus ad dominantium perniciem gra-

gradus est, remittitur Antigonus nuntiatum, quinque millium equitum opera tantum uti Regem, cõtemnere multitudinem aliam. Quod ubi Galli audiuere, ceterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis, Clondicus rursus interrogat, Ecquid ipsis quinque millibus quod cõuenerat numeraret: Cum aduersus id quoque misceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio (tanta animi moderatio, iurisq; gentium publici respectus fuit, quod Antigonus vix sperauerat posse contingere) retro ad Istrum, perpopulatus Thraciam qua vicina erat viæ, redijt. Perseus præsenti auxilio, illiberali malignæ tenacitatis vitio nudatus, quo subnixus Romanos vel vinceret, vel profectò sustineret, hostibus prædæ, alijs documento fuit, blandas Regum assentatrices, periuria & auaritiam, certas regnorum pestes esse.

Boij, qui in Hercynia interea sylua, regione Boiohemi nomine, restiterunt, eorum obscuram & intermortuam fere historiam esse oportet, quod ab Romanis & Græcis magnis terrarum tractibus dissiti, procul egerint, eæ verò, nec aliæ in Europa tunc gentes, litteras aut habuerint, aut ad nostram ætatem propagauerint, neque sine litterarum monumentis ulla usquam certa diuturnaq; esse queat memoria. Vnum Posidonium mirari habeo, unde hauserit quod in litteras ab eo relatum, ad Boiorum gloriam eximium est, Cimbros, homines prædones Posid. apud Strab. lib. 7.

& vagos, in Hercyniam ſiluam delatos, fortiter à Boijs repulſos eſſe. Inde Iſtrum & Scordiſcos & Teuriſtas ac Tauriſcos petiuiſſe, tum Heluetios, auri per ea tempora diuitem, ceterum pacatum populum. Heluetiorum Tigurinos Tugenosq; præſertim, ſplendore Cimbricæ copiæ perpetuis bellis partæ perſtrictis oculis, ſe ſe proficiſcentibus in Italiam adiunxiſſe, ubi à Romanis internecione cæſi omnes fuerint. Difficile temporum rationem in tantis tenebris omninò conſtituere, procliui interim coniectura, rem inter Boios & Cimbros multis prius annis geſtam eſſe, quam Cimbri in Italiam vel etiam Galliam venerint, interiectis quippe Scordiſcorum & Teuriſtarum atque Tauriſcorum bellis. Venere

Vell. lib. 2. Tac. de mor. Germã. Obſequẽs, Flor. Oroſ. & alij. Plut. Mario.

autem in Galliam tranſcenſo Rheno Cimbri, armatorum millia trecenta, mulierum & infantium multò maior adhuc numerus, C. Cæcilio Metello, Cn. Papirio Carbone Coſs. multis inde Romanorum cladibus nobiles, inter quas longè eminent Cn. Mallius Conſul, Q. Seruilius Cæpio Proconſul victi fugatiq;, & binis caſtris exuti, cæſis octoginta Romanorum ſociorumq;, ſexaginta calonum ac lixarum millibus, decem ex omni omninò exercitu hominibus reliquis. Alliam & Cannas ea dies vicerit, ad cuius nuntium omnis Italia metu contremuit, qui ſine Mario fuiſſet, in exitium verterat. Marius quartum & quintum Conſul, victores magna ſtrage caſtigauit, rem Romanam inclinatam erexit. Cimbro-

ANN. ANTE CHR. NAT. CXL.

CIII.

C. IC.

brorum ibi virtutem, versa iam fortuna, mulieres, ingentibus animis nec credenda fortitudine æmulatæ, fusa acie victisq; maritis se certamini accinxerunt, & obiectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisq; pugnarunt. Egregiam pugnam speciosa mors sequuta, cum desperatis demum rebus, missa ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium ausæ sperare, neutrum impetrassent, suffocatis passim elisisq; infantibus, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus facto, ab arboribus iugisq; plaustrorum pependerunt. Tantus ergo à Boio hostis, integer adhuc, nec ullis bellorum aduersis fractus, pulsus abijt. Quod quantum fuerit, & in quam magna tunc temporis laude positum, Belgarum exemplo, Cæsaris docemur testimonio. Est quippe apud hunc, omni Gallia à Cimbris & Teutonibus vexata, solos eos Belgas intra fines suos ingredi prohibuisse, quare factum esse, ut præ ceteris etiam Gallis Belgæ post illa auctoritatem sibi atque spiritus in re militari sumerent. An Boiorum aliqui Cimbros sponte ipsi sua, eodem quo Heluetij consilio, & veterum præterea sedum desiderio, in Italiam migrantes sequuti fuerint, quod in gente magna & bellicosa fieri potuit, interdum ambigo, sanè inter Cimbros BOIORIGEM tunc Regem egisse, qui Marium die & loco præstituto ad pugnam vocauerit, idoneum auctorem Plutarchum habeo, cum in acie cecidisse Oro-

Cæs. lib. 2. de bello Gall.

BOIORIX.

Plut. Mario.

Orof. lib. 5. c. 16. Orosium, neque ambitiosius Boijs Boiorix, quam Teutonibus Teutobocchus transcribatur.

ANN. ANTE CHR. NAT.

Elapsis aliquot annis, bellum à Pop. Rom. in Mithridatem Ponti Regem decretum, Lucijs primum Sulla, inde Murena & Lucullo ducibus, gestum est. P. quoque circa illa tempora Seruilius Isauros domuit. Neque utroque bello, tum ceteris in Asia gẽtibus, tum Galatarum populis otiosis spectatoribus esse licuit; DEIOTARVS maximè Tolisto-Boius Tetrarcha (alius à Deiotaro Paphlagone, qui vel tunc, vel non multo post, Philadelphi cognomine vixit) virtute & fide erga Romanos constanti, egregium se socium, suarum copiarum strenuum ducem præbuit, atque omnibus quos diximus Imperatoribus operam voluntatemq; ita probauit, ut ab ijs Romam reuersis, ampliter & magnificè in Senatu fuerit laudatus. Sub Lucullo Eumachum Mithridatis præfectum, Phrygiam incursantem, magna clade repressit. Cn. Pompeium Luculli successorem postmodum adeò demeruit, ut is eum pulcherrimo elogio, unum in toto orbe terrarum ex animo amicum vereq; beneuolum, unum fidelem Pop. Rom. iudicatum, ornauerit, bello confecto, Troemos & Gadilonitidem, qua ad Pharnaciam & Trapezuntem pertinet, & Colchos ad minorem Armeniam, atque Armeniam eam denique ipsam, paternæ ditioni adiecerit, Regemq; appellarit. Ille tantis prouincijs auctus, regni caput veterem sedem Tolisto-Boios esse voluit,

Margin notes: Plut. Appian. Liuij epit. alij. — LXXXVI. LXXIX. LXXII. — Strabo lib. 12. — DEIOTARVS. — Strabo, Plut. Dio. — Cic. Phil. 11. — Appian. Mithridat. — LXIV. — Cic. loco s. cit. — Cic. de Diuin. Strabo lib. 12. Eutrop. lib. 6. — LXI.

voluit, regia Lucceij constituta, Peij Gaza recondita: neque latius alio tempore à Boijs in Asia regnatum est. Strabo.

BOGO-DIATORVS. BOGO-DIATORI præterea cuiusdam Galatæ, quem Pompeius Mithridatio urbe donauerit, & Strabo lib. 12.

ADO-BOGION. ADO-BOGIONIS ex tetrarcharum stirpe, Strabo meminit: de quorum, deq; Deiotari nominis origine, quæ verosimilia existimo, sic afferam, ut iudicium & fidem in medio, apud me unum esse nolim. Strabo lib. 12.

Quamquam interpretationem Græcam Diatorus palam, Deiotarus obscurius, aptè uterque ad bellicæ fortitudinis laudem recipiat, mihi tamen ex Galatarum Diethero nati ambo videbantur, appellatione à Græcis paullatim, uti fit, ad aliquem sui sermonis sensum modicè inflexa. Διάτορος, penetrans. Δηϊώτερος, bellicosior.

Dietum & Diethèrum autem antiquissimum Boiorum nomen esse, sequenti libro demonstrabitur, in quo mutando corrumpendoq;, variè scriptorum imperitia lusit, nam & Deudorix Sicamber Bætoritis filius, quem à Germanico in triumpho ductum Strabo scripsit, Diethericus popularibus suis fuit, haud dubium ex hoc fonte. Strab. lib. 7. Itaque primores Bogo-Diatori syllabas ad Boios pertinere, tam mihi liquet, quam Tolisto-Boiorum & Ado-Bogionis postremas, nec quidquã utrimque interest, nisi quod qui Tolisto-Boiorum exemplo Diethero-Boius, is versa præposterè vice, Boio-Dietherus est appellatus. Iam Ado Germanicum non Græcum esse, nemo in controuersiam adducet.

Plerique Rom. hist. scriptores.

Mithridatico bello Spartacium in Italia, gladiatorium idem atque seruile, ætate compar, Spartaco & CRIXO & Oenomao ducibus gestum, Thrace CRIXVS. illo, his Gallis, uti distinxit Orosius. Crixum aduerso prœlio à Gellio Consule oppressum, collega Spartacus inferijs trecentorum captiuorum munerauit. Quod ego hîc non ascriberem, nisi Silium Chrixi nomine inter Boica usum esse iam supra meminissemus; & verò Orosius, tum Gallos tum Germanos, inter Spartaci auxilia retulit, Cæsar seruilem tumultum Germanis non dubiè tribuit, Plutarchus, Germanos à Gellio cæsos esse disertè scripsit. Quod si cui hæc humilis videtur atque obscura, nec pro cetera fortissimi populi maiestate narratio, Primùm, nos vera non speciosa scribere professi, deinde, seruitus atque libertas, fortunæ sunt nomina, ad laudem aut ignominiam nihil pertinent, & si fidum Plutarchi testimonium, nam nihil erat cur in seruorum gratiam falleret, hos nullum ob flagitium, sola emptoris iniquitate in gladiatorium Lentuli ludum, quo effracto profugerunt, datos esse, multa prudentiæ & fortitudinis exempla edidisse, inter quæ insigne unum, quod cæsis memorabili pugna duodecim illorum millibus atque trecentis, duo tantum à tergo vulnerati reperti, reliqui omnes versis in hostes frontibus & pugnauerint & ceciderint, quid sit cur non virtutem fortunæ succubuisse fateamur, hos quantumuis seruos & victos, præ Romanis

Oros. lib. 5. c. 24.

Lib. 1. pag. 41.

Cæs. lib. 1. bel. Gall.

Plut. Crasso.

nis

nis & dominis & victoribus, veris pretijs æstimemus? Cato huic bello miles claritudinem attulit: qui inde in Macedoniam, atque porrò Asiam profectus, ibi paterno Deiotari Regis hospitio usus est. Deiotarus decliui iam ætate, cum ei liberos suos atque omnem familiam commendaret, ut munera quæ Regio more offerebat, vel ipse acciperet, vel suorum quenquam accipere pateretur, omni conatu enixus, impetrare nunquam potuit.

Plut. Catone.

Iuxta hæc Boij, Hercynia iterum egressi, traiecto Danubio in Noricum, cui Voccio Rex præerat, venere, auxilio nimirum popularibus, qui id loci dudum consederant. Ibi Noreiam oppugnarunt, incertum quo euentu, ut habentur pleraque in tam caliginosa vetustate. Plinius urbem interijsse, sub Vespasianis scripsit, sed an Boiorum ista oppugnatione, verius conijcere, quam constituere possumus. Noreia Tauriscorum fuit, auri lauacris ferrarijsq; secturis nobilis, Taurisci in Norico, eò antiquissimus scriptor Homerus, æs Noropium cognominat, quod alioversus scimus traxisse grammaticos, sed disertè Clemens Alexandrinus, Noropes ait, qui postea Norici appellati sint, æs elaborasse, & ferrum primos purgasse. Nunc, quoniam Norici frequens deinceps mentio accidet, neque ijdem eius semper fuere fines, semel dicendum, regionem quo Romanis modo usurpata est, dirimi septentriones versus à Germania magna Danubio, in meridiem I-

Cæs. lib. 1. belli Gall.

Plin. lib. 3. c. 19.

Strabo lib. 5.

Hom. Iliad lib. 2. & 11.

Eustath. & Didymus νώροψ explicant per λαμπρὸν splendidum, ut sit compositũ ex νὼ priuandi particula & ὤψ oculus, vel ὄψις visus.

Clẽ. Alex. Stromat: lib. 1.

Ptolemæus.

taliæ alpibus committi, ad occidentem ſolem qua Rætiam & Vindeliciam ſpectat, flumen Oenum, ad orientem qua Pannoniam, Cetium montem limites accepere. Magnum terrarum tractum eſſe, multorum olim populorum ſedem, ingenti rerum viciſſitudine exercitum. Nomen à Noreia urbe fluxiſſe veroſimile, ſed pleriſque domeſticis ſcriptoribus Norix an Noricus, Herculis filius feciſſe creditus, cui quam externarum litterarum monumentis fidem aſtruam non inuenio, neque omninò huius ſoni vocabulum inter fabulas, præterquam quod Theodõtius aliquis ſcripſit, Noracem quinto Mercurio ex Oſchyra nympha Pÿrenæi filia natum, Tarteſſo in Sardiniam veniſſe, ubi cum Sardum Herculis filium inſulam indigitaſſe reperiſſet, ipſe conditam à ſe urbem Noram dixerit; at hæc narratio nimium quantum ab illa altera diſſidet.

Arſpekius, Trithemius, alij.

Theodont. citatur à Boccatio geneal lib. 7. c. 37. fabulæ etiam Solin. meminit c. 10.

Boijs domum reuerſis, cum L. Piſone, A. Gabinio Coſſ. Heluetij regionis ſuæ anguſtias cauſſati, tectis domi incenſis, nouas per Galliam ſedes inſtituiſſent quærere, & aliarum gentium auxilia ei fini aſciſcerent, Boiorum valida manus, capitum admodum triginta duo millia, quorum quarta pars arma ferret, ſeſe illis coniunxerunt, & ut nuper Danubio, ſic nunc Rheno traiecto, Galliam, veterem ut multorum habet opinio patriam, poſtliminio repetiuerunt. Vbi ad Rhodani ripam peruentum, eos Cæſar, qui tunc Gallias Pop. Rom. nomine prouinciam

Cæſ. lib. 1. de bel. Gall.

ANN. ANTE CHR. NAT. LVI.

ciam obtinebat, progreſſu arcuit. Hac ſpe deiecti, in Sequanos flectunt, perq; eorum fines, Santones petituri, datis inter ſe obſidibus ſine maleficio & iniuria tranſeunt; Aeduos & Ambarros & Allobrogos, qui trans Rhodanum vicos poſſeſſionesq; habebát, ubi primum attigere, populantur. Ii cum ſe ſuaq; defendere non poſſent, legatos ad Cæſarem mittunt, auxilium rogatum. Cæſar ad Ararim flumen, quod per fines Aeduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, hoſtes ratibus ac lintribus iunctis tranſeuntes nactus, cum tres iam copiarum partes tranſduxiſſent, quartam partem reliquam, quæ ex Heluetijs pagus Tigurinus fuit, multa nocte cum tribus legionibus è caſtris profectus, impeditam & inopinantem aggreſſus, fere concîdit. Inde pontem in Arare faciendum curat, ut reliquas copias conſequi poſſit, atque exercitum traducit. Heluetij ſocijq; populi repentino aduentu commoti, legatos de pace mittunt, quibus re infecta reuerſis, proximum deinde prœlium Romanis, equitatu pulſo, aduerſum fuit. Compluribus interiectis diebus, prope Bibracte, maximum & copioſiſſimum Aeduorũ oppidum, iterum pugnatum eſt. Cæſar copias ſuas in collem ſubduxerat, equitatumq; qui Heluetiorum impetum ſuſtineret miſerat, ipſe interim in colle medio triplicem aciem legionum quatuor veteranorum inſtruxit, ita ut ſupra ſe in ſummo iugo duas legiones, quas in Gallia citeriore nuper con-

ſcripſerat, & omnia auxilia collocaret, ac totum mõtem hominibus compleret, ſarcinas in unum locum conferri, & eum ab his qui in ſuperiore acie conſtiterant, muniri iuſſit. Heluetij cum omnibus ſuis carris ſequuti, impedimenta in unum locum contulerunt, ipſi confertiſſima acie, reiecto Romano equitatu, phalange facta, ſub primam Cæſarianam aciem ſucceſſerunt. Cæſar primum ſuo, deinde omnium equis è conſpectu remotis, ut æquato periculo ſpem fugæ tolleret, cohortatus ſuos, prœlium commiſit. Romani è loco ſuperiore miſſis pilis, ſubeuntem hoſtium phalangem perfregerunt, ea diſiecta, gladijs diſtrictis in eos impetum fecerunt. Heluetijs magno ad pugnam erat impedimento & loci iniquitas, & quod pluribus eorum ſcutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum ſe inflexiſſet, neque euellere, neque ſiniſtra impedita ſatis commodè pugnare poterant, ut multi diu iactato brachio, præoptarent ſcutum manu emittere, & nudo corpore pugnare : tandem vulneribus feſſi, & pedem referre, & quod mons ſuberat circiter mille paſſuum, eo ſe recipere cœperunt. Capto monte, & ſuccedentibus Romanis, Boij & Tulingi, qui hominum millibus circiter quindecim agmen Helueticum claudebant, & nouiſſimis præſidio erant, ex itinere Romanos latere aperto aggreſſi, circumuenerunt: id conſpicati Heluetij, qui in montem ſe receperant, erectis animis rurſus inſtare, & prœlium redin-

redintegrare cœperunt. Romani conuersa signa bipartitò intulerunt, prima ac secunda acies ut Heluetijs iam victis ac summotis resisteret, tertia ut venientes Boios atque Tulingos exciperet. Ita ancipiti prœlio diu atque acriter pugnatum est: cum Romanorum impetus diutius sustineri non posset, Heluetij se ut cœperant in montem receperunt, Boij & Tulingi ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Illud præcipuum virtutis atque fortitudinis argumentum in Heluetijs ceterisq; fœderatis gentibus fuit, quod toto prœlio, cum ab hora diei septima ad vesperam pugnatum esset, quenquam eorum auersum videre nemo potuit. Ad multam noctem, etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros obiecerant, & è loco superiore in Romanos venientes tela conijciebant, & nonnulli inter carros rotasq; mazaras ac tragulas subijciebant, Romanosq; vulnerabant. Diu cum esset pugnatum, Romani impedimentis castrisq; tandem potiti sunt. Et quamquam magna cædes extitit, ex eo tamen prœlio circiter millia hominum centum triginta superfuerunt, eaq; tota nocte continenter ierunt, nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die quarto peruenerunt, cum Romani & propter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingones litteras nuntiosq; misit, ne eos frumento, néue alia re iuuarent, si iu-

uissent, se eodem loco illos quo Heluetios habiturum. Ipse triduo intermisso, cum omnibus copijs eos sequi cœpit. Heluetij omnium rerum inopia adducti, legatos de deditione ad eum miserunt. Cæsar præter pagum Vrbigenum, hominum circiter sex millia, qui noctu effugere tentauerant, reliquos omnes, obsidibus armis perfugis traditis, in deditionem accepit. Heluetios, Tulingos, Latobrigos, sociorum ea populorum nomina, in fines suos unde erant profecti reuerti, oppida vicosq; quos incenderant restituere iussit, ne in eam regionem, si vacare contingeret, Germani traiecto Rheno transirent, & finitimi Romanorum prouinciæ Allobrogibusq; essent.

Vnis Boijs eximium ab hoste testimonium obtigit: quod egregia erant fama, & proximo bello virtute cogniti, in finibus petentium Aeduorum collocati, Gergobinam & Boiam urbes habuere, Aedui datis agris in parem iuris libertatisq; conditionem atque ipsi erant receperunt. Erant olim totius Galliæ factiones duæ, harum alterius principatum tenebant Aedui, alterius Aruerni atque Sequani. Aeduos fratres consanguineosq; Romani sæpenumero appellauerant, soliti quippe has blanditias, seruitio siue parando siue velando, nuperæ gentium patientiæ prætexere. Cum de potentatu utrimque multos annos magnopere contenderetur, factum uti ab Aruernis Sequanisq; Germani mercede accerserentur.

Cæs. lib. 7. de bel. Gall.

Cæs. lib. 1. & 6. de bel. Gall.

Cum

Cum his Aedui ſemel atque iterum armis congreſſi, magnam calamitatem pulſi acceperant, omnem Senatum, omnem equitatum amiſerant. Quibus prœlijs calamitatibusq; fracti, in Sequanorum, & proinde Germanorum ditionem coacti fuerant concedere. Sequanos mox ſatias Germanorum cœpit, quod Ariouiſti Regis, nihilo in ſe æquiora mitioraq;, quam in hoſtes ipſos Aeduos imperia experirentur. Alienatos animos amborum populorum defectio ſequuta eſt, Cæſaris maximè auctoritate & pollicitationibus confirmata. Aedui quod ſe ingenti bello illigaſſent, occaſionem rati, fœderis qua diximus ſpecie, Boiorum ſibi præſidium adiunxerunt. Atque id deinde memorabile, cum Aeduorum nomen dudum interciderit, hoſpitum adhuc Boiorum, illuſtre uſque adeò ſupereſſe ijs locis (ſiquidem Gallicarum rerum ſcriptores Borbonios inde haberi ferç conſentiunt) ut Regium totius Galliæ decus in Boiçis, ſiue quod iſti idem eſſe rentur, Borbonijs regulis hodieq; reſideat. Boios præterea in extrema Aquitania reperio, ad Garumnam flumen ſitos, quos poeta Chriſtianus antiquus Paullinus, piceos cognominat, ob vim nimirum picis quam excoquunt; veſtigium periti regionis, homines eruditi, reſtare affirmant. Sed quâ caſuum varietate eo peruenerint, mihi conſtare non poteſt, nam ut iſto Heluetico bello, nec veroſimile eſt, nec propemodum fieri potuit; tantum ſuſpicari habeo, cum P. Craſſus

Paul. epiſt. 5.

Vinet. & Scal. in Auſon.

N Cæſa-

Cæſaris Legatus, tertio poſt victos Heluetios anno, omnes propè Aquitaniæ populos ad deditionem coegerit, eo bello Boicorum auxilijs uſum, præſidia collocaſſe, quæ ſequutis temporibus in gentem excreuerint. Boiates etiam in Nouempopulana populus, aut cum Boijs idem fuerit, aut originis ſaltem eiuſdem, unde Baionæ nomen manaſſe credunt, quaſi Boionam dicas, quod per me quidem in ambiguo, fides coniecturæ apud auctores erit.

ANN. ANTE CHR. NAT. LIV.

Libellus prouinc.

Scal. in Auſon. lib. 2. c. 7.

Quadriennio interiecto, pleræque Galliarum gentes, Pop. Rom. imperium conatæ excutere, defecere, bello Vercingentorigem Aruernum legêre ducem. Is Gergobinam Boiorum oppidum in Aeduorum finibus, ſub hyemis fere exitum oppugnare instituit. Quæ res Cæſari magnam difficultatem ad conſilium capiendum afferebat, ſi reliquam partem hyemis legiones in hybernis contineret, ne Boijs expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullum in eo amicis præſidium videretur eſſe poſitum, ſin maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria, difficili ſubuectione, laboraret. Præſtare viſum omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta, omnium ſuorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Aeduos de ſupportando commeatu, præmittit ad Boios, qui de ſuo aduentu doceant, hortenturq; ut in fide maneant, atque hoſtium impetum magno animo ſuſtineant, ipſe cum exercitu ſubſequitur. Aduentus Gergobinæ ſaluti fuit,

L.

Cæſ. lib. 7. de bel. Gall.

fuit, nam ubi Vercingetorix Cæſarem adeſſe cognouit, oppugnatione dimiſſa obuiam profectus eſt. Ab altera Boiorum urbe Boia (niſi certè Cæſariani commentarij, ex quibus iſta haurimus, in hoc nomine corrupti, quod non nemo ſuſpicatur) vici atque ædificia quoquo verſus, quouſque Romani pabulandi cauſſa adire poſſe videbantur, Vercingetorigis hortatu ſunt incenſa. Romani Boiorum deinceps opera aliquamdiu fideli uſi ſunt, eo tenuiori tamen, quod cum frumentarijs ſubuectionibus præcipuè indigerent, Boij noua illis regionibus, ideoq; infirma gens, tractandis armis promptior, quam colendo agro aptior, nondum facultatibus uterentur quæ, tanto præſertim exercitui, alendo ſufficerent. Verum maximis Galliarum ſequutis motibus, factum ut Boij tandem plurium auctoritati cederent, ſeq; ijs adiungerent, qui patrium libertatis decus, atque vetuſtam bellicæ fortitudinis laudem, ſpecioſa rebus nouis nomina prætexentes, Pop. Rom. imperium armis ibant imminutum. Contulere ei rei Boij una cum Rauracis, nam utrorumque ratio ſimul habita, hominum triginta millia, ceteræ quæ coniurauerant gentes, ad portionem quæque virium. Sed bello non diutiſſimè tracto, Vercingetorigis deditione Gallis manifeſta iterum ſeruitutis confeſſio expreſſa eſt.

Fulu. Vrſinus ab hoſte legit, pro à Boia.

M. Craſſo interea temporis, cum magna exercitus parte in Aſia à Parthis deleto, graue vulnus Pop.

Rom. accepit. Vbi ſcitum eſt quod narrant, proficiſcenti ad expeditionem Craſſo, & Deiotarum Toliſto-Boium, quod ſumma prope ſenectute nouam urbem conderet cauillanti, ô Rex, duodecima demum hora ædificare incipis! ſalsè à Deiotaro relatum eſſe, Nec tu quidem, quantum video Imperator, valde matutinus contra Parthos proficiſceris, erat enim natus Craſſus hæc loquens annos ſupra ſexaginta, & plus aliquanto vultu præ ſe ferebat; neque irritum omen cecidit, ſiue Deiotarus belli exitum, auſpicia ſequutus coniecit, mirè enim eam diſciplinam coluit, ita ut nihil unquam niſi auſpicatò geſſerit, perſæpe etiam reuerterit ex itinere, cum iam progreſſus eſſet multorum dierum viam, ſemel aquilæ volatu admonitus, ſe ab eius tecti uſu abſtinuerit, quod nocte inſequenti ruina ſolo æquatum eſt, ſiue veroſimilius, quando auſpicia vanitatis manifeſta, Parthorum hinc vim, inde Craſſi imperitiam & temeritatem æſtimaſſe.

Plut. Craſſo. Appian. Parth. 1.

Cic. 1. & 2. de Diuin. Val. lib. 1. c. 4.

Anno à Cæſaris de Vercingetorige victoria, poſt Craſſi cladem biennio, Cicero Proconſul in Ciliciam cum imperio venit, rebusq; proſperè geſtis, Imperator appellatus eſt. Ibi Deiotarum in caſtris habuit, cuius beneuolentiam & fidem erga Romanos ſingularem, tum præſtantem magnitudinem & animi & conſilij, ornatiſſimis verbis ſæpe commendauit, tantiq; fecit, ut Cicerones apud eum, ſuum fratriſq; filium ſeponeret, credo quod Deiotarus litterarum

ANN. ANTE CHR. NAT. 51

Cic. lib. 15. epiſt. fam. epiſt. ad Catonem.

Cic. lib. 5. ad Attic. ſæpe.

rarum etiam ſtudijs teneretur, nam à Varrone proditum, Diophanem, Magonis Carthaginienſis libros duodetriginta de re ruſtica, ad ſex redactos, ei miſiſſe. Adduxit autem cohortes quadringentarias, ut apud Ciceronem lego triginta, ut legendum exiſtimo viginti, equites quadringentos, etſi is quoque numerus variat; atque eæ mihi legiones videntur fuiſſe duæ, quas ex commentario belli Alexandrini cognoſcimus, habuiſſe Deiotarum ex genere ciuium ſuorum, diſciplina atque armatura Romana complures annos conſtitutas, cum id ipſum Cicero ſignificet. DEIOTARVS filius, cui Artabaſdis filia pacta erat, tum Rex à Senatu appellatus eſt, quantumuis matre ancilla editus. STRATONICA enim patri uxor fuit, quæ cum matrimonium ſuo vitio ſterile animaduerteret, marito liberos ex quacunque muliere tollere perſuaſit, conciliata etiam elegantis formæ ancilla Electra nomine, cuius filios, ſumma charitate complexa, pro ſuis educauit.

Var. de re Ruſt. lib. 1. c. 1.

Cic. lib. 6. ad Attic.

DEIOTARVS FILIVS.

STRATONICA DEIOTARI MAIORIS VXOR.

Plut. de Clar. mul.

Sequuto ciuili inter C. Cæſarem & Cn. Pompeiũ bello, Deiotarus, Pompeij legatis atque litteris euocatus, cum Senatus conſentientis auctoritate arma ſumpta audiret, auſpicia eum prætereа impellerent, auxilio ſexcentos equites adduxit, octingentos gener TARCVNDARIVS CASTOR, & Donilaus dedere, Gallogræci ambo. Donilaus una venit, Caſtor CASTOREM filium ex Deiotari filia genitum miſit. Deiotarus, quamquam exacta iam ætate viribus defectus,

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVII.

Cic. pro Deiot.

Cic. 1. & 2. de diuin.
Cæſ. 3. de bel. ciu.
Tarcundarium Cæſ appellat, Strabo lib. 12. Saocondarium.

TARCVNDARIVS CASTOR.

CASTOR MINOR.

De Caſtore Deiotari nepote Cæſ. Cic. Strab.

fectus, ut quem à pluribus in equum sublatum, quod in eo hærere posset mirarentur, Pharsalico tamen prœlio interfuit, & rebus perditis Pompeium profugientem proximè assequutus, ab eo in nauim cum paucis receptus est. Inde verò in regnum suum abiens, spem infinitam persequi noluit, sed fortunæ obsequutus, Cæsari se applicauit, eumq; bello Alexandrino deinde iuuit. Cn. etiam Domitium Caluinum, cui Cæsar Asiam finitimasq; prouincias administrandas tradiderat, cum exercitu tectis & copijs sustentauit. Huic de Pharnace Mithridatis filio questus, qui captato tempore ciuilium armorum, plerasque paternas ditiones in potestatem reduxerat, orauit ne Armeniam minorem, regnum suum, néue Cappadociam regnum Ariobarzanis, eum possidere vastareq; pateretur, quo malo nisi liberaretur, imperata sibi facere, pecuniamq; promissam Cæsari se non posse persoluere. Motus Domitius, tum præsenti damno, tum quod turpe Pop. Rom. & Cæsari victori, sibiq; infame esse statueret, regna sociorum atque amicorum ab externo occupari, Pharnacem primò per legationes aggreditur, quibus cum parum proficit, manifestum hostem diutius dissimulandum non existimat, ducto igitur aduersus eum exercitu, & commisso ad Nicopolim Armeniæ minoris oppidum prœlio, male omninò acceptus est, altera quippe ex legionibus quas proprias duas habuit, pæne tota amissa, & Deiotarianis etiam toti-

Ann. ante Chr. n. XLVI.

Plut. Pomp.

Comment. bel. Alex.

XLV.

totidem magnam partem interfectis. Pharnaces secundo successu elatus, occupato protinus Ponto, omnia sæuitiæ exempla in ciues Romanos edidit. Cæsar ordinata Aegypto, huius rei curam suscipiendam ratus, cum propius Pontum finesq; Gallogræciæ accessisset, Deiotarum, depositis Regijs insignibus, non tantum priuato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplicem obuiam habuit, orantem, adeò offensio præ meritis, in metum quàm spem validius inclinabat, ut sibi ignosceret, quod in ea parte positus terrarum, quæ nulla præsidia Cæsaris habuisset, exercitibus imperijsq; in Cn. Pompeij castris fuisset, neque enim se iudicem esse debuisse controuersiarum Pop. Rom. sed parêre præsentibus imperijs. Contra Cæsar, cum plurima sua commemorasset officia, cumq; defensionem eius nullam posse excusationem imprudentiæ recipere coarguisset, se tamen concedere dixit id factum superioribus suis beneficijs, veteri hospitiò atque amicitiæ, dignitati ætatiq; hominis, precibus eorum qui frequentes concurrerant, hospites atque amici Deiotari, ad deprecandum, inter quos M. Brutus ornatissimè & copiosissimè egit, Regioq; vestitu ei restituto, legionem quam disciplina Romana instructã habebat, ex duabus paullò ante commemoratis reliquam, equitatumq; omnem ad bellum gerendum adducere iussit, de controuersijs Tetrarcharum, qui maximam Gallogræciæ partem à Deiotaro, præter leges mo- Cic. de clar. orat. Plut. Bruto, vertente & corrigẽte Xylandro.

resq;

resq; gentis, teneri querebantur, postea se esse cogniturum ostendit. Victo itaque ad Zelam Pharnace, remissisq; domum auxilijs, minorem Armeniam Deiotaro ablatam, Ariobarzani dedit, Trocmorum Tetrarchiam iam aliquot ab illo annis possessam, Mithridati Pergameno iure cognationis adiudicauit, sed Regium tamen nomen tum ipsi reliquit, tum filio.

Cic. Phil. 2. de diuin. lib. 2. Côment. bel. Alex. Dio. lib. 41. qui quod indicare videtur Cæs Deiotaro plura tribuisse quam abstulisse, vereor ut verum sit, certe cum Cic. non conuenit.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLIII.

Cuius iacturæ detrimentum, exitiabilis propemodum quæ sequuta est calamitas oblitterauit. Nepos Deiotari Castor, auum insidiarum crimine, quas Cæsari parasse diceret, in capitis periculum arcessiuit: Cum Pharnacis bello Cæsar in castellum Luceium venisset, & domum Deiotari hospitis Regis diuertisset, locum fuisse quendam, in quo fuerint ea composita quibus ipsum Deiotarus munerare constituisset, huc illum è balneo priusquam accumberet, ducere voluisse, ibi enim fuisse armatos qui eum interficerent, in eo ipso loco collocatos: Cæsarem sua qua semper usus fortuna, & tunc, & repetitis postea insidijs, seruatum esse. Additæ criminationes aliæ, & quo aduersarius præcipuè visus confidere, Regius medicus Phidippus index. Deiotarus contra, missis Romam legatis, defendente Cicerone, oratione quæ omnium manibus teritur, absolutus quidem est, sed Cæsaris tamen odium & offensionem meritus, quoad hic vixit nunquam lenire potuit.

Cic. Phil. 2.

XLII.

Interfecto, cum legati, si Ciceroni omnia credi-

credimus, vendente Antonio, decretum emissent, quo Cæsar quæ Deiotaro viuus abstulerat mortuus redderet, ipse nihil eo exspectato, sua sponte, simul atque Cæsaris interitum audiuit, & suo Marte, res suas recuperauit. Tum generum Castorem, quẽ Philoromæum ab amore Romanorum cognominatũ, pleraque litteraria ingenij monumenta posteris reliquisse Suidas prodidit, quod illo auctore accusatio instituta, regio more ultus, nam regni arctior quam sanguinis plerumque necessitudo, una cum uxore, filia sua, interfecit: in liberos & aliâs crudelis, quorum cum plures haberet, & solum Deiotarum in spem successionis aleret, reliquos filios necare sustinuit, ne uni regnum aut dubium, aut imminutum relinqueret, Gorbeium, quod genero castellum sedes, diruit, maximam etiam pagi partem vastauit. Strabo lib. 12. Suid. u. Castor. Plut. de Stoicor. repugnant.

BROGITARVS. Brogitarum alterum Deiotari generum, Matris Deorum Pessinunti aliquando P. Clodij concessione sacerdotem, Cicero nominat, de quo nobis præterea nihil constat. Pessinuntem verò ad Tolisto-Boios pertinuisse supra ostensum. Cic. de aruspic. respons. Pag 74

Resumentibus ciuilia arma Bruto & Cassio, Deiotarus ab utroque sollicitatus, cum huic negasset, illi in memoriam suscepti apud Cæsarem patrocinij assensus, eâdem se qua prius fortuna Romanis iterum rebus miscuit, Amynta scriba auxiliorum duce misso, qui statim à Philippensi pugna ad Antonium transijt, perfidiæ præmium amplas post aliquot an- Dio lib. 47. ANN. ANTE CHR. NAT. XL. Dio lib. 47. 49.

nos in Galatia, Pamphylia atque Lycaonia ditiones nactus. Extincto enim Deiotaro, anno ante Christum natum trigesimo octauo, CASTOR quidam, dubium an is quem nepotem ex filia paullò ante diximus, succeslit, credo quod Deiotarus filius prior obijsset; Castorē quadriennio post AMYNTAS excepit, Antonij beneficio, cui pessimam Actiaco bello gratiam retulit, non exspectato prœlio ad Cæsarem versus. At nono principatus anno, Antipatro Derbæo per insidias cæso, multisq; castellis captis, dum in Homonadenses expeditionem parat, Cilicum insidijs uxoris dolo & ipse interceptus, fidei toties flagitiosè proditæ pœnas luit. Cuius morte Galatia in prouinciæ denique formam ab Augusto Cæsare redacta, primus Lollius Proprætor datus est, anno centesimo sexagesimo quarto posteaquam Cn. Manlius Vulso Romana eo primum arma intulit, cum Galli centum circiter antea annos in Asiam transissent; quæ propemodum Galatici, atque adeò Tolisto-Boici in ea terrarum parte imperij summa.

Strabo lib. 12. Dio 48.

ANN. ANTE CHR. NAT. XXXVIII. CASTOR, dubium an idem cum eo quem minorem pag. 101 appellauimus.

XXXIIII. AMYNTAS.

XXIII.

Strabo, Dio, Rufus.

LOLLIVS.

Facio non inuitus, si quæ patrijs Boiorum annalibus, ob ignoratas superiorum scriptorum errore, rerum temporumq; rationes, inconcinnè & obscurè, atque eo incredibiliter sunt posita, ad germanam veri speciem interpretatione reuocare licet, ea verò ut reuocem. BOAMVNDVM & INGRAMVM memorant, siue Iulij siue Augusti siue Tiberij ætate, nec enim consentiunt, Armenia, cuius prouinciæ nomen

BOAMVNDVS. INGRAMVS.

Arenpek. Andr. Ratispon. Tritthem. alij.

nomen nescio quomodo, frequens est in omni prisca Boiorum historia, siue pulsos, siue sponte profectos, nam & ea fama variat, viâ progressos illâ qua primus Boici nominis conditor, in has oras venisse, ubi gentem Duces rexerint. Hîc ego, quod sociorũ populorum auxilia in Romanis castris versari solita, Tolisto-Boij reliquiq; planè Galatæ, maiestate Pop. Rom. comiter conseruata fuerint socij, & in Tolisto-Boiorum potestate Armeni minores, descendo, ut bellorum aliquo, quæ Augustus & Tiberius in Rætia Vindeliciaq; & Norico atque omni Illyrico complura gessere, Tolisto-Boios Principes, adductis popularibus Galatis, mixtimq; Armenis, militare potuisse, mihi patiar persuaderi. Neque disiunctior Armenia quam Parthia, neque Romano nomini hæc illa amicior, Ornospadem tamen Parthũ bello Delmatico Tiberium iuuisse scimus, Pannonico, frequenti regio equite eum usum Velleius scripsit, quod ad auxilia fœderatorum Regum nimirum pertinet. Et inferioribus temporibus, Rætorum cohortem Analibæ in Armenia statiua habuisse, in Notitia annotatum, ut idem de Armenis in Rætia credere, eo etiam minus absurdum sit. Aut his ergo caussis occasionibusq; Boamundus & Ingramus impulsi, iter ex Armenia huc tenuere, aut mihi quidem potiores præterea nullæ suppetunt. Nominum origo ex patrio sermone est, Boamundo ad Bogodiatori quodammodo formam composito. Memini a-

Tac. Annal. lib. 5.

Vop. Aureliano. pud Vopiſcum legere, Aurelianum longo poſt hanc ætatem temporum tractu, inter auxilia habuiſſe cũ Hartomundum, Haldegaſtem, Hildemundum & Cariouiſcum, tum Armenos ſagittarios ſexcentos, quæ mihi certa & præſens viſa imago, eorum quæ de Boamundo ſuſpicionibus veſtigamus & coniecturis.

Strabo lib. 5. & 7.

Armis inter hæc Boij, Tauriſcorum in Norico accolæ, cum Dacis contendêre, quamquam longè diſſiti, & medio inter utroſque fluente Danubio : ſed ſuperior belli memoria vetuſtate excidit. Sub Augusti ætatem, Boiorum regnum ad CRITASIRVM, Dacorum ad Bœrebiſtam Getam recidit. Bœrebiſta regios animo complexus ſpiritus, populum, quem bellorum incommodis atque difficultatibus afflictum acceperat, breui temporis ſpatio, prudentibus conſilijs, & perpetuis militaris diſciplinæ exercitijs, adeò erexit, ut finitimis pleriſque gentibus imperio ſubiunctis, iam Romanis timendus, rerum ſuarum curam inijceret. Gnarus quantas religionis opinio ad continendos animos vires haberet, Ceneum ſibi præſtigiatorem hominem adiunxit, qui per Aegyptum vagatus, atque arcana ſacra edoctus, ſecretiora cum Dijs alloquia agitare creditus, parum aberat quin Zamolxidis exemplo, pro Deo coleretur; hunc ſibi eorum quæ aggredi pararet auctorem ſimulans, tam certam ſuis addiderat fiduciam, ut præſenti numinum ductu omnium ſibi rerum lætos feliceſq;

Strabo de Bœrebiſta narrans, ſe ſui temporis hiſtoriam ſcribere indicat, tum Auguſtum aduerſus Bœrebiſtæ ſucceſſorem exercitum miſiſſe.

CRITASIRVS.

Iornandes pro Bœrebiſta Boroiſtam, pro Ceneo Diceneum habet.

exitus

exitus pollicerentur. Istro itaque traiecto, Thraciam ad Macedoniam usque & Illyricum perpopulatus, Celticas ibi gentes Thracibus & Illyrijs permistas euastauit, Boios & Tauriscos ita attriuit, ut agri eorum vacui atque deserti, vicinis Illyrici populis pascendis pecoribus fuerint contributi, quæ Boiorum inde deserta & solitudo, non semel à nobis commemorata. Neque ego quidquam huius præterea apud veteres scriptores inuenio: nuperos scio quosdam omnia licentius, & proinde fusius tradere, quorum fidem, quod poteram, non damno, quod debeo non sequor, confidentiam & temeritatem impensè miror. Annum Daciæ expeditionis Dio mihi signare visus, quo loco retulit, decreto Romæ facto Iulo Antonio, Q. Fabio Coss. de claudendis Iani portis, pace ubique terrarum parta, Dacorum motibus esse intercessum, qui Danubium frigore constrictum transgressi, prædas ex Romanis prouincijs egerint, satis enim credo, victores Romano solo non abstinuisse. Fuit verò is annus ab eo quo Boij ex Italia ad Tauriscos primum venere, centesimus prope octogesimus.

Dio lib. 54.

ANN. ANTE CHR. NAT. VIII.

Alia tum in Germania magna calamitas, ipsum gentis iugulum aggressa petijt. Documento, imperiorum vices atque conuersiones, prouiso & constanti supremæ mentis consilio, haudquaquam incertis & fortuitis occasionibus circumagi; quippe quod, ut ijdem fere casus unius gentis diuersas pro-

pagines, semel atque iterum; nam antea quoque, Boios uno tempore Italia pulsos, & in Asia victos esse obseruauimus, simul complexi affligerent, temere profectò contigisse non existimandum. MAROBODVI Regis præcipua ferebatur in Germania auctoritas, qui cum iuuenis Romæ beneficijs ab Augusto affectus vixisset, dominandi artes ita imbibit, ut in patriam reuersus maximo facinori, parando regno, animum priuatus adiecerit, aderant tantæ rei conandæ instrumenta, genus nobile, corpus prçualens, animus ferox, ingenium rationis capax, supra quam Romani ab homine Germano exspectarent, adeò illi conceperant, trans alpes corpora nasci, quæ sonum ederent, & externum aspectum prçferrent, hominum intus mentem non haberent. Maroboduus cum Marcomanos sibi subiecisset, quorumque antiquissima memoria, apud Cæsarem est, expeditione Ariouisti Gallica, tum Luios, Zumios, Butones an Gutones, Mugilones, Sibinos, & ex Sueuis Semnones (nunc vestigia gentium deperdita, nomina ægrè superant) principatum inter eas constituit, non tumultuarium neque fortuitum, neque mobilem & ex voluntate parentium constantem, sed certum & stabilem, suis nixum radicibus, regiumq́; fastigium animo complexus, finitimis omnibus aut bello domitis, aut conditionibus sui iuris factis, ascitis corpori custodibus, & ceteris pæne ad Romanæ maiestatis effigiem conformatis, Romanos

MAROBODVVS.

Cæs. lib. 1. bel. Gall.

manos vario ingenio, ipsis illorum artibus ita petebat, ut cum metui propiores haberet, bello tamen non lacesseret, at si lacesseretur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi declararet, legati quos mittebat, interdum ut supplicem commendabant, interdum ut pro pari loquebantur, gentibus hominibusq; desciscentibus tutum apud eum erat perfugium, exercitum septuaginta millium peditum, quatuor equitum fecerat, quem assiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori quam quod habebat operi præparare videbatur. Illud altissimæ prudentiæ hominis memoratur consilium, cum Romanos traiecto Rheno Germaniam ex illa potissimùm parte aggressos, victis Sicambris, Vsipetis, Frisijs, Cauchis, Cheruscis, Cattis, ad Visurgim & Albim progredi, se se mox petendum, iam imminentibus victoribus imparem, nondum confirmatis viribus animaduerteret, ne obnoxius ageret, excîta Marcomanorum gente sedibus suis patrijs, eam procul à Romanis auocauit, eò potentiora arma refugiens, ubi sua faceret potentissima. Placuit campos Hercynia sylua incinctos veluti arcem legere, quod inde Germaniam à læua & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo haberet Noricos, & tamquam in omnes semper venturus, ab omnibus timeretur: nam Pannoniam traiecto Danubio etiam vexasse, Rufus indicat, qui Marcomanos tractu inter Danubium & Drauum pulsos prodidit. Hercyniæ hanc oram

Dio lib. 54. Vell.

Boij

Boij à Sigoueso inde tenuerant, annos plus minus sexcentos, eos Maroboduus tunc pepulit, pulsis, præcipuam Marcomanis virium virtutisq; gloriam cum sede peperit.

Verum illud ad eam omnem memoriam, Boicamq; inprimis historiam illustrandam, perincommodè accidit, si qui antiquitus scriptores rerum Germanicarum occasione, horum bellorum euenta studiò enarranda sumpsere, eorum monumenta dudum perijsse, reliquis, qui aut breuitate insignes, vix nos indicio tantum iuuant, aut quorum in diuersum tendens oratio, huc obiter, & aliud fere agens, deflectit. Itaque, quod plerique sæpe nec necessariò, nec probabili caussa admisere, nos iudicio & ratione iam nunc isto loco facturos opinor, ut in eas delapsi angustias, coniecturis quadamtenus indulgere, quam subsistere existimemus satius, eæ, dabitur opera, quando certæ esse non possunt, nec enim nomen, nec ipsius rei natura patitur, verosimiles habeantur, & certis proximæ. Atque ut ab ijs quæ exploratò primùm constant, iterum exordiamur; Marcomani pepulere sanè Boios, cuius rei fides, Taciti nixa testimonio, dubia esse non potest: exciuit autem Marcomanos sedibus suis, inq; saltuosa Hercyniæ loca duxit, Maroboduus, quod disertè admodum à Strabone & Velleio scriptum: Maroboduo ergo duce Boij pulsi sunt. Iam Maroboduum, antequam regnaret, Romæ cum Augusto vixisse,

xisse, Strabone auctore diximus: superest, ij rerum temporumq; connexiones planissimè peruerterint, quibus visum prodere, Iulio in Gallijs agente, Boios à Marcomanis eiectos, transq; Danubium pulsos, cum Noreiam frustra oppugnassent, errore vago tandem ad Heluetios, excidium Galliarum tunc meditantes, esse delatos, cuius sententiæ longè maximum vitium, non mediocrem reliquæ historiæ offundat caliginem, erroremq; multiplicem post se trahat, necesse est. Nam ridenda illa altera, non confutanda, Tarquinio Prisco Romæ regnante, Boios à Marcomanis fugatos in Italiam abijsse. Nos Velleium sequuti, ostendimus, Maroboduum expeditionis consilium, metu Romanorum cœpisse, qui traiecto Rheno, per mediam Germaniam victricia arma circumferebant, Druso nimirum & Tiberio vicissim ducibus: sed Drusus post Lollianam cladem in Germaniam missus est, ea Domitio & Scipione Consulibus accidit, se ipso & L. Quinctio Consulibus, maximis rebus gestis, fortissimisq; gentibus debellatis, mortem obijt: Tiberius successor datus, proximo anno Rhenum transmisit, quem omnes Germaniæ partes sic perdomuisse Velleius asserit, ut in formam pæne stipendiariæ prouinciæ redigeret, elogio quantumuis supra verum, imperantis gratia inflato. Hoc itaque potissimum tempore, & postremis quidem duobus annis, quorum altero Cassiodorus Germanos inter Albim & Rhenum,

Rhen. lib 1. rer. Germanic.

Dio lib. 54

ANN. ANTE CHR. NAT. VII.

VI.

Tiberio omnes deditos retulit, Marcomanos desperatione resistendi, retrò cessisse, verum sit, cum tentata prioribus frustrà fortuna, manus infeliciter cótulissent; siquidem Orosius, semel pæne ad internecionem cæsos, Florus eorum spolijs tumulum in trophæi modum à Druso excultum fuisse memorat.

Or. lib. 6. c. 21.
Flor. lib. 4 c. ult.

Atque hæc firma & contestata satis sunt. Sed obscura deinde & impedita altera disquisitio consequitur, quò terrarum Boij, Boiohemo pulsi, concesserint; quos pulsos Tacitus perspicuè, non deletos aut excisos scripserit. Nam in omnibus omnium priscorum scriptorum commentarijs, quantum eorum hodie est, huius nihil extat, nec qui res Germanicas postea diligentissimè pertractauere, Strabo, Tacitus, Ptolemæus, Boijs ullum in Germania locum tribuunt. Vt quis Bæmos apud Ptolemæum, aut Buros (Burios appellauit Tacitus) eorum vicem habeat, erret, de utrisque secus est. Bæmi palam à Boiohemo, nec ambigendum, Ptolemæum gentis nomen pro regione posuisse. Buris sonus aliqua suffragatur, nimirum modicè à Boieris, Boiris aut Boiaris diuertens, prioris quippe tantum syllabæ vocalibus litteris mutatis, quæ frequens est & solens demutatio, manentibus consonantibus, apud homines præsertim peregrinos, & linguæ exteræ. Accedit Lutorum cognomen, Buris à Ptolemæo tributum, quod cum Germanis Luti, Liudi, Leuti & Leudi, ut variat dialectos, populos significent, quo sen-

ſu in vita Caroli, gentes ad Septentriones ſitæ, Normani vulgo ſcriptorum, Nord-leudi ſunt & Nortliudi, non nemini probetur, Boicos populos Boier-Lutos, & Buros inde Lutos fuiſſe appellatos. Sed nobis vera pro ſpecioſis. Tacitus Burios ſermone cultuq; Sueuos referre, Boios Gallicam gentem eſſe ſcripſit; quo tanto interuallo, à prima uſque origine diſparatos fuiſſe fateamur oportet. Ceterum, ut eo reuertamur, cum Marcomanorum vis, à ſeptentrione & occidente ſole ingruerit, Boios fugientes in ortum aut meridiem declinaſſe neceſſe eſt: at neutrobi ſe tantæ rei aſſerendæ dant veſtigia, quin arcuerit à meridie Danubius, Romanis præſidijs prætextus, Rætia & Norico iam tunc prouincijs, ortum Bœrebiſta Dacus clauſerit. Quod ſi ſcriptor medij æui ſemibarbarus Iornandes, Boiſcorum longè gentium, ad paludem Mœotidem meminit, inter monſtra illa populorum Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncaſſos, & Boiſcos Boios fuiſſe, ſimilitudini nominis largiri placet, qua ſcilicet forma Syriſci & Syriſcæ, Threciſci & Daciſci, pro Syris Threcibus & Dacis ab idoneis auctoribus uſurpati ſunt, & quo ſenſu Magidius Boiſcus in antiqua inſcriptione legitur, quod neque præfractè negandum exiſtimo, neque admodum fidenter ponendum, profectò ſit dubij ſoli fundamentum, tantis ſuperſtruendis molibus; ſed ut largiamur tamen, quis tandem nullius teſtis auctoritatem ſequutus, animo ul-

Vita Car. M. ſcripta à monacho S. F. parchi.

Iorn. de regnor. ſucc.

Syriſcus, Aus. in Eun. Syriſca Copa inter Catal. Virg. Threciſcus Capit. Maximin. Daciſcus Vopiſc. Aurel & Not. ſub Ducib. Mœſ. ſec. & Dac. rip.

Magid. Boiſc. inſcript. Grut. pag. 983, n. 10.

trò concipiat, eam coloniam, Boiohemo mille passuum millibus disiunctam, tot interiectis barbaris gentibus, Dacis inprimis, potentia id temporis & odio in nomen Boicum inclytis, à profugis tunc esse positam, verosimilius quam à Galatis & Tolisto-Boijs olim, quos permensa Europa in Asiam victores multis antea sæculis migrasse, compertum non arbitrarium est? Quamquam me præterea reditus, ab usque Mœotide in has iterum oras, per passuum totidem millia, iuxta atque itus habet sollicitum, & ut ratio excogitetur, Attilam reduxisse, ego excogitatæ fabulæ fidem non adiunxerim, qui absurdam sententiam exiguo negotio, commoda unius vocabuli interpretatione, vitari; Boios non necessario tanto labore leuari posse videam. Pulsos enim Tacito confirmanti assentior, verum regno & dominatu interpretor, non regione; quomodo si quis, quod non nemo fecit, Langobardos Italia à Francis pulsos narret, nunquam erret, tametsi Langobardi Italia nec excessere, neque sedes omninò mutauere, & ut omnia conueniant, Langobardicæ regionis appellatio, regno ad Francos translato, nihilo minus quam Boiohemi apud Marcomanos manserit. Argumenta huius rei duo maximè capio, quorum primum dixi, nullo satis certo monumento euinci, Boios tunc solum vertisse; alterum me aliquanto etiam magis mouet, Boiorum postea nomen à nemine scribentium, per aliquot centum an-

nos

nos, quibus Marcomani rerum potiti sunt, uspiam terrarum liquidò usurpatum esse, (liquidò inquam & explicatè, cum subobscura vestigia certis deinde locis ipsi simus indicaturi) his euersis, statim iterum emersisse, ut flumina specubus hausta solent, magnis emensis sub terra spatijs, in apertum redire, aut quæ lacubus miscentur, confusis pleraque aquis nomen ab influxu mox ponunt, receptura, qua castigato rursus alueo maiore ui erumpunt, sic Marcomanus victor, quamdiu rerum potitus est, Boicam famam pressit, & ut in illis aquam fluminis à lacustri, difficulter distinguas, ita nemo pronuntiet, quæ Marcomanicis postea expeditionibus Boiorum priuatim fuerit opera, quando honor ad eos redit, apud quos imperium & auspicia residere. Nam idem usu veniat, Sabinorum aut Aequorum aut Volscorum historiam meditanti scribere, cum Romani orbem terrarum non tam virtute sua, quam sociorum ope vicerint, & verò hi numero plerumque præstiterint, unos tamen Romanos gloria sequitur.

Cn. Cornelio Lentulo, M. Valerio Messallino Coss. extremo anni, omnium gentium exspectatio

IESVS CHRISTVS NASCITVR.

IESVS CHRISTVS, Dei filius, Deus ipse, ex Maria virgine natus est. Ad quem cum annorum hactenus numeros, uti antemeridianas umbras progrediendo contraxerimus, illos ab eo etiam deinde porrò extendemus.

ANN. POST CHR. NAT. VIII.

Anno post eum natum octauo, Tiberius Maroboduum duodecim legionum bello (Vel. Tac. An. 2.)

 petens,

petens, Pannoniæ & Dalmatiæ motibus retractus, pax æquis conditionibus firmata est. Vndecimo, cæsis ab Arminio ad internecionem Romanis legionibus, Vari ducis capite potitus Maroboduus, Augusto gentilitij tumuli sepultura honorandum misit. Post hæc, constituto firmatoq; diuturni temporis mora regno, & urbe principe, fluxo in futurum omine, à se appellata, cum ad omnes crescendi occasiones intentus, Germanicum Drusi filium, qui patris exemplo, magnis Germanos affecerat incommodis, à Tiberio reuocatum in orientem abijsse, unum in Germania Arminium Cheruscum eminere animaduerteret, ne veterem virtutis famam senescere pateretur, eum sibi sumpsit incursandum. Ceterum Regis nomen Maroboduum inuisum apud populares, Arminium libertatis fauor gratum reddere, huic se ex illius regno Semnones & Langobardi adiungere, illi contra Inguiomerus, Arminij patruus, cum magna clientum manu auxilium ferre. Anno post Christum natum decimo nono acie congressis, virtus utrimque ducum in æquo æmulatione gloriæ accendebatur, neuter aut iactantia sui, aut probris in hostem abstinere. Rarò alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis euentu, fusis utrimque dextris cornibus. Exspectari rursus pugna, & pares discessisse videri poterant, ni Maroboduus castra in colles subduxisset, id signum perculsi fuit. Inde transfugijs paullatim nudatus, retrò in Marcomanos

ANN. POST CHR. NAT. XI.

XII.

comanos concessit, misitq; legatos ad Tiberium, auxilia nequidquam oraturos: obiectum, non iure Romana arma aduersus Cheruscos inuocare, qui Romanos in eos pugnantes nulla ope iuuisset. Fractus itaque, & occultis præterea insidijs à Tiberio per Drusum filium petitus, qui illiciendis Germanis ad discordias, haud leue decus apud patrem quærebat, annô sequenti à Catualda regno pulsus est.

ANN. POST CHR. NAT. XX.

CATVALDA. CATVALDA nobilis apud Gotones iuuenis, profugus olim vi Marobodui, tunc dubijs eius rebus ultionem ausus, valida manu Boiohemum ingressus, corruptis ad societatem Marcomanorum primoribus, regiam castellumq; iuxta situm irrumpit. Maroboduo undique deserto, non aliud subsidium quam Romanorum misericordia fuit, transgressus Danubium, qua Noricum præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, multis nationibus clarissimum quondam Regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Tiberio, tutam honoratamq; ei sedem in Italia fore si maneret, sin rebus suis aliud conduceret, abiturum, fide qua venisset. Tiberius apud Senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum Populo Rom. perinde metuendos fuisse, magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia efferens. Et Maroboduus in hunc quidem

Suet. Tib. c. 37. dem modum per blanditias & promissa extractus, nec unquam remissus, per duodeuiginti annos Rauennæ honoratè habitus, consenuit. Idem haud multò post Catualdam casus excepit, idemq; pulso, Iubillij ductu Hermundurorum opibus, perfugium, Forum Iulium Galliæ Narbonensis colonia exilium fuit.

Vell. lib. 2.

Tac. Ann. 2. Vibillium, 12. Iubillium nominat.

IVBILLIVS

Anno trigesimo quarto, Iesu Christo cruci pro salute generis humani affixo, Stephano lapidibus obruto, cum Iudæorum principes Christi doctrinam infensissimis odijs prosequerentur, Christianos omnes, præter unos tamen Apostolos, ciuitate Hierosolymis exturbarent, variè ij per prouincias sparsi, propagandæ religioni nauauere operam: pars in Galatiam delati, ecclesias constituerunt, ad quas principum Apostolorum extant epistolæ, nam eo pertinet quod Petrus ad electos aduenas scripsit dispersionis Ponti, Galatiæ, aliarumq; prouinciarum, & Paulus Galatas, quos in epistola illis inscripta alloquitur, Hierosolymis quo tempore Christus passus sit, egisse ostendit. Sed & alia habent sacræ litteræ testimonia, de Galaticis tunc temporis ecclesijs, quibus conficitur, eas tum à Clemente Pauli discipulo, tum ab ipso Paulo esse aditas. Atque hæc prima, & inter primos, Euangelij lux Boios, enimuerò Asiaticos, illustrauit, Europæis alta per multos adhuc annos caligine demersis.

ANN. POST CHR. NAT. XXXIV.

Gal. 3. Ante quorum oculos Christus proscriptus est. Act. 18. ad Cor. 1. 16. ad Tim. 1. 4.

Apud

Apud Marcomanos pulso Catualda, Iubillium vi-
ANN. POST CHR. NAT. LII. ctorem regnasse crediderim, quem anno quinqua-
gesimo secundo superfuisse constat. Septuage- Tac. An. 12.
LXXI. simo primo, cum mortuo Nerone variè fluctuaret
MARICVS. respublica, MARICVS quidam ex plebe Boiorum, Tac. hist. lib. 2.
quos Iulius post Helueticum bellum in Aeduorum
finibus collocauit, numinum simulatione arma Ro-
mana prouocare ausus. Iamq; assertor Galliarum, &
Deus audiens, quod sibi nomen indiderat, concitis
octo millibus hominum, proximos pagos trahebat,
cum Aeduorum ciuitas electa iuuentute, adiectis à
Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disie-
cit. Captus prœlio Maricus, ac mox feris obiectus,
quia non laniebatur, vulgo inuiolabilis creditus,
donec spectante Vitellio interfectus est. Domiti-
LXXXIII. anus, Titi fratris anno octogesimo tertio successor,
Marcomanos, quod nulla ab eis in Dacos impetraret
auxilia, bello aggressus, victus inq; fugam coniectus
abijt, ut à Dione quidem proditú; nam Statij perridi- Dio in except. Theod.
cula est adulatio, Domitiani clementiá prædicantis,

Quæ modo Marcomanos, post horrida bella, vagosque Stat. sylu. lib. 3.
Sauromatas, Latio non est dignata triumpho.

Reges illis porrò ex sua ipsorum gente ali-
TVDRVS. quamdiu, inter quos clarum TVDRI nomen, ne-
que quidquam præter nomen tamen. Taciti pri-
mum ætate externos pati cœpere, quibus vis &
potentia ex auctoritate Romana esset, corruptis iam
tunc fractisq; patrijs institutis, pecunia magis quam

armis Romanorum, nam hoc etiam Tacitus, libello quem de Germanorum moribus, anno post Christum natum centesimo edidit, professus est.

ANN. POST CHR. NAT. C.

CXL.

Capitol. in vita, Eutrop. lib. 8. Vict. epit.

T. AVRELIVS FVLVVS BOIONIVS ANTONINVS PIVS.

Centesimo quadragesimo, mortuo Hadriano, T. Aurelius Fuluus BOIONIVS Antoninus, Senatusconsulto Pius appellatus, imperium adijt. Boionij nomen unde tulerit, à nullo veterum proditum, ipse quodammodo habitus & facies, à Boijs esse indicat, eo credibilius, quod Antonino paternum genus ex Transalpina Gallia, patre Aurelio Fuluo Consule, auo T. Aurelio Fuluo bis consule, cum Boici seminis reliquias in Gallia & mansisse olim, & hodie superesse, supra diximus, Fuluum autem aut Fuluium aliquem, post hos amplius centum viginti annos clarum, infra simus memoraturi, quem Vopiscus planissimè Boium nominat. Pio adoptionis iure M. Aurelius BOIONIVS Antoninus, orbis terrarum consensu Philosophus cognominatus, successit. Qui cum Boionij appellationem patri fuerit gratificatus, fit ut duo optimi Imperatores, pulcherrimorum cognominum, quæ nullis deuictarum gentium titulis inuideat, Boijs quadantenus transcribantur. Romæ L. Boionium Olympum, & L. Boionium gentilem in antiquis lapidibus legi scio, de quibus quod præterea afferam, nihil habeo.

CLXIII.

Vict. in hist. Cæss. M. Aur. & Constantino, atque ad eum Sylburg.

M. AVRELIVS BOIONIVS ANTONINVS.

Grut. inscript. pag. 763. n. 10. & pag. 861. n. 13.

Imperatore Philosopho, grauissimum bellum, quantum nulla ætas meminerat exarsit, cui nomen Mar-

Marcomani principes fecere, porrò Quadi præterea coniurauerant, Vandali, Sarmatæ, Sueui, haud dubium Boij, & quos Capitolinus his annumerat, Narisci, Hermunduri, Latringes, Buri, Victouali, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci, omnis pæne denique Germania & Sarmatia, ut nummis qui ad memoriam eius expeditionis bene multi publicati, Germaniæ & Sarmatiæ victæ nomen uniuersè fuerit impressum, sed in vulgus, quin & penes scriptores, sola Marcomanorum fama eualuit; quo unos ei Boios concessisse, minus aut incredibile aut mirandum est. Costobocos (Ammianus Marcellinus Costobocas nominat) eosdem Tolisto-Boios esse, vereor leui coniectura à Sylburgio asseri. Anno centesimo septuagesimo primo, bellum ingenti apparatu cœptum, varia deinceps in utramque partem fortuna gestum est, nam nos sigillatim prosequi nihil necesse. Inter ipsa initia, incredibilis eius apud Romanos exspectatio, tum timor. Imperator undique sacerdotes accire, Romanas peregrinasq; superstitiones implere, eo tandem descendere, ut Alexandro cuidam, impudentissimo homini, de oraculo fidem haberet, quod geminos leones Danubio certis ritibus immittenti, victoriam pollicebatur; atque ij quidem immissi, in aduersam ripam enatarunt, Marcomani ignotas feras, canum aut luporum vicem æstimantes, fustibus coercuere, Romanorum, contra quam oraculum

[Margin: Oros. lib. 7. c. 15. — Amm. lib. 22 — ANN. POST CHR. NAT. CLXXI. — Sylb. in Paus. lib 10. — Lucian. Pseudo.]

ANN. POST CHR. NAT. CLXXVI.

spoponderat, nihilo secius ingens cædes, cæsis viginti circiter millibus, sequuta est. Quinquennio post, hostis superati gloria penes Christianos fuit. Christianorum enim precibus diuinitus impetrata tempestate, in Romanos secunda, hostibus exitiabili, Quadi, qui postremi restiterant, summo prœlio, magna accepta clade, superantur. Sed & in Germania illâ ætate, aliquam Euangelij sementem sparsam fuisse, magni auctores, Irenæus & Tertullianus, tradunt. Quod ego de Marcomanis, illustri inprimis populo, ad Romanos fines colente, quæ Christianis propagandæ religioni prompta & idonea occasio, vel præcipuè interpretor, à Marcomanis ad Boios deduco. Iustinus utroque vetustior, nullum mortalium genus esse iam tum scripsit, siue Græcorum siue barbarorum, quocumque nomine, Christianæ pietatis exors, sed Germaniæ ille nomen non posuit. Marcus successu lætus, cum Marcomanos parta victoria cogitaret in prouinciam redigere, Auidij Cassij motibus, qui se in oriente Imperatorem appellauerat, reuocatus, pacem dedit, plurimis Marcomanorum in Italiam translatis. Victo Cassio, anno centesimo septuagesimo nono, in Germaniam reuersus, cum Marcomanis, & Hermunduris, & Sarmatis, & Quadis, per tres iterum annos bellum gessit; quod de prouincia prius animo agitauerat, tunc proximè perfecturus fuisse creditus, nisi ingentibus conatibus mors intercessisset. Filium

Meminere plerique Christ. & gent. script. Ex Christ. antiquiss. Tertull. apol. c. 5. ad Scapul. c. 4. Imp. etiam epist. extat.

Iren. lib. 1. c. 3. Tertull. aduers. Iud. c. 7.

Iust. dial. cum Tryph.

Capitol. Dio.

CLXXIX.

ANN. POST CHR. NAT. CLXXXII. lium Commodum ægrotans ad se vocat, bello insisteret, nec reliquias prope confecti contemneret monet; eo enim Marcomani reciderant, ut neque iam iuuentus tot concisa prœlijs, ferendis amplius armis sufficere, neque commeatus ex agris perpetuis populationibus vastatis, posset suppetere. Sed Commodus honesta omnia post voluptates habuit, patre mortuo, ut se quamprimum Romam referre, urbanisq; delitijs vacuus frui posset, pacem Marcomanis postulantibus concessit, transfugas & captiuos cum frumenti modo annuo, & armorum militumq; numerum pactus. Monstro deinde hominis Antonino Elagabalo, bellum post annos circiter qua- Lamprid.
CCXXII. draginta retentaturo, quod eius perficiendi gloriam Antoninum aliquem, ex veteri responso manere inaudisset, fama obstitit, qua ferebatur M. Aurelius Marcomanos Chaldæorum & magorum opera, secreta carminum deuotione obligasse, ne à Romana amicitia unquam desciscerent: vulgo credo eo trahente victoriam Christianorum precibus impetratam, cum Christianos plerique magorum nomine censerent.

CCLII. Anno post Christum natum ducentesimo quinquagesimo secundo, cæsis Gallo & Volusiano Imperatoribus, Valerianus cum Gallieno filio imperium tenuit. Quo tempore Marcomani, longissimis Zosim. lib. 1 in solum Romanum factis excursionibus, & Thessalonica obsessâ, ingenti terrore omnem Græciam

concusserunt. Borani paullò post, neque eo minus Gothi, Carpi & Vrugundi, quas gentes Zosimus ait propter Istrum colere, perpetuis populationibus Italiam & Illyricum simul vastauere. Borani longius progressi, Asiam traiecto Bosporo adiere, ibi, Pityuntis castello, & maxima opulentissimaq; urbe Trapezunte expugnatis, præda latè circumacta, domum regressi sunt. Quod asseuerem non habeo, tamen Borani Boiorum ad Istrum manus esse potuit; nam quos latina fini Boieros supra diximus, illi se patriâ Boieren, aut Boiren plurium numero, appellant, & à Boranis haud dubiè nullo consonantium, solo vocalium litterarum sono dissident. Quod si Zosimus Scythas appellat, scimus Germanicas origine Scythicasq; ad Istrum gentes appellatione passim confusas, & omninò mirum, ut Boij non fuerint, tam potentis populi nullum alibi superesse vestigium, neque enim nomen præterea legere memini.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXI.

Anno post Christum natum ducentesimo sexagesimo primo, FVLVIVS BOIVS Rætici limitis Ducem egit, quem Valerianus Imperator inter amicos habuit. Proximo, Valeriano à Persis capto, Gallienus imperio solus potitus, SALONIAM PIPARAM, Marcomanorum Regis, cui ATTALVS nomen fuit, filiam uxorem accepit, & perditè adamatam, Augustam appellauit, socero superioris Pannoniæ partem pactione concessit.

Vopisc. Aurel. — FVLVIVS BOIVS.

CCLXII.

Vict. in Cæss. & epit. Trebelli. nummi. — SALONIA PIPARA. ATTALVS.

Annus

ANN. POST CHR. NAT. CCLXXI.

Annus ducentesimus septuagesimus primus, Aurelianum Imperatorem habuit: sub quo Marcomani, Italiam omni denuo malorum genere exercuere. Prima prope Mediolanum contracta clades, Aureliani ipsius errore, quem venientes fefellerant; hanc ingens circum populatio, Romæ tanta trepidatio sequuta est, ut iam extrema quæque desperatis animis timerentur, & aditis Sibyllinis carminibus, procurata ex eorum præscripto certis locis sacrificia, ne hostes ulterius progrederentur; qui restitere sanè paullisper, & minutis carptim prœlijs ab Aureliano concisi sunt, sed ad Placentiam contractis rursus utrimque copijs, summa iterum vi concursum, Marcomani syluis densissimis quibus se condiderant, sub vesperam erumpentes, Romanos aggressi, immensa adeò strage confecerunt, ut is dies maximo post homines natos imperio, prope postremus illuxerit. Sed fortuna breui vertit, belli exitus secundũ Romanos stetit. Vopiscus Marcomanos monstris quibusdam, diuinisq; speciebus per sacrificia implicatos, victos scripsit, quod fabulæ opinor propius. Subit interim, in reputatione huius narrationis, animum admiratio, Romanos omnibus bellis statas sollennesq; Deorum cæremonias coluisse sedulò, nullo superstitionibus largius indulsisse hoc uno, quippe qui in Marcomanos nec damnatis toties magorum artibus, neque, quam haud paullò peius odere, Christiana religione abstinuerint, fassi profe-

Vopisc. Aurel.

ctò,

ctò, etsi sentio ut hoc turgidum & inflatum, sed rem æstimemus, se sibi de hostibus, humanis opibus victoriam non spondere, aduersus quos maiorem humana vim & potiora auxilia asciscerent.

Vict. in Cæss. Sub Diocletiano, qui imperium anno post Christum natum ducentesimo octogesimo quarto inijt, vigesimo inde posuit, Marcomanos quoque cæsos reperio, loci temporisq; ratione non designata. ANN. POST CHR. NAT. CCLXXXIV. CCCIV.

Manuscripti. Domestici Boiorum annales, quorum ego fidei, nisi si qua probabili præterea auctoritate subleuantur, in tanta antiquitate, quam vetustissimi eorum scriptores, nulla ex parte potuerunt attingere, timidè assentiri soleo, cum præsertim editos constet, ab hominibus omnis elegantioris doctrinæ rudibus & imperitis, annales hi inquam, ADALGERVM Boijs præfuisse indicant, quo tempore Seuerus apud Romanos imperauerit, & cum Seueri nomine Imperatores plures fuerint, illum designare existimantur, qui à Galerio Maximiano Cæsar appellatus, Italiæq; præfectus, anno post Christum natum trecentesimo septimo, Maxentij iussu, occisus est. Sed operæ sit pretium narrationem totam detexere, quæ fabulæ de Theodorico Gotho apud Aimoinum, aliquâ respondens, habet exemplum prudentiæ, ad omnem vitam utibile. Adalgerum qui sub Romanis tunc viueret; an pactione victis à Diocletiano Marcomanis inita, an stipendia inter auxiliares merens, parum comperimus, malim tamen stipendia inter

ADALGERVS.

Arenpek. lib. 1. c. 21.

CCCVII.

Aim. lib. 1. c. 10. Idac. lib. 3. c. 9.

præ-

præſidia meruiſſe credere, & habet Notitia, Tribunum gentis per Rætias deputatæ, Teriolis, gentium autem gentiliumq́; nomen per hæc iam tempora, nationibus exteris promiſcuè tribuebatur; Adalgerum ergo memorant, magnorum criminum reum Seuero delatum, accitum, quod capiti timeret, difficulter animum induxiſſe ut ſe ſiſteret, vix tandem, adhibito veteris amici conſilio, paruiſſe. Cæſarem obiecta neganti; grauioris ſupplicij feciſſe quidem gratiam, ceterum ſuccisis per contumeliam genuum tenus veſtibus, & coma circumtonſâ hominem dimiſiſſe. Eo grauiter commotum, nam omnis Germania capillitio inprimis gaudere, amici tamen monitu iram repreſſiſſe. Poſtridie populares, quos comites habebat, ad eandem omnes ſpeciem ornatos tonſosq́; produxiſſe. Qua re, cum cultus nouitas hominum in ſe oculos verteret, & corpora magna & procera eo etiam augeri viderentur, demiranti, cauſſamq́; quærenti Seuero, reſpondiſſe, ſic eſſe Boios, nemini illorum uni fieri iniuriam, quæ uni fiat, omnes communem ducere. Domum reuerſum, hunc oris veſtiumq́; habitum ſubditis lege præſcripſiſſe, quæ fuerit perpetua. Amicum, nam nomen non addunt, obſidis vicem apud Seuerum relictum, poſtea quoque fuiſſe uſui; cum enim Adalgerus à Seuero iterum euocatus, rurſus conſilium peteret, amicum nuntio per tectas ambages reſpondiſſe, credo quod rectâ & palam parum tutum, fuiſſe olim hor-

R tum

tum à gnauo patrefamilias cultum, oleribus diligenter consitum, quem ceruus forte intromissus, adesis protritisq; passim herbis, vastauerit, hunc primò captum, accisis cauda & auriculis, lasciuiæ pœnas dedisse, neque tanto tamen damno admonitum, commeasse denuo, donec stultitiam morte luerit. Iacentis cor vulpeculam, de proxima sepe procurrentem, clam surripuisse, id cum uxor patremfamilias inter exta frustra quærentem animaduerteret, Tu porrò, subintulisse, mi marite, ceruum credis si cor habuisset, unquam huc fuisse regressurum, unde tam fœdè mulctatus, ægrè antea elapsus est? Intellexisse Adalgerum quo pertineret apologus, neque in Cæsaris postea venisse conspectum. Cæsarem indignatum bellum mouisse, sed armis abijsse repulsum. Præfectos nominant, Geraldum, Rudolphum & Virentum, quorum ductu Adalgerus Brennium etiam Sueuum, Osinuchum apud Boiohemos Regem, & Hunnos vicerit. Ea re claritudinem Boici nominis omnia peruasisse, quæ Adalgero mortuo iterum retrò lapsa sit, victis Boijs, à Constantino primùm, deinde Iuliano Imperatoribus. Ego quicquid huius, pro certo ponere verear; quamquam exteros auctores habeo, Constantium Constantini filium, & Iulianum cum Quadis congressos esse, neque ferme bellum Quadi sine Marcomanis gesserint, & Marcomanica ad Boios pertinuerint, atque procliuis à Constantio ad Constantinum lapsus sit.

Amm. Marcell. & Zosim.

Con-

ANN. POST CHR. NAT.

CCCXXXVII. Constantinus autem mortem obijt anno post Christum natum trecentesimo trigesimo septimo, Constantius trecentesimo sexagesimo primo, sexagesimo inde tertio Iulianus. Id constat, sub Valentiniano & Valente, qui Iulianum non toto interiecto anno sequuti, Marcomanos & Quados unâ, maximis iniurijs irritatos, quod Romana præsidia ultra Danubium in Quadorum iam solo excitarentur, Gabinius Rex, ne quid nouaretur modestè petens, tantum non inter hospitalis mensæ sacra, à Marcellino Valeriæ Duce, per summæ perfidiæ scelus impune necatus esset, fluuio traiecto, omnia ferro & igni populantes, incredibili celeritate progressos, tentatâ Sirmio, occupatâ Opitergio, Aquileia obsessâ, ægrè asperitate Iuliarum alpium, qua Maricus quidam Primicerius occurrerat, Italiæ aditu fuisse prohibitos.

CCCLXI.

CCCLXIII.

CCCLXIV.

Ammian. lib. 29.

CCCLXXV. Valentiniano anno trecentesimo septuagesimo quinto vita defuncto, exitiabile consilium, quo Romanum imperium iam tunc nutans, præcipiti ruina concideret, sub Valente & Gratiano erupit, receptâ cis Danubium innumerabili barbararum gentium multitudine, à Marcomanis & Quadis longissimo terrarum tractu ad Pontum usque, cuius numerum comprehendere illi ipsi qui transuexere, sæpe conati, nunquam potuere, cum diligens nauaretur opera, uti grauiter Ammianus queritur, ne quis euersurus rem Romanam, in aduersa ripa relinqueretur. Ammian. lib. 31.

retur. Patrijs ea pulsa sedibus, agrum per legatos petebat, quietam & innoxiam pace vitam, bello fortem & utilem inter auxilia operam pollicita. Imposuit ignauiæ speratum laborum sumptuumq; compendium, & speciosus visus inertibus color, ciuium sanguini parcere, stipendia lucri facere, bella hostium & periculo, & in utrumque casum damno, conficere, verum res, gliscentibus barbarorum viribus, atque proinde audacia, in Romanorum perniciem, uti dicere institi, perbreui vertit, Romanos quos defensum venerant, noui ipsi accolæ reliquis exuere agris, urbibus & præsidijs & totis denique pellere prouincijs.

ANN. POST CHR. NAT. CCCXCVI.

Paulinus in vita Ambrosij.

Anno post Christum natum trecentesimo nonagesimo sexto, quod Ambrosius Mediolani Episcopus insigni sanctimoniæ laude floreret, fama uniuersum terrarum orbem peruagata, ad Marcomanos pertigit. Horum Regina tunc FRITIGIL, cum Christianum hominem ex Italia profectum, de eo narrantem audiuisset, insolitæ virtutis admiratione capta, Deum cui vir tantus seruiret, sibi colendum statuit, missisq; Mediolanensi ecclesiæ muneribus, rectæ fidei formulam ad quam se componeret, ab Episcopo petijt. Ambrosius copiosa epistola, quæ hodie non extat, rescripsit, tum fidei quæ petebantur capita prosequutus, tum hortatus Reginam, marito pacem cum Romanis persuaderet, quod illa diligenter curatum, effectum dedit. Sequenti anno, docto-

FRITIGIL.

CCCXCVII.

doctorem suum coram visura, Mediolanum adijt, quo priusquam illa perueniret, is rebus humanis exemptus est. Paulinus Ambrosio à manu, vitæ scriptor, Fritigildis maritum, se se populumq; Romanis tradidisse prodit: credo quod traiecto Danubio, acceptis aliorum exemplo agris, Romanam ripam coluerit, nam id institutæ à Regina Mediolanensi profectioni est consentiens. Et Illyricum, Illyrico autem attributæ Noricum & Pannonia, in quarum alterutra prouincia Marcomanos collocatos oportuit, ad Ambrosij curam pertinuisse scimus, cum is Auennium Sirmij episcopum initiauerit. Nam Illyricum Galliæ Cisalpinæ stante adhuc republica, lege Vatinia adiectum. Neque absurdum suspicari, Fritigildis populares ex Boiorum potissimum fuisse posteritate, qui in maiorum memoriam, Boiorum rursus deserta, à Vindelicia ad Pannoniam, Romanorum voluntate tenuerint. Nisi quod hæc simpliciter coniectura est, ego coniecturis, præterquam quod sua sponte verisimilitudinis pondus habent, nolim à me auctoritatem accedere. Meruere post illa Marcomani pedibus & equo inter Romana auxilia, pedites in seniores iunioresque tributi, Imperatoris Honorij deinde appellatione honestati, Honoriani Marcomani cognominati sunt. Ad hæc quoque tempora Hieronymi epistola ad Heliodorum scripta pertinet, qua vir sanctus, gentibus Romanum imperium, à viginti & eo amplius annis

Suet. Iul. c. 22.

Notit. Imp. occid. inter auxilia Palat. vexillat. Comitat, & alibi.

Hieron. epist. 3. *Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et alpes Iulias quo-*

R 3 incur-

tidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciã, Thessaliam, Achaiam, Epiros. Dalmatiã, cunctasq; Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomani vastant, trahunt, rapiunt, &c.

Ammian, lib. 31. Iornandes. S. pag. 115.

incursantibus, Marcomanos annumerat: siue epistola data antequam Fritigil ad Christiana sacra transijt, siue aliæ illæ fuere Marcomanorum manus; quod plerique olim Germaniæ populi, pluribus simul parerent regibus, nominibus forte aliquâ distincti, quæ Romani indiligentes externæ historiæ, annotare neglexerint.

Annis iam ante hæc Hunni, gens cultu fœda & barbara, fera atque immanis, supra suam unde orta est Scythiam, imperante Valente, ex Asiatico Mæotidis littore in Europam transgressi, Boiscis, & ceteris quos supra memorauimus populis, turbinis confestim more correptis, latè quaqua versus vagati, in regnum breui coaluere magnum et prępotens, quod cum multas nationes fortitudinis laude insignes presserit, tum reliquis, & Romano inprimis oppugnando imperio par esse videbatur. Cum anno post Christum natum quadringentesimo quadragesimo quarto, Attilæ & Bledæ simul fratrum, quibus pater Mundzuccus fuit, imperio regerentur; Attila consortis impatiens, fratrem dolo necat, & regno solus potitus, homo animo vasto & violento, horrido corporis habitu, truculenta facie, voce terribili, in exitium humani generis natus, certè ei castigando ab infesto numine manifestò immissus, quod nec ipse dissimulare, efferatæ crudelitatis per pleramque omnem Europam ferro, flammis, populorum maximarumq; ciuitatum subuersionibus, tam

ANN. POST CHR. NAT. CDXLIV.

Prosper. in chrõ. alij.

tam lugubria vestigia impressit, ut infausti nominis recordatio, in vulgus etiam nunc cum execratione perduret. Numerabantur in subiectis nationibus præter Hunnos, Marcomani, Sueui, Quadi, Heruli, Turcilingi, Gothi, Gepidæ, & Alani, quosq; Sidonius adiungit Rugi, Geloni, Scoti, Burgundiones, Bellonoti, Neuri, Bastarnæ Bructeri, Franci, magnarum ex se virium, & celebratæ potentiæ populi, ut fides sit militari carmini, funebri decursione ad mortui cadauer iactato, solum Attilam, inaudito ad eum diem exemplo, possessionem Germanicorum Scythicorumq; regnorum coniunxisse. Vngarorum annales KREINHILDEM, Boiorum reguli filiam, in magna numerosi coniugij licentia, uxorem fuisse memorant, ex eo matrimonio Aladaricũ natum, egregiæ indolis iuuenem, qui Chabam maiorem natu fratrem, regno aggressus deijcere. Mortuo enim Attila, anno post Christum natum quadringentesimo quinquagesimo quarto, ingentes bellorum motus sequuti sunt, cum inter tot filios, quorum incredibilis numerus propior populo, nemo de herciscunda hereditate cogitaret, singuli solidam vellent cernere. Eminuere principes, hinc Chabas, Iornandes Ellacum credo nominat, inde Aladericus, Chabæ fauere Hunni, fratrum maximo, quem pater in eam spem destinasse credebatur, Aladarico, in maternæ originis memoriam, Germanici populi, Rex inprimis fama inclytus, annales Detrico

Hist. miscel. lib. 15. Iornand.

Sid. paneg. Auiti.

Vngar. annal. quos sequutus Nicol. Olahus in Attila c. 17.

KREINHILDIS

ANN. POST CHR. NAT. CDLIV.

nomen

nomen faciunt, ego Ardaricum Gepidam interpretor, quem Iornandes tum gloria, tum viuo Attila fide & auctoritate floruisse scripsit: plerique de Theodorico Gotho, Italiæ postmodum victore sensere, prænimis absurdè, qui Attila iam defuncto demum natus sit. Prœlium commissum in campis prope Sicambriam, tanto utrimque irarum ardore, & per plures dies pertinacia, ut Danubium cæsorum sanguine tinctum, rubuisse annales prodiderint. Neutra acies læta abijt, Aladaticus fortiter pugnans, armatus cecidit, qua re suppresso paullisper partis impetu, cum victoria Chabam spectaret, Ardaricus valida rursus facta impressione, suos erexit, Hunnos in manifestam fugam coniecit, perterritosq; egit, ut non prius consisterent, quam se victoris oculis subduxissent. Vngari Chabam effugisse credunt, Iornandes Ellacum, quem ipsum videri diximus, pugna perijsse. Hoc habet, fractis eo prœlio Ardarici potissimum virtute, Hunnorum viribus, gentes tristi seruitio subditæ, importuno iugo excusso, se in pristinæ libertatis splendorem vendicauere.

Auctorem habeo, sed vanitatis manifestum, de quo quæ mea priuatim sententia, alias erit explicatius exponendi occasio, Boiorum populos Schiracios, Hirros, Schiros, Tranos, Salios, Salingos, Stiros, Stiracios, Halios, Buros, regnum Adalogerioni, Hunni Veliphonis filio, tum detulisse, viro forti & prudenti, qui paterna origine Alemanum Herculē

contin-

contingeret. Verum huius omninò narrationis, in annalibus paullò vetustioribus, domesticis etiam, nihil comparet. Et ut conniueamus ad Herculis Alemani fabulam, quæ est ista porrò tam prauæ ambitionis species, aggerere tot hæc gentium nomina, partim huic nunc maximè fini excogitata, certè noua incude formata, cetera à Boijs aliena adeò, ut cum ijs commune habeant prorsus nihil? Ne eamus per singula, de Buris dictum, & Tacitum præ nuperis scriptoribus fidem impetrare æquum est: Schiros siue Scyros, & Hyrros, Plinius cum Sarmatis & Venedis coniunxit, tum idoneus valde testis Iornandes, Schiros mortuo Attila volentibus Romanis, cum Satagarijs Alanisq; ceteris, in minori Scythia & inferiori Mœsia, Candace duce consedisse retulit, quod illum nimirum scisse oportuit, qui auo Candacis scriba ortus sit. quid ergo Boicæ historiæ inserere attinebat? At Scheirensis inter Boios familia floruit; rectè, si quis prius euincat hanc à Schyris esse, nam de cetero, frigidum soni argumentum, quod nullo alio fulcitur tibicine; nisi si eâdem facilitate nobis permittimus, Boios à Bœotia deducere, quæ græcis Βοιωτία scribitur, aut his etiam ineptiora comminiscimur. Adalogerionis nomen, inscita affectatione ex Adelgero natum, siue cum eo confusum est, cuius paullò ante sub Seuero meminimus, siue cum Aladarico Attilæ filio, parum scio, Aladericum enim pleræque Germanorum gentes

S.pag. 114. | Plin. lib. 4. c. 13.

S sequu-

ſequutæ ſunt. Pergit porrò, Boios hoc Rege nunc Gothis ac Sueuis, nunc Hunnis & Rugijs coniunctos, traiecto identidem Danubio, Romanas prouincias, quacumque prædæ ſpes vocaret, eſſe populatos. Orto inter Sueuos & Oſtro-Gothos abactis pecoribus certamine, Boios Sueuis affuiſſe, Valomarum Gothorum Regem pugna interfectũ, interfecti fratrem Theodomarum, cum magnitudo frigoris hyeme Danubium glacie conſtrinxiſſet, flumine transmiſſo, Boijs Sueuiſq́; quos tunc unum Alemanorum nomen comprehenderit, cladem repoſuiſſe. Venedos quoque per ea tempora per Germaniam interiorem cœpiſſe inualeſcere, finitimosq́; populos, Sueuos & Boios præcipuè, infeſtaſſe, qui cum Boiohemo pulſi cederent, Zechum & Crocum Venedorum Reges, ſucceſſiſſe. Boios ad Nariſcos abijſſe, qua iſti læuam Danubij ripam in Germania magna, Vindeliciam contra prætexunt. Ibi controuerſias cum Francis incidiſſe, quod Childericus & Clodoueus Reges, latè per omnem Galliam, & prope Germaniam, rerum potientes, nouos aduenas æmulos non ferrent, à Clodoueo demum Boios & Sueuos, Alemanos uno verbo, cæſis Adalogerione & Alarico Regibus, memorabili pugna ad Tolbiacum victos eſſe. Boios ex eo obnoxium cum Francis fœdus iciſſe, Boij principem ex ſuo corpore legerent, Ducis nomine, Francorum Reges auctores fierent, Boica arma Francis auxilio eſſent, ijſdem amicis

cis atque inimicis uterentur, cetera suis legibus viuerent. Huius historiæ ut quædam probabilē veri speciem præferunt, ita vana sunt pleraque, & illud perquam inane, quod sibi ratum & confessum sumit, Boios & Sueuos ad Alemanorum nomen utrosque pertinere. Scimus Alemaniæ appellationem Germanis interdum uniuersè tribui, & eo sanè sensu Boios, nihilo minus quam Francos, Saxones, & alios quoscumque Germaniæ populos complecti, sed qui Boios priuatim & propriè Alemanos vocauerit, quomodo Sueui crebrò usurpati sunt, præterea nemo est, quin contra ab Alemanis tam multi, tam disertè, tam certo limite distinxerunt, ut, nisi si quem de rebus ante oculos positis ambigere delectat, in disquisitionem ultra venire non debuerit. Iornandes in Getica historia, ex qua superioris narrationis anteriorem partem, variè inquinatam, deriuatam esse apparet, Alemanos & Sueuos coniunxit, verum id ad Boios nunquam quidquam pertinet, nihil item auxiliares Schiri, quorum eo loco mentio, ne Germanici quidem nominis populus, neque sese ulla hinc aperit suspicio, Boios cum Gothis per ea tempora armis esse congressos: Boiorum hactenus meminit, ut prope Sueuos in Germania magna, ad orientem solem, coluisse significet. Quod ipsum eos qui temere confundunt, erroris poterat admonere. Incidit autem Iornandis de Boijs mentio, in annum post Christum natum qua-

Paul. diac. lib. 3. c.18. *Iste ex Suauorum, hoc est Alemanorum gente oriundus.* Alij passim Sueuos et Alemanos confundūt. Boios vicissim à Sueuis & Alemanis omnes distinguunt. Eginhart. in Caroli M. vita, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluuius Baioarios ab Alemanis diuidit.*

ANN. POST CHR. NAT. CDLXXII.

dringentesimum septuagesimum secundum, ratione sic inita. Theodericum Italiæ Regem, anno à Christo nato quingentesimo vigesimo sexto mortem obijsse comperio, quam cum ætatis septuagesimo secundo obierit, quadringentesimo quinquagesimo quarto natum esse consequitur, atque decimus octauus ætatis, à Iornande eo loco memoratus, numerum à nobis indicatum attingat oportet. Nam hæc intentè & diligenter visum rimari, quod post prisca Romanorum Imperatorum tempora, vetustiorem isto usque adhuc neminem repererim, qui Boici nominis liquidò & disertè meminerit. Marcomanicum contra, posthac extinctũ funditus perijt, neque renatum unquam est; quo probabilior & confirmatior superior coniectura, Boios sub Marcomanorum & imperio & nomine delituisse, quibus afflictis iterum emerserint. Porrò Iornandes delineaturus Sueuos, quibus Alemani coniuncti, eos ab oriente Boijs, ab occidente sole Francis, meridie Burgundionibus, septentrione Thuringis claudi scriptum reliquit, eo tanto circuitu, hodieq; trans Danubium Sueuiam, cum proxima Franconia, longè lateq; fusum terrarum spatium, exprimens, quod in alio opere pluribus docuimus. Rer. August. Vind. lib. 8. Consectarium itaque, Boios siue Hercyniæ syluæ campos à Marcomanis insessos, iam olim cognomines, tum adhuc coluisse, siue quod vero opinor propius, illis paullò ante eiectos, Danubium, qua inferiorem

riorem Rætiæ partem & Noricum præterfluit, prætexisse, quæ hodieq; item Transdanubiana Boica est. Atque hic exin maximè gradus fuit, ad Romanas prouincias, traiecto flumine occupandas. Illud dubitationem non habet, Marcomanos sociosq; populos, pulsos esse interiore Hercynia, à Slauis Sarmatica gente, quæ ducis Zechi, ut ipsi sibi persuadent, nomine priuatim dicta, nunc appellationem retinet: sed temporis ratio in controuersia. Nobis probabilis visa, Cromeri accurati scriptoris, multiplex ad Attilæ æuum deriuata ratiocinatio; nisi credibilius, Attilâ demum mortuo, cum unius regni interitu multa passim noua orirentur, Sarmaticis primùm in Germaniam irruptionibus viam patuisse: quod utro modo habuerit, cum alterutro accidisse oporteat, in tam obscura vetustate, neque asseuerauerim, neque in magno posuerim discrimine. Nariscos autem initio hunc inter Hercyniam & Danubium tractum obtinuisse, priusquam Zechi Marcomanis & Boijs, Boij vicissim Nariscis succederent, constanter creditum, nos non abnuimus.

Crom. rerum Polon. lib. 1. c. ult.

Interea subit admirari, cum ab Attilæ morte, labefactata iamdudum Romani imperij maiestas, omnibus nationibus fuerit ludibrio, quarum quæque proximis prouincijs totis viribus incubuerint, & verò Germanicæ sibi Rætiam & Noricum palam diripiendas destinarint, Alemani præsertim, Rugij, Heruli, Thuringi, hæc quippe extant apud Eugippium,

Eugip. in vita S. Seuerini.

um, qui tunc vixit, nomina, quî factum ut solis Boijs nihil ijs locis rei fuerit, quibus illos unius fluminis latitudo arceret, saltem memoria nullis litterarum monumentis consignata celebretur; nam Marcomanorum specie, quorum nec ipsum illis bellis nomen reperias, & interijsse antea diximus, amplius tegi non potuere. An credibile Boiohemo nuper eiectos, vagos palantesq;, de tuendis quas fors dederat sedibus, magis quam de propagando imperio & gloria, deq; vicinis lacessendis fuisse solicitos? An fœderis cum Romanis usque eo tenaces, ne iniuriæ quidem paratos atque obnoxios, violare sustinuerunt? Sed & utraque caussa coniungi potuit, quod nullus diuturnior inter confines populos fidei custos, quam imbecillitatis utrimque conscientia. An casu euenit, quo fere propendeo, ut cum nihilo ceteris pacatiores, manus non magis continuerint, memoria tamen in tanta scriptorum strage exciderit: nam sine Eugippio esset, de Rugijs, Herulis, Thuringis æquè nesciremus. Et verò barbaros is memorat, non expresso gentis nomine, qui Romanas urbes præsidio fœderati tenuerint, hos Boios fuisse, nihil vetat credere, sobolem fortassis illorum, qui Fritigildis iussu fluuium transgressi sunt. Ego incerta suspicionum affirmare abstineo.

Eugipp. c. 1.

Sed restant ex narratione quam censendam suscepimus, Francica Boiorum cum Childerico & Clodoueo bella, sequutumq; fœdus: quorum in omni anti-

antiquitate, nullum impressum vestigium inuenio, tametsi Francis plures quam plerisque populis scriptores, & tanta profectò res scriptione digna erat.

ANN. POST CHR. NAT. CDIC.

Anno post Christum natum quadringentesimo nonagesimo nono Alemanos à Clodoueo victos inuenio, memorabili scilicet pugna, quæ prima apud Francos adaperiendo Christianæ religioni aditui fuit occasio, verum eam Boios ulla ex parte attigisse, nemo veterum prodidit. Gregorius Turonum episcopus, annos non totos quinquaginta post hanc pugnatam natus, Alemanos in fugam versos, Regem eorum interemptum, hoc tantum narrat, eodem sensu Theodericus Gothus, Clodoueo victoriam gratulaturus, Regem cum gentis suæ superbia cecidisse scribit. Vt impensè mirer, nunc demum in mentem cuiquam venisse, Boios & Alemanos, Alaricum Adalogerionemq; Reges miscere, omnia cõgeminare. Non equidem pernegem, Francorum maiestatem, quæ totâ quam latè patet Germania, longè erat maxima, iam tunc, aut etiam antea, certè non multò post, comiter à Boijs conseruatam fuisse, saltem illis qui in Germania magna trans Danubium colerent, nam leges Boicæ argumento sunt, quas Theodericum Regem Clodouei filium tulisse, procemium ostendit, nec eas ab æquali quisquam accipit. Rei interim originem, nec in tanta annalium penuria eruere atque constituere potui, neque ingenio fingere & excogitare: pulchrum putaui,

Greg. lib. 2. c. 30.

Theod. in varijs Cass. lib. 2. ep. 41.

In ms. & in edit. Paris. *Prologus legis Baioariorũ* In Heroldi edit. *Prologus legis Salicæ.* Verba sic habent: *Theodericus Rex Frã-*

errum ---- iussit conscribere legẽ Francorum, Alemanorum & Baioariorum. Theodericum autem Clodouei F. signari, ex ijs quæ sequuntur potest intelligi *Quidquid Theodericus Rex, propter vetustissimam paganorum cõsuetudinem emendare non potuit, post hæc Childebertus Rex inchoauit, sed Clotarius Rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus Rex gloriosiss. per viros inlustres Chladio, Chadoindo, Magno & Agilulfo renouauit.*

taui, hoc nimirum etiam, inter ea quorum vetustate memoria perijt, incompertum repositurus.

Verum enimuerò, præter cetera vulnera, quæ temporis diuturnitas, & scriptorum barbaries, Boicæ historiæ multa inflixit, fœdissimè in ipsum Boiorum nomen grassata est. In Iornande Boibaros, aut Baiobaros, aut ex veteri libro Baibaros legas. Peruulgatum enim apud Germanos, ut prima & quarta, vastæ ambæ vocales, inter se migrent. Itaque Paulus Diaconus etiam promiscuè, Baioariam & Boioariam usurpat, sed ex trita B littera, quod in gentis quoque legibus & ver[illegible]diplomatis inuenire est, Metellus poeta inter Boios antiquissimus, Baiaricã patriam, & Baiaricum solum dixit. Venantius Fortunatus, Boioariam, Baiouariam, Baiuariam, nec enim manuscripti codices satis sibi constant, & apparet B aut V temerè interiectas, à crassiori pronunciatu, quomodo in Romanis aliquando lapidibus, POSTERISQ. EVORVM est, aut ABVORVM, pro EORVM. Quin eo deuentum, ut reperirentur qui omnium ineptissimè, Vvaivvariam nominarent & Vvavvariam. Guntherus Ligurino, Baugariam, G nouo exemplo, pari caussa inserta. Auctor vitæ S. Vdalrici, & Baioarios, & Bauuarios, & Bauuuarios, triplici V, variè habet, unde porrò Bauaria paullatim nata.

Grut. Inscript. pag. 980 n. 1. & antiq. Boiss.

Manuscr. quidam.

Multiplicis scriptionis varietatem, & ultimarum syllabarum productionem, ex vernacula appellatione, Boieris aut Boiaris, tanquam riuos ex

fonte duci, manifestum: ijs nimirum præeuntibus, quorum aures & linguæ erant barbaræ, Iornandem Paulumq́; & eius præterea classis scriptores intelligo. Nam aliam etyminotationem comminisci, frustra sit. Neque hinc obscurum, cum Boij idem Boieri Boiariq́; essent, quibus gradibus ad Baioatos siue Boioarios & Baioarios, ab his ad Baiouarios atque Bauaros tandem itum. Si qui enim scriptores paullò vetustiores sunt, Boioarios & Baioarios præferunt, Bauariæ nomen posterioribus plenè debemus. Audaci nimis deflexu, cum à prisco vocabulo, tum à vernacula pronuntiatione, in qua Boiorum vestigia, ut ut confusa comparebant, atque adeò comparent, quæ in Bauaris prope nulla sunt. Vixit ante annos ab hinc amplius septingentos, post Iornandem trecentos circiter, Otfridus monachus, qui Germaniæ sermonem omnium primus litteris tractare aggressus, linguam appellauit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum, & litterarum plerumque congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum, præ eo quod nunc fit, usum fuisse, perpetuum veluti testimonium eius scriptio dicit: quæ meo sensu caussa longè planissima, mutatæ, pro scribentium libidine & inscitia, orthographiæ. Qui Bauariæ nomen ex Boijs & Auaribus, Auares autem Hunni sunt, composuere, aut alioqui Bauaros cum Auaribus confudêre, næ illi palam nugantur, Scythica

Otfrid. in prol. Euang. ad Luitbertum Archiep. Mogunt.

hæc, illa Celtica gens, & rarò duo aliqui populi æquè pertinacibus odijs ſeſe exercuerunt. Neque Paullus Aemilius, grauis alioqui & circumſpectus ſcriptor, tam ſupini erroris veniam meretur. Nos difficillimam & impeditiſſimam operis partem, tanquam in mari ſcopulos, præteruecti, liberiori porrò curſui aſueſcemus; ſic ut tamen vada, quæ complura enauiganda reſtant, cauenda meminerimus.

MAR-

MARCI VELSERI

RERVM BOICARVM

LIBER TERTIVS.

THEODO.

Osteam rerum conuersionem quæ superiori libro explicata est, primum ex Boijs Theodonem, traiecto Danubio, Romanam prouinciam, principatus specie tenuisse, Boicorum annalium consensus habet: constanter adeò, ut suum expeditioni annum assignent, nulla variationis leuitate. Quod in re magna & antiqua, quæ olim per manus tradi potuit, externis testimonijs confirmari nunc non potest, euincendæ veritatis opinioni non nihil est. Neque enim suspicari animum induxerim, tot quantumuis domesticos auctores, eundem errorem de compacto errasse, quâ præsertim priuatæ unius gentis memoriæ publica aliarum monumenta non aduersantur. Qui Theodo Latine scribentibus, Dioto & Dieto populari sermone est, nomine antiquè Celtico, quod excellentem virtutem exprimit, qualis heroum priscis temporibus credita. Eo olim primum gentis conditorem usum, Cæsar mihi auctor, qui Gallos se Dite prognatos dicere, scriptum reliquit.

Consensus omniū quà editorum quà ineditorum: uno aut altero excepto, nec rei, nec fidei ullius.

Diotonem & Theodonem Arnolfus Comes promiscuè usurpat.

Diet. pro viro forti in l. Heldébuoch.

Cæs. lib. 6. bel. Gall.

Tac. de mor. Germ.

quit. Vnus idem Teuto opinor apud Tacitum, non Tuiſto, Deus terra editus, cui gens nomen debet. Idem Theutates an Theutanes Lucano. Itaque is ipſe Tacitus, maximum à Germanis honorem Mercurio haberi credidit, quod Mercurius aliquando Theut appellatus ſit, uti Plato in Phædro & Philebo ſignificat. Sed verò Lipſius, quem inter prima ſæculi ornamenta non nos uni numeramus, ex vetuſta pſalmorum verſione obſeruauit, Thiede & Thiadon gentes nationesq; olim uniuerſè dictas, quod ego in Otfrido quoque reperio. Dietiſonus in compoſitis manet, Diethero, Dieterico, Dietbaldo, Dietmaro, quos Theodoros, Theodericos, Theodibaldos & Theodomaros uſurpamus. Theodonem ſunt qui Adalogerionis filium fuiſſe cum dicant, tam non euincunt, quam aut de Adalogerione ipſo, aut de Herculis in Adalogerione ſtirpe nullam fidem faciunt. Alteri Garibaldo obſcuri nominis ſcriptore freti, longa retrò ſerie, permultos alternis fere Theodones & Thaſſilones, cum priſco Ingramo coniungunt, cuius ſupra illata mentio. Nobis in neutram partem liquet, & in tantis tenebris ad ſcopum fruſtra collimemus. Illud pro comperto ponere non verear, quibuſcumque parentibus & maioribus ortum, genere ac nobilitate ſuæ gentis fuiſſe primum, cum eius rei certa documenta habeam. Nam hîc ſit operæpretium admonere, præcipuæ claritatis familias priſcis olim temporibus plu-

Luc. lib. 1. *immitis placatur ſanguine diro Theutates,*

Lipſ. Poliorcet. l. 1.

Otfrid. l. 3. c. 13. *fremidemo thiote,* ſignificat gẽtes exteras.

Garibaldus nobis nunq̃ viſus, ſed ex mſſ. quibuſdã, qui ipſius auctoritate nitũtur, facile fuit coniecturam capere, hominẽ eſſe mirè nugacẽ, ut qui illum audire poteſt, ei Anniana tota cohors, & Hunibaldi ineptiæ ſordere non debeant. Primus nimirum in Boica hiſt. fabularũ ſementẽ fecit, q̃ pluribus poſtea culmis ſcriptorũ vanitate fruticauit.

plures apud Boios extitisse, quarum nomina in Boicis legibus perscripta, longitudine temporis corrupta, nunc obscura, interpretationis incertę sunt, eas inter Agilolfingam Ducum seminarium, principę præ omnibus loco eminuisse. De qua Dagobertus Francorum Rex, cum Boicum ius multis post annis corrigeret & digereret, in isthæc verba edixit,

Agilolfingi verò, usque ad Ducem, in quadruplum componuntur, quia summi principes sunt inter vos. Dux verò qui præest in populo, ille semper de genere Agilolfingorum fuit, & debet esse, quia sic Reges antecessores nostri concesserunt eis, qui de genere illorum fidelis erat & prudens, ipsum constituebant Ducem, ad regendum populum illum.

Cum ergo ex Theodonis posteritate multi Francis volentibus Boijs præfuerint, eum ex legis sententia ad Agilolfingos pertinuisse, necesse est.

ANN. POST CHR. NAT. DVIII.

Anno post Christum natum quingentesimo octauo, Boios superato Danubio Romanam prouinciam Theodonis ductu ingressos esse, auctores quos sequor consentiunt, cetera diuersi abeunt. Qui scribendo nos proximè antecessit, & omnium nunc maximè manibus teritur, rem Francorum auspicijs, Clodouei Regis consilio & hortatu, armis gestam scripsit, relatâ videlicet Theodoni gratia, ob adducta aduersus Alaricum Gothico bello auxilia. Iuuisse Boios, præter Francos Irino aliquo duce, Abares & Auares, atque Angilos Gisone, Charinos Gisalone

ductoribus, varijs locis minuta sæpe prœlia, Boijs fere secunda commissa, plerasque urbes citra ultráque Danubium captas; promorant enim Romani limitem iam antiquitus trans flumen, & quosdam imperio velut sinus adiecerant; captas igitur Pisonium, Augustam Aciliam, Mocæniam, Castra vetera, tum æstiua, Batauis & Quintanis antea deletis, Aureatum & Cæsaream disiectas, Lycostomam, Calatinum, Attiliam, habitatoribus metu perculsis, ultrò desertas, Eponam, Cœnum, & omnium maximam Artobrigam expugnatas esse, postremam Augustam Tiberij, quamquam magnis viribus defensam, quod eam Romani bello arcem legerint, Boijs cessisse. Victoriam crudeliter exercitam, victores sacra prophana iuxta habuisse, cædibus & incendijs omnia miscuisse, nullo aut sexus aut ætatis aut dignitatis denique discrimine. Theodonem rebus compositis, cum alias ciuitates instaurasse, tum Augustam Tiberij inprimis, quam nouo uxoris Reginobirgæ nomine appellauerit. Seuerinum, Remedium, Seruatum Romanos præsides, se se in Noricum inq; Vindeliciam alpibus subiectam recepisse, ibi oppida, ut quodque opportunum, Pontes Oeni præcipuè, præsidio munitionibusq; firmasse. Theodonem dum illos omni prorsus prouincia pellere constitutum habet, in ea molitione, quarto anno à traiecto Danubio mortem obijsse. Duos ei fuisse filios, Theodonem cognominem, qui Magnus ex

virtute

virtute dictus, & Vtilonem. Vtilonem fratri domestico principatu ultrò cessisse, re & gloria armis peregrè quæsita. Nam cum Theodeberto Theoderici Francorum Regis filio (magnum tunc Francorum imperium, præclara fama erat) aduersus Danos opitulatum isset, commissa ad littus Belgicum secunda pugna, & occiso hostium Rege Cochilario, victorem Marchionis Antuerpiensis titulo honestatum, Theoderici sororem uxorem accepisse. Ex eo matrimonio Hugobertum natum, qui Asopertum crearit, Asoperto & Pluthylda Clotarij Regis filia Arnulphum, patrem Arnulphi Episcopi, qui in sanctorum numerum relatus est, Arnulpho Episcopo, priusquam sacris initiaretur, Angisum, Angiso Pipinum, Pipino Carolum Martellum, Martello item Pipinum, primum ex hac gente apud Francos Regem, Pipino denique Regi Carolum Magnum Imperatorem fuisse filium. Quæ ambitiosius vereor quam verius, asserendis Boico sanguini Carolinæ stirpis originibus excogitata, fidem absque antiquis certisq; suffragatoribus, nec mereantur nec inueniant. Puerile enim est, quod Palatini Comites in Caroli maioribus numerantur, id de Boijs interpretari. Theodonem Magnum inter populares pro patre regnasse, legatos Anastasij Imperatoris ad eum venisse, tentaturos adolescentis animum, ut quem armis minus possent, callida oratione circumuentum Romanis subiungerent, sed irrito conatu domũ reuersos esse.

Theo-

Marchionis nomen tam antiquum esse, mihi non constat, saltem hoc sensu. P. Aemil. Marchionatum Antuerpiensem sub Othone demũ II. institutum scripsit l. 3.

Scio recentiores quosdam ab hac sententia nõ abhorruisse, fidem eius quẽ hic noto parum fidam sequutos. Gorop. orig l. 1. & 7. Molan. de milit. sacra Ducũ Brab. c. 2. Laz. de migrat. gentium, Guicciard. de reb. Belg. Apud antiq. hoc unũ reperio, Cochilaicum a Theodeberto cæsum, nulla Vtilonis memoria. Greg. l. 3. c 3. Aim. l. 2. c. 2. Ado, Sigeb.

Theodonem reliquâ prouincię pertexisse debellare, Pontes Oeni cæpisse, plerasque urbes euertisse; Romanos multis prœlijs concisos, desperatione rerum suarum actos, in Italiam redijsse, occubuisse tum viros virtute præstantes, Diuum Anianum sacerdotē, & Diuum Marinum Episcopum, dum hic sacris ante aram operatur, mortui cadauer abs quercu pependisse, Seuerinum Præsidem à Volcouino Theodonis signifero cæsum, Seruatum captum ab ipso Theodone, in crucem actum, Remedium pulsum effugisse, Diuum quoque Vigilium Tridentinorum Episcopum, & Theodorum Laureacensem Archiepiscopum, euersa urbe interfectos. Theodonem Vindelicia & Norico latè victorem, Eselprunnam ad Athesim regni terminum Italiam versus constituisse, regionem bello captam socijs populis contribuisse, præfectis qui limites quaqua versus Marchionum nomine tutarentur, Adalgerione nimirum cognato homine ad Athesim, ad Lycum Heroldo, Hirando ad Anassum, ultra Danubium in Nariscis Rudolpho quodam cum filio, ipsum sedem Reginoburgum habuisse, fato functum postquam sex & viginti potestatis annos expleuerit, imperio æquis portionibus inter tres superstites filios diuiso, Theodonem tertium, Vtonem & Theodoualdum.

Ego multiplicis historiæ partes, etsi reprehensionibus non uno nomine vehementer opportunas, singillatim nec affirmare nec abrogare necesse habeo,

beo, nisi quid res ipsa subinde, & orationis nostræ deinceps cursus obiter peruertet, quod interdum futurum est. Vnum in præsens moneo, & semel dictum, sæpe postea memoria repeti, semper valere velim, scriptam esse ab homine inuestiganda & excutienda omni vetusta annalium memoria, diligentiæ nonnullius, conijciendis affirmandisq; quæ sibi quibuscumque vestigijs indagasse visus, audaciæ multæ & præcipitis, fieri itaque potuisse, quod factum esse sit magnopere verisimile, ut aliqua eruerit certis antiquitus litteris consignata, quæ postmodum siue perierunt, siue nostram quidem cognitionem studiosè conquisita effugerunt, fidem neutiquam dubiam meritura, si de primis auctoribus aliquando constet, quod nunc secus est; hæc cum ex paruis, vel certè ex mediocribus, maxima effecerit, tum plura deinde adiecisse alia, aut ex leuissimorum hominum commentarijs temere hausta, in quibus Garibaldus ille nescio quis, familiam ducat, aut cōiectando recens inuenta, aut ancipiti origine ab omni vetustate, nunc demum libero arbitratu ad res Boicas detorta. Ista enim capita, vera falsis, certa incertis mixta, accuratius prospicienti apparent, ceterum promiscuè & confusè, ut præterea quorum est manifesta vanitas, quid antiquum quid nouitium, quidq; genuinum aut omninò commentitium sit, nemo satis queat distinguere, nisi illis ipsis monumentis instructus, quæ cum is præ manibus habuerit,

rit, quod iam non comparent, perijsse suspicor. Sed iudicium in medio: nos, ut ut res habeat, pro pudore & religione, quam operis aggressu recepisse meminimus, non egerimus, si tantarum rerum testem unum, nuperum, fabulositatis non semel compertũ, cetera incertum, temere sequamur.

Arenpek lib. 2. c. 1. Antiquior Arenpekius, Theodonem anno itidem quingentesimo octauo narrat, nam hactenus unus omnium consensus est, nullis Francorum auxilijs subnixum, milliaria tantum popularium cohorte comitatum, venisse in prouinciam, & Romanis vectigal exigentibus superbo responso ludibrio habitis, Imperatorem adijsse; Theodericum Gothum Regem magis credo, rerum in Italia & trans alpes tunc potientem, Anastasij enim Imperatoris nomen, ut temporum ratio congruat, rebus Italicis & transalpinis istis, imperitè inseritur: à quo raso primum capite, succisisq; vestibus dimissus, quod aliorum annalium fidem sequuti, ad Adalgerium priori libro retulimus, deinde in amicitiam receptus, 8. pag. 108. egregiaq; inter auxilia nauata opera liberaliter donatus, tum aliquot annorum tributo leuatus sit, quibus decursis, cum tributum per legatos iterum urgeretur, ijq; enixè instarent, ut se Principi præsens sisteret, illum fabellam de ceruo, paullò aliter quam à nobis supra memorata est, subiecisse. Bellum irritatis hinc inde animis sequutum, Theodonem copias Oetingæ contraxisse, quæ Huodinga dicta antiqui-

tiquitus, & flexo vocabulo, feroci allusione, ad vernaculi sermonis sensum, identidem iactasse, hîc me qui quærit inueniet, porrò conscium quam paucos contra quam multos duceret, ne re cognita suorum animi labascerent, prœlium consultò nullis præ se missis exploratoribus commisisse, perpaucos Boiorum desideratos, ingentem hostium stragem fuisse.

ANN. POST CHR. NAT. DXX. Anno post Christum natum quingentesimo vigesimo, Beurnæ in alpibus iterum decertasse, ubi Iustinum Imperatorem cruenta victoria coram vicerit: quod de Iustino equidem perspicuè vanum est. Exin maiestatem Boici nominis mirificè auctam, Langobardorum Francorumq; populis æquo fœdere sociatis, ad regium fastigium excreuisse. Theodonem annos fere triginta à Danubij traiectu imperasse,

DXXXVIII. supremum diem obijsse quingentesimo trigesimo octauo post Christum natum, Vtone relicto filio, quem & Vdonem, & Odonem, & Vtilonem dicunt, alijsq; præterea litterarum modis variant, ut vix ullius nominis scriptio inconstantius fuerit habita. Atque quod tres ordine Theodones prior numerat, Arenpekius in unum contrahit, & cetera in omnes partes profectò moderatior, nisi quod ne sic quidem satis, patriæ quædam charitati, uti fit, supra veri fidem indulsit. Ingentibus nimirum quos variè uterque narrat motibus, nemo paullò cordatior modo, in consentiente publicorum eius æui scriptorum silentio, fidem adiunxerit. Quid enim?

Theodericus omnis memoriæ Regum dignitatis retinentissimus, florentibus maximè Gothorum rebus, ad quos Rætias & Noricum pertinuisse, Cassiodorus in epistolis tam certus tamq; locuples index est, ut veteris historiæ inscitiam pæne palam profiteantur, qui per ea tempora Romanum his oris imperium, nisi qua sibi id Gothi asciuere, aut pugnantes pro imperio Romanos somniant, Theodericus inquam, Boiorum contemptum & iniurias inultus tulerit? aliquoties pulsatus animum demiserit? pulcherrimas prouincias hostili manu occupari siuerit, occupatas pro desertis habuerit? Vanus fuerit oportet Ennodius, cuius extant ad Theodericum verba, Minui æstimas quod non crescit imperium. Varius magnopere & inæquabilis Theodericus ipse, qui alienam Pannoniam siue Gepidis siue Bulgaribus, sola animi ductus magnitudine extorserit, sui contra iuris negligens, possessionem iam partam Boijs in Italiæ finibus cesserit, tantò ignauius, quo hoc maius dedecus est, quam omninò non parauisse: Visigothos ruentes, submissis in Galliam & Hispaniam usque auxilijs, sustinuerit, Francorum inimicitias nihil veritus eo nomine subire, tantum sub oculis acceptum detrimentum mussitauerit? Inanis fortitudinis opinio, qua hinc Imperatores Constantinopoli, inde Vandalos in Africa Reges continuit, Germanicarum gentium munera & legationes ab usque extremo Oceano exciuit, nostris adhuc hominibus Vero-

Cassiod. de Ræt. l. 1. ep. 1. & l. 7. ep. 4. de Nor. lib 3. ep. 50.

Ennod. paneg. Theoder.

Procop. lib. 1. Gothic. Cassiod. fastis. Cethæo Coss.

Historiæ passim.

De Imperatoribus nullum certius testimoniũ, quam quod de recuperãda Italia Theoderico viuente nunquã

Veronensis cognomine inter Alexandros & Cæsares canitur. Verum præstat, de absurda & incredibili narratione, testibus non credere, qui alio præterea egent testimonio, hoc est, qui rem præsentes, multis postea sęculis nati, comperire non potuerũt, quæ in censenda historicorum fide, prudentissimorum hominum perpetua habetur cautio; quin ea istis tanquam ducibus vestigare, quæ rerum temporumq; naturæ & conditionibus apta sint atque consentanea. Interim frontem eorum miraturi, qui cum Boios Alemanorum olim nomine censos asseuerare ausi sint, quam opinionem sub superioris libri fere finem propositam, falsitatis conuicimus, ijdem Boios victores fuisse pergunt pertendere, cum Cassiodorus & Ennodius Alemanos à Theoderico superatos esse, palam adeò & explanatè prædicarint, ut istos alterutrius saltem erroris debuerit puduisse. Sed nos iam nunc superioris narrationis luxuriam castigemus, & ad probabilem veritatis speciem, quâ fieri poterit, temperemus.

cogitarunt. De Vandalis Cassiod. in fastis Olybrio Cos. De legationibus Oceanicis Cassiod. Variar. l. 5. ep. 2.

S. pag. 139.

Cassiod. Var. l. 12. ep. ult. Ennod. Paneg.

Theodonem, quod primum erat, cur in prouinciam venisse narrantibus assentiendum existimem, caussa initio explicata est. Reliqua quæ sequuntur pleraque, commodè accepta modo, nihil etiam admodum credere prohibet; Aut milliariam cohortem duxisse, aut vectigalem agrum coluisse, aut Theoderico denique inter auxilia meruisse, ut pacem cultu iuuerit, arma delectu, quod vetus scriptor de

Paneg. Constãtino dictus.

Cassiod. Var. l. 4. c. 45. l. 5. c. 11. Paul. continuat. Eutr. l. 16.

Francis, in Gallia à Constantino collocatis, simili re usurpauit. Heruli & Gepidæ militauere Theoderico, quid sit cur non eodem exemplo Boij? cum Paulus asserat, omnes Italiam accolentes populos, aut affinitate, aut fœderis pactione ei fuisse coniunctos, haud dubium æquo maiores, obnoxio reliquos; argumento, quam certæ & testatæ vanitatis ea plena sint, quæ de Boiorum aduersus Italos expeditionibus & victorijs, splendidè, ceterum temere prænimis, iactantur. Theodo interim & euocari potuit, quo modo cognominem Theudam Præfectum, res nouas in Hispania molientem, sub Theoderici fere mortem in Italiam euocatum fuisse Procopius scribit, & certorum annorum tributa illi remitti, in quo præsertim munificentiæ genere se Theoderici liberalitas sæpe magnificè exeruit, & ea post aliquot annos iterum repeti, & exactores durius agentes repelli, hæc discordiæ, deinde iurgiorum & armorum atque tumultus esse occasio, inter quæ cohors Quæstoria imbelle hominum genus, male mulctari, aliqui illius ordinis occidi, alij prouincia pelli: fieri solent ista talia, & egregiè credibilia sunt, de gente militari & feroci, cui in aliena prouincia non æquissimis conditionibus agenti, superfuerint tamen animi prisco decori tuendo, ne quid patria libertate nō dignum in se committeret. Sic Breones per ea tempora, cum in Ræticis quoque præsidijs essent, placet enim testandæ rei, saltem explicandæ & persuadendæ

Cassiod. Var. l. 1. ep. 16. l. 2. ep. 29. 30. 38. l. 3. ep 32. 40. l. 4. ep. 26. 36. 50.

dendæ, propinquo exemplo uti, Maniario nescio cui, reculas suas ui abstulere, quos Cassiodorus grauis sententiæ censura prosequitur, *Militaribus officijs assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto, assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram.* At hos nihilo tamen minus Theoderico subiunctos paruisse, ex eodem Cassiodoro intelligas, ut in tota comprehensione verbum prope nullum sit, quod rerum quadam similitudine, ad Boios non traducas, quin Breon propemodum Boius credi poterat, mutato vernaculo vocabulo litterarum transpositione, in istam faciem, nisi Fortunatus Episcopus, utriusque populi nomen distinctè in carmine & separatim posuisset. Nec absurdum porrò, ut quod de scriptorum eius æui silentio, maximis prœlijs & insignitis victorijs paullò ante obiecimus, amoliamur, turbas & rixas istiusmodi verius, non bella, nec fortasse grauius à Theoderico vindicatas, nec omninò magnæ rei in commune, nullis publicis annalium monumentis consignatas, priuata gentis memoria ad posteros permanasse, qui quo omnia maiorum augustiora redderent, temporum locorumq; descriptiones, & Imperatorum nomina interiecerint, variosq; ex ingenio casus ambitiosè affinxerint, pietatis speciem interpretati, Boici nominis claritudinem hac commenda-

Cassiod. l.1. ep. 11.

Fortun. l.4. de vita S. Martini, *Si vacat ire viã, neque te Baioarius obstat, Qua vicina sedẽt Breonum loca.* Editio Calarit. perperam habet, *Breorum.*

mendatione in vulgus augere, quantumuis siue falsa esse scire poterant quæ prodebant, siue vera esse scire non poterant. Pernitiabili inter primos errore, qui non iam singulos homines, sed populos plerosque totos fascinat, bonam famam ex malo mentiendi facinore aucupantes, cum omnia contra sint, & is rerum priscarum splendori pessimè consulat, qui præclaram veritatis lucem fœda fabularum fuligine ausus corrumpere, inanium fidem impetrat quidem ab imperitis, sed prudentioribus quantumuis vera, vix atque difficulter persuadet, auctoritate semel prostituta, ille vicissim rectè, cui tenuis veri strictura, ante crassas nugarum nubes est. Theodoni VTILONEM & THEODONEM filios fuisse persuadeor: sed ut alter in Italiam Gothis militatum abiuerit, VACARVS idẽ dictus, uti paullò post sumus explicaturi: maior Boicam solus tenuerit, quæ Arenpekio fratris prætereundi occasio. De Belgica expeditione, nihil allucet, nec quam de Theodone tertio eiusq; fratribus saltem coniecturam proferã habeo.

VTILO. THEODO VACARVS.

Theodericus Rex an. 526. obijt.

Rex Theodericus interim, annos plus decem ante maioris Theodonis obitum, vitæ finem fecerat. Ex quo statim tempore, adeo unîus hominis virtus ad continendum tantum Gothorum imperium omnia contulit, regia nutare res omnes retrò labi, regno primum ad Athalaricum puerum & Amalasuentam matrem, quamquam ingentis spiritus feminam, inde ad Theodahatum delato, qui dubium ingratior

gratior an ignauior, in eo gerendo ita versatus est, ut Iustinianum Imperatorem utraque caussa ad inferenda arma commouerit. Sub quorum initia Theodahatus morte sublatus, Vitigem, Theodibaldum, Araricum, Totilam, Teiam Reges deinceps successores habuit. Hos Belisarius & Narses continenter exercuere multorum annorum bello, diu ancipiti, Gothis tandem exitiabili. Ea proximis quibusque gentibus exuendi se se eorum iugo, dominatusq; reijciendi, visa occasio, nonnulla, ut Agathias ait, ipsorum Gothorum voluntate. Cum enim magnitudinem periculi animo æstimarent, & sibi non iam pro gloria & potentia in exteros, sed pro ea quam patriam habebant Italia, pro libertate, pro vita certamen esse cernerent, contractis aduersus instantem hostem undique in unum viribus, facile de cetero passi sunt, populos plerosque subditos, contineri rebus afflictis minus opportunos, aut in aliorum potestatem concedere, Francorum præsertim, quibus delinitis illis opus erat, aut sua sibi sponte, qua cuique commodum consulere. Itaque Procopius, Carnos & Noricos Gothis ad usque motum bellum paruisse profitetur, moto nimirum desciuisse significans. Vbi mihi Norici vocabulo complexus videtur, præter priscum Noricum, Vindeliciæ siue Rætiæ partem Lyco fluuio tenus, hoc est, omnem cis Danubium Boicam. Recentiores equidem à Procopio scriptores, rationem quam dico a-

Agath. lib. 1.

Procop. lib. 1. Κάρνιους Νωρικούς. Interpres deprauatè habet, Carij Muricique.

X pertè

pertè ſequuntur, quo probabilius originem ab illius æuo ducimus, ipſumq; in eam ſententiam interpretamur. Cauſſam rei nullam admodum certam ſcio; ſiue Nortgoiæ trans Danubium appellatio pro Norico habita, citeriori tota prouincia recepta eſt, ſiue Boij Norico ante Rætiam occupato, dum in hanc ex illo migrant, nomen qua imperium protulerunt, ſiue demum unîus interdum ſcriptoris inſcitia atque temeritas, incurioſa ſequentium credulitate eualeſcit, & obiter etiam mendosè vitioſeq; dicta, conſenſu in uſum tranſeunt. Hactenus liquet, cum Boij partem veteris Norici, recens verò totum, ad ipſum Lycum tenerent, pleroſque auctores Boiorum Noricorumq; appellationes habuiſſe promiſcuas. Reliqua Rætiæ & Vindeliciæ à Lyco in occaſum, Alemani occupauere, ſiue Sueui, Germanici itidem ſanguinis, potens & latè fuſa natio; quæ cum in Germania magna prope Boios ad orientem coluerit, traiecto Danubio, eodem tenore in Romanis prouincijs conſedit, & Lyci exinde fluminis alueus, à tot iam annis, ratus & perpetuus utriuſque populi ſermonisq; limes manet. Nec Alemanorum una fuit conditio, pars immunis & ſui iuris, pars à Clodouei victoria Francis paruit, reliquos Theodericus Gothorum imperio ſubiunxit, quos tum rerum inclinatione adducti, Francis accedere paſſi ſunt. Et Boiorum populus ius à Francicis Gothicisq; Regibus bifariam, fluminis diſcrimine petijt;

Paul. diac. l. 3. c. 31. *Noricorum ſiquidem prouincia, quam Baioariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suauiam &c.*

De Alemanis plenius Rer. Auguſtan. Vind. l. 8.

petijt; cuius distinctionis animaduersio, ad explicandam reliquam historiam, magnas utilitates habet. In Francorum fide mansisse apparet, qui in Germania magna trans Danubium restitere, his leges quæ extant, à Theoderico Clodouei filio datas interpretor: qui verò superato Danubio Gothicas prouincias, Noricum atque Rætiam, nouâ coloniâ insedere, hos in Gothorum auctoritate eo florente imperio fuisse necesse, & ijs quæ Procopius narrat, quæq; nos disseruimus, consentiens ac respondens est, labantibus rebus, sibi priuatim consuluisse, plenæq; libertatis gustum cœpisse existimo. Nec enim hac verbi modestia uti pœnitet; nihil in quantauis rerum probabilitate, quarum certus auctor, ista annalium paucitate & ieiunitate designari non potest, temere affirmaturi. Ad hos etiam, haud certè transdanubianos Paullus Aemilius respexerit, cum in Childeberto Theoderici fratre prodidit, Francicum imperium ad usque Boiorum fines pertinuisse. Hi demum Italico isto bello pro Romanis, aduersus Francos & Alemanos Gothorum auxiliares, stetere, Francis sanè nondum obnoxij. Ad quos tamen postea, ditione omnes tandem Germanici nominis gentes complexos, reciderunt, uti loco exequemur.

Theodibaldus Boius Narseti auxilio fuit, quod hoc ipso libro narrabitur.

Illud fortasse difficilem explicationem habeat, siquidem Arenpekius de numero vera narrat, cum Theodo milliaria tantum cohorte instructus venerit, quî potuerint tam pauci tam citò, tantæ prouin-

ciæ, quantumuis vacuæ, & à prioribus dominis desertæ, possessionem usurpare atque tueri. Visum credere, plures Boicos regulos Danubium una transijsse, quorum memoria diuturnitate temporis paullatim effluxerit, solius Theodonis nomen, qua nobilitatis qua virtutis opinione eximium, permanasse ad posteros. Accedunt suspiciones antea sparsim perstrictæ, plerasque popularium manus traiecisse multò prius, non una occasione, quarum successiones præsentem fortunam sequutas, ad victores se tunc turmatim aggregasse verisimile: quin & in Germania constitutos, ad tam certam, tamq; opulentam & vicinam prædam, certatim magnis transmissis copijs accurrisse rear. Natæ videlicet res secundæ conciliare amicos, nec utique verendum vincentibus, ne societas in partem præmiorum ultrò venientium aliquando desiat.

Verum enimuerò res hortari videtur, quoniam de regione recens occupata tempus admonuit, eius situm atque naturam paucis exponere, & qui populi, quibus institutis, domi militiæq; olim habuerint, supra repetere. Vt gens Boiohemo cessit, extraq; se syluam tenuit, fines ultra Danubium à septentrione in Germania magna, sylua ipsa Hercynia, hinc citra fluuium in meridiem effusa, ad alpes Italiæ imminentes pertigit, ab ortu solis Anesus aut Anassus flumen, vernaculo sermone Ensum dicunt, Hunnos arcere, ab occidente Alemanos Lycus. Nam in ortu olim

Annal. Frāc. sub Ludouico Pio scripti, An. 791.
Prima castra supra Anesum po-

olim Boij ad Anassum usque, annalium fide, in meridiem ad Italiæ limen Tridentinum agrum; ubi Paulus Boicum præsidium Bauzani sub Comite fuisse, manusq; cum Langobardo Tridenti Duce contulisse significat. Nunc utrimque secus est, finibus longè mutatis, retroq; submotis, quo his tradendis sumus diligentiores. Regionem Paulus uniuersè Pannonia, Sueuia, Italia & Danubio circumscribit; cetera propemodum rectè, nisi quod permagnum trans alueum tractum, qui inter Danubium & Hercyniam medius, Lyci fere & Oeni ostiorum tenus porrigitur, Danubio exclusum præterit. Neque id meo animo temerè; Boicum regnum sub Garibaldo designaturus, Boiorum ultra flumen rationem non habendam censuit, quod ij Francis, ut paullò ante dictum, contributi parerent, nec sui iuris essent. At ea antiquissima post Boiohemum sedes, iter & gradus ad citeriora fuit, Nortgoia, aut contractius Norca, & Palatinatus duplici argumento dicta, quod Aquiloni obuersa, qui Germanis Nortus est, quodq; sub Palatinis Boijs principibus, postea exortâ dignitatis specie, habita. Et manent nomina; non item Sudergoiæ vocabulum, meridianam plagam interpretêre, quod à Danubio ad Italiam quondam usurpatum, nunc obsoleuit. Terra ad utramque ripam, præterquam qua aut montibus attollitur, aut asperatur saltubus, fertilitate inter paucas nobilis, nullius rei ad hominum victum necessariæ indiga,

stasunt. Nam is fluuius inter Boioariorum atque Hunnorum terminos medius currens, certus duorum regnorũ limes habebatur.

Paul diac. l. 5. c. 36. *Dum Dux esset in Tridentina ciuitate, cum comite Baioariorum, quem illi Grautonem dicũt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, conflexit.*

Paul. lib. 3. c. 31.

 mul-

multis ad ornatum & voluptatem abundat. Frumēti primum copia, quanta cum sibi satis, tum in exteros plerumque populos redundat, itaque & Pannonicos exercitus, & ingrauescentem Italiæ annonam, hoc subsidio proximis supra annis sæpe leuari vidimus. Vini quoque multum, sed illis maximè locis, quę ab aliquot centum retrò annis Boico exuto, Austriæ & Tirolis nomina receperunt. Arbores frugiferæ, præter oleam, omne genus, campi herbidi, magna vis pecoris, neque non syluis sua gratia, quicquid ferarum, quicquid auium, aut gustu placet aut specie. Montibus omnis coloris marmor extat, eruitur stibium, sulphur, alumen, chalcanthum, magnes, molochites, quæq; vetus Norici gloria, æs atque ferrum, & valida supra hæc, multorum damnata conuitijs, paucorum irretortis præterita oculis, aurum & argentum, auri quidem quantum omnium Germanicarum fodinarum mereatur inuidiam,
Pol. ap. Strab. l. 4. inexhausta per multa sæcula fertilitate, Polybio quippe ante tot ætates celebrata. Soli diuitijs certant aquarum bona. Medius fertur Danubius, ille fluuiorum Europæ maximus & altissimus, importandis exportandisq; mercimonijs maris prope vice, amnes receptans utrimque frequentes, quibus regio latè irrigatur, ratium plerosque patientes, nonnullos nauium, pars auri ramentis celebres; margaritis quidam, orientem interdum magnitudine & colore æmulantibus, omnes lectissimorum piscium incre-
dibili

dibili vi ac varietate. Lacus numero multi, ambitu & amœnitate ſpectabiles, quorum nauigatione & piſcatu nihil aut iucundius aut uſquam fructuoſius. Fontium ſcaturigines alibi frigidæ, alibi calidæ, ad pleraque inueterata morborum genera ſalutares, tum naphtæ præcellens ſpecies, petrolei nomine, in hos ipſos uſus medicis laudata. Salis prouentus aqua terraq; uberes, & magnum inde vectigal. Sed qui populi Boicam regionem prius habuerint, quiq; poſtea acceſſerint, & quæ rerum imperiorumq; conuerſiones ſequutæ ſint, dicam quam quidem potero breuiter, ſaltem qua annalium durat memoria, gnarus quantum alij ſupra vetuſtatis ex inanium ſcriptorum fabulis adijciant, opera, ut prudentiores exiſtimare video, ſuperuacanea. Germaniæ magnæ quam diximus trans Danubium Boicam oram, Nariſci tenuiſſe crediti, incertum an eodem cum Nortgoia vocabulo, quod Romani non intellectũ peruerterint. Origo in obſcuro, neque de fine liquet, qui excidium fuerit oportet, aut in Boicum nomen tranſitus, quod equidem opinari malim: virtutem, non vanus auctor Tacitus affirmat, ſermõ & mores cum reliqua haud dubiè Germania conſenſêre. Aduerſa ripa à Lyco ad Oenum Vindelicis Rætiſq; culta, hinc ad Anaſſum Noricis. Vindelicos Amazonum propaginem plerique putauere, Thracum alij, quos Amazones vi & armis domo eiecerint, utriuſque ſententiæ fides penes eius aucto-

Tac. de mor. Germ.

Hæc pleraque l. 1. & 2. rerũ Auguſt. Vind. diſputata uberius, laudatis auctoribus.

res

res erit, ego in diuersum iuerim, Vindelicos Rætorum familiam ab initio arbitratus, priuatam nuncupationem à confluentibus reperisse. Rætorum certè gente atque nomine plerumque censos, manifestũ ac compertum habeo, quod multis itidem in hoc tractu minoris rei populis scimus contigisse; quorũ designatione antiquitatis ignoratione, verum enim fatendum est, abstinemus, aliorum descriptiones in medio: Ræti à Tuscis conditi, ante Gallorum in Italiam aduentum imperio & gloria florentibus, Ræto duce: in originis fidem patrij sermonis sonus mansit, per multa ætatum curricula. Postquam res eorum visæ adolescere, domestica potentia, ut est fere hominum ingenium, in exterorum vertit iniuriam. Carpsere perpetuis incursionibus proximos Italiæ campos, tum Gallorum Sequanos & Heluetios, & ipsos in Germania magna Boios, immani supra omnem barbaram feritatem, ceterum prouida crudelitate. Cum enim hostiles iræ, aut eorum qui arma ferunt, aut puberum, aut ut maximè progrediantur, infantium sanguine exsatiatæ soleant consistere, primis Rætis in mentem venit, quo hostium non messem aut herbam, sed prorsus semen tollerent, necdum natis, priusquam in communem lucem ederentur, eius spē occidione præripere, maribus nimirum, ne temerarium crederes, quin certum destinatumq; scelus scires, quos vatum monitu atque prædictione, matrum utero conditos à feminis digno-

dignoſcebant. De Noricorum initijs quæ viſa, utiq; rem ſeſe habere cultores eius terræ putant, alibi perſcripſimus. Si quem præterea Liuij & Polybij auctoritatem huc trahere delectat, nihil refragor, Liuius; præcipuè quidem Rætis, ſed & alijs alpium populis Tuſcam eſſe originem indicat. Polybius Tranſalpinos ab Alpinis loco differre, non genere, quod Danubio tenus remur interpretandum. Eas ſententias ſi coniungas, Ræti, Vindelici, Norici, inter ſe populares, Tuſcis oriundi omnes ſint; nos neque affirmandum magnopere, neque refellendum ſumimus. Sub Regibus vixiſſe Noricos ex Suetonio & Velleio doceri poteſt, extat Voccionis Regis nomen, cuius ſoror Arioüiſto nupta, ipſe bello ciuili Cæſari trecentos circiter equites auxilio miſit. Inſtituta ritusq;, & aduerſus vicinos populos eadem cum Rætis inhumanitas. Poſtrema in Hiſtros incurſio paullò ante Chriſtum natum, qua concitatis in ſe Romanorum animis, cum multæ præteriti temporis iniuriæ accederent, à Silio victi ſunt. Mox Ræticum Vindelicumq; bellum, Tiberio & Druſo ducibus ſequutum. Vehementer autem viſum memorabile, Romana arma prius per omnem Africam circumlata, niſi qua immodicis ſolis ardoribus, & vaſta ſolitudine illa inuia, in Aſia ad extremas orientis oras penetraſſe, & Europæ cum alia, tum fortiſſimas Gallorum atque Hiſpanorum nationes domuiſſe; quin eam quæ alterius pro-

S l. 2 p. 91. 92.
Liu. lib. 5. Pol. l. 2.
Suet. Tib. c. 16. Vel. l. 2.
Cæſ bel Gall. l. 1 bel. ciu l. 1.
Dio l. 54.
Hæc plenè pertractata in libris rerum August.

pe orbis instar crederetur, terruisse Britanniam, quã trans Ræticas Noricasq; contiguas Italiæ alpes, Ræ-torum Noricorumq; populationibus toties lacessita & prouocata, conspecta sint. Magnitudinem bel-li multa produnt, gemini cum maximè tanti duces, qui legatorum præterea usi opera, urbibus & castel-lis variè oppugnandis, leuibus certaminibus, quo plus terroris hosti obijcerent, sparsim serendis, & in-structa quoque acie progrediendo, omni bellorum arte, fortem manuq; promptum, ceterum rudem ad hæc populum, magna edita cæde vicerunt. Sed quantamcumque virorum virtutem, longè supera-uit mulierum, siue furor siue rabies, quamquam o-mne nomen infra facti horrorem est, quæ deficien-tibus telis, infantes humo afflictos, in ora Romano-rum aduersa miserunt, vita illis nihil opus esse ratæ, qui liberam ultra animam ducere non possent. Extat Ouidij carmen, quo Augustum omnium propemo-dum gentium iam tunc victorem, in exspectatione belli solicitum, Rætica arma timuisse neutiquam dissimulat. Et incredibile dictu, quantum ille parta victoria gauisus, quantumq; ad posteritatis memo-riam ex ea gloriæ sperauerit. Itaque Horatio, princi-pi poetæ, luculentis versibus, qui hodie leguntur, il-lustrandam demandauit, reuocato in huius unius argumenti gratiam, ad scribendi studium, longo in-teruallo intermissum. Creditum etiam, quod Ræti Sextili victi, Alexandria eodem mense in potestatem

Ouid. trist. 2. *Rætica nũc præbent Thraciaq; arma metum.*

Horat. lib. 4. oda 4. & 14.

venerit,

venerit, utramque caussam, æquè ac primum Consulatum valuisse, cur Sextilem præ Septembri, quo mense natus erat, Augusti nomine insigniri passus sit. Validissima iuuentutis pars, ne bellum retentaret, quod animo agitare poterat esse suspicio, abducta, relicti qui colendis agris sufficerent, nec reprehendendis armis pares essent. Regio in duas primo prouincias diuisa, Rætiæ Noricią; nomine, totidem Præsides accepit, & idoneis locis, aduersus internos externosq; hostes, alarum & cohortium auxilia. Vrbes deinde diuersis temporibus complures siue veteres instauratæ, siue nouæ conditæ, inter quas Coloniarum dignitate aliquot, cum utraque prouincia, ciuium Romanorum, militum, colonorum, negotiatorum, plena & referta esset, ex proxima quippe atque continente Italia immigrantium. Quarum hodie aut memoria clarior, aut vestigia supersunt, nomina indicabimus, quâ Boica quidem regio pertinet: reliqua Rætiæ & Norici prosequi, neque huius instituti est, & nos de Augusta Vindelica colonia, principe Rætorum Vindelicorumq; à prima prouinciæ constitutione urbe, quæ ex antiquis monumentis obseruata eruere licuit, octo libris comprehensa olim explicauimus. Reginoburgum ergo primum, Boicæ per multas ætates caput, Tiberij monumentum, Augustæ nomen tulisse creditur. Cuius rei fides quamquam nobis nunquā constitit, opinio omnium mentes peruasit. Iuuauia,

nunc Salisburgum, Hadriani; Ouilabis aut Ouiliæ, ut in tabula itineraria perantiqua legitur, M. Aurelij Antonini Imp. opus, Lambachum interpretantur; huius Laureacum item, quæ proximè Ensum Lorcha est, magnæ quondam urbis tenue nunc vestigium, nisi verius Aureliano tribuimus. Atque eæ liquidò coloniæ, extant enim inscriptiones, Coloniæ Hadrianæ Iuuauiæ, Coloniæ Aureliæ Antoninianæ Ouil. & Coloniæ Aurelianæ Laureacensis. Quibus alias alij, leuitate animi vereor, nullo certo testimonio nixi, addidere. Iuuauiam à iuuando dictam, assentior, & omen agnosco. Secundæ etymon non vidi qui explicaret, sed aliæ alibi quoque urbes ab animalibus nomina traxere. In postrema, qui Laureacum aut Lauriacum, quemadmodum in Theodosij codice perscriptum reperimus, à laureatis litteris deducunt, quid nisi ludibrium grammaticorum pueris debent? Nemo neget, nesciri modestius pleraque in hoc genere. A Romanis præterea Castra Regina, Augusta aut Augustana, Quintana, Batauа, quibus Danubij ripa prætenta. Regina Reginoburgo nomen fecere haud dubiè, nam Reginobirgæ Theodonis, nullus vetustior paullò scriptor meminit. Regen fluuius id loci manet, in castrorum nomen adoptatus, cuiusmodi ad Quintana Quintanica etiam amnis fuit. Et ut Castra Regina aliquot passuum millium interuallo Reginoburgo aliquando abfuerint, loco pro re nata moueri, vocabulúq;

Tabulæ itinerariæ autographũ in Peutingerorum musæo Augustæ visitur.

Theod. lib. 8. tit. 2. L. 1.

Notit. utriusque imp. Itinerar. Ant. Ptol.

potuere trahere: exemplo in libello cui utriusque Imperij notitia nomen fecit, Præfectus qui ex castris etiam istis Reginis, Vallatum migrauit. Batauain notæ celebritatis urbem, prisci fere nominis retinentem, abiere. Augustanorum & Quintanorum obscurior memoria, sed nec ea ex omni parte exoleuit. Introrsus, Oeni pontes, Oetinga, supra memorati. Terioli in alpibus, cuius præsidij appellatio, magnum paullatim terrarum tractum occupauit. Boiodurum, Artobriga, Abudiacum, Cambodunum, Inutrium, Parthanum, & plura ad eum modum, patriam originem præ se ferunt, Romaná prima fronte eiurant. Verum utriusque generis urbium nomina, qua ex doctorum hominum scriptis, qua lapidum monumentis, accuratè colligere, & suæ vetustati asserere, atque cum nostræ ætatis rationibus aptè componere, notha & spuria, ex scriptoribus item, & lapidibus perperam lectis intellectisq;, inconsulta quorundam temeritate inuecta, secernere & reijcere, alterius erit operæ, nunc nobis ab instituto cursu usque eo non deflectendú. Vtraque postea prouincia rursus bifariam secta, credo quod suspectæ Imperatoribus, in uno aliquo Præside tam validæ ex propinquo vires: Rætia primæ & secundæ, Noricum mediterranei & riparij cognomina accepit, Hadriani Augusti auctoritate, nisi meæ me coniecturæ fallunt. Primæ Rætiæ Curiam caput extitisse, secundæ Augustam Vindelicorum, Notitia Imp. Rer. August. l. 6.

 osten-

Caussæ, magnitudo urbis, quã ruinæ ostendũt, sedes Episcopi, Classis, Fabrica scutaria. Notit. Imp.
Eugip. c. 21.

ostensum alibi. In ripario Norico principem dignitatem Laureaco tribuimus, multis de caussis, in mediterraneo, Eugippium sequuti, Tigurinæ aut Tiburniæ, quæ an Teurnia antiquorum, ambigimus. Quo verò tempore prouinciæ in hunc modum bipertitæ, eodem potestas & imperium, quæ ad Præsides olim utraque pertinebant, pari cautione inuicem disparata & seiuncta sunt. Vt apud Præsides potestas maneret, hoc est cognitio & curatio rerum prouincialium, nam his vocabulis homines eruditi, potestatem definiunt, Imperium, quod procuratione rei militaris continebatur, alteri cuipiam, Comitis primo, deinde Ducis titulo, demandaretur. Et cum alarum cohortiumq; præsidio prouinciç parum tutæ viderentur, primus M. Aurelius Antoninus, quo imperante Marcomanicum immane bellum exarsit, Legiones induxit, secundam in Noricum, tertiam in Rætiam, ambas Italicas à se institutas. Hæ ad extrema Romanorum tempora ijs locis perstitere, sed immixtis barbararum gentium auxilijs, quæ in Notitia ordine annotata videre est. Christianæ pietatis splendorem, haud multò post Christi seruatoris mortem illuxisse, fama obtinet, etsi aliæ aliorum sunt narrationes, ut in tanta vetustate, perturbata multorum casuum iniquitate annalium memoria, accidere necesse. Aut Petri principis Apostoli, aut Marci Euangelistæ, aut Hermagoræ missu (Hermagoras autem Aquileiæ Episcopus,

Sigon. de prouinc. iure l. 2. c. 5.

Dio lib. 55.

Hund. metrop. catal. episcop. Laureac. mſ. & mixtim alij.

pus, Marci discipulus fuit) Laurentium quendam, cuius præter nomen, reliqua obscura habentur & incerta, Laureacum venisse, primaq; vera religionis fundamenta apud Noricos iecisse. Docuisse post hæc in prouincia Lucium ex Britannicis Regibus, Aruiragi nepote natum, qui Curiæ in Alpibus occisus est. Laureaci successisse plures Episcopos, deperditis fere nominibus, per magna enim annorum spatia, solos Ierardum & Eutherium memorari. Caro Imperatore Numeriano & Carino Cæsaribus, Maximilianum præfuisse, qui cognoscente Eiulasio Præside, iugulum pro Christo in patria Celeiæ præbuit. Quirinus inde excepit, etsi alijs contra visum, successisse Quirino Maximilianum, sed nos temporum rationem ex Imperatorum nominibus iniuimus. Hunc magno consensu Philippo Imp. natum ferunt, cetera ita narrant, ut historiam duorum hominum, vitæ sanctitate mortisq; constantia iuxta illustrium, manifestò confundant, errore ex rerum nominumq; similitudine videlicet orto, qua summi itidem interdum scriptores decepti offenderunt. Nam quo nostris venia paratior, & ut exemplo uniuersum genus absoluam, Gregorius Nazianzenus ad eum modum, Cyprianum Carthaginis Episcopum, & Cyprianum ex mago Christianum Nicomediæ à Iustina virgine redditum, pro uno accepit. Quirini autem inter diuos relati plures, tum ex martyrum ordine duo fuere, quorum prior Claudij Gothici

Martyrol. Rom. IV. Id. Octobr. Cuspin. in Austria.

Vtrumque Quirinum martyrē martyrol. Rom. habet.

Greg. orat. in laudē Cypriani.

thici Imp. iussu, Romæ VIII. K. Aprilis ferro interfectus, à Mario & Martha Persis in Pontiani cœmeterio sepultus, sacræ corporis reliquiæ, post annos à perpesso supplicio propemodum quingentos, Boiorum Principum pietate ad Tegerenses deportatæ, condito monasterio, insigni venerationis cultu hactenus habentur. Ante annos totidem & eo amplius, Metellus monachus, vitæ necisq; historiam, & multa quæ deinde rerum miracula consequuta sunt, operosissimo carmine, in quo sibi, sæculi vitio, molestas difficilesq; parodiarum, & similiter cadentium versuum leges præscripsit, complexus est. Alter Diocletiano imperante, pro Christi fide in Illyrico molari saxo alligatus, Prid. Non. Iunias in flumen præcipitatus, egregia Prudentij, poetæ haud paullò melioris, oda celebratur, corpus, cum barbari prouinciam postea vastarent, ne prophanis manibus violaretur, primùm Romam deuectum, via Appia, loco quem catatumbas vetera martyrum acta appellant, inde Mediolanum, Angilberti Episcopi opera translatum, inq; S. Vincentij Ecclesia conditum, præcipua hodieq; religione colitur. Quantum undique inter duos discrimen, nimirum apparet, quos tamen miscuere vulgò, eoq; rei antiquitatis caligine iam antea perobscurę, densiores multò tenebras induxerunt. Nunc quoniam Laureaco alteruter transcribendus est, de posteriore non ambigam, quem Sabarię in proxima Pannonia occisum, quemq;

Errat Molanus, qui in notis ad martyrol. hæc ad Quirinũ Siscianum refert, Metellus enim monachus in Quirinalibus, & acta translationis, planè ostendunt Romanum ad Tegerenses translatum esse.

Prud. peristeph.

Morigia de rebus Mediolan.

quemq; Episcopum fuisse, prisca monumenta consentiunt, cuiusmodi de priore nihil cuiquam unquã proditum. Vnum obstat in speciem, Siscianum illum, haudquaquam Laureacensem Episcopum dicunt. At Sisciæ natum, alibi Episcopi munere functum esse, neque nouum videri debet, neque alienum ab hac loquutionis formula; deinde, si quæ de Laureacensis diœcesis olim magnitudine in litteras relata sunt, admittimus, Siscia Sabariaq; ad eam ambæ pertinuerint oportet: excusari tertio loco poterat, aut sedem mutasse, aut duas simul tenuisse, ut utrobique fuerit Episcopus, verum id præter ætatis consuetudinem & disciplinam positum, fidem non mereatur.

His ijsdem Imperatoribus in Christianorum sanguinem sæuientibus, cum Aquilinus riparij Norici Præses Laureaci acerrimas quæstiones exerceret, & ad quadraginta vinctos eo nomine in carcerem cõiecisset, Florianus, quem Tribunum militum Ceciç Norici oppido præfuisse ferunt, diuinitus incensus cupiditate quicquid pœnarum & cruciatuum pro pietate exhauriendi, ut erant feracia huiusce modi exemplorum illa tunc tempora, in medium progressus, ultrò se eius religionis cultorem profiteri institit, quam tanto irarum æstu persequerentur, palam quidem vociferans, Quem alium quæritis? Ecce ego Christianus sum, ite, nuntiate Præsidi, hîc me adesse. Ductus itaque, quod interrogatus in cõ-

Martyrol. Rom. 4. Non. Maij, et auctores quos citat Baron. in notat.

 fessione

fessione persisteret, fustibus semel iterumq; acceptus, & scapulas ferro confractus, Anasso fluuio submersus est. Post illa, quamquam alta à Constantino ecclesiæ pax & tranquillitas reddita, rerum Laureacensium per multos iterum annos memoria excidit, adeò plerumque plus claritudinis aduersa, quam secundæ res conferunt. Iuliani imperio Sabionæ, quæ inter Brixentas in alpibus, citra Bauzanum sita, ad Boicam olim pertinuit, Cassianum Episcopum docuisse proditum est, quem Foro Cornelij postea puerorum stylis confossum, Prudentius versibus memoriæ commendauit.

Catal. episcop. Brixin. Baron. in notat. ad martyrol. Id. Aug. Prud. peristeph.

Ab Attilæ morte, cum in magna rerum conuersione & perturbatione, barbarorum glisceret ferocitas & audacia, Romani contra ignauia & inertia torperent, omnia plena luctus & terroris essent, Seuerinus multorum monachorum pater, vir vitæ sanctimonia excellens, quam miranda opera, supra hominis conditionem ab eo edita, & multa priusquam euenirent præcognita atque prædicta, comprobarunt, ex ijs regionibus quæ ad orientem solem vergunt profectus, Pannoniæ, Norico, Rætiæ, tamquam propitium & salutare aliquod sidus affulsit, sed præcipuè Norico, adeò ut Noricorum Apostoli nomen tulerit, quo elogio Romana Ecclesia illum adhuc prosequitur. Vitæ historia ab Eugippio grauiter cõscripta extat, ex qua multa quæ ad Ecclesiarum tunc temporis in his oris constitutionem pernoscendam

Seuerini vita ab Eugippio scripta.

perti-

pertineant, possint desumi. Episcopi munus, quantumuis rogatus, constanter detrectauit; sibi verò sufficere dictitans, quod abdicata semel solitudine, cuius longè maximo desiderio teneretur, diuino cõsilio in hominum lucem protractus, tot præsens infelicium populorum ærumnas cogeretur intueri. Monachorum interim collegijs instituendis, moribusq; informandis, & vulgò omnium ordinum hominibus; qua consilio qua auxilio subleuandis, instruendis, solandis, operam impendens. Laureaci Constantinus agebat Episcopum, Tiburniæ an Tigurinæ Paulinus. Valentinus ex Abbate Rætiarũ Episcopus, paullò ante mortem oppetierat, quem Batauis officio aliquamdiu functum, at Arianorum factione eiectum, reliquum vitæ in alpibus coluisse, antiquorum monumentorum auctoritate testatum habeo. Ceteris per prouinciam locis fere presbyteros præfectos apparet, qua quoque conditione Batauà pulso Valentino fuisse crediderim, quamquam non nescius, presbyteros & Episcopos à plerisque in hac historia imperitè confundi. Meminit Eugippius presbyteri id loci, qui Seuerinum vaticinantem, & quæ deinde euentura essent comminantem, scurrili irrisu cauillatus, mox irruentibus barbaris, ad sacrũ baptisterium, quo confugerat, trucidatus, leuitatis pœnas sanguine luerit. Quintanis Siluinus memoratur, post mortem semel obitam pluribus inspectantibus in vitam reuocatus. Iopiæ siue Iuua-

Sur. tomo 4.

uiæ, Maximus, vir notæ ſanctitatis, quem Seuerini vaticinio, & capeſſendæ fugæ hortatibus ſegnius parentem, Heruli urbe noctu capta patibulo ſuſpenſum necauerint, ſodalibus ſupra quinquaginta, ut eſt ciuium narratio, præcipitibus de rupe miſſis, locus memoriam retinet, & cadauera religioſè condita, in æde quæ prius S. Amandi, nunc S. Margaritæ nomine dicta, aſſeruantur. Sed longior eſt Eugippij ſcriptio, quam quæ huc tota transferri debeat. Seuerinus Odoacre rerum in Italia potente mortuus eſt. Conſtantio Theodorus in Laureacenſi ſede ſuffectus, ad quem Symmachi Pontificis Maximi litteræ habentur, quarum exemplum infra ſcriptum proponimus.

Hund. in metrop. alij.

Symmachus ſanctæ Apoſtolicæ ſedis Dei gratia Epiſcopus, Reuerendiſſimo & ſanctiſſimo fratri Theodoro, ſanctæ Laureacenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo. Diebus vitæ tuæ pallij uſum, quem ad ſacerdotalis officij decorem, & ad oſtendendam unanimitatem, quam cum Beato Petro Apoſtolo uniuerſus grex dominicarum ouium, quæ ei commiſſæ ſunt, habere non dubium eſt, ab Apoſtolica ſede ſicut decuit popoſciſti. Quod, utpote ab eiſdem Apoſtolis fundatæ Eccleſiæ, maiorum more libenter indulſimus, ad oſtendendum te magiſtrum & Archiepiſcopum, tuamq́; ſanctam Laureacenſem Eccleſiam prouinciæ Pannoniarum ſedem fore metropolitanam. Idcirco pallium, quod ex Apoſtolica cha-

charitate tibi destinauimus, quo uti debeas secundum morem Ecclesiæ tuæ, solerter admonemus pariterq; volumus ut intelligas, quia ipse vestitus, quo ad missarum solemnia ornaris, signum prætendit crucis, per quod scito te & fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vnde rogo, ut cum de foris huiusmodi insigni indueris, intus in animo considera, quod hoc sit magis oneris quam honoris, atque cor tuum, Deo regente, ab appetitu istius sæculi sic tempera, ut & commissam exequi gubernationem sic studeas, ut adeptæ dignitati, cuius sublimaris officio, & probitate morum & viuacitate solicitudinis, ac custodia integerrimæ fidei congruas. Quatenus tu ipse à remuneratore omnium bonorum Deo, & benedictionis gratiam, vitamq; æternam consequi merearis.

Hinc Laureacensis sedis, ab Apostolorum ætate, antiquitas asseritur. Et cum Symmachus Theodorum pallio secundum Ecclesiæ suæ morem uti commonefaciat, ostendit, contra quam quibusdam visum, Laureacenses eius decoris ornamento, quod mysticis significationibus undiquaque venerabile, maxima semper existimatione habitum, non tunc primum fuisse affectos. Speciem atque figuram Symmachus nimirum explicat, materiam, quæ lana & lino constat, Isidorus Pelusiota, grauis inprimis & prudens auctor, pellem referre ouis, quam Domi- Isid. lib. 1. ep. 136.

[illegible] errantem quæsiuerit, inuentamq; humeris imposuit, quo Episcopi eo honore insigniti admonentur, se boni & magni pastoris imitatores esse debere, qui gregis infirmitatem sibi ultrò subleuandam & ferendam proposuit. Incidit Theodorus in Theodonis aut Theodonum tempora, anno post Christum natum quingentesimo vigesimo quarto fato functus. Qui à Boijs necatum tradidere, quam manibus coniecturis indulserint, inde æstimes, quod Vigilium Tridentinum adijcere non sunt verecundati, quem una cum Remedio aut Rhomedio, quo Vigilius amico usus est, annis totis centum priusquam Theodo de traijciendo Danubio cogitaret, vixisse comperio. De prouincia, & eius incolis, atque institutis, anteaquam Boij immigrarunt, ad necessitudinem rei satis dictum.

Vigilius æqualis S Ambrosij fuit, scripsit enim ad eum Ambros. epist. 24. l. 3. Vsuardus in martyrol. Stilicone Cos occisum narrat. Rhomedium à Thauro Vigilij amicum nominat Pyrrhus Pinc. de vitis episc. Trid.

Belisarius igitur & Narses, ut eo tandem redeuntes, narrationem dudum intermissam repetamus, rem aduersus Gothos gesserunt, sic ut belli confecti gloria penes Narsem manserit. Insigne decus, Gothos Italiæ dominatu deiectos, plerique nostrorum in Theodibaldum Theodoualdámue Boium (perpetua est hoc genus nominum inconstantia) leuiter transtulere. Vnus ceteris audacior, cuius nomini parcimus, quin peccata subinde pæne coacti proponamus, facere non possumus, Theodoualdam Theodone Magno natum, scripsit, haudquaquam aduersus Gothos, sed verò in Romanos Narsis hortatu

Areopck. alij.

tatu concitatum, occupatis multis cis Padum urbibus, Italiæ Regem appellatum esse, addito etiam alicubi, quod nulla vel temeritatis confessione excusari queat, visas à se litteras bene multas, quibus Theodoualda nomen cum ea honoris adiectione præscripserit. Vanitatem hominis? Sed quam idoneus auctor Agathias, illorum temporum æqualis, opportunè refellat. Agath. lib. 2. Cæso enim Teia, postremo ex Italicis Gothorum Regibus, anno, quod annalium fide constat, post Christum natum quingentesimo quinquagesimo secundo, cum gentis reliquię, Francorum Alemanorumq; fiducia, arma reprehenderent, Agathias aliquem Vacarum fuisse narrat, Burnum genere, virum grauem & bellicosum, inter Gothica auxilia ut apparet merentem, cuius tum mortui filius THEODIBALDVS, cum popularibus ad Romanos flexerit, & Ariminum istoc consilio venerit, concessisse eo Narsem quoque, quo nouum fœderatum coram exciperet, & auxiliarem manum liberali donatiuo ad reliqua belli confirmaret. Atque eius unum istud, antiquum, certum, explicatū testimonium extat. In quo, ne quid callide dissimulem, Græci nonnulli codices Varnos habent, quo nos loco Burnos, utrumque interpretem sequuti legere maluimus. Est enim Varnorum, siue Varinorum, longè diuersa natio, cum Burni vernaculum Boiorum nomen proximè referant, & verò Theodibaldum Boico sanguini domestica memo-

ANN. POST CHR. NAT. DLII.

THEODIBALDVS.

Interpretes Christoph. Persona & Bonau. Vulcanius.

ria,

ria, per manus olim propagata, ſine controuerſia aſſerat, vetuſtior quam ut ex iſtis libris manaſſe ſuſpicemur, quo tempore neque ij latinè legebantur, neque Græci, à noſtris certè hominibus, intelligebantur. Itaque in patris etiam appellatione differunt, quem Vacarum Agathias, noſtri Theodonem dixere, quo minus dubitabile, eis de Græco ſcriptore nihil unquam ſuboluiſſe. Diſcrimen in eam ſententiam accipio, Theodoni ſanè nomen fuiſſe, Vacarum militari cognomento, aut quæ Germanici ſermonis ratio, prænomine dictum eſſe, id enim verbum ad alacritatem pertinet. Waker Dict. Qua Theodibaldus populareſq; Boij, virtutis exiſtimatione fuerint, Narſes oſtendit, cum eorum amicitiam maximo bello aduerſus numeroſiſſimas ferociſſimaſq; nationes, profuſa liberalitate, & omni officiorum genere ambiuit. Et ſufficere tantæ gloriæ cumulus, animis quantumuis excelſis poterat, Romanum, Boicis demum ſubnixum auxilijs, debellaſſe, certam Gothis ſeruitutis confeſſionem expreſſiſſe, Francos Alemanoſq; aut occidione cecidiſſe, aut Italia eieciſſe, nam hæc conſequuta ſunt, ſi gloriam cum modo quidam habere ſcirent, quod cum minus ſit, immoderata eius auiditate, illa quæ iam parta erat corrumpitur. Sed feras priores utcunque, mediocris leuitatis homines, laudem cuius pars Theodibaldo debebatur, uniuerſam tribuunt. Alteri quid facias? ſiue cauſſam, ſiue rem cum Agathia conferas, nihil omnium congruit:

congruit: documento, quid de Theodibaldi fratribus, prouinciæ inter eos diuisione, Saxonicis & Auaricis expeditionibus, atque alijs, quæ satietatem veriti, excutere supersedimus, hîc alibi, scriptori prænimis confidenti sit fidei. Me sententiæ, quam in effusam eius coniectandi an ariolandi licentiam, supra tulisse memini, nunquam pœnitebit. Aegrè interim est, quædam inter hæc, neutiquam etiam vana reor, tot undique nugis obsepta, cum neque certis prætereà testibus constare, nec ullo sat plano indicio possint dignosci, inuito prætereunda elabi, veri æstimatione, quæ prima in hoc scribendi genere.

Vacarus an Theodo, quo consilio in Italiam venerit, ipsum se aperit, Gothis nimirum dominę genti opitulatū venit, & mirum quam quę de Theoderico & Boijs disputauimus, omnia consentiunt. Filius iurisiurandi religione Regum interitu solutus, Teiæ enim nemo suffectus est, cursum prudenter mutare, quam uno cum Gothis naufragio inuolui maluit, aliorum in eâdem caussa auersatus perfidiam, qui pacis conditiones à Narse semel acceptas, sub primā Francicorum auxiliorum occasionem, iterum exuere non dubitarunt. Aberratum est autem ab annalium nostrorum scriptoribus, in temporis etiā ratione nonnihil, qui Gothos à Theodibaldo, anno quarto aut quintodecimo post Teiæ obitum, Italia exactos litteris mandauerint, cum tertius à Teiæ morte, annus post Christum natū quingentesimus

ANN. POST CHR. NAT. DLV.

quinquagesimus quintus, Gothici belli fuerit ultimus.

ANN. POST CHR. NAT. DLXV.

Decimus exin, maximorum virorum Iustiniani Imp. Belisarij patricij, & Clotarij Francorum Regis morte funestus, Vtonem siue Vtilonem Theodonis filium Boijs abstulit, vigesimo septimo postquam regnare cœperat. Nominis monumentum Oetinga, quod Vtinum dicunt, fertur; parum meâ sententia considerate, siquidem eam appellationem tulisse cum Theodo pater Danubium transmisit, ex historia verum est.

Clarus per ea tempora Fortunatus Episcopus, cuius multa ingenij monumenta, carminum in primis libri celebrantur, cum voti damnatus, ex Italia in Galliam ad S. Martini tumulum religionis ergo proficisceretur, iter per Noricum & Boicam tenuit. Rei memoria tum apud ipsum extat, editis fluuiorum quæ traiecit nominibus, tum apud Paulum. Et quod supra significauimus, Boios cis Danubium, neque tunc Francis, neque ijs qui Italia potiebantur paruisse, Fortunatus quoque subobscurè innuit, quo loco sub finem eorum versuum quos de S. Martino scripsit, libellum in patriam remissurus alloquens, permensi itineris mansiones retrorsus designat, posito quippe Augustæ ad Lycum nomine, ita pergendum monet, si Boius non obstiterit. Qua cautione nihilo magis opus erat in Boica, quam in ceteris Galliæ & Italiæ omnibus prouincijs, nisi Boij suo

Fort. epist. ad Gregor. *Padũ, Athesim, Brentam, Plauem, Liquentiã, Telsamentumq́; tranans, per alpem Iuliam pendulus montanis anfractibus, Drauum Norico, Oenum Breonis, Licam Baiuaria, Danubium Alamãnia, Rhenũ Germania transiens &c.*

Paul. diac. l. 2, c. 13.

Fort. versus ex vita S. Mart. supra citatus est, pag. 159.

ſuo ſigillatim iure & arbitratu vixiſſent.

ANN. POST CHR. NAT. DLXVIII.

Anno quingenteſimo ſexageſimo octauo, Langobardi relicta Pannonia, quam vi & armis habuerant per annos duos & quadraginta, Italiam Alboino duce ingreſſi, Romanos pepulere, & regnum longè florentiſſimum in Ciſalpina Gallia conſtituerunt. Inter auxilia, præter complura gentium nomina, Sueui numerantur & Norici, Boij nimirum, quibus quod Alboinus parto regno vicos habitandos contribuit, ij appellationes traxere quæ Pauli adhuc ætate, cum effluxiſſent anni circiter ducenti, perdurabant, neque nunc veſtigia exoluiſſe, in Aquileienſium annalibus reperio. Itaque haud de nihilo eſt, quod à Paulo etiam proditum, Boios patrijs carminibus præter bellicas Alboini laudes, liberalitatem celebrare ſolitos. Et ab hoc principio, mutuis fere deinceps officijs inter utramque gentem certatum, ſi quæ, ut inter vicinos offenſiones, nec eæ atroces fuere, neque diuturnæ. Pannoniæ poſſeſſio Hunnis ceſſit, lege dicta, quicumque Langobardos caſus pedem referre cogeret, ut omnia bellorum dubia & incerta ſunt, eo unde digrediebantur iterum receptus eſſet, Hunni moniti regionem ſtatim traderent. Verum id quidem uſu nunquam venit. Hunni ſiue Auares, nam duo ſunt unîus gentis vocabula, Anaſſo deinde tenus coluêre, & quod fluminis tantum alueus diſtineret, occaſionem ſequuti, Boiçam multis ſæculis, qua iuſto bel-

Paul. diac. l. 2. c. 7.

Paul. l. 2. c. 26.

Ioan. Candidus rer. Aquil. l. 1.
Paul. l. 1. c. ult.

lo, qua perpetuis excursionibus & latrocinijs, per omnia barbaræ & immanis crudelitatis exempla infestam habuere, sed vice crebrò relata, cum nullo accolarum manus sæpius consertæ, nec plura inuicem damna aut data aut accepta sunt. Prima hostilem impetum situ proxima Laureacum excepit, & urbes circa, fines ex improuisò inuasi, multi mortales necati, multi cum pecore atque alia præda capti, agri vastati, ædificia incensa, nulla denique res incolumis relicta cui ferro aut igni noceri potuit. Auctores sunt, Episcopum tanta calamitate admonitum, sedem ad Batava transtulisse: quod siue tum statim, siue aliquot post annis contigit, uti magis credo, Hunnorum vicinia Laureacensem Ecclesiam disturbatam esse, dubitationem non habet.

Magni presbyt. chron mſ & Ioan. Steindel. qui tamen hæc omnia ad an. 572. refert.

Theodopertum Theodone tertio prognatum posthac, & Thessalonum Theodibaldi filium genti pariter imperasse, Theodoperto, Garibaldum aut Garioualdam ortum esse, illis annalibus proditum video, quorum mihi fides perpetuo suspecta est, eo placitum rem hactenus in medio destituere. Nã dubia reliquorum isto loco, unîus GARIBALDI illustre nomen, publicis auctorum monumentis posteritatis memoriæ asseritur, ignorato tamen genere. Ego propior existimanti sim, superiores cum principes nullo propinquioris cognationis vinculo attigisse. Itaque domestici scriptores, eo fermè modo quo de homine nouo & ignoto, qui in alienam posse-

GARIBALDVS.

sessi-

ſeſſionem per vim & iniuriam inuolauerit, ſermo ſolet inſtitui, Garibaldum quendam, hac enim appoſitione uſi, Boicam occupaſſe narrant, parum omninò aptè, ſi pater, auus, maiores reliqui, eodem loco. Animus inclinat, Gariualdum Ducem credere, cui Clotarium Francorum Regem, annum circiter quingenteſimum quinquageſimum quartum, uxore Vuldotrada ceſſiſſe, Gregorius Turonenſis memorat, cum Epiſcopi eâ Regi interdixiſſent, quod fratris prius nepoti nuptam, cum defuncti mariti magno patruo coniugij ius per ſacras leges habere negarent. Paulus Valderadam, Vachone Langobardorum Rege editam, maritum Garipaldum nominat. Nam quod nuperus quidam, Garibaldo Boio Alſuindam Martiam uxorem tribuit, Ilduino Martio Mediolani Duce, & Anicia Siluia Proba Tertulli Conſulis filia ortam, neque auctor placet, & ut maximè placeat, diuerſa matrimonia eſſe potuere. Verum inſtituti memores, coniecturam non urgemus, poſuiſſe ſatis ſit. Garibaldus ergo, quicumque & undecumque fuerit, ſiue excitatus Rege ſocero, ſiue virium fiducia, ſiue qua alia cauſſa impulſus, quod inter omnes conuenit, aſſumptis principalis fortunæ inſignibus, Boiorum ſe Regem dixit. De anno non una ſententia; Arenpekium ſequuti, ad eum qui poſt Chriſtum natum quingenteſimus ſeptuageſimus ſeptimus numeratur, referimus; neque ut ea ratio multum aberret fieri poteſt.

Arenpek. etiam Garibaldũ Boicam *occupaſſe* ſcribit, non tamen *quendam* adiecto.

Greg. l. 4. c. 9.

Paul. l. 1. c. 21.

Thom. Porcachius lib. 3 de fam. Malaſpina.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXVII.

Liberis auctus, quibus Valdotradam matrem fuisse, temporis rationi congruat, regnum affinitatibus firmare aggreditur. Sequenti anno, quod Langobardi, occiso paullò ante Clephone Rege, imperium Italicum in triginta Duces tribuissent, proximum ex ijs Euinum, qui Tridento præfectus, Boicam ditione contingebat, generum legit.

Paul. l. 3. c. 10. 1 æc ad tempora mortus Sigeberti Regis refert, quę incidit in an. hunc 578.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXVIII.

Francis interea Reges fratres quatuor per tetrarchias dominabantur. Sigeberto natu minimo Mediomatrices, quod Austrasiæ regnum dicunt, sorte obuenerant. Is cum Fredegundis scelere, à sicarijs confossus occubuisset, Childebertum filium successorem habuit. Anno Childeberti secundo, Rupertus, homo summam generis nobilitatem, quam ad Reges referebat, virtute & sanctitate supergrediens, Vangionum egit Episcopum. Omnibus eius muneris partibus ita functus, ut magni plerique nominis viri, ex longinquis regionibus, famæ celebritatem sequuti venerint, siue de præcipuis Catholicę religionis capitibus magno cum fructu disputantē audituri, siue rebus dubijs & afflictis, consilium solamenq; relaturi. Ea re cum Catholici insignes progressus facerent, ardebat inuidia Arianorum factio, sectatorum frequentia, & Beringerij Regij apud Vangiones Comitis indulgentia, tum præpotens: hæc multa molita, perfecit, ut vir planè diuinus, indignis modis habitus, virgisq; per summam contumeliam cæsus, urbe pelleretur. Multis post annis

Vita extat ap. Sur.

DLXXX.

Boios,

Boios, quod ſequenti libro narraturi ſumus, Chriſtianam pietatem docuit, ſacroq; lauacro tinxit. Conſtat ex vitæ hiſtoria, ſub Childeberto Vangionum urbi præfuiſſe; ſed cum Reges duo eodem Childeberti nomine extiterint, quorum prior Clodoueo Magno natus, ſuperioribus annis Francis imperauit, fuere qui, ut omnem hiſtoriam peruerterent, Rupertum eo retulere; abſurdè, cum Vangiones ad Mediomatricum regnum pertinuerint, Childebertus maior regiam habuerit Pariſijs.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXXV. DLXXXVI. Langobardorum regnum, abdicato Ducum cōcilio, anno quingenteſimo octogeſimo aut quinto aut ſexto, ad Flauium Autharim, Clephonis filium redijt: quem Garibaldo aſciſcendi huiuſmodi obuenit occaſio. Childebertus Chlodoſindam ſororem, Authari prius pactam, commutata derepente voluntate, Richaredo Gothorum in Hiſpania Regi, DLXXXIX. anno quingenteſimo octogeſimo nono, nuptum tradidit, leuitatis excuſatione in religionem verſa, qui Gothos pietate Catholica recens imbutos, Langobardis ab hac alienis, præferret. Langobardum, poſt tantam illatam contumeliam, quod Reges ſolent, omni conatu ſumpſit euertendum: accedebāt Mauritij Imperatoris perpetuæ adhortationes, qui de vindicanda Italiæ poſſeſſione ſeriò cogitans, magnum putabat Francum in Autharim impellere. Autharis externa auxilia aduerſus tantum hoſtem circumſpicienda intelligens, alteram Garibaldi filiam,

Herman. & Sigeb. an. 586. præferūt. Ratio tēpor. ſic habet. Langobardi Italiam duce Alboino ingreſſi an. 568. Alboinus regnauit, ſi ab ingreſſu cū Greg. l. 4. c. 35. numeres, an. VII. ſi à regno cōſtituto cum Paulo l. 2. c. 28. & Aim. l. 3. c. 17, ann. III. cum dimidio, obijt an. 574. Clepho regnauit ſeſquiannum, ob. 575. ut Herman. prodidit, 576. ut Sigebertus. Hinc x. annorū interregnum ſub Ducū cōcilio, quod an. ſiue 585. ſiue 586. Authari Rege creato deſijt. Paul l. 3. c. 16. & ſeq.

am, THEODELINDAM nomine, per legatos petit. Legati benignè accepti auditiq;, quod in rem communem videbatur, non difficulter conficiunt. Apud eum qui Gregorij narrationem produxit, lego, Theodelindam Childeberto antea desponsam, matris Brunechildę consilijs itidem coniugio fuisse frustratum. Vt par extiterit Childeberti utrimque fidei neglectus, & similes propemodum duorum Regum aduersus se odij caussas conciuerit. Autharis visendæ sponsæ desiderio, iuuenile capit consilium, per legationis simulationem in Boicam proficiscitur, paucis expeditis ex popularium numero assumptis comitibus, fido inprimis amico, qui se legationis principem gereret. Hic cum salutato Garibaldo, verba fecisset, accedens Autharis propius, omnibus quippe de facie ignotus, se verò ab Authari missum esse ait, spectatum futuram dominam, quo comperta de forma referret. Annuit Garibaldus, & filia in conspectu fuit. Ille tacitus aliquamdiu contemplatus, subintulit, parem videri Regiæ fortunæ fastigio, nunc se, nisi aliud patri videatur, unum præterea cupere, quod in posterum, pro more gentis, frequens futurum sit, vini poculum ex illius manu capere. Neque se Garibaldus difficilem præbuit, Theodelindam principi primum legato, deinde Authari miscere iussit. Autharis, postquam bibit, pateram redhibens, puellæ manum digito dissimulanter attigit, mox tamquam aliud agens, dextera uniuersam

THEODELINDA.

Quidā anonymum, alij Fredegariū, alij Thoromachum volunt, c. 34.

Paul. l. 3. c. 31.

faciem

faciem à fumo permulsit. Erubuit ea re virgo & nutrici de hospite questa est; anus ætate callidior, alumnam monet, factum silentio premeret, Autharim illum haud dubiè sponsum esse, nullius alterius eò processuram, fuisse audaciam, bene habere, quod dignus profectò qui unus regno & regia virgine potiretur, erat enim celsus corpore, coma nitens, ætatis flore iuxta & forma conspicuus. Accepto commeatu legati domum redeunt, ubi ad utriusque regni fines ventum, cum Boij honoris ergo deductores additi, abitum pararent, Autharis in equum erectus, securiculam quam manu gestabat, quanto potuit connisu proximæ arbori inflictam fixam reliquit, adijciens insuper, Sic ferire solet Autharis, quæ eum primum vox Boijs prodidit. Langobardicam affinitatem maximi Francorum motus, & Boici imperij conuersio sequuta; Childebertus Garibaldum proximo anno bello aggressus est. Et promptũ erat prætexere, pelli regno incubatorem, veros veteresq; ex Agilolfinga familia dominos reduci. Theodelinda huius calamitatis pericula declinatura, ad maritum in Italiam, una cum fratre GVNDOALDO proficiscitur. Autharis maxima frequentia obuiam properans, nuptias in campis Veronensibus, quibus Sardis nomen, apparatissima pompa, insigni omnium ordinum lætitia, Idibus Maijs celebrauit. Oborta inter earum solemnia valida ventorum & tonitruorum tempestate, cum fulmen regij

ANN. POST CHR. NAT. DXC.

GVNDOALDVS.

Paul. obscurè, *cum propter Francorum aduentũ perturbato Garibaldo Regi aduenisset.* Disertè annales domestici.

An. siue 590 siue 591. variant enim Sigeb. & Herman.

tabernaculi tignum disiecisset, ariolus ex Agilulfi Taurinorum Ducis familia, vetitas artes doctus, dominum clam monuit, id lætum illi ostentum, portendere mulierem quæ nunc Regi nuberet, breui in ipsius matrimonio futuram. Agilulfus inuidiam veritus, hominem grauiter increpans, mortem minatur, si ea de re verbum præterea faciat. Vaticinator nihil territus, ego quidem occîdi inquit possum, fata mutari non possunt. Prædictionis fides euentu comprobata, ex admiratione memoriam meruit.

App. c. 34.

In Gregorij appendice, GRIMOALDVS & Gundoaldus Theodelindæ fratres nominantur, domestici scriptores Gundoaldi meminere, quem pater regno collegam asciuerit, Grimoaldi nomen non habent. Belli hunc fuisse exitum, in mira annalium nuditate, res loquitur, ut Childebertus Garibaldo pulso, regnum THASSILONI asseruerit. Thassilo Theodibaldo natus esse, eo quem Narsi in Italia militasse diximus, creditur.

GRIMOALDVS.

Paul. diac. l. 4. c. 7. Sigeb. & Herman. aliquot annis serius hæc contigisse insinuare videntur, initia enim Thassilonis cum expeditione Slauica perperam coniungunt.

THASSILO DVX.

Boijs principum ambitio atque contentio magno constitit: insinuauit se Francus, haud multò secus quam Stesichori ad Himerenses de equite sermo habet, ius & æquum tuiturus, per beneficij speciem, quæ maximè regia ad fallendum via est, rerum interim suarum, & imperij proferendi primam rationem ducens. Et pactione inita, prouincia posthac proprios Duces ex Agilolfinga familia tenuit equidem, quin Thassiloni Regij nominis decus mansisse aliquan-

quantiſper, ut ſunt mollia rerum initia, ex Paulo comperimus, ſed ijdem Francicis Regibus vixere obnoxij, acceptiſq; ab his legibus, populum beneficiario fere iure moderati ſunt. Cum ſuperioribus temporibus Francici imperij ditio, quantum omnibus diſquiſitis veſtigijs licuit adhuc pernoſcere, Danubium Lycumq; nunquam tranſcenderit. Garibaldum Chriſtiana ſacra coluiſſe, noſtri retulere, & fidem Theodelindæ filiæ præclara pietas comprobat, neque opinari diſplicet, magnam fuiſſe nouitatis inuidiam, abalienatis ea re, aduerſarij commodo, procerum populariumq; animis, priſcæ Deorum ſuperſtitioni vulgò adhuc obſtrictis. Nam ne nunc quidem factum gratia ſequitur, primæ Chriſtianitatis gloria in Theodonem, qui ſecundo deinde loco regnauit, translata. Siue eius quod intra Garibaldi domum ſteterit, gentem nulla ex parte attigit, ratio non eſt habita, ſiue alienum ab Agilolfingorum familia, poſteri principis honore non dignati ſunt. Quæ victo & eiecto fortuna, incertum: ſunt qui regno iterum potitum aſſeuerant, poſtquã in Italia aliquamdiu exulauerit; falsò. nominis enim ſimilitudine errant. Quod eius nulla porrò teſtatæ fidei extet memoria, rebus perditis diutius non ſuperfuiſſe crediderim. Gundoaldus filius, affinitatis ſuffragatione Aſtenſem apud Ligures Ducatum nactus, ex nobili fœmina liberos in ſpem alterius regni ſuſtulit, & Langobardis Boica ſtirps per mul-

tas Regum successiones dominata est. Sed hæc quidem posterius.

Paul. l. 3. c. 32.

Franci Boico bello defuncti, Langobardicum animo dudum conceptum aggressi, regione latè populata, pleraque in alpibus oppida, facta deditione nihil iam hostile timentia, contra interpositam fidem excidêre, mortalibus omnibus in seruitutem abductis, nisi qui Agnello Tridentino, & Ingenuino Sabionense Episcopis deprecatoribus, sexcentis in virorum capita solidis redempti sunt. Ceterum Italici cœli impatientia per æstiuos menses morbis tentati, multis suorum amissis, cum Langobardi munitionum mœnibus conclusi pugnæ copiam nõ facerent, neque sine pugna victoriæ spes esset, nulla memorabili re gesta, domum redierunt. Au- ANN. POST CHR. NAT. DXCII.

Paul. l. 3. c. 36. Herman. Sigeb. Quod ex epist. 17. l. 1. Gregorij Magni contra afferri potest, vim haberet, nisi constaret plerasque epistolas traiectas esse, & mense Decembri, ut relata, non scriptam, verba quæ sequuntur ostendunt, *In hac qua nuper expleta est paschali solennitate.*

tharis sexto anno à regno adito, nonis Septembris, florente ætate, immatura morte, incertum cuius fraude, veneno extinguitur. Theodelinda interim, præcellens adeò prudentiæ & moderationis specimen ediderat, ut re ad interregnum delapsa, imperium nouo exemplo, & fœminæ, & peregrinæ, omnium voluntate fuerit demandatum, facta simul optandi potestate, maritum quem vellet, quemq; tanto fastigio parem crederet, ex vniuerso Langobardorum numero. Illa exquisitis primorum sententijs, Agilulfum Taurinorum Ducem, Authari cognatione propinquum, bello fortem, & omnibus corporis animiq; virtutibus eo loco dignum, sibi

ſibi coniugem, genti Regem legit. Vocato, craterem vini modicè libatum propinauit, quem ille accipiens, cum honore lætus, ſe ad dextræ oſculum venerabundus demitteret, Regina verecundè ſubridens, Tu verò ori, non manui, oſculum admoue Agilulfe inquit, & leuatum complexa exoſculataq́; conſilium de Regno & nuptijs aperuit, quarum dies initio menſis Nouembris omnium approbatione conſtituta, Agilulfus ſequenti anno, menſe Maio, publico gentis conſenſu, Mediolani Rex appellatus eſt.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIII.

At fœdam illuſtri coniugio notam Ioannes Boccacius in amatorijs narrationibus iuit inuſtum, ut ut flagitij dedecore erroris excuſatione in ſpeciem obducto. Verum qui uniuerſo operi fabularum nomen præſcripſit, quam ſibi in ſingulis eius partibus credi non cuperet, nimirum ipſe oſtendit, neque nos fidem quam petenti negaremus, reſpuenti adhibebimus.

Boccac. Decameron. fab. 22.

Maximum unum omnium ſine controuerſia beneficium, Theodelinda apud Langobardos, atque uniuerſam Italiam collocauit, cuius gratiam nulla annorum unquam diuturnitas oblitterata eſt. Cum Langobardi eouſque, aut inani Deorum ſuperſtitione occupati, aut nomine tenus Chriſtiani, peruerſis Arianorum opinionibus implicati, neque ſalutem ipſi ſuam curarent, & eccleſiarum bona publicam prædam rati, res ſacras promiſcuè ubique popularentur, illa diuinitus incenſa, maritum magno animo aggreſſa, monendo,

Paul. l. 4, c. 6.

suadendo, orando peruicit, ut Catholicam pietatem pectore admitteret. Quod consilium quam multa & magna bona, publicè priuatimq; statim consequuta sunt. Rex ecclesijs quà posset satisfacturus, plerasque possessiones ultrò largitus, Episcoporum existimationem, quæ contempta atque abiecta iacebat, ad aliquem dignitatis splendorem erexit, populares exemplo incitati, pristinam impietatem vulgò eiurare, ad ecclesiæ matris gremium, pœnitentia ducti, conuolare, aduersus res ministeriaq; diuina pariter affici. In qua caussa grauiter & prudenter, à consideratissimo scriptore, viro intantum laudando, inquantum virtus & doctrina possunt intelligi, Cæsare Baronio, Romanæ ecclesiæ Cardinali, obseruatum animaduerto, sic solere Deum, eligere infirma mundi, ut confundat fortia, tres fortissimas nationes, odio in nomen, siue Christianum, siue certè Catholicum, insignes, Francos, Gothos, Langobardos, à totidem regijs fœminis, Chrotilde, Ingunde, & Theodelinda, Burgunda & Franca illis; hac Boia, eodem propemodum modo, persuasis maritis Regibus, ad veræ religionis cultum esse retractos.

Card. Baron. an. 591.

Gregorius Pontifex, virtutis & pietatis magnitudine cognomen nactus, libros de Italicorum patrũ vita & miraculis, dialogorum forma conscriptos, eodem anno ad Theodelindam misit, sic æstimans, quæ fide & morum sanctimonia præstaret, eius animo

Paul. l. 4. c. 5.

Dialogos anno 593. à Gregorio scriptos esse, ostedit Baronius.

mò futurum id munus longè acceptissimum. Sed extitere qui religiosissimę fœminæ, per pietatis quoque speciem obrepentes, voluntatem à Gregorio & Catholica simul ecclesia tantum non abalienarent. Agitabatur à Iustiniani usque temporibus, nobilis inter Episcopos controuersia, magnis utrimque animis, de tribus quibusdam capitibus à quinta synodo Constantinopoli reprobatis, quæ Gregorius & superiores aliquot Pontifices palam item damnauerant: Id aduersarij contra Chalcedonensis concilij decreta fieri, quamquam falsò criminati, Reginam induxerunt, ut Constantium Mediolanensem Episcopum, trium capitum damnationi assentientem, eo nomine auersaretur. Gregorius exemplum veritas, legatos misit qui officij admonerent, & in hæc ad eam, adq; Constantium, verba scripsit. Ad Constantium quidem,

Quod autem dicitur filiam nostram Theodelindam Reginam, se se à communione tua hoc audito nuntio suspendisse: constat per omnia, quia etsi prauorum hominum verbis ad paullulum seducta est, venientibus tamen Hippolyto Notario & Ioanne Abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis cōmunionem quæsitura. Cui etiā meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione transmittat. Ad Theodelindam verò, — Greg. lib. 3. ep. 2

Quorundam ad nos relatione peruenit, ab aliquibus Episcopis gloriam vestram usque ad hoc scan- — Greg. l. 3. ep. 4.

ſcandalum contra ſanctam Eccleſiam fuiſſe perductam, ut ſeſe à Catholicæ unanimitatis communione ſuſpenderet. Quod quantum vos purè diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis ſtultisq; hominibus creditis, qui non ſolum ea quæ loquuntur neſciunt, ſed vix ea percipere quæ audierint poſſunt. Dicunt enim piæ memoriæ Iuſtiniani temporibus aliqua contra Chalcedonenſem ſynodum fuiſſe conſtituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipſo errore manent quem ſibi de nobis ipſi finxerunt. Nos enim teſte conſcientia fatemur, de fide eiuſdem ſancti Chalcedonenſis concilij nihil motum nihil eſſe violatum, ſed quidquid prædicti Iuſtiniani temporibus actum eſt, ita actum eſt ut fides Chalcedonenſis concilij in nullo vexaretur. Si quis autem contra eiuſdem ſynodi fidem aliquid loqui præſumit vel ſapere, nos eius ſenſum ſub anathematis interpoſitione deteſtamur. Cum ergo integritatem noſtram, ex conſcientiæ veſtræ atteſtatione cognoſcitis, ſupereſt ut vos nunquam à Catholicæ eccleſiæ communione ſeparetis; ne tot veſtræ lachrymæ, tantaq; bona opera pereant, ſi à fide vera inueniantur aliena. Decet ergo gloriam veſtram ad reuerendiſſimum fratrem & coepiſcopum meum Conſtantium, cuius & fides & vita bene olim mihi approbata eſt, ſub omni celeritate tranſmittere, eiq; directis veſtris epiſtolis indicare, ordinationem eius quam benignè ſuſce-

suscepistis, & quia ab eius ecclesiæ communione in nullo separamini. Quamuis in hac re me vobis superfluè dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Ioanne Abbate atque Hippolyto Notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

Verum altissimè in Theodelindæ pectus descenderat, abrogari abolitione trium capitum, Chalcedonensi concilio, quod pro præclara animi pietate, piaculare facinus arbitrata, quintæ synodi mentionem vix æquis auribus admittebat, uti ex epistola quam Gregorius sequenti anno ad Constantium dedit, intelligimus, delectat enim sanctissimi Pontificis complura verba illustrandæ historiæ identidem inserere.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIV.

Quod autem scripsistis quia epistolam meam Reginæ Theodelindæ transmittere minime voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, rectè factum est ut minimè transmitteretis. Vnde nũc ita facimus sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ à multis quinta nominatur, scire vos volo, quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit vel senserit, quippe quia in ea de personis tantũmodo, non autem de fide aliquid gestum est, & de his personis de quibus in Chalcedonensi concilio Greg. l. 3. ep. 37.

nihil continetur, sed post expressos canones facta contentio, & extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen sicut voluistis ita fecimus, ut eiusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed & de Episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ Reginæ scripsimus.

ANN. POST CHR. NAT. DXCV.

Paul. l. 4. c. 7. Herman. Sigeb. qui quod Thassilonē tunc demum Regem constitutum fuisse innuunt, ex temporum ratione & domesticis annalibus refelluntur.

Anno quingentesimo nonagesimo quinto Thassilo Slauos, graues perpetuo & infestos vicinos, bello aggreditur: quorum præter Zechorum nationē, quæ Sarmatiâ effusa, Boiohemum tenuit, Quarantanorum aut Garantanorum alia, Dalmaticis oris progressa, Norici partem ad Hadriaticum sinum vergentem insidens, Boicam premebat. Parta victoria, maximā omnis generis prædam domum retulit.

DIC.

Paul. l. 4. c. 8.

Quadriennio post pax inter Romanos & Langobardos, allaborante maximè Gregorij hortatu Theodelinda, coijt, & gratiæ Reginæ à Pontifice, apparatissimis verbis in hunc modum actæ.

Greg. l. 7. ep. 42.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius & benignè sicut solet impenderit, renunciante filio nostro Probo Abbate cognouimus, neque enim aliter de Christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in caussa pacis laborem & bonitatem vestram modis omnibus monstraretis, unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cor vestrū sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedat. Non enim excellentissima filia de sanguine qui ab utraque

utraque parte fundendus fuerat, paruam te credas acquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestræ gratiam referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore & in anima, hic & in futuro compenset. Salutantes præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum coniugem vestrum illa agatis, quatenus Christianæ reipublicæ societatem non renuat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis est utile si se ad eius amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro, quæ ad gratiam partium pertinent semper studete, atque ubi caussa mercedis se dederit, laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

ANN. POST CHR. NAT. DC. Proximo, bis mille Boiorum in expeditionem aduersus Slauos ducti, Cacani Regis superuentu occidione cæsi, cladem superioribus annis illatam recepêre. Paul. l. 4. c. 11.

DCI. Sexcentesimo primo, Theodelinda Modiciæ, quæ duodecim passuum millibus Mediolano abest, situ sub alpibus inprimis amœno, & salubribus auris per æstiuos calores temperato, regiam & templum condidit, Theoderici Gothi iudicium sequuta, qui prætorium ibi olim struxerat. Regia, præter ædificij splendorem, picturâ veteres Langobardorum historias referente nobilitata, templum diuo Ioanni Baptistæ sacrum, amplis vectigalibus locupletatum, atque omni aureorum & argenteorum ornamentorum supellectile cultum est, quo- Paul. l. 4. c. 21.

rum adhuc partem superesse ferunt. Voto gentem Baptistæ uniuersam obligauit, hac forma, ad veterem pietatis sensum, à Rege & regni primoribus nuncupato. Vt ipse sanctus Ioannes pro nobis interpellator sit, ad dominum Deum nostrum Iesum Christum, nos omnes unanimiter pollicemur, illi omni anno in die natiuitatis suæ, hoc est VIII. K. Iulij, de nostris facultatibus transmissuros honorificè, ad oraculum eius, ut per illius interpellationem habeamus iuuamen domini nostri Iesu Christi, tam in bello quam in alijs locis omnibus, quocumque ituri sumus. Ratæ fuere preces, quamdiu cultus religio perstitit. Memoriæ proditum, Constantem Imperatorem post hos annos sexaginta, Langobardis bellum illaturum, cum Tarentum traiecisset, deq; euentu solicitus, hominem solitariam vitam agentem, vaticinij laude clarum consuleret, unius noctis petitâ mora, numine salutato, responsum tulisse, Nunc quidem vinci neutiquam posse, Reginæ exteræ factum obstare, collocasse eam in Langobardorum finibus Baptistæ basilicam; qui Deum perpetuis precibus appellet, sed futurum aliquando, ut templi neglectum, gentis exitium consequeretur; cuius prædictionis fidem res temporum successu firmauit. Theodelinda donationis tabulis horribilem sanctionem adiecit, quæ filij nomen habet, Regis mariti non habet, itaque marito demum mortuo perscripta sit oportet. Offert gloriosissima

Hæc formula desumpta est ex editione Ascensiana.

Paul. l. 5. c. 6.

Hæc etiam ex Ascensiana editione.

ma Theodelinda Regina, una cum filio suo Adalualdo Rege, sancto Ioanni patrono suo, de dono Dei, & de dotibus, chartulam suæ donationis, quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore, hanc testem voluntatis suæ corruperit, in iudicij extremi die cum Iuda traditore damnetur.

ANN. POST CHR. NAT. DCIII. Anno sexcentesimo tertio, Theodelindæ Adalualdus filius Modiciæ natus: quem illi Gregorius DCIV. insequenti, pace eius haud obscurè opera iterum constitutâ, hac epistola gratulatus est.

Scripta quæ ad nos dudum à Ianuensibus partibus transmisistis, gaudij vestri nos fecere participes, propter quod, omnipotentis Dei gratia, & filium vobis donatum, & quod valde excellentiæ vestræ est laudabile, Catholicæ eum fidei nouimus sociatum. Nec enim de Christianitate vestra aliud credendum, nisi id studere vos, ut quem diuino munere suscepistis, Catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut & redemptor noster familiarem te suam famulam cognosceret, & Langobardorum genti nouum Regem in timore suo feliciter enutriret. Vnde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum suorum via custodiat, & eundem excellentissimum filium nostrum Adulauualdum in suo faciat amore proficere: quatenus sicut hîc inter homines iam magnus est, sic quoque ex bonis actibus ante Deum sit gloriosus. Illud autem quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro Secundino Ab- Greg. 12.

bati, ad ea quæ ſcripſit ſubtiliter reſpondere deberemus: quis vel petitionem illius, vel veſtra deſideria, quæ multis eſſe pro futura cognoſcit, ſi ægritudo non obſiſteret, duceret poſtponenda? Sed tanta nos podagræ nunc infirmitas tenet, ut non ſolum non dictare, ſed nec ad loquendum poſſimus aſſurgere, ſicut & præſentium portitores legati veſtri cognouerunt, qui nos & venientes infirmos inuenerunt, & diſcedentes in ſummo vitæ periculo atque diſcrimine reliquerunt. Sed ſi omnipotente Deo diſponente conualuero, ad cuncta quæ mihi ſcripſit ſubtiliter reſpondebo. Eam tamen ſynodum quæ piæ memoriæ Iuſtiniani tempore facta eſt, per latores præſentium tranſmiſi, ut prædictus filius meus dilectiſſimus ipſam relegens, agnoſcat quod falſa ſunt omnia quæ contra ſedem Apoſtolicam vel Catholicam eccleſiam audierat. Abſit enim nos cuiuslibet ſenſum hæretici recipere, vel à tomo ſanctæ memoriæ Leonis prædeceſſoris noſtri in aliquo deuiare. Sed quæcumque à ſanctis quatuor ſynodis ſunt definita recipimus, & quæcumque reprobata ſunt cõdemnamus. Excellentiſſimo autem filio noſtro Adulauualdo Regi tranſmittere phylacteria curauimus, id eſt crucem cum ligno ſanctæ crucis domini, & lectionem ſancti euangelij theca Perſica incluſam. Filiæ quoque meæ ſorori eius, tres annulos tranſmiſi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula; quæ eis per vos peto dari, ut apud eos noſtra charitas

ritas ex vestra excellentia condiatur. Paterna præterea charitate persoluentes salutationis officium, petimus ut excellentissimo filio nostro coniugi vestro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque eius animum sicut consueuistis, ad pacem de futuro per omnia prouocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona quæ agitis inuenire possitis.

Hæc Theodelindæ laudibus ex omni parte referta, testimonium sanctimoniæ antea relatis consentiens perhibent; tum ostendunt, eam, ut ut ad tria capita hæsitantem, Pontificiæ auctoritati præcipuam reuerentiam detulisse, neque se à Catholicæ ecclesiæ communione, huius offendiculi caussa, unquam abiunxisse. Gregorius paullò post, mense Martio rebus humanis eximitur: Adaluualdus Iulio, patris voluntate Langobardorũ Rex appellatur.

ANN. POST CHR. NAT. DCX.

Anno sexcentesimo decimo, Gisulfus Foroiuliensium Dux, ab Auaribus oppressus, ex Romilda vesanæ salacitatis fœmina, filias pudicitiæ laude insignes reliquit. Quæ cæso patre, euersâ patria, captiuæ ductæ, calamitosissimo suo tempore inuenerũt, quo virginale decus, quod seruis corporibus vi minus poterant, fortunæ ingratijs ingenio tuerentur. Conditis enim sub mammillari strophio crudis pullorum carnibus, ut calore corruptæ immane fœterent, militum non effugêre vim tantum & contumeli-

Paul.l. 4.c. 38.

meliam, quod morte tamen plerasque redemisse, celebrata veterum exempla sunt, sed cogitationem omninò voluntatemq; libidinis auerterunt. Spretæ itaque venundatæ, pares & patre, & animo isto, nuptias reperere. Quatuor sororum duo nomina prodita, Appa & GAILA, totidem perierunt, cum matris, tenebris tanto dignius, adhuc extet: Vna Alemanorum Regi, altera Boiorum principi collocata, Chiomaris & Cammis meritò annumeretur. An Garibaldo, qui rerum apud Boios paullò post potitus, quod quidam scripsere, nisi de opinione certum nihil est. GAILA.

ANN. POST CHR. NAT. DCXL. DCXII.

Paul. l. 4. c. 7. & l. c. c. 41.

Vno aut altero anno interiecto, Thassilo fato cõcessit. Cui Paulus, cum primùm ad Boicæ gubernacula admotus, Regis nomen tribuit, sub finem Ducem appellat: nos sub eo Boiorum Principum maiestatem statu motam, & Francicis Regibus submissam esse, hoc quoque argumento persuademur. Mortuo Thassilone, GARIBALDVS filius successit. GARIBALDVS SECVNDVS.

Arenpek. l. 2. c. 3.

Quem qui, nomine ducti, eundem Theodelindæ patrem existimauere, redijsse in imperium, tamquã postliminio, neque vera scripsere, neque verisimilia, itaque magnis difficultatibus, nulla necessaria ratione implicati, ut se se aliquâ expedirent, multiplicem historiæ caliginem, quod certos errores incertis coniecturis tuendo, fere fit, offuderunt, nam idem de Thassilone prius commenti, quo fabulam tuerentur, centesimum ætatis annum attigisse, scriptum

ptum reliquere, cum res in eum modum quo à nobis narrata est, Pauli auctoritate potuerit constitui, qui Garibaldum disertè Thassilonis filium nominat, quod si quis superiori Garibaldo conuenire posse existimat, nimium ineptus est. Nouus princeps paternum decus æmulatus, Sclauos, Carantanos nimirum, bello solicitans, ad Aguntum Norici oppidum primo congressu infeliciter pugnat: hostes successu læti & feroces, facta in Boicam impressione prædas egere, dum ille, collectis breui iterum viribus, inopinantes adortus, omni præda exutos, finibus victor pepulit. Quod unum Garibaldi operum posteritatis memoriam meruit. In Italia Gundoaldus, Astensium Princeps, Theodelindæ frater, sagittà veneno illita ex insidijs incerto auctore missâ, moritur Sceleris suspicio regiam attigit, iactatum, cumulasse Agilulfi & Theodelindę odium, quo fauorem maximè debuerat, alliciendis Langobardorum vel ingenio, vel arte, vel fortuna voluntatibus, nimiam visam in homine peregrino tam prolixam popularitatem, cui si rerum nouandarum aliquando voluntas accideret, dominantes contra nitenti, pares futuri vix essent. Sed nobis quidem, de sorore præsertim, Gregorio toties laudata, tamq; magnificè, & illa haud minus extera, quæ se domestico tanto præsidio cur orbaret? animus fraterni paricidij facinus refugit credere. Gundoaldo filios fuisse reperio, GVNDOBERTVM, de quo

Paul. l. 4. c. 41.

Paul. l. 4. c. 42.

Appendix Greg. c. 34.

GVNDOBERTVS.

Appendix Greg.

quo præter ipsum nomen, nihil extat proditum: & Charibertum siue Aripertum, variè enim appellatur, qui regnum apud Langobardos post multos annos primus Boiorum tenuit, ut sequenti libro narrabitur.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM BOICARVM
LIBER QVARTVS.

THEODO TERTIVS.

Garibaldum nō diu imperasse, ex collatione temporis quo Thassilo Garibaldi pater obijt, quoque Theodo Boicâ potitus est, fit cōsequēs.

SAnctius deinde sæculum aggredimur. Garibaldo cis paucos annos sublato, THEODO prudentia & animi magnitudine inclytus, quem Garibaldi filium fuisse, suspicari quam affirmare magis possumus, Boiorum principatum adeptus, ingens Euangelio ostium aperuit. REGINODRVDEM uxorem annales Childeberto Franco natam ferunt: quod nomen Francicarum rerum auctores inter Childeberti Theodebertiq; Regum liberos, Theodebertum enim alij patrem maluere, omninò non habent, sed illa stirpe explicanda & aliâs indiligentes, quo minus fides nostris hominibus demenda est. Reginodrudem ergo familia dudum Christianâ ortam, tot illustrium Reginarum exemplo, marito amplectendæ veritatis auctorē fuisse credimus: & supererant rei iuuandæ, Christianæ religionis igniculi à Romanorum imperio, per omnem prouinciam. Accessit fama sanctimoniæ Ruperti Episcopi, & magnorum mirabiliumq; operum quæ illo administro diuina virtute

REGINODRVDES.

Ioan Steind. an. 623. Regentraut appellat, filiam Hildeberti Regis: recentior quidam, Theodeberti.

Vita S. Ruperti ap. Sur. tomo 2. breuius ant lect. tomo item 2.

constabat patrari. Motus Theodo, summo viri coram videndi desiderio incensus est. Primos suorum mittit, qui honestissima legatione obnixè deprecantes inuitarent, Veniret, Boicam conspectu dignaretur, genti rectum fidei viuendiq; iter ingredi cupienti, docendo præiret. Rupertus expensa tum oratorum amplitudine, tum orationis æquitate, gnarus hoc genus consilia non nisi diuinitus immitti, Deum ante omnia laudibus ac gratijs veneratus, qui in tenebris sedentes æternæ lucis radijs institueret illustrare, preces nihil auersatus, redeuntibus legatis statim presbyteros adiunxit, ipse paullò post subsequutus, Reginoburgi à Theodone, cū insigni procerum comitatu obuiam progresso, incredibili lætitia maximo applausu excipitur: primus in ea urbe à Boijs conspectus Episcopus, nam ante Boica tempora quosdam sedisse non ambigam, etsi memoria fere excidit, unius Lupi superat, sanctitatis famâ posteritati commendata. Quem qui Zenone imperante à Theodone primo, pietatis caussa cæsum narrant, temporum rationem nullam habent. Neque ego exemplum quo Boij in Christianorum sanguinem unquam sæuierint, ullum proditum reperio. Absurdius errant, qui Lupum hunc cum eo confundunt, qui Chetmarum Carantanorum principem Pipini ætate in fide instituit. Rupertus indicto iejunio, Theodonem Christianæ fidei mysterijs erudit, eruditum & satis iam confirmatum, abdicato

Catal. Episcop. Reginob. præter Lupum, Paulinum & Rhatarium habet. Sed Paulinū Tiburniæ an Tigurinę fuisse Episcopū, supra ostensum pag 179. Ratharīu post Rupertum vixisse, infra narrabitur.

dicato impio pessimorum dæmonum cultu, salutari baptismate abluit. Nullus dies Boijs lætior, certè æquè salutaris illuxit. Principis exemplum plerique optimates sequuti, & populi magna vis, nobilium ignobiliumq; promiscuè, una omnes voce, teste quibus animi gaudijs intus perfruerentur, Dei benignitatem effusè celebrantes, quæ ex tetra caligine in eam claritatem, nihil tale promeritos euocasset. Annum quo res tam magna constituta, simulachrorum cultus publico Ducis præiudicio damnatus est, dubium reddit annalium inconstantia, nobis singulorum momentis æstimatis, propior vero visa ratio, sexcentesimum decimum sextum post Christum natum ascribentium, aberrantibus facile longissimè, qui in Regum nominibus lapsi, historiam ad superiores Theodones retraxere, ante annos octoginta circiter vita iam functos. Episcopus inde Principis hortatu secundo Danubio deuectus, multam prætereapietatis sementem fecit, Euangelio omnibus qui secus ripam colerent libero sermone annuntiato, ad inferiorem usque Pannoniam, ibi exscendens iter retrò pedibus tenuit. Laureaci plerique à vana Deorum superstitione ad nos traducti, multi varijs morborum generibus Christi nomine inuocato leuati. Hinc in interiorem Boicam digressus, ijs inprimis locis potiori cura insistens, quibus impietatem hactenus maximè grassatam animaduerteret, statuis inanium Deorum ubique disijciendo,

ANN. POST CHR. NAT. DCXVI.

Hunc annum Arenpekius habet, præter alios.

do, & veræ religionis capitibus diligenter exponendo, rudes populorum animos ad unîus Dei intelligentiam erexit. At Theodo circumſpiciens quæ eſſent ornandis atque prouehendis initijs bene poſitis, veritus ne non rectè ſtabilita breui dilaberentur, inſtitit Ruperto, ſedem ſacrorum legeret firmaretq́;, ex qua ipſe & ſucceſſores Epiſcopi, ſubiectam prouinciam ſalubribus præceptis informatam regerent. Placuit Iuuauia, ſplendida olim Romani nominis colonia, tum afflicta ſuperiorum temporum barbaricis motibus & vaſtitate, in ruinis & ſolitudine cubans, urbis verius cadauer. Magno ſtudio & alacritate inſtauratam, mutato veteri vocabulo Saliſburgum dixere, à præfluente Salſa. Templum Deo & apoſtolorum principi Petro cum cœnobio poſitũ, Rupertus dicauit, ſacerdotibus ſacerdotumq́; miniſtris, & omnibus ſubinde rebus quę ad diuinum cultum Chriſtiano ritu peragendum opportunæ, Ducis liberalitate fretus, ampliter inſtruens. Neque defuit Theodo conceptæ ſpei, largis ſubminiſtratis vectigalibus, pro illius præſertim temporis ſacrorum hominum parſimonia & moderatione. Aemulati factum poſteriores principes, multas certatim regiæ munificentiæ donationes adiecerunt, ut Saliſburgenſes paullatim ad tantum ſplendoris faſtigium excreuerint, quantum rari alij ubiuis terrarum Epiſcopi ſupergreſſi. Extat donationum breuiarium, anno quo Carolus Magnus Boica potitus, ab Arnone Epi-

Annot. Arnonis epiſcopi, tomo 1. ant. lect.

ſcopo

ſcopo conſcriptum, quod nos præclarum vetuſtatis monumentum rati, ſæpe deinceps laudaturi ſumus. Tunc contributa præter urbem atque agrum circa, ſyluarum & paſcuorum abundè, tum villæ coloniæq; ruſticæ varijs locis complures, Manſos appellabant: Romani quidem cum manſis tributarijs octoginta quinque, formula veteres Italici ſanguinis prouinciales ſignificante, quos paullò incommodius habitos par eſt credere: Vineę ad Danubium prope Reginoburgum aliquot: Salinis, fornaces excoquendo ſali viginti, & decuma omninò vectigalium quæ fiſcus id loci cogeret. Salinas tum primum inuentas, quod vulgo fertur, ex hoc ſcripto intelligi non poteſt. Non illud item, quod magnos alioquin auctores, nec tamen vetuſtos habet, Vtonem & Theodibaldum fratres Theodoni fuiſſe, baptiſmate à Ruperto Oetingæ & Bauzani tinctos, Boicâ ſcilicet inter fratres veluti in trientes ſecta. Cuius rei neque in Arnonis tabulis, nec in Ruperti vitæ hiſtoria, ubi ſanè debebat, extat veſtigium, quin Salisburgum ad Theodonis ditionem pertinuiſſe, utrobique palam eſt, quæ ex iſta cretione Vtoni paruiſſet oportebat. Verum enimuerò homines non mali, & quod probitatem fere conſequitur, minime ſuſpicaces, fidem habendo ei quem nos toties notauimus, in errorem perducti ſunt. Cum Tonazano & Vrſo auctoribus nuntiaretur, certo extra urbem loco nocturna lumina apparere, ſuauiſſimosq; odores diffun-

P. Caniſ. de M. virg. l. 5. c. 23. 29. Mart. Eiſengr. de ſacel. Oeting. c. 4. 5. & alij non pauci.

diffundi, & multa ad hæc diuinitus fieri prodigia, Domingus præcipuæ venerationis sacerdos, rei explorandæ missus, veritate compertâ, visa enim per tres continentes noctes quæ narrata erant, ligneam crucem solemni ritu consecratam solo defixit, & turiolo pro præsenti copia texit. Rupertus Theodonis consilio atque ope usus, exciso latè nemore, Maximiliano martyri templum sacrat, peramplo monachorum collegio addito. An Maximiliani martyris reliquiæ id loci conditæ, an alia ostento caussa, scribentium breuitas non expressit. Neque hîc se Principis beneficentia desiderari passa, magnũ terræ tractum, patentem quaqua versus tria passuum millia, attribuit: id vitæ scriptor ad Theodibertum filium retulit, credo qui patris factum ratum habuerit. Tonazanus & Vrsus religione tacti, omne patrimonium transcripsere, addictis monasterio Vurmario & Cissimo nepotibus, litteris operam daturis, quibus Rupertus usum fructum ex semisse donati patrimonij, beneficiario iure postea reddidit. Ruperti etiam opus Veltenburgum monasterium creditur: ego quod asseuerem non habeo.

Paul. l. 4. c. 14. Hermā. Agilulfum an. 616. Sigebertus 617. obijsse scribunt.

Cum Agilulfus interea temporis in Italia viuendi finem fecisset, Langobardici regni nomen ad Adalualdum puerum, procuratio ad Theodelindam matrem redijt, quæ magno ecclesiarum & religionis bono, eam per annos integros decem tenuit, quibus exactis, Adalualdus mente alienatus, regno pulsus,

priua-

priuatus triennio circiter superfuit, uti quidem unus nobis Sigebertus indicio. De Theodelinda nihil præterea, neque quousque vitam produxerit comperio, sed eorum coniecturis accesserim, qui ante filij insaniam obijsse existimant.

Sigeb. Agilulfum an. 617. mortuum, filiũ annos 10. regnasse, 630. obijsse significat, itaque triennio priuatũ vixisse cõsequitur.

Neque quo anno Theodo naturæ satisfecerit exploratum, Episcopo superstite decessisse liquet. Moriturus THEODIBERTVM filium vocat, & principatu de manu tradito, suprema mandata adijcit, Obsequatur Ruperto, rem Christianam propaganti omnibus auxilijs adsit, Salisburgensem ecclesiam suo exemplo charam habeat, quâ possit dignitate augeat, ita felix fortunatumq; futurum imperium. Paritum est optimis monitis, filius statim à patris funere, primis suorum assumptis, diuinum hominem venerabundus adit, & in vasta solitudine ad diui Maximiliani conuentum, amplis muneribus colit. Rupertus sub hæc, rationem secum putans, messem multam operarios paucos esse, quod quamquam Boij Christiana sacra vulgo admitterent, supererant plerique in veteris superstitionis cœno occæcatis animis obstinatè hærentes, domum in patriam abijt, & euocata subsidiaria duodecim sociorum cohorte, Cunibaldo & Gisilario presbyteris, sanctissimis viris præcipuè ducibus, qui instruendis populis auxiliarem præberent operam, Salisburgum reuertitur. Ibi Erendrudem neptem, nam perperam quibusdam soror credita, numeroso sacrarum virginum colle-

THEODIBERTVS.

P. Cratepol. de sanctis Germ. Theodonẽ sanctum cognominat, coniecturã ut apparet, sine ullius scriptoris testimonio sequutus.

Arno disertè neptiam appellat.

Ioan. Steindel. gio præficit, ædificato à Reginodrude ad urbem monasterio, anno post Christum natum sexcentesimo vigesimo tertio, Nonnarum montem etiam nunc appellant, vocabulo ex ultima Christianorum antiquitate repetito, in quo liberaliter ornando Theodibertus patris pietatem adæquauit. Inde nouo sociorum comitatu fretus, omnem denuo Boicam circumiens, multos adhuc spicarum manipulos ecclesiæ horreo intulit, constitutis plerisque locis presbyteris, qui insolentes mutatæ religionis animos ad Christiana mysteria paullatim assuefacerent. Neque fieri potest, quin per eam occasionem ædes ædiculæq; sacræ multæ passim dedicatæ fuerint, sed memoria duarum præcipuè, Reginoburgi & Oetingæ manet, Mariæ virginis appellatione utraque. Quod in eam partem accipio, præ ceteris insignes habitas, tum tutelari Mariæ nomine, tum quod Deorum prius fana, (hoc enim consentiens vetustatis fama habet) Christiano ritu expiata & cõsecrata, veluti trophæa ex superstitione deuicta viderentur. Secundum ea se Salisburgum iterum recipit, & supernè monitus mortalium laborum finem, æternitatis præmium prope esse, discipulis vocatis multumq; flentibus, qui se inter tot Christianæ fidei tirones, tanto præsidio destitui vehementer dolerent, futuræ mortis diem prædicit, erectoq; Christi fiducia animo, Salisburgensem sedem & uniuersam Boicam Deo precibus commendat, simul osten-

Nonnarum nomine usus S. Hieró. ad Eustoch. de custodia virg.

ANN. POST CHR. NAT. DCXXIII.

ostendit, quem ex sacerdotum numero sibi successorem substitui cupiat, Vitalem videlicet, notæ sanctitatis, & apud omnes ordines gratiosum hominẽ. Ingrauescente per quadraginta ieiuniorum dies morbo, festa Christi resurgentis luce, quæ in VI. Kal. April. incidit, sese ut potuit colligens, obita re diuina, sacrorumq; mysteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus discipulos, lenissimo sermone paterno prorsus affectu, inter complorantium manus exspirauit. Auditæ canentium voces, angelorum creditæ, & visi obuersari inter iusta funebria candidati hominum specie, quos, quod eo officio functi disparuere, angelos fuisse nemo dubitauit. Rupertus cœlo receptus, Boicæ Apostolus & tutela habitus. De anno immodicus est tradentium dissensus, ut nulli fere duo conueniant. Nos deprehenso festum paschæ diem, ab anno omninò quingentesimo quadragesimo quinto, ad annum septingentesimum sextum, bis, neque eo sæpius, ad VI. Kal. Apriles redijsse, sexcentesimo nimirum vigesimo tertio & vigesimo octauo, certum characterem sequuti, de alterutro sic pronuntiamus, ut æstimata rerum gestarum magnitudine in posteriorem simus proniores.

ANN. POST CHR. NAT. DCXXVIII.

Aequales illorum temporum, Philo Româ ortus, Laureacensis Ecclesiæ Archiepiscopus, & Erchenfridus ex Laureacensi clerico Batauensis Episcopus, cui Othocarus Honorij Pontificis iussu successit.

Catal. episcopor Laureacens. & Batau.

Ee 2 Abbas

Eust. vita à Iona scripta, etsi quidam Bedę tribuunt, ap. Sur. t. 2.

Abbas etiam Eustasius, qui Luxouiensi nobili inprimis monasterio post Columbanum præfuit, Christi amore incensus in Boicam per hos annos excurrit, multisq; idolorum cultoribus meliore religione imbutis, & relictis qui bene cœpta porrò urgerent, se ad Luxouiensem sexcentorum monachorum procurationem retulit. Sequutus monachus Agrestius nomine, ut inuito & dehortante magistro, ita læuo successu, homo tanto muneri per omnia impar, aliquamdiu apud Boios sine fructu versatus, ad Aquileienses abijt, & se cum illis coniunxit, qui ab ecclesia Romana iamdudum apertè desciuerant, uti Ionas Eustasij discipulus prodidit. Cuius præterea luculentum extat testimonium, Boioarios etiam tunc temporis, eosdem Boios esse habitos, ne cui suspicari in mentem veniat, maiores ea de re unquam dubitasse. Ionam enim, vetustum supra nongentos ipsos annos scriptorem, eius loci & ordinis, adde peregrinum hominem, aut indulsisse ambitiosæ gentis vanitati, si qua fuit, sed agresti propemodum sæculo quænam esse potuit? aut dubia & incomperta testatò voluisse ad posteros transmittere, nec dici probabiliter, nec credi potest.

Aimoin. & app. Greg. iniuit autè Arioaldus, ut est ap. Herman. an. 626. Paul. l. 4. c. 49. Gunde- ... 12. Rodoal- ... post Ro-

Apud Langobardos eiecto Adalualdo, Arioaldus Taurinorum dux, regiæ affinitatis prærogatiua regnabat, Gundebergæ quippe Adalualdi sorori matrimonio iunctus. Hæc Theodelindę matris laudes, pietatem inprimis æmulata, quod mater Modiciæ fecerat,

fecerat, ipsa basilicam Ioanni Baptistæ Ticini, auro argento & omnis generis sacra veste magnificè instructam, ædificat. Neque de cetero virtutem immunem colens, grauissimarum ærumnarum casibus variè exercetur. Pudicitia & pulchritudine iuxta insignem, Adalulfus inter principes Langobardos, de stupro appellare ausus est, illa execrata flagitiosi hominis impudentiam, in loquentis os exspuit. Tum Adalulfus ignominiâ, néque proderetur metu incensus, odio amorem mutat, Reginam marito ultrò deferre occupat, venenum parare, quo incautum tollat, dotale regnum ad Tasonem Etruriæ Ducem, res nouas molientem, transferat, cum quo secretæ coitiones factæ sint. Leues plerumque Regum suspiciones, cum timor acuit, imperium præceps. Creditâ calumnia, carceri Gundeberga mancipatur. Clotarium Francum mouit calamitatis indignitas, legationem expostulatum mittit, quid ita visum fœminam Reginam, Reges Francos propinquitate attingentem indicta caussa contumelia afficere. Langobardus iure factum tueri, & verò se leniter intraq; facinoris magnitudinem vindicasse: cum legatus subintulit, facilem huius caussæ proponi exitum, si, qui mos gentis vulgo erat, placeat secretorum incerta armorum iudicio definienda permittere. Accepta à Rege conditio, neque Adalulfus reperire quî abnueret, quamquam nulla spe, in caussa plena sceleris. Certamen Ariperto Reginæ amitino, propin-

tharim regnauit, nupsisse ait, similitudine nominis Arioaldi falsus, superiores enim veriora scripsisse, temporum ratio euincit.

Propriè amitinus, natus enim Aripertus Gundoaldo Theodelindæ fratre. Aimoin, l. 4. c. 10. consobrinum dixit.

quitatis iure obueniebat, is vicarium, quod & ipsum fieri assolebat, producit, qui cum accusatore congressus, perfidiam in populi conspectu victor ultus est, Gundeberga pristinum dignitatis gradum tenuit. Aimoinus regio Francico genere ortam scripsit, ego rationem non reperio, nisi si Garibaldus auus illam cognationem attigit, cuius rei nulla de cetero indicia. Fredegario an Thoromacho, Francorum parentem appellanti, magis credam, parentum enim nomine cognati & affines uniuersè vulgò iam tum veniebant, ut cum Vuldotrada primis secundisq; nuptijs Francicis Regibus fuerit collocata, nepti parentis Francorum appellatio, hoc saltem sensu, congruerit. Arioaldo anno post Christum natum sexcentesimo trigesimo octauo extincto, Gundeberga Rothari Harodo nupsit, matrimonio viâ ad regnum rursus munitâ. Sed ut malo docta, eum prius sacramento adigit, maximi inter homines beneficij memoriam, perpetuo amore & cultu conseruandam, nunquam positurum. Improbum animum verborum religione tenere frustra conêris, breui res vertit. Rotharis cæsis plerisque Langobardorum primoribus, cum & uxoris pertæsum esset, custodia conditam ad priuatæ vitæ modum cogit. Vbi illa magno & Christiano animo, à tanta fortuna in eam humilitatem iterum deuoluta, per annos propemodum quinque, sacris ieiunijs & orationibus tempus fere terens, magna constantiæ exempla edere perseuerauit.

Etiã multo ante parẽtes sic usurpati, Vopiscus Probo, *Adolescentem nobilem parentem Valeriani.*

Paul. Arioaldũ 12. an. regnasse ait, eo est consequẽs an. 638. obijsse. Herman. 7. tantum an. falsò tribuit. De Rotharis matrimonio append. c. 69. 70.

ANN. POST CHR. NAT. DCXXXVIII.

nerauit. Francus rurſus auxilio fuit. Aubedo alijs de cauſſis miſſus, tactus miſeratione Reginæ, quam ſuperioribus aliquot legationibus florentem vidiſſet, Rotharim officij admonet, Francos iniuriam, quæ & ipſos tangeret, non neglecturos, ſuum in Gundeberga beneficium aſſerturos oſtendit. Rotharis aut famæ reuerentia, aut metu flexus, uxorem publico reddit, & inſigni comitatu ante omnium ora per diuorum templa circumductam, maritali poſthac affectu, regali honore habuit.

Aubedonẽ Clotarij legatũ append. nominat, quod ratio temporum verũ eſſe nõ patitur. Clotarius enim ante Rotharim Regẽ obijt.

HVGIBERTVS.

In Boica Theodiberto HVGIBERTVS filius ſucceſſit, omnibus annalibus præteritus, ſiue ob imperij breuitatem, ſiue quia nulla res geſta inſignem reddidit, ſiue quæ aliæ cauſſæ. Nos uno, ſed certo & locuplete teſte Arnone nitimur, qui quæ Saliſburgenſibus patris & aui exemplo contulerit, diſtinctè perſcripſit. Thaſſilonem & Grimoaldum quidam ad hoc ipſum æuum referunt, obſcura nihilominus, & aliquanto incertiore memoriâ. Vt frater Theodiberti Thaſſilo, Theodonem Theodibertúq;, Boiorum poſt principes, & Grimoaldum procreauerit, Grimoaldi filia PLECTRVDIS fuerit, quę Pipino Heriſtallo nupta, Drogonem & alterum Grimoaldum peperit, nobiliſſima & ſapientiſſima fœmina ab Aimoino appellata, ſancta glorioſa & illuſtris à Marcellino. Imago cũ inſcriptione Batauis in ſumma Stephani martyris æde, quam Brunonis Batauenſiũ Epiſcopi ætate Plectrudis condidiſſe fertur, ſuperioribus

Arno in annot. de Theodiberto loquutus ſubiũgit, *Succeſſor namque filius eius Huchbertus Dux, tradidit in pago Rotaga etc.*

Arnold. Vion. l. 4. c 6. Thaſſilonem ſanctũ appellat, & cũ Tutilone monacho S. Galli, qui circa an. 880. vixit, confundit.

PLECTRVDIS.

Catal epiſcop. Reginob in S. Emcramo, Steidel an. 641. Schritou. & Hund. in catal. Batau. Plectrudem filiã fuiſſe dicunt Grimoaldi, Bauarię & Campaniæ, ſiue Ducis ſiue Regis, cuius rei cuperem teſtes vetuſtiores.

maginis meminere Schritou. & Hūd. inſcriptio hæc fuit, *Plectrudis regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circumdata varietate.*

Diplom. mēminit Bruſch. in monaſt S. Willibrordi.

Marcellinus preſbyter in vita S. Suiberti ap. Sur. t. 2.

ribus annis viſebatur, neque certo neque nullo Boicæ originis indicio, nunc vetuſtate temporis exoleuit. Sed utcumque ea ſe coniectura habet, pater ſanè Hugibertus aliquis, non Grimoaldus fuit, id enim ex Pipini diplomate conſtat. Quod Marcellinus, qui illum per ætatem videre potuit, Lotharingiæ ſiue Auſtraſiorum Duciſſam nominat, Boiam fuiſſe nihil impedit, ut alterius tituli dignitas à marito fluxerit.

Apud Francos Auſtraſianæ Regiæ Dagobertus patris voluntate præerat: in qua clarus RODOALDVS Boius, principum Agilolfingorum ſanguis, ſummis honoribus, annitente Arnulpho epiſcopo & Pipino Landiſio, auctus, perpetuum aularum vitium æmulorum inuidiam effugere non potuit. Superbè auarè & impotenter agere delatum, Regis indignationi obijciunt. Tum ille vitę metuens, ad Clotarium profugit, ibi patre deprecatore filium placaſſe viſus, reſponſum tulit, bene de cetero ſperare poſſe, ſi quæ peccaſſe diceretur corrigeret. Fidem habuiſſe exitio fuit: ſtatim à reditu, Treueris pro ipſis regij cubiculi foribus obtruncatur. Aimoinus maioribus clarum, auctor Gregorianæ appendicis, nobili Agilolfingorum gente natum ſcripſere, ut Aemilio, diligenti alioqui & cauto, ex tenui loco fortunaq; creuiſſe, fides utique nulla ſit. Verum hoc facinus unîus capite, illud plurium ſtetit. Dagobertus à patris morte nouem annis regnauerat, cum orto inter Auares

RODOALDVS.

Aimoin. l. 4. c. 11 App. Greg. c. 52.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLI.

Auares & Bulgaros forte tumultu, quod per interregnum utrique Regem ex suo corpore ambirent subiegi, Bulgari victi patria regione pulsi, virorum admodum nouem millia, extremæ necessitatis vi adacti, cum uxoribus & liberis sedes à Francis ipsis hostibus petunt. Rex se deliberaturum ostendit, interim in proxima Boica hyemarent. Ibi sparsim per vicos hospitio exceptos, una omnes nocte incautos iubet opprimi, neque ex tanto supplicum numero præter Alticeum quisquam superfuit, qui coacta septingentorum circiter manu, ad Valduccum Slauũ Venedorum Ducem fugiens, insidiantis perfidiam euasit.

Append. Greg. c. 71. Aimoin. l. 4. c. 24.

Vulgati Reginonis codices perperam habent, *Rex ad Hemandum & Baioariam recipere præcepit.* Corrig. ex mſ. *ad hyemandum ad Bai.* ne quis nouũ hinc Boiorum principem concinnet, ut est interdum ingeniosa inscitia.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLVIII.

Septimo exin Dagobertus è vita abijt, Rex famâ, quamquam inter manifesta flagitia, ambiguâ, & ut benefacta crederentur plura. Omnium eius operum maximum ad posteritatis commendationem fuit, veteres subditarum gentium leges, à Theoderico Clodouei filio conditas, à Childeberto & Clotario variè pro temporum ratione interpolatas, emendasse, quas illustrium virorum Chladij, Chadoindi, Magni, Agilolfi usus opera, in melius nouatas, scriptoq; comprehensas edidit, singulis nimirum populis singulas & proprias. Boicæ diu tenuere, quarũ AGILOLFVM potissimùm auctorem, eumq; ad Agilolfingos pertinuisse suspicamur; quomodo Lothariensium olim & Lotharingorum una natio, & eadem Carolingorum atque Carolorum stirps, etiamsi diuerso

AGILOLFVS.

Varij codices Boicarum legũ, variè habẽt hæc nomina. Chadoindus Brunechildis legatus ad Regem Clotarium nominatur append. Greg. c. 40. & referedarius Dagoberti c. 78. Boijs leges à Dagoberto datas, Otto etiam frus. scribit l. 5. c. 9.

diuerso appellationis exitu, sic unus idem Agilolfus Agilolfingusq; videtur. Multa porrò in his legibus de publico priuatoq; iure, ad omnem æquitatis rationem egregia extant, sed ut alicubi priscæ quodammodo ruditatis situs, ab antiquissimo æuo, manifestis vestigijs hæserit. Quod Tacitus de Germanis absolutè scripsit, & minora delicta & homicidia pecuaria mulcta lui, hîc pecuniâ mutatum, nulla prætérquam Ducis capitali cæde. Si quis Ducem suum occiderit, anima eius pro anima illius, mortem quã intulit recipiat, & res eius insiscentur in publico, in sempiternum. Ceteroqui aliæ alias æstimationes, & leuiores quidem reliquorum, cæso Episcopo, tunica ex plumbo ad modũ corporis concinnata, auro expensa. Boius non bonis non vita excidere, nisi coniurationis proditionísue, aduersus aut Ducem aut patriam conuictus, quicquid præterea peccasset, pecunia anquirebantur omnia, qui iudicatum non fecisset, seruitutem temporariam ita adibat, ut opera fungeretur quadamtenus mercenaria, cuius æstimatio mulctam paullatim induceret. Duces ipsi ex nobilitate, quod apud Tacitũ de Regibus est, neque ijs item infinita aut libera potestas. Lecti ex una Agilolfingorũ familia, quod superiori etiam libro monuimus, siue Francicorum Regum auctoritate, siue populi comitijs, nam utriusque instituti ratio habita in legibus, & quod mirere, regni ducatusq; nomen mansit promiscuum. Lege cautum, ne regnum à pa-

Tac. de mor. German.

Supra p. 149.

Ducatus passim occurrit, regni nomen edit. Paris. c. 2. tit. 10. Basil. post. tit. 11.

à patre transferatur in filium, Dum adhuc pater eius poteſt iudicio contendere, in exercitu ambulare, populum iudicare, equum viriliter aſcendere, arma ſua viuaciter baiulare, non eſt ſurdus, nec cæcus, in omnibus iuſſionem Regis poteſt implere. Vt verò Regum vicem Duces ſubiere, ita deinde ordine Ducum loco Comites, Centenos Centurionum nomen excepit. Liberti utrobique non multum ſupra ſeruos. Et ſtatis diebus coitiones, placita appellabant. Controuerſię quæ aliter definiri vix poſſent, armis dijudicatæ, quod ſacroſanctum habitum, Deiq́; iudicium dictum reperio. Neque non plura utrimque contendat licet cui id negotium. Adiecta ex Chriſtiana religione præclara pietatis erga Deum teſtimonia. Omnibus inprimis eccleſijs aſylii ius tributum, cum elogio: Nulla ſit culpa tam grauis, ut vita non concedatur propter timorem Dei, & reuerentiam ſanctorum, quia dominus dixit, Qui dimiſerit dimittetur ei, qui non dimiſerit nec dimittetur ei. Et pleraque ad eum ſenſum, de locis rebusq́; ſacris, de diaconis, preſbyteris atque epiſcopis, de virginibus Deo dicatis, de matrimonijs, de diebus feſtis, de mortuorum ſepultura, reuerentiſſimè cauta ſunt. Iam quod crebræ per prouinciam profectiones religionis nomine inſtituerentur, ut calebant pietatis ſtudia, peregrinantium quoque ſecuritati proſpectum: Nemo auſus ſit inquietare vel nocere peregrinum, quia alij propter Deum, alij propter

necessitatem discurrunt, tamen una pax omnibus necessaria est. Verum Dagoberti leges sunt in manibus, neque eas huc transferre necesse.

Aimoin. l. 4. c. 9. & 24. append. Greg. & vita S. Virgilij, antiq. lect. to. 2.

Samo per hæc tempora Carantanis imperat. Senonum ciuitate ortus, mercaturam apud Slauos faciens, cum Hunni gentem superbo dominatu premerent, homo hospes, animum supra fortunam gerens, fœdissimi iugi excutiendi indigenis auctor fit. Et re ipsius potissimum qua consilio qua virtute bene gesta, pulsis tyrannis, tanti beneficij præmium regnum tulit, quod per annos triginta sex, magna fortitudinis laude tenuit, numerosa ex multiplici coniugio relicta sobole.

Tum præclarum & excellens sanctitatis lumen se se, Hunnorum etiam occasione, Boijs ex longinquo intulit. Fama percrebuerat, de Hunnica quâ feritate in homines, qua impietate aduersus Deum. Ea excîtus Emmerammus Episcopus, sanctiori charitate incensus, sibi ex ultima Aquitania Pictonum urbe, quæ Augustoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectionem indixit, si immanes animos ad mitiorem cultum & salutarem Christi religionem posset reuocare. Pluribus assumptis comitibus, passim per Germaniam, ut ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis usus opera, linguæ ipse imperitus. Vbi Reginoburgum ventum, ad THEODONEM rerum iam potientem, nam quo anno inierit, nihilo magis quam quo patre natus

Emmerami, siue Heimerami vita extat ap. Sur. t. 5. scripta à Cyrino, siue Herede, siue Aribone, fuit enim trinomius, Frising. Episcop. etsi Sur. Reginob. falso nominat. Copiosè item de S. Emmeram. Meginfredus & Arnolfus ant. lect. t. 2.

THEODO QVARTVS.

natus ſit comperio, conſilium aperit, conſtituiſſe Hunnos Chriſto lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. Bellum hîs cum Boijs tunc maximè erat, & latè ad Anaſſum vaſtati agri, exciſæ urbes, intuta itinera. Quod cauſſatus Theodo, hominis alias moribus & ſanctimonia captus, clementer reluctantem retinet, ſiue Epiſcopi ſiue Abbatis dignitate fungi mallet, Boijs eam potiſſimum operam impenderet, ſe hoſpiti nulla in re defuturum. Emmerammum præ Ducis verbis res ipſa mouit, recentes in Chriſtiana fide Boij, à ſimulachrorum cultu vix temperabant, maiores præſertim natu, ut eſt magna vis inueteratæ conſuetudinis, lucem tenebris miſcebant, liberis Chriſti dæmonumq; calicem promiſcuè hauriendum propinantes: quod ergo hîc ſe propoſiti finem, mutato tantum gentis nomine, aſſequi poſſe crederet, manere inducit animum, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicitus euellere. Iamq; illi uni rei intentus, triennium magno cum fructu in prouincia egerat, cum diuino ſpiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. VTA Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis iuuene, ventrem ferebat, neque res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de diſceſſu cogitantem, ſupplices adeunt, & ad pedes abiecti, opem miſerandum in modum implorant, extrema promeritis nullam prȩterea effugij ſpem eſſe, niſi quam à Deo ipſo interprete exſpectarent. Epiſcopi animum ado-

VTA.

lescentum miseratio subijt, grauiter increpitis, criminis in se transferendi potestatem facit, & verò accepto commeatu, viam ingreditur. Constitit omnia quæ exin sequuta sunt, diuinitus ab illo præcepta fuisse, atque adeò præsignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata se viuo silentij fide, subiungit, Si ob alienum aliquando scelus per durissimos cruciatus necatum audiret, ne insimulatæ culpæ affinem crederet, quin insontem ea passum iam nunc sciret, & testari pergeret, apud sacri præsertim ordinis viros, ne quis mentito doctoris exemplo consternatus, rectum virtutis tramitem deserat. Trium dierum iter progressus, nulla manifesta de caussa exspectabundus substitit, mirātibus comitibus. Vta interim stuprum fassa, absenti imputauerat. Pater ira intantum excanduit, ut vix ab amicis contineretur, quo minus eam stricto ferro in vestigio occideret. Vt mentis potens fuit, bonis exutam in Italiam exulatū mittit. LANTBERTVS frater, iuuenta feruidus, & sororis contumelia accensus, Emmerammum citato cursu insequitur, & ut Helfendorfi substiterat, loco nomen inter Isaram & Oenum manet, breui assequutus, statis tertiæ horæ precibus, ante sacras reliquias lucernis ardētibus, una cum clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè irridens, Salue inquit Episcope, salue affinis. Hæc nobis pro tot beneficijs debebatur gratia? sic principalem domum, & hospitij ius reuereri didicisti? LANTBERTVS.

ſti? Excuſandæ innocentiæ præ Lantberti furore locus nullus fuit. Scipione quem manu forte geſtabat, in aſtantis pectus ferociter impacto, ſatellitibus excarnificandum tradit. Per omnia membra ſæuitum, oculi eruti, lingua, aures, nares, manus pedesq́;, & quæ honeſtè nominari non poſſunt amputata, nullo interim lethali vulnere, quo mortem inter ſummos dolores in longum traherent. Neque eo minus Emmerammus non vocem modo, ſed & vultum & gemitus in poteſtate ſemper habuit, Deum laudibus & precibus continenter venerans, multis viciſſim ſignis diuinitus editis, numinis in eum propenſione comprobatâ. Et apparuere improuisò viâ publicâ equites ignoti duo, eximia ſpecie, qui de præciſis artubus multum ſciſcitati, repertos aſportauere, neque poſtea conſpecti ſunt. Viſum ſacro horrore aſtantes perfudit, nam & comites ſub initium metu dilapſi redierant. Lacerum ergo ſemianimumq́; corpus reueriti, Aſchaimum deuehere properant, ſupremum ſpiritum in æde Petri Apoſtoli, honoris cauſſa exhalaturum. Nouem paſſuum millibus progreſſis cum tria reſtarent, Emmerammus primùm eiulaſſe auditus, de curru depoſitus exſpirauit, immenſæ ſimul lucis ſplendore perfuſus, quæ morientis ore progreſſa, & recta in cælum lata, ſpectantium oculos in fulminis morem perſtrinxit. In ſupplicij & mortis veſtigio eccleſiæ poſitæ: cadauer metu & veneratione attoniti, Aſchaimi pro tempore condi-

dere,

dere, poſtea Reginoburgum, monitu eorum qui ſibi per quietem imperatum dicerent, annuente principe, maxima celebritate, ad diui Georgij translatum eſt, hanc enim ille eccleſiam dum viueret frequentare ſolitus. Multa rurſus toto itinere miracula, Lantbertus ſiue patris imperio, ſiue ſceleris conſcientia & furijs actus, ſiue facti inuidiam non ferens, ad Auares profugus interijt, & ceteroqui manus Epiſcopo intuliſſe, nulli impune fuit. Lantberti ſtirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifeſtè exercuit, neque quiſquam ex eâ, niſi demiſſè ſuppliciterq; deprecatus, per tot ætates immunis. Quod ego, antiquiſſimo & grauiſſimo Arnolfi Comitis Chamenſis & Vochburgij teſtimonio nixus, ponere non ſum veritus, cum is neptem in hanc ipſam familiam elocatam habuerit, & verò pœnarũ exempla minutatim perſequatur. Emmerammum morte functum x. Kal. Octobr. ex martyrum faſtis conſtat, annus poſt Chriſtum natum ſexcenteſimus quinquageſimus ſecundus epitaphio proditus. Leue & ridiculum eſt quod deinde dicturi ſumus, ſed & ipſum ad claritatem eximium. Iudæos qui Reginoburgum olim frequentes incoluere, unum, ex omni diuorum numero, conatos eſſe à Chriſtianis abſtractum, ad ſe impudenter transferre, quod neſcio an ulli prætereamortalium in iſto animorum & religionis diſſenſu contigerit: nam nominis indicio de gente conſtare poſſe contendebant, id ab Amramo

Meginfred. de S. Emmer. c. 14.

Ex catal. epiſc. Reginob. nã vitæ ſcriptor. Auares nõ expreſſit,

Arnolf l. 1. c. 11. & 12. de S. Emmer. itẽ Meginfred, c. 15.

Baron. in martyrol. ad an. 750. in Annal. ad an. 702. retulit. Verum monitus cõſultusq́ue per epiſtolam, epitaphio, quod an. 752. præfert, potiorem fidẽ habendam eſſe reſcripſit.

Laur. Hochuartus in catal. epiſcop. Reginob. l. 1. c. 6 qui ſe fabulę a Iudæis narratæ profitetur teſtem auritum.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLII.

mo fluere, Hebræa origine, cum & Moysi pater ea appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidere, quod occisi corpus aduerso Danubio incredibili facilitate præter fluminis naturam ad urbem subuectum diceretur, Moyseæ legis volumen, quo Emmerammus usus dum uiueret, tum una latum, caussam fuisse miraculo, à Christianis corporis reliquias ad cultum interuersas esse, codicem ab ijs neglectum, ad synagogam redijsse.

In Italia mortuo Rothare, Rodoaldus filius Langobardis imperauit. Rodoaldo interfecto, Aripertus sufficitur. ARIPERTVS Gundibaldo Astensium Duce, Garibaldi Boiorum Regis filio prognatus, Regnum viris opibusq; inclytum, quod superioribus annis cognatæ mulieres feliciter affectasse visæ, primus Boiorum meliori sexui vindicauit, firmum adeò & stabile, tamq; propensis subditorum studijs, tam nulla peregrinitatis inuidia, quamquam varijs de cetero in omnem partem exemplis, ut & ad posteros transmiserit, & ij casuum varietate semel iterumq; ereptum, facile receperint, neque omninò alia extet familia, cuius plura in Langobardica regia stemmata numerentur. Religionis studium proprium Garibaldi stirpis bonum, ad maiorum disciplinam coluit, æde Saluatoris nomine Ticini condita, quam ornamentis & reditibus honestauit. Nono regni anno, post Christum natum sexcentesimo sexagesimo è vita discedens, filios adolescentes

ARIPERTVS.

ANN. POST CHR. NAT. DCLX.

Paul. l. 4. c. 49. Hermã. an. 647. obijsse scribit, Sigebertus 646. Rodoaldum ad an 651. peruenisse, quem Paulus etiam quinqué annis regnasse auctor est, lib. 4. c. 50.

Ex Garibaldi Boiorũ Regis mascula stirpe, septẽ apud Langobardos Reges fuere, *Aripertus, Godebertus, Bertartus, Cunibertus, Liutbertus, Reginbertus, Aripertus*: duo ex fœminina, *Adaloaldus, Garibaldus*: quatuor affinitate coniuncti, *Autharis, Agilulfus, Rodoaldus, Grimoaldus.*

Paul l. 4. c. 53. & sequent. PARTHARITVM & GVNDEBERTVM heredes reliquit. PARTHARITVS. GVNDEBERTVS.
Qui statim initio proditis male consentientium animorum indicijs, diuersas Mediolani & Ticini regias instituere. Et obsecundans dominorum affectibus aulicorum utrimque factio, dubias offensiones turbidis consilijs breui ad apertas inimicitias deduxere, ut iam res arma & aciem spectaret; cum Gundebertus Taurinorum Ducem ad Grimoaldum Beneuentanum, magna tum fortitudinis apud Langobardos existimatione principem, auxilia aduersus fratrem petitum legat, sororis in id pacto matrimonio. Taurinus fraterno sceleri priuatam multiplicē perfidiam adijcit; munerum quæ deferre iussus parte interuersâ, Grimoaldo propriam potissimum caussam agere auctor fit, stultum esse pro alijs pugnare ait, cum pro te possis, occasionem simul ostendit, quando germanorum iuuenili vecordia res Langobardica palam pessum iret, ipse prouecta ætate, consilio inter primos & auctoritate pollens, regnum ne dubitaret inuadere. Rarò est qui se inuitus eò vocari audiat. Grimoaldus spem oblatam cupido animo sequutus, valida coacta manu, & conciliatis toto itinere popularium voluntatibus, opis ferendæ specie Ticinum properat. Ibi ut cum Rege congressurus erat, nouas fraudes Taurinus excogitat, utrumque seorsum conuentum monet, malum caueat, insidias ab altero parari, Regi etiam loricam dissimulanter sub veste ferre persuadet, idq; clam apud aduersariū in inui-

in inuidiam quantum poteſt rapit, ſiue ut nutantem & facinus ex propinquo horrentem, periculi metu præcipitem impelleret, ſiue ut ea eſſet neceſſitatis aduerſus inſidiatorem in vulgus excuſatio. Primo complexu Grimoaldus Regem, quod futurum prædictum erat, armatum ſentiens, ferrum ſtringit, & doli, ut credi volebat, compertum, in veſtigio obtruncat. Reginbertum filiolum ſuorum fide ſeruatum, tenerioris ætatis contemptus periculo ſubtraxit.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXII.

Partharitus occiſi fratris nuntio conſternatus, altero à patris morte anno, ſumma celeritate ad Cacanum Auarum Regem profugit, RODELINDA uxore & Cuniberto filio Mediolani relictis, ut in re ſubita.

RODELINDA.

Partharitum an. 1. m. 3. regnaſſe ait Paul. & Herman, itaque cõſequẽs ſit perueniſſe ad an. 662, Sigebertus annũ tantum habet. Currebat autem an. 662. indictio 5 eo Grimoaldus in pręfat. edicti 11. indictionem ſextum regni an. appellat.

Caput malorum Taurinus non longum lætatus, ab infimæ ſortis homine ex Gundeberti familia, ceruice luculenta plaga præciſa, ſanctiſſimo tempore & loco, Paſchæ feſto die, ad baptiſterium in templo, inter ſtipatores iacuit. Grimoaldus utraque regia uno eodem ictu potitus, Rodelindam & Cunibertum Beneuentum exulatum mittit, ipſe regio nomine aſſumpto, ſuperiorum regum SOROREM dudum pactam, uxorem accipit.

SOROR PARTHARITI & GVNDEBERTI.

De Partharito anxius, ad Cacanum mittit, profugum apud ſe eſſe ne pateretur, aut bellum exſpectaret. Supplicis reſpectus barbaro nullus fuit, iret quâ vellet, gentem inuidia liberaret denuntiat. Prædicabatur ſingularis in Grimoaldo lenitas & manſuetudo, eam Partharitus aduerſiſſimo ſuo tempore, extrema ſpe, experiri ſtatuit.

Retrò ergo in Italiam reuersus, intimum amicorum Vnulfum Ticinum mittit, qui incolumitatis fidem pacisceretur. Ipse subsequutus, ut in Regis conspectu fuit, cum se ad pedes abijceret, non permissus, osculo benignè & humaniter exceptus est. Tum Grimoalde inquit, seruus aduenio, qui cum alicubi inter paganos latêre potuerim, redire, & tuæ me fidei testatæq; clementiæ, qui Christianus & pius esses, credere malui. Rex bene sperare iusso, iusiurandum conceptis verbis dedit, & tutò, & cum dignitate, apud se futurum, nunc corpus curaret, hospitium & victum de publico prolixè accepturus. Domum digressum, uniuersa ciuitas visendi salutandiq; studio prosequitur. Nec Regem res clam esse poterat, & incedebant animũ domestici assentatores: Num eum aut supplicis aut hospitis, aut cuiusuis tandem comitatum videri, nisi regnum certè propalam repetentis? Partharitum iam sine regno nec viuere, neque incolumi Grimoaldo regnare posse, aut faciendum scelus, aut exspectandum, & quidem statim, trahendis consilijs in præcipiti periculo locum non esse. Credibilia visi afferre, & monere salutaria, neque diutius dubitatum, recentem sacramenti fidem post regni curam habendam. Quòd serum diei esset, cædes reiecta in crastinum, interim missa lautia, generosa inprimis vina, quibus se incautus hospes ingurgitaret, somno meroq; solutus opprimendus. Astabat inter mensæ ministeria paternus amicus, & mirum

mirum quam multa fidei documenta in una domo, qui se salutaturi specie ad aures demittens, insidias conscius detegit. Nihil eo mutatus Partharitus, præsenti ad omnia animo, vultum in lætitiam fingens, puero à cyathis clam mandat, ne sibi præter puram aquam ea cena misceat, & facile fuit conuiuas, in Regis etiam gratiam largius inuitantes, neque huius quidquam suspicantes, fallere, argentea quippe phiala fucum tegente. Rex successu ut existimabat lætus, auditus inter suos iacere, perpotaret heluo, cras sanguinem mero mixtum refusurus. At verò res aliò cecidit, Vnulfi sagacitas opportunum fugæ consilium in articulo expediuit. Is sibi lectum in Partharitì cubiculo clanculum sterni iusserat, inde omnibus à cena digressis, cum regij domum, ne certam prædã è manibus amitterent, iam armis cinxissent, solis Partharito & seruo à veste, in cuius fide plurimum ponebat, intrò vocatis, cogitata aperit, seruum manere, conclaue occludere iubet, ipse Partharitum ursina pelle in sui dissimulationem inuolutum, culcita & toralibus onerat, atque cum conuitio extra ianuam eijcit, fuste identidem succidentem mulctans ante se agit, mirantibusq; satellitibus quid hoc rei, Non ego furciferum ulciscar ait, qui mihi lectum ad temulenti Partharitì istius latus, crapulam toto pectore proflantis, strauerit? satis superq; hominis dementiam sequutus, me mihi & meis vindicabo posthac, neque domo ultra abduci patiar, iuramento per

regis salutem addito. Fides habita, via ipsi & Partharito caput in seruilem speciem sarcina præligato, data est. Atque Partharitus quidem, demisso ex mœnibus fune, ascitisq; quos sors dederat comitibus, & conscensis equis ex pastu raptis, maturè elabitur. Asta illum ea nocte, referta veteribus amicis ciuitas, tum Taurinum excepit. Sed nulli in Italia loco satis confisus, alpibus traiectis ad Francos abijt. Seruus se thalamo in multam lucem tenet, foresq; pulsantibus, & Partharitum Regis nomine inclamantibus, ut edoctus erat respondet, fessum ex itinere alto adhuc somno pressum iacere, quietem ne inuiderent. Extractum per eam altercationem aliquantum temporis, donec non ferente moram Grimoaldo, fores effractæ fallaciam aperuere; tum demum de heri fuga confessus est. Præcipitem igitur ad regiam raptũ, summo certatim omnes cruciatu perire dignum cõclamant. Rex contra, ut narrantem audiuit, se pro domini capite nihil veritum suam salutem vilem habere, collaudatum inter familiares scribit, multa pollicitus, si pari se fide prosequeretur. Vnulfo, qui ad Archangeli Michaëlis basilicam fugiens, perniciem vitare satis habebat, præter incolumitatem, bona quorum extaret ratio, cum egregio etiam virtutis atque prudentiæ testimonio restituit. Adeò luculenta facinora hostium plerumque ipsos animos præstringunt. Quin familiari postea sermone diuersos compellatos, ecquid esset cur exules in Parthariti

comi-

comitatu palantes circumagi, quam regiam Ticini mallent colere, cum præsentem humanitatem nihil adulati, uterque respondisset, se verò, si ea sibi detur optio, mortem in domini conspectu suauiorem habituros, quam vitam alibi omni voluptatum genere circumfluentem, libero sermone nequaquam offensus, fidei atque constantiæ admiratione ultrò captus, ad Partharitum ire, secumq; quæ vellet ferre permisit.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXX.

Nouem potestatis annis exactis, Grimoaldus moriens regnum ad puerum ex Ariperti filia susceptum, proauitum Garibaldi nomen referentem transmisit, prætarito maternæ claritatis discrimine Romualdo, ante regnum aditum ex Itta nobili puella captiua genito. Paullò ante excessum Francicum fœdus nouauerat, quæ res Partharito suspicionem iniecit, ne amicitiæ authoramentum ipse fieret. Itaque ultra etiam Galliam, ad Saxones rerum in Britannia potientes, fugiturus, vix vela in altum dederat, cum vox à littore audita, veheretúrne ea naui Partharitus? & aientibus nautis, responsum, cursum ergo inhiberet, extincto ante triduum Grimoaldo quem fugeret. In portum reuectus, auctorem nuntij non reperit, eo certius creditum missum fuisse diuinitus, & visum spem blandientem sequi, quam euentus breui impleuit. In Italiam enim regrediens, ad fauces alpium primos Langobardorum, cum regiæ domus familia & magna de cetero multitudine, ipsum

Paul. l. 5. c. 33. Herman. & Sigeb. an. 670. notant, quod & reliquę historiæ congruit.

Paul. l. 4. c. 47. Regem Francũ Paul. l. 5. c. 32. Dagobertũ nominat, sed Childericum fuisse, necesse est.

ipsum præstolantes reperit: quibus comitantibus Ticinum ingressus, puero facile exturbato, regnum inter omnium gratulationes, tertio mense à Grimoaldi obitu recepit. Vir ut corporis dignitate conspicuus, ita pietate & fide magnus, æqui & boni ante omnes retinens, quo nemo egentium magis misertus tenuitatem largius subleuauit, ut in summis eius laudibus unum fraternum dissidium, multorum annorum ærumnis expiatum, meritò excipias. Rodelindam coniugem cum filio mox ab exilio reuocat, neque quidquam prius habens quam Deo liberatori & vindici, maximas quas posset gratias referre, egregium sacrarum virginum monasterium sanctæ Agathæ nomine eo loco condit, ubi Vnulfi olim consilio euaserat, uxor basilicam Mariæ virgini sacram extra urbis mœnia.

Paul. l. 5. c. 37. & c. 33.

Paul. l. 5. c. 34.

Octauo posthæc anno, superiorum motuum reliquijs dudum tranquillitatis, festa pace florentem posteritatis cura subijt, regnum cum CVNIBERTO filio communicat: & longum res quieturæ videbantur, nisi turbarum iterum ab Alachi Tridentino Duce extitisset initium. Bauzano & proximis circum castellis Boicus Comes præerat, quocum Tridentinis, ut inter vicinos fit, forte aliquid controuersiæ, & cum res conditionibus disceptari nequiret, ubi ad manus ventum, Langobardus prœlio vicit. Cognatam gentem bello lacessitam, Reges ægrè laturos suspicari poterat, tum autem recenti victoria, quæ & mode-

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXVII.

CVNIBERTVS

Paul. l. 5. c. 35. & 36. Herman. Roserius in hist. stemmatum Lotaring. diplomata Martini Ducis an. 673. & 679. scripta profert, quibus Bertha Bauariæ Ducissa eius uxor nominetur. Sed dubiæ fidei scriptori credere multa prohibet, qui præsertim hist. capit. 50. res Boicas ineptissimè tractauerit. Et Bauariæ sanè nomen nondū illo sæculo auditum: ne quis à Martino in diplomata relatū, sibi persuaderi patiatur.

moderatos de cetero animos plerumque in insolentiam corrumpit, ad superbiam elatus, ab eorum imperio apertè desciscit; inde vindictæ metuens, Tridentum omni ope communit. Partharitus, quo subitum incendium inter initia opprimeret, celeriter accurrens, urbem obsidione cingit. Neque Alachis vicissim sibi deesse, ut regios omnium securos negligentius agere exploratum habet, portis repente effusus, castrorum munitione primo impetu proruta, eum tumultum terroremq; undique iniicit, ut præterquam fugę, obsessoribus spem nullam relinqueret. Rex salutem eâdem via expedire coactus. Vetus Cuniberto cum Alachi amicitiæ usus intercedebat, cuius fructum eo potissimùm tempore à se desiderari sentiens, hominem post tam atrocem inustam regio nomini contumeliam, cum patre in gratiam tamen reducit. Postquam pace conciliata in potestate fuit, Partharitum compluries cœpit impetus, perfidiam morte vindicandi, cogitata ad rem statim collaturus, nisi filius identidem deprecator intercessisset. Qui ferum animum beneficijs mitigari posse nequicquam confidens, Brixiæ præterea, ciuitatis inter Langobardos opulentæ, Ducatum illi contribuendum à patre, inuito atque reclamante, & multum monente, impetrat. Prospiciebat quod res erat Partharitus, neque id quidem clam habens, expertæ calliditatis hostem, à filio in sui ipsius capitis perniciem opibus augeri, quarum fiducia regnum proxi-

 ma

ma quaque occasione esset tentaturus, neque eo minus procum assiduitate fatigatus, cessit. Patris morte post decem annos insequuta, Cunibertus imperium continuat. HERMELINDA ex Anglorum Saxonum gente uxor erat, quæ Theodotis puellæ Romanæ inprimis nobilis formam, inter lauandum nudato corpore obseruatam, marito incautius prædicans, dissimulantis animum mala libidine incendit, ille moræ impatiens, captata protinus occasione, virgini stuprum per insidias infert. Visum diuinũ numen quas à patre domestici odij pœnas expetierat, à filio ob externum amorem repetere. Alachis adolescentem mutuæ beneuolentię confidentia exarmatum nactus, scelus quod mente dudum conceperat, maturum ratus in apertum profert, duplicem in dominum inq; seruatorem molitus perfidiam. Primos se Aldo, & Grauso fratres, Brixia orti, præbuere duces, affluentibus deinde multis undique rerum nouarum studio. Et aberat commodùm Cunibertus, instantis periculi iuxta ignarus & securus, cũ Ticinum urbem & regiam improuisò adorti, vacuas occupant. Cunibertum quo res inexspectatior, & auctor is qui unus omnium minimè debebat, eo grauius perculit: regno in præsentia desperato, vitæ consulturus, in insulam lacus Larij, natura & arte communitam, refugit. Tyrannus dominatum flagitiosè partum, superbè & crudeliter habens, quoscunque Cuniberto amicos sciret afflixit, sacerdotes præ-

Paul. l. 5. c. 37. Herman. & Sigeb. in an. 687. consentiunt.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXXVII. HERMELINDA.

Paul. l. 5. c. 38.

præsertim, aduersus quos singulari & eximio odio ferebatur, neque Damianum Ticinensem ipsum episcopum reueritus, virum vitæ sanctimonia & litteris clarum, cuius diaconum Thomam sacræ benedictionis caussa ad se missum, ludibrio & contumelijs excepit. Magnam sibi eo facto conciuit inuidiã, ecclesiastici ordinis hominibus metu ingenti incusso, quid porrò sperandum exemplo videlicet admonitis. Accessit res dictu parua, momento non itẽ; Pecuniam forte annumeranti, nummus manibus elapsus in terram deciderat, cum Aldonis filius puerulus ludens sustulit, cum Alachis, quæ pusionem nec animaduersurum nec curaturum crederet, in patrem iacit, abundare cum pecunia, qua se breui potiturum esse confideret. Infans domum vespere regressus, à patre per blanditiam de Rege interrogatus, audita refert. Cohorruit Aldo, quo verba spectarent satis intelligens, fratri quanto in periculo versentur significat, & vocatis amicorum certissimis, quid facto opus consultant. Vt conuenit, Alachim compositis dolis adeunt, quid ita domi totos dies otiosus desideat, certè quod de ciuitatis & populi fide dubitet non esse, neque quod à Cuniberto timeat, nihil illo lurcone desertius & contemptius, quin egrederetur, venatui cum nobili iuuentute indulgeret, sibi custodiam ciuitatis curæ fore, & verò polliceri, se cis paucos dies Cuniberti caput ad eum delaturos. Vt credula res est spes inimicum vindicandi Paul. l. 5. c. 39.

 candi

candi tam prope admota, persuasus exijt: coniurati ad Cunibertum in insula latentem properant, ibi genubus aduoluti, anteactorum veniam, quæ tum fortuna, celeriter impetrant; quo tyrannus in eos sit animo, quæq; ipsi aduersus illum consilia agitent docent. Fides data & accepta, manantibus utrimque lachrymis, die dicta Cunibertus Ticinum veniens, regnum haud maiori molimine quam amiserat, incredibili omnis ætatis & ordinis gratulatione recepit. Nuntius ad Alachim confestim excurrens, per ludibrium narrat, præstitisse Aldonem & Grausonem quæ spoponderint, adesse Cuniberti caput, sed & corpus. Ille animo primò consternatus, ut se collegit, in conuitia & minas effusus, regiam armis repetere constituit, reliquarum undique ciuitatum studia, qua vi qua blanditijs colligens. Cunibertus valido item comparato exercitu, obuiam progreditur: castris utrimque metatis, in campis quibus Coronatæ nomen, aduersarium ad singulare certamen prouocat, bellum alterutrius morte dirimi posse monet, parcerent tot mortalium sanguini, ibi regnum fore ubi victoria fuisset. Aderat Alachi Tuscus, inter amicos habitus, qui ad idem cohortaretur, verum ille tergiuersari, hominem esse dicere Cunibertum, ut ingenio stupidum, & uni ventri per otium deditum, sicubi res poscat, inter primos audacem, & incredibili corporis robore, meminisse cum in Ariperti aula adolescetes ambo versarentur,

Paul. l. 5. c. 40.

eum prægrandes oues extenſo brachio villo apprehenſas, terra ſolitum ſuſtollere, ſe idem expertum nequiuiſſe. Tuſcus confeſſionem ignauiæ aſpernatus, ad Cunibertum tranſijt. Iamq; aciebus eo promotis, unde pedem ſine prœlio referre neutra poſſet, Zeno diaconus baſilicæ Ioannis Baptiſtæ à Gundeberga conditæ, Regem adit, & pro eximio, quo eum proſequebatur affectu, ſupplex rogat, quandoquidem in unius capite omnium ſalus verteretur, neque dubium quin illo occiſo, Alachis in ceteros extremæ crudelitatis exempla editurus eſſet, pateretur ſe potius regijs armis ornatum id diſcriminis ſubire, utili in utrumque caſum conſilio, ſiue cæſi, facilem fore iacturam, ſiue victoris, gloriam in dominum redundaturam. Abnuentem Cunibertum, amici circum flentes, inſuetæ charitatis officio pæne inuitum uti coegere. Zeno non ſuæ fortunæ cultu inſtructus, è regio tabernaculo prodiens, ut ſtatura corporisq; habitu compar erat, omnibus Regis ſpeciem præbuit. Commiſſo prœlio acerrimè pugnatum, Alachis inſignibus falſus, in unum latus, longè fide quam ulla militari arte paratiorem obtruncat, caputq; conto ſuffigi & victoriam lætus acclamari iubet. Sed ut laxatis caſſidis vinculis errorem conſpectus aperuit, ira & pudore incenſus, ſe verò fœdas de omni clericorum ordine pœnas aliquando victorem repetiturum vouet. Cunibertus contra inſperatò prodiens, turbatas ſuorum mentes, impera-

tore ut putabant cæso fugam circumspectantium, erexit. Et cum pugnam iterandam appareret, ad Alachim rursus misit, solus tandem congrederetur, neutri satis decorum, tot popularium millium sibi cædem imputari, quin genti incolumi & florenti imperaret, cui Deus victoriam annuisset. Probantibus consilium familiaribus, Alachis, Quî possum ait, qui inter inimica tela Archangelum Michaelem obuersantem conspiciam, in cuius ego templo me Cuniberti sacramento obligaui? Apparebat conscientiam sceleris iam ferre non posse, itaque confidentior ex amicis unus, tu quidem inquit pauore oculis præstrictis, cernis quod nusquam est, nam hæc olim meditata oportuit. Nouum atque atrox prœlium exarsit, quale irritatis in diuersum unius gentis studijs, inter fidentes sibi ambos exercitus, Rege hinc viuo, quem mortuum luxerant, inde victoria iam propemodum parta feroces. Res diu neutro inclinata stetit, donec Alachis pugnans confoditur. Sensit utraque acies, neque Cuniberti deinde vis sustineri potuit, hostes passim fusi, magna strages facta est, multos nandi imperitos, aut fessos & armorum pondere grauatos, Abdua propinquum flumen hausit. Tyranni corpus fœde laceratum, capite cruribusq; truncatum, feris & alitibus ludibrium iacuit, Zenonis diaconi, qui vicariam mortem oppetijsset, Ticini honestissimo funere, in vestibulo basilicæ cui præfuerat conditum, quo pugnatum locο, mo-
numen-

ANN. POST CHR. NAT. DCXCII.

numentum victoriæ, monasterium Georgij martyris nomine, excitatum est. Annales annum sexcentesimum nonagesimum secundum ascribunt. Rebus pacatis, Cunibertus ingenij humani more, veteris iniuriæ memoriam præ recenti beneficio retinens, Aldoni & Grausoni insidias comparat. Ferunt rem monstri similem, quam ego ut à Paulo proditã inuenio referam, magis ne præterijsse videar, quam quod in eum modum gestam narranti fidem accommodandam existimem. Regem dum familiarium uni cogitata aperit, muscam in fenestra forte visam cultro petijsse, quæ ictu corpore vitato, pede præciso auolauerit. Aldonem sub idem tempus ad regiam cum fratre tendentem, obuium habuisse hominem pede altero mutilum, enixè monentem ne pergerent, certæ à Cuniberto neci destinati. Tum illos formidine attonitos, sese in proximam Romani martyris ædem coniecisse. Regem re intellecta, fidem accusasse eius cum quo uno consilium contulisset, Regis illum rursus appellasse conscientiam, quod post eum sermonem habitũ nusquam digressus, neminem profectò mortalium alloquutus fuerit, neque id Rex infitiari poterat, nec omninò quis indicium supplicibus fecisset suspicari, donec spe impunitatis facta, ipsi professi, se ab homine ignoto, utente genu tenus crure altero ligneo, de præsentis exitij periculo admonitos, saluti consuluisse, reditum in memoriam muscæ, & intellectum dæmonicum

Herman. Sigeb.

Paul. l. 6. c. 6.

gicum utrumque ſpectrum fuiſſe, fratribus ignotum eſſe.

Dum hæc in Italia geruntur, Emmerammi apud Boios fama magis indies magisq; clareſcente, Theodo Princeps cædis noxiam, cuius pœnitentia dudum caperetur, aliquâ expenſurus, Georgij martyris ædiculam adiecto monaſterio, quo loco lucum olim Deorum religione ſacrum fuiſſe memorant, ampliat. Petri Apoſtoli & ipſius Emmerammi nomine indito, primus Apollonius Abbas, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo præfectus eſt. Tum Marinus atque Anianus pietatis etiam profeſſione inclyti, ad radices alpium propter Oenum flumen mortem oppetiere. Qui quo tempore Martinus Pontifex Conſtantis Imperatoris ſcelere in Cherſoneſo occubuit, eccleſiæ ſtatu magnopere perturbato, peregrè ad Boios venientes, ibi ſe, diſcretis uterque ſedibus, in ſolitudinem abdiderant, ſic ut neque tamē de rebus diuinis quærentes aditu arcerent, & ultrò ſæpe progreſſi, religionis cauſa ad populum multo cum fructu verba facerent, Marinus Epiſcopi, Anianus Archidiaconi munere functus. Epiſcopatus nomen ſiue intercidit, ſiue quod magis opiner, nullum certum fuit, gentibus docendis quorundam olim exemplo generatim deſtinato. Omni virtutum laude eximij, cibi præſertim potusq; abſtinentia, veterem Aegyptiorum patrum morem reuocabant, ieiunio bis admodum

Hund. in metrop. & mſ. de monaſterijs Boicis.

ANN. POST CHR. NAT. DCXCVII.

Ex actis horum ſanctorum, quæ extant in monaſt. Rot.

Id olim fieri ſolitum annotauit Molan. in natal. ſanct. Belgij die 25 Martij.

modum singulis hebdomadis, præter Dominicam diem, aquæ haustu, & olerum cum pane ac sale esu, soluto, quantum vitæ trahendæ nimirum sufficeret, solennior aliqua & sanctior lux, pauxillum casei & lenticulæ nonnihil adijciebat. Ter uere institutum ad Leontij imperium, per quadraginta circiter annos, cum barbaros tota prouincia populabundos vagantes, spes prædæ ad istas latebras adduxit. Vandalos fuisse memorant, qui Slaui, hoc est Venedi de proximo fuerint oportet, nam eosdem Vandalos appellare, vetus & vulgatus error est. Marinum ad aram sacrificantem, numen semel iterumq; apertè monuerat, pergeret alacriter, palmam prope esse, quâ ipse & Anianus, ut parilem vitam vixerant, eâdem die munerandi. Latrones ergo eum in exspectatione mortis pronis genubus orantem nacti, ad vultus orisq; grauitatem primo territi, aliquantum restitere, breui reditum ad ingenium, & cum reculæ obuiæ cupiditati nulla ex parte sufficerent, verisimile autem videretur, hominem senem percipuę existimationis, argentũ alicubi occulere, multa minati promere iubent, Marinus, si diuitias inquit quæritis, æternum mansuras quærite. Illi sermonem ad pietatis studium vocantem nihil morati, instare, Christi nomen eiuraret, & quoniam habitatorum latè tota regione fuga facta erat, quæ quis quibus locis defodisset indicaret, se ad scrutanda abdita alpium ducem præberet, nihil eius viciniæ vi-

Crantius etiam historiam quam de Slauis & Venedis scripsit, appellauit Vandalicam.

rum id ætatis latêre posse, renuenti mortem per extremos cruciatus paratam sciret. Intentatum periculum, animum diuinitus incensum amplius inflammauit, neque se Christum negare, neque viuum ex ea mouendum sede respondet, quam sibi perpetuam legerit. Tum nudatum verberatumq; & seruilem in morem tortum, igne necant. Auditus inter medios flammarum globos, multa Deum expansis manibus precans, pro his etiam quorum scelere occidebat. Anianus morbo tenebatur ne magistro adesse posset, de cuius obitu ut cognouit, iam lætus & exultans, eucharistia percepta, ea ipsa luce quæ fuit XVII. Kal. Decembr. inter orationes & gratiarum actiones animam, futuri securus, nulla externa vi adhibita exhalauit. Aliquot post annos Pipino & Carolomano rerum potientibus, specie per visum Priamo presbytero oblata, corporum reliquiæ detectæ, & conditâ ecclesiâ, curante Tollusio Episcopo, in pagum quem Aurisium appellant, multis miraculis insignes translatæ sunt. Posterorum pietas monasterium adiunxit, quod à præfluente amne Rota nomen reperit. Nos cum inde historiam testatis litterarum monumentis, quæ adhuc extant, eo quo narrauimus modo descriptam, hauriremus, animaduertimus scriptorem, qui Marianum & Anianum ante annos paullò minus ducentos à Boijs cæsos prodidit, quod superiori libro memorauimus, neque rerum, neque temporum rationem quam debebat

Supra pag. 152.

ma-

ANN. POST CHR. NAT. maximè, ullam habuisse.

DCIC. Anno undeseptingentesimo Cunibertus naturæ satisfecit, eo maius sui desiderium Langobardis relinquens, quod LIVTBERTI filij ætatem, ne ea imperio nondum matura, rebus nouandis locum præberet, verebantur. Pater Ansprandum testamento tutorem dederat, virum genere & virtute præstantem, regno, quantum humanis consilijs prouideri poterat, firmamentum, ceterum euentu dispari. REGINBERTVS enim Taurinorum Dux, quem Gundiberto Rege natum, patre occiso ante annos quadraginta, vitam miseratione infantiæ emeruisse supra dictum, occasionem repetendæ paternæ hereditatis, cui cogitatione semper imminebat, demum obuenisse ratus, regno vi inuaso, octauo mense à Cuniberti morte, Ansprandum in Nouariensi agro acie congressum fudit. Et rebus humanis anno à victoriâ adhuc vertente ereptus, eius fructum ad ARIPERTVM filium transmisit. Qui superstite Liutberto, omnia incerta & infida sentiens, bello redintegrato, sequẽti Ansprandum atque auxiliares copias, magna iterum pugna ad Ticinum superat, Liutbertum, quod inguine saucius viuus in potestatem venisset, cognationem nihil reueritus, balneo inclusum necat. Ansprandus se ex fuga Larij lacus insula tuebatur, ubi obsidionem parari intellexit, inde elapsus per Ræticas alpes in Boicam abijt. Victor hac præda frustratus, in necessitudines versus, Sigibrando filio oculos eruit,

LIVTBERTVS. REGINBERTVS. DCC. DCCI. ARIPERTVS. DCCII.

Paul. l. 6. c. 17. Sigeb. hunc an. ascribit, Hermanni postrema editio sequentẽ.

Pag. 235.

Paul. l. 6. c. 18. & sequent. Sigeb. octauum mensem in an. 700. incidisse confirmat.

Hæc Herman. ad an. 702. Sigeb. ad 701. refert.

Vita S. Boniti Aruernensis Surij to. 1.

eruit, Theuderadæ uxori & Auronæ filiæ, nasum auresq; fœdo vulnere præcîdit, obiecta matri spes regni, & voces in eam sententiam muliebri leuitate insolentius fusæ, ipsum insulæ oppidum, quod receptum hosti præbuisset, solo æquatum. Vni Liutprãdo parsum liberorum minimo, permisso paterni exilij errores, ingens ut in aduersis leuamen, comitari. In memoriam credo regrediebatur Aripertus, eorũ quæ sibi eâdem ætate & propemodum caussa, à Grimoaldo contigerant: diuino interim haud dubiè nutu, regno successor destinatus, seruatus est. Ex Liutberti propinquitate PETRVS supererat, quem priusquam sacris initiaretur, gentile aliud nomen habuisse, fit verisimile: huic Spoletum relegato, & ædem Sabini martyris religiosè frequentanti, responsum aliquando redditum, consideret, futurum ut rediret in patriam, & Ticinensem ecclesiam regeret. Oraculi fidem cum res longo post tempore cõprobasset, Sabino posito templo honorem habuit, & Episcopi munere sanctissimè functus est, insigni animi corporisq; castimonia & integritate, tum nullo non virtutis genere, atque miraculis diuinitus editis inclytus. Nec prætereundum erat hoc Boicæ originis cœlo receptum sydus, peregrè splendens, domi adhuc opinor ignotum.

Paul. l. 6. c. 56. | PETRVS.

Boijs post Theodonem THEODIBERTVS præfuit, an frater, quæ quorundam sententia, parum liquet: Theodonis posteritatem non regnasse, id constat; lege

THEODIBERTVS SECVNDVS.

Arnolf. l. 2. c. 1. de S. Emmer.

lege autem ex Agilolfingis ſuffici neceſſe erat, non qui defunctum proxima conſanguinitate contingeret, ſed fide & prudentia præſtantem. Theodibertus Anſprandum humaniter receptum, benignè aliquamdiu habuit. Decimo demum fugæ anno, ſiue continentibus ſupplicis precibus victus, ſiue hominis innocentis ſortem ultrò miſeratus, ſiue pium ratus indignam Liutberti necem armis ulciſci, ſiue ſibi amplum, reges regno per ſcelus parto deijcere, meliores imponere, nec præ eo quod ius & fas poſceret, Boicam in Ariperto originẽ reſpectãs, infeſtis copijs in Italiã venit. Langobardo cũ exercitu obuio, incitatis utrimq; animis, ſtatim acie cõgredi, & rem fortunæ ſemel inclinandã dare placuit. Acriter pugnantibus nox ſuperuenit, & apparebat Boios de victoria concedere, niſi Aripertus ſigno receptui dato, caſtra ipſe ſua pernicioſo errore pręteruectus, Ticinũ refugiens, ſuorum animos fregiſſet. Mirum quam eo facto verſa derepente in contrarium omnia, Langobardi ſe ducis exemplo pro victis gerere, Boijs audacia creſcere. Acceſſit vecors aliud iuxta ac calamitoſum, nec pro priſtina Ariperti induſtriæ fama conſilium, quod voluntates popularium turpi fuga offenſas, hoſtes de proximo inſtare animaduerteret, turbatus præcipiti metu, melioris euentus ſpem omnẽ præcîdit, ſeq; ad Francos prorepturus, auro ex regia gaza quantum poteſt onerat, grauem eo, gurges fluminis, quod nando traijciendum erat, haurit. Fra-

ANN. POST CHR. NAT. DCCXII.

Theodonẽ hũc ſignare videtur, *Dioto ſcilicet vir illuſter, cui filii in regnum non ſucceſſerant.* Et ſi ordine perturbato, Theodonem ad quem S. Rupertus venit, poſt hunc nominet, atque eum ipſum cum illo ad quem S. Corbinianus, confundat. De Theodiberto & Italica expeditione Paul. l. 6. c. 35.

ter GVNDEBERTVS fugæ comes, in Franciam peruenit, reliquum ætatis in exilio cum tribus filijs acturus. Natu maximus REGINBERTVS, Aurelianensis ciuitatis præfecturam regum benignitate gessit; ultimus ex Garibaldi Boiorum Regis stirpe surculus, cuius saltem auctorum monumentis extet prodita memoria. Ariperti cadauer postero die repertum, certam victoriæ fidem asseruit. Et verò obseruatum, Boici sanguinis apud Langobardos imperium, quo cęperat nomine, eodem desijsse, nec virtute quidem impari. Nihil quippe ambigas, Aripertum, quâ religionis, liberalitatis, iustitiæ, prudentiæ opinione vixit, si regnum omninò ipsum, non aditum item exitumq; spectes, in præstantissimis regibus numerare. Grandi iustitiæ documento, ciuitates dissimulato habitu per noctem circuire solitus, omnium de se deq; ijs quos iuri dicundo præfecerat rumores aucupabatur: Prudentia prope altiore, exteros legatos nullo apparatu, non vino, non epulis lautioribus, viles ipse pelles indutus, contra quam Reges solent, excipiebat, ne domum ij reuersi, famâ Italicæ opulentiæ populares ad eius soli cupiditatem exstimularent, quam Gallis alpes traijciendi aliquando caussam extitisse scire poterat. Ansprandus regno sine controuersia potitus, tres non amplius menses superfuit. Morituro Luitprandus filius, assiduus utriusque fortunæ socius, multum ea re lætanti, sublegitur. Hic gratiam relaturus familiæ, cuius benefi-

cio

GVNDEBERTVS.

REGINBERTVS CVM DVOBVS FRATRIBVS.

Hermã. Ariperti mortem in hunc an. 712. confert, quod reliquæ temporum rationi consentaneúm est, siquidem an. 702. inijt, & per decennium regnauit, quot ann. Ansprandũ exulasse Paul. auctor est. Sigeb. Aripertum an. 701. inijsse, nouem ann. regnasse, 710. obijsse scripsit. Regino hactenus consenrit, AnspranDum nouem tãtum annis exulasse.

GVNTRVDA. cio regnaret, GVNTRVDAM Theodiberti filiam, matrimonio sibi adiunctam, in regij fastigij communionem vocat. Neque tot tamen vinculis pax diutius contineri potuit. Paulus Luitprandum fere initio regni narrat, pleraque Boiorum castella intercepisse: offensionis caussas quas non explicat, ad finium cõtrouersias, mortuo iam Theodiberto, pertinuisse crediderim. Paul. l. 6. c. 43. Paul. l. 6. c. 58.

THEODO QVINTVS. Theodibertum Theodo rursus excepit, quintus nostra quidem sententia; sextum numerent oportet, qui à Danubij traiectu tres ordine Theodones posuere. Grimoaldo Theodiberti fratre natum, Glisonotham uxorem habuisse, ijdem magis suo arbitratu, ne quid unquam ignorent scilicet, quam antiquis testimonijs confirmant, nobis in incerto relinquitur, quod & verum esse, & aptè ad continuandam stirpem fictum potest. Eo palam errant, cum Theodibertum ante septingentesimum annum obijsse produnt, nam Paulus Ansprandum à Theodiberto reductum scripsit, quod decimo aut duodecimo eius sæculi anno contigisse, vetusti annalium auctores consentiunt. Magna apud finitimos principes potentiæ fama fuit Theodo, armis virisq; validus, tum egregia trium adolescentum filiorum indole felix. Moribus ipse ad omnem virtutis laudem compositis, pietate in Deum nulli maiorum secundus, primus Boiorum religiosam peregrinationem ad Apostolorum limina instituit. Romam venisse Vita S. Corbiniani ap. Sur. to. 5. Paul. l. 4. c. 46.

Grego-

Gregorio secundo Pontifice indictione decima quarta, ab Anastasio annotatum est. Quo paullò ante Anglici reges eâdem de caussa venerant, & exemplum valuisse putandum, ne in Italiæ propemodum vestibulo positus, ab extremis Britannis isto officij genere vinceretur. Domi prouinciam in quatuor partes tribuit, uni ipse præerat, ceteras filijs procurandas cessit, THEODIBALDO, aut Theodoaldo nimirum; GRIMOALDO & HVGIBERTO singulas: nam qui quartum siue Theodebertum, siue Theodonem adijciunt, neque quem sequantur habent, & ab Aribone abeunt, quo nullus qui hodie extet, hæc certius scire potuit, Aribo enim patrem prouinciam, se inter & liberos, in quatuor partes diuisisse scripsit, quæ ad istorum rationem quinquefariam fuerat partienda.

Anast. in Greg. 2. Beda in epit. an. 688. Ceadualiã & an. 709 Conredum Romam venisse narrat. Idem habet hist. eccles. l. 5. c. 7. & c. 20. Vbi Huum præterea & Offam adiungit.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXVI.

THEODIBALDVS. GRIMOALDVS. HVGIBERTVS SECVNDVS.

Aribo, Heres idem & Cyrinus dictus, vitam S. Corbin. scripsit, tertius post ipsũ Episcopus.

Corbinianus ea ætate pietatis studijs apud Gallos floruit. In Melitonensi agro natus, quem nomen à Meloduno Senonum urbe, ut est apud Cæsarem, corruptè traxisse suspicor, monasterium ad sancti Germani ecclesiam condiderat; ubi cum annos quatuordecim vixisset, crebrescente sanctimoniæ fama, quotidianis omnium ordinum adibatur concursibus, qua consilium & orationes poscentium, qua munera inter egenos partienda afferentium, nam & Pipinus Heristallus Equitum magister, cuius maxima secundum Reges apud Francos auctoritas, miserat hominem ex suis primarium, qui Corbiniani precibus

Vita S. Corb.

Cæs. l. 7. de bel. Gall.

Falsus est Otho Fri. l. 5. c. 24. Corbinianũ ad tempora Pipini Regis referens.

precibus illum submisse suppliciterq; commendaret. Vt ex quietis tranquillitatisq; portu, quem secessu petierat, in medios iam hominum negotiorumq; æstus videretur reuectus. Offensus ea re, & interpellantium frequentiam impedimentum ad beatiorem vitam interpretatus, Romam abit, solum aliquem ad diui Petri basilicam angulum à Pontifice impetraturus, quo cum suis latitans, vita sanctè instituta, uni Deo vacaret. Votis ad Apostoli ædem factis, sese ad pedes Pontificis abijcit, copiosa oratione rationem itineris, quidq; quas ob caussas petitum venisset prosequens. Gregorius, ab homine quantumuis diserto, in quam partem rogabatur flecti non potuit, in aliam ultrò motus est; animaduerso enim, quam mirifica contentione omnibus pietatis exemplis exercitus, pura & simplici mente in Deum ferretur, cum ea exterius accederent adminicula, quibus omnis & ætas & sexus caperetur, insignis oris facundia, morum incredibilis candor, faciles suauesq; congressus, intellexit eum altius euectum, & in hominum concilia quæ fugiebat remissum, egregios & uberes fructus esse laturum. Nec mora, promotum per sacrorum ordinum gradus, Episcopum creat, addito honoris caussa pallio, & sacra benedictione amplissima formula, quâ exercendæ dignitatis ubicumque terrarum fieret potestas. Pontificis imperium detrectare non ausus, contra quam sperarat, nouum in Galliam onus inuitus &

coactus retulit. Ita verò gessit, ut priorem sanctimoniæ opinionem miracula diuinitus edita exaugerēt, illumq́; vulgò etiam, sed apud pios præcipuè, in magna admiratione & laude ponerent, supplices & munera indies copiosius circumfluerent. Quo homo ab omni ambitionis & auaritiæ specie longè abhorrens, ad repetendum Melodunense latibulum compulsus est. Ibi septennio circiter acto, res eodem rediit, tanta virtus nullis parietibus cohiberi poterat, famâ quo studiosius pressa, magis magisq́; erumpente, & adeuntium coitiones fiebant iam prope turmatim. Romam ergo quo prius animo, sed clam deuio & insueto alio itinere, regredi cogitat, ne si recto, consilium emanaret. Hæc in Germaniam deflectendi caussa. Vt ad Boios venit, quos Noricorum nomine Aribo appellat, plerorumque ruditatem miserans, officij delati memor, verba de rebus diuinis sæpe utiliter in publico fecit. Rumor breui Theodonem attigit, qui quoscumque sacerdotes comiter excipere solitus, peregrini Episcopi desiderio magnopere incensus, eum ad se vocat, & coram omnia supra quam sermonibus celebraretur expertus, quibus potest precibus contendit, Boicam de cetero sedem legat, sibi, ne obtemperasse aliquando pœniteat, curæ fore. Assensus exprimi non potuit, muneribus itaque onustum dimittit. Nec de Theodone quidquam post illam diem, quod extet, proditum. Ab eo ad Grimoaldum filium ventum,

tum,

tum, cui pars prouinciæ in Italiam vergens obtigerat, regiâ Frisingæ constituta. Non minori ibi siue principis siue popularium gratulatione acceptus, ad primum virtutis doctrinæq; gustum, maiori etiam contentione ut subsisteret rogatus est. Grimoaldus omnibus modis blandiendo, supplicando, hereditate quin inter liberos pollicitâ, insistere, ne se abiens desereret. Cum nihil exoraretur, nec inuitum retinere placeret, amplis item donato muneribus, comites additi, qui ad Italiæ fines honorificè deducerent, simul Venusticæ vallis reliquisq; circa populis, ipso inscio imperarent, Româ reuertentem obseruare, ad regiam reducendum. Nox euntes inter aspera alpium in campis ad syluam, Breonum regione oppresserat, cum equum clitellarium incustoditum ab urso raptum dilaniari contigit; tum Corbinianum sarcinam quæ prius iumenti fuerat, urso imponi iussisse ferunt, paruisse belluam, syluestri ingenio deposito, vicaria opera toto reliquo itinere functam. Illustre visum miraculum, dignum inter multa, quod posteritatis memoriæ imaginibus additum repræsentaretur. Inde Tridentum Ticinumq; progressus, traiecto Pado iter per Hetruriã Romam tenuit. Vbique signa, quæ quam Deo charus esset ostenderent, edita. Liutprandus Rex eunti redeuntiq; quantum maximum potuit honorem habuit, ut neque ad genua accidere, neque se eius orationibus perquam demissè committere,

infra Regium fastigium putauerit. Romæ Gregorius appellatus, de concilij sententia perstitit respódere, non placere Episcopum priuatam & residem in monasterio vitam ducere, neque munus, quod omnibus precibus orabat, abdicare, quin feliciter cœptum, pari cura prosequeretur, & eo rediret ubi plurima bonæ frugis spes esset. Adiecta insuper certa & dilucida sacrarum litterarum testimonia, quibus hæc ipsa confirmabantur. Auctoritate & argumentis victus, cum aliquot dies Pontificis beneuolentiæ dedisset, accepto commeatu quâ ierat reuertitur. Vt Tridento Maias, Boicæ tum ditionis primum ab Italia castellum, venit, castellanos non fefellit, iussus subsistere dum Grimoaldum consulerent. Ille interim occasionem sequutus, sancti Valentini Episcopi corporis reliquias veneratur. Valentinus enim Batauis olim pulsus, lætiori successu in Alpes delatus, ecclesiam Maijs condidit, in qua mortuum humauere, ibi tunc Corbinianus supplicauit. Et montanam proximam regionem per otium lustrans, solo syluis frugibusq; læto capiebatur, auio inprimis loco delectatus, cui incolæ Camina nomẽ fecerant, Timone & Finaliamnibus utrimque irriguo, de quo iam tunc mercando, & exstructo tuguriolo rebus diuinis destinando, cogitabat. A Grimoaldo reuersi nuntiant, principem in summa eius exspectatione esse, sibi adducendi negotium delegatum, quod ut ipso volente propitio exequeren-

Arenpek. l. 2. c. 17. Maias Meraniam, quæ ad Athesim est, interpretatur.

Supra pag. 179.

ren-

rentur, venerabundos rogare. Doluit latere non potuisse, cum verò dissimulandi locus nullus restaret, inuitus assensus est. Theodibaldus Corbiniano Romam profecto, fato concesserat, PILIDRVDE uxore relicta, Franca origine, forma & nobilitate pręstante; quam Grimoaldus adamatam, spreta fama, & calcata fraterni thori reuerentia, iustæ coniugis loco domi habebat. Vt resciuit Episcopus, auersatus scelus, præmittit qui semel diceret, se in principis conspectum neutiquam venturum, quamdiu probrum illud ei hæreat, graui addita inter cetera Pauli Apostoli verbis comminatione, neque adulteros neque fornicatores regnum Dei possessuros. Prope fuit ut procax fœmina veterem Herodiadis tragœdiam repeteret, & recentia Alpeidis in Lambertum, Geilę in Chilianum exempla erant ante oculos, nam constitit agitata esse id genus consilia, non ignaro periculi Corbiniano, apertè professo, se Ioannis factum imitantem, nisi quod Herodeş uxorem fratri viuenti tulisse creditur, eiusdem exitium non perhorrescere. Pergebat nihilo minus ablegatis amicis monere obtestari, tantum piaculum quamprimum à se amolirentur, variè ostentata spe veniæ ad meliorem mentem redeuntibus, & quæ pœnarum supplicia peruicaces breui manerent. Quadraginta dies contentio tenuit. Mollitis tandem animis, affuere ad pedes Episcopi ambo coniuges, humi passis brachijs strati, peccatum confessi detestatiq́;, & didu-

PILIDRVDIS.

1. Cor. 6.

S. Lambertus passus an. 609 S. Chilianus an. 698.

ctaros incestum matrimonium, & quæ præterea iuberet omnia facturos polliciti. Cruce signatos expiatosq; subleuat, multa monens quam in posterum viuendi rationem orando, ieiunando, pauperibus largiendo, insisterent. Cibum inde una capientibus, Caminæ mentio iniecta, Grimoaldus facile in rem præsentem venire persuadetur, & amœnissimũ terrarum tractum pretio à dominis redemptum, ecclesię S. Mariæ virginis Frisingæ, quæ Episcopo sedes destinata, contribuit. Arenpekius Christianorum basilicam à Maximiliani martyris ætate id loci stetisse prodidit, Maximilianum autem Cari & filiorum imperio vixisse, supra dictum. In Camina Corbinianus templum sanctorum Valentini & Zenonis memoria celebre ædificat, vitem circa & frugiferas arbores serit, opimum etiam de proximo agrum, Chories nomine, coemit, erogata pecunia quam à Pipino Heristallo dudum dono acceperat. Illud priscæ interim seueritatis exemplum edit, quod quam à nostrorum morum remissione abit, tam vereor ne parum fidem inueniat; Vt mensæ assederat, sollemni formula bene epulis precatus, principem cani panis frustum animaduertit proijcere, tum sella indignatus exsiliens, quæq; parata erant propellens, argento humi voluto se se foras proripit, indignos sacra benedictione clamitans, qui canes ea dignos crederent, sibi constitutum & cibo & cura illius domus de cetero abstinere. Pilidrudi diuortium ægrè ferenti,

Otho Fris. Ecclesiam S. Benedicto dedicatã fuisse scripsit, sc. quod monachi benedictini incolerent.
Arenpek. l. 2. c. 18.
S. pag. 175.

ti, cum ira & libidine ſuccenſa omnem nocendi aditum quæreret, plana & prompta viſa occaſio, & Grimoaldum iritatum erat veriſimile, tum illa urgere, nihil iam reliquum, tentatam à præſule principis patientiam atroci & inſignita iniuria, quam quo animo ferat, multum multumq; referre, ſi ſegni & remiſſo, omnibus appariturum alibi nomen imperij, alibi vim & poteſtatem eſſe, ſecus, ſi maieſtati pares iras gerat, & principalem dignitatem unîus exteri hominis ſanguine ſanciat. Nihil motus Grimoaldus fœminæ vocibus, miſit qui abeuntem clementer ſuſtinerent, ipſe cum proceribus ſtatim inſequutus, nullo non officij genere ſatisfaciens, vix placatum in palatium reduxit. In colle ad urbem eccleſia Stephano martyri ſacra iam tum ſtabat, quam Corbinianus orationis cauſſa viſere ſolitus: eo cum aliquando, ſiue valetudine ipſe occupatus ſiue negotijs, reliquum clerum matutinas Deo laudes dicturum ablegaſſet, montem ſubeuntibus, canentium chori clarius clariusq; ab eccleſia auditi, & mirifici ſplendores tecto feneſtrisq; emicantes viſi, introgreſſis, lumen quidem euanuit, ſuauiſſimus verò latè odor diffuſus, tertio demum die remiſit. Epiſcopus certior de oſtento factus, clerici enim, qui ſacro horrore perculſi pars ante veſtibulum, pars illo vix ſuperato exanimes conciderant, ut ſibi quiſque redditus ad eum recurrêre, animum ad locum adiecit, & modicas quas incoleret ædes eccleſiæ coniunxit. Aegrè ferre

ferre visum famulitium, ob aquæ præsertim inopiam, nam difficiles in tantam tumuli altitudinem quotidianas subuectiones querebatur. Miseratus ergo vir sanctus, solus circumiens, se qua mons in meridiem vergit, humi abijcit, suppliciterq; aliquamdiu orans, terram scipione quo nitebatur effodit, ibi tanta aquarum vis erupit, ut & colentium usibus largè sufficeret, & toto abundè cliuo deflueret, quamdiu ille quidem vixit, mortuo, per annos amplius quinquaginta, ut temporis ratio rescribere postulat, nam in Aribone quadraginta sunt, aruit, donec relato Frisingam corpore, quo miraculum esset testatius, se iterum ostendit, adhuc perennis. Nec eo minus Mariæ virginis templum dignitate præstabat. Quo ad vespertinas forte preces tendenti, rusticana mulier, veneficij iam antea delata, fit obuiam, comitabantur viri aliquot onere graues. Interrogata nihil dissimulat, munera ferri Principis liberalitate in se collata, quod filiolum dæmonum præstigijs prope perditum, excantatione saluum & incolumem reddidisset. Raro alias Corbinianus sic visus excandescere, equo se præcipitans, fœminæ in os inuolat, & fœdè mulctatæ dona adimit, inter egenos ad urbis portam partienda, Grimoaldo, fidem Deo toties mutatam exprobrat. Pilidrudes, ut eam veneficam cruentata facie flens atque lamentans adijt, furenti ipsa propior, humile & abiectum Grimoaldi ingenium aspernari, hanc dicere unam esse Corbiniani

niani confidentiam, se certiori via manifestarium inimicum ulturum. Nimum ministrorum fidissimũ vocat, rem ferro expedire imperat. Et patratum fuisset facinus, nisi Episcopus clam monitus, tectum ea nocte mutasset. Adest summo mane sicarius, domum armatis cingit, Episcopum in cædem deposcit, nec multum tamen quæsitum reperit. Aedibus vastatis, dedecore & ignominia oppletus, ad dominam reuertitur. Corbinianus ad Christi præscriptũ persequentes fugiens, prouincia excedit, Maias una cum clero profectus, huius enim castelli imperium ad Langobardos reciderat, inter ea quæ Liutprandum Boijs abstulisse supra dictum, Principi simul perfectum hominem denuntiat, pœnas morte perfidi oendas exspectaret, & Pilidrudem ea ruina collapsuram sciret, quam ultro innocentibus strueret. At Grimoaldus muliebris flagitij agebat ignarus, neque de Episcopi abitu adhuc cognouerat. Nuntio excitatus, propere ablegat qui orent, deprecentur, obtestentur, omnia faciant, ut quibus possint precibus, quacumque conditione, reditum euincant. Nequicquam. Responsum, Iezabelis cauendas insidias. Designata Pilidrude Iezabelis nomine, quæ itidem prophetas olim ferabilibus odijs persequuta. Nec morata vindicis numinis ira se exserere. Carolus Martellus Francorum Princeps, anno post Christum natum septingentesimo vicesimo secundo, traiecto Danubio in Boios mouit. Scriptores, ut nuda fere

Matth. cap. 10.

ANNO POST CHR. NAT. DCCXXII.

Annal. Fuld. Herman. Aim. l. 4. c. 52.

id LI est

est omnis eo sæculo historia, nec caussam expeditionis, nec euenta tradunt: nisi quod duro & difficili bello Francum victorem defunctum esse conuenit. ANN. POST CHR. NAT. DCCXXIII. Pace constituta, sequenti statim anno rebellatum, & rebelles iterum victi. Tum gaza ingens de Boijs parta, Pilidrudes cum Sonichilde nepte, inter victoriæ præmia abducta. Ita Gregorianæ appendicis scriptor auctor est: nam in Aimoino Plectrudis nomen, assuto etiam glossemate, perperam pro Pilidrude legitur, quod utique Aemilium, diligentem scriptorem, neque eum tamen solum, fefellit. Aribo Pilidrudem Carolum in Galliam sequutam scripsit, post fastiditam, eo miseriarum recidisse, ut quo diuturniore supplicio scelerum pœnas expenderet, dignitate & bonis exuta, vitam per extrema quæque ducens, veluti piaculare ostentum asello circumuectaretur, in Italiam tandem incertis erroribus delatam, infelicem ibi animam exhalasse. Et liberos paterna hereditate excidisse, matris fortuna per varias ærumnas ætatem pressos. Infans qui magico carmine lustratus visus reualescere, exspirauit. Grimoaldus coniuratorum factione percussus, Ninus fœda & infami morte, dum aluum leuat lancea traiectus, periere. Et vindicta hactenus constitit. Domestici annales Grimoaldi mortem in annum septingentesimum siue octauum siue nonum referunt. DCCXXVIII. DCCXXIX. Ex Theodonis filijs Hugibertus supererat, solus iam Boicæ potens. Cui benignè & humaniter reuocanti, Corbini-

Aimoin. *ad Danubium usque accessit, illoq; transmeato, fines Baugarenses occupauit. Subacta regione illa cum thesauris multis, & cum matrona Plectrude (quondam uxore patris sui Pipini) et nepte sua Sonichilde, regreditur.* glossema videntur verba quæ parẽtheseos nota inclusa, absunt enim ab appendice Gregor. c. 108.

binianus non difficulter paruit, summo quo merebatur honore ab eo habitus; sacri lauacri fœdere cõiunctos fuisse, Aribo prodidit, credo quod Principis liberos Episcopus tinxerit. Mortem ut ex propinquo imminere animo præsensit, tam quidem certè & distinctè, ut diem, & omninò horam familiaribus notaret, Erimbertum fratrem ad Liutprandum Regem legat, orat auctoritatem interponat, qua Maiensium prædiorum possessio Frisingensibus sit perpetua, mortui cadauer, quod S. Valentino dudum commendauerit, inibi condi patiatur. Alium ex discipulis ad Hugibertum mittit, qui in eandem sententiam, cadauer Maias deferri roget. Octauo post die, lotus rasusq; sacram vestem induit, sacrificium offert, & mysterijs perceptis domum redit, ubi cum vinum poposcisset, vix gustato, fronteq; cruce signata, extremum spiritum, nulla cum doloris significatione, reddidit. Funus à ministris Frisingæ ad D. Mariæ curatum. Apparuitq Deo cordi esse supremam morituri voluntatem non negligi. Totos triginta dies continens imber, inter vehementes procellas depluit. Tum Hugibertus corpus exhumari mandat, quo viuus iusserat deuehendum. Integrum repertum est, per omnia suauiter dormienti, quam aut mortuo aut ægrotanti similius, & fuere in magna hominum ad spectaculum confluentium turba, qui viuere crederent, moto, calidus de naribus sanguis fluxit, quem fictili exceptum, in castello quod ho-

ſpitium proxima nocte præbuit, terra condidere. Maijs Langobardicum præſidium, inſidias à Boijs veritum, funus non niſi oſtenſo Liutprandi diplomate admiſit, tum quoque loculo ſcrutato, ſtragula ſudariumq; capitis, ut euoluêre, cadauer ſpirantis habitu conſpectû, & integer iterum ſanguis naribus manauit. Acceſſere alia tum in itinere tum Maijs miracula. Vt ad S. Valentini humatus, triduo poſt intempeſta nocte in ea ipſa eccleſia viſa candidiſſima funalia tanto ſplendore exardeſcere, ut diem vincere crederentur, & iucundiſſimus odor fuſus eſt. Annum ſeptingenteſimum triceſimum annales numerant.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXX.

Ratharium aduentitium Epiſcopum, hac ætate Reginoburgi egiſſe, quam ante Emmerammi tempora, quod quidam prodidere, verius eſt, cum Arnolfus Hugibertum Grimoaldi ſucceſſorem, monaſterio S. Emmerammi fundum, Pirchinvvanch nomine, ſub Rathario dono dediſſe ſcripſerit, id verò niſi ad hanc rationem, profecto fieri non potuit.

Arnolf. de S. Emmer. l. 1. c. 1.

MAR-

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

LIBER QVINTVS.

AT verò Bonifacius, supra eos qui rem Christianam in Germaniâ unquam tractauere, siue fama nominis, siue pietatis profectu, longè omnes emicuit, gentem quippe ingenti animi conatu uniuersam aggressus, quod ceteris abundè magnum per partes facere. Anglis parentibus apud Britannos orto, puero Vinifrido nomen fuit. Qui cum se Deo totũ dedisset, ex monacho sacerdos, in Frisiam traiecit. Inde Romam ad Gregorium secundum Pontificem veniens, potestate donatus sacram doctrinam ubiuis gentium explicandi, in reditu Boios attigit: sed tum quidem progressus, præcipuam Toringis, Hassis, Frisijs operam impendit: credo Corbinianum Boicę suffecturum existimans. Interiecto haud multo tempore, Romam reuocatus, nominis asperitate honoris caussa in Bonifacium versa, Episcopus renuntiatur. Populos quorum nomina posuimus, & cõfines circa, incredibili successu docuit, ut iam nec ipse, neque quos secum habebat presbyteros, tantæ

Vita extat apud Surium tomo 3.

 Chri-

Christianorum multitudini pares essent. Suppetias ergo domo petit, quod Britannia religiosorum hominum illa ætate scaturigo haberetur & seminariũ: nam hæc quoque temporis diuturnitas immutat. Inde tum viros tum fœminas, virtutis atque doctrinæ laude præstantes, euocat. Ex quibus Vilibaldus & Vinibaldus, Valtpurgis & Cuniburgis, apud Boios claruere. Gregorio secundo Pontifice mortuo, anno post Christum natum septingentesimo trigesimo primo, tertius eadem appellatione successor, Bonifacium Archiepiscopi dignitate, misso sacro pallio, honestauit. Tum ille se primum, anno siue proximo, siue proximum sequenti, ad Hugibertum, graui de caussa contulit. Vix obierat Corbinianus, cum infaustum nomen Erenuolfus, homo hæreticus, primus cuius memoria inter Boios extet, si his quoque pestibus annotandis operæ pretium facimus, flagitiosa impiorum dogmatum labe serendâ grassari cœpit. Bonifacius, ut erat acri in diuinum cultum studio, propere accurrens, ne virus latius serperet, auctorem sceleris, maturè ex sacrorum canonum præscripto damnatum, ab ecclesiæ communione reijcit, simul populum salutaribus concionibus admonitum, in viam reuocat. Quinquennio post Romam tertio repetit, Francis, Britannis, & iam Boijs magno numero comitantibus. Pontifex illum benignè & humaniter, ceteri admiratione virtutis, rerumq; gestarum magnitudine perculsi,

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXI.

DCCXXXII.

DCCXXXIII.

DCCXXXVIII.

vene-

venerabundi excepere. Honores qui maximi haberi potuere, habiti, sacræ reliquiæ petenti prolixè concessæ, addita discedenti munera alia, & Pontificis nomine litteræ, quibus auctoritas & reuerentia apud Germanicos populos amplissimis verbis augeretur. Epistola ad Boios & Alemanos in hæc verba concepta. In qua quæ nomina quibus sedibus conueniant, difficulter coniectes, nisi quod Viuilum an Viuilonem, Laureacensibus & Batauensibus præfuisse constat, cetera Alemanicas spectare inde scias, quod Bonifacius Boicas vacantes reperit.

Dilectissimis nobis Episcopis, in prouincia Boioaria & Alemaniæ constitutis, VVigoni, Luidoni, Rudolto & Viuilo seu Addæ, Gregorius Papa. Hæc nomina variè leguntur. Quę verò Viuili & Addę synonimia sit, acutiores conijcient.

Catholica sanctorum patrum auctoritas iubet, ut bis in anno pro salute populi Christiani, seu exhortatione adoptionis filiorum, synodalia debeant celebrari, ut caussarum canonicarum exhortatio prouenire possit, atque ut necessitas uniuscuiusque poposcerit, pia educatio agatur. Vnde secundum Apostoli doctrinam, admoneo & hortor vos charissimi per misericordiam Dei, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, ut ministerium vestrum perfectum sit coram domino. Opportunum est namque vos nosse, fratrem ac coepiscopum nostrum præsentem Bonifacium, nostram agentem vicem, cum digno ac debito honore pro Christi nomine suscipere, & ministerium ecclesiasticum cum fide Catholica Ephes. 4.

tholica, secundum morem & normam sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Dei ecclesiæ, cui, misericordia Dei præueniente, præesse videmur, sicut Apostolica auctoritate à nobis destinatus est, ab eo suscipientes, dignanter teneatis, & gentilitatis ritum, & doctrinam vel venientium Britonum, vel falsorum sacerdotum & hæreticorum, undecumque sint, renuentes ac prohibentes abijciatis, & ut populum vobis à Deo commissum pijs admonitionibus edoceatis, & à sacrificijs mortuorum omnino abstineatis, & iuxta quod fueritis à prædicto nostro consacerdote edocti, ita Catholicam & Apostolicam doctrinam tenentes, domino Deo saluatori nostro placeatis, & in quo vobis loco ad celebranda concilia conuenire mandauerit, siue iuxta Danubium, siue in ciuitate Augusta, vel ubicumque indicauerit, pro nomine Christi parati esse inueniamini: quatenus cognoscamus per eius mandatum de vestro conuentu, ut in die aduentus Christi Iesu, cum fructu boni operis ante eius tribunal assistere mereamini, dicentes: Ecce nos & pueri, quos dedisti nobis domine, non perdidimus ex eis quenquam. Vt & vos dominicam vocem audire mereamini, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

Is. 8.

Matth. 25.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXIX. VTILO SECVNDVS.

Hugibertus sequenti anno vita functus, VTILONEM, siue Otilonem aut Odilonem, incompertum an ex se natum, ceterum ingentis spiritus principem, succes-

Arenpek. l. 2. c. 23. & manuscr. plerique. Steindel an. 740 quidam 735. habet.

succeſſorem habuit. Erenuolfo quamuis repreſſo, multæ adhuc eius generis peſtes tota prouincia volitabant: pars ſe Epiſcopos mentiri, pars preſbyteros, alij alia, ut cuique commodum fingere, eccleſias peruertere, populum, vulgus enim nouando inprimis capitur, ſeducere. Sedes ſacræ per Boicam habebantur quatuor, Laureacum ſiue Batauа, Saliſburgum, Friſinga, Reginoburgum. Sabionæ ratio non habita, quod Langobardicum imperium reſpiceret. Nuenburgum Reginoburgo credo accenſa. Verum eæ nec continentibus Epiſcoporum ſucceſſionibus, nec certa finium deſcriptione ſatis conſtitutæ. Soliti præterea Pontifices Romani legare homines perſæpe exteros, magna & excellenti virtute, Corbinianos & Bonifacios puta, qui Epiſcoporum munere ubique liberè ſine exceptionę fungerentur. Fraudatoribus dolo obtegendo utraque cauſſa ſeruiebat, poſterior maximè, quò peregrini & ignoti facilius irreperent, Pontificiam miſſionem credulis perſuadebant, ſi qui præſertim Britanni, fuci eiuſdem cum apibus patriæ conſortes eſſent, quod ipſum ſuperior Gregorij epiſtola innuit. Vtilo tantam & tam latè patentem, tamq; pernicioſam improbitatem coercendam ratus, Bonifacij opem implorat. Is Roma reuerſus, commodum apud Luitprandum Ticini hærens, ſtatim vocatus affuit, & omni Boica perluſtrata, impuros nebulones profligauit, populum prauis opinionibus corruptum, Chri-

ſtianis myſterijs ab ipſis iterum rudimentis inſtituit. Multum ei rei operæ multumq; temporis impenſum. Vt fructus reſponderet, & ne res ad hanc aliquando perturbationem relaberetur, placuit ſedibus quorum nomina poſuimus, quod vacarent pleræque, Epiſcopos, Vtilone & optimatibus volentibus, præficere, tum iurisdictionem, deſcriptis diœceſium limitibus diſtinguere. Saliſburgenſibus poſt Rupertum & Vitalem, deinceps Anſologus, Sauolus, Ezius, Flobargiſus præfuerant, Abbates omnes monaſterij Petri Apoſtoli, quod Rupertus in ea urbe inſtituit: tunc quoque Ioannes inde datus eſt. Friſingenſibus Erimbertus, Corbiniani nuper defuncti frater. Reginoburgo, Boiorum regiæ, Gaubaldus ſiue Garibaldus. Laureacenſis & Batauenſis Epiſcopatus coaluerant paullatim, Philoni & Brunoni unus Theodorus ſucceſſerat, Theodoro Viuilum ſiue Viuilonem Gregorius non ita dudum ſurrogarat, quem exciſa ab Hunnis Laureaco, ſub Huberti demum mortem, ſacra ſacerdotesq; in Batauа tranſtuliſſe auctores habeo. Bonifacius de Viuilo, qui unus legitimus in Boica eſſet Epiſcopus, nihil mutauit, diœceſim perinde ac reliquas deſcripſit. Viſum Pontifici actorum rationem per epiſtolam reddere, quæ cum exciderit, capitum argumenta ex reſcripto intelligimus.

Catal. epiſcop. Saliſburg Hundij & aliorum.

Catal. Batau. Scritouini & Hundij, qui tamen, quod Viuilonem à Gregorio 2. an. 722. Epiſcopum conſtitutũ ſcribunt, errant.

Reuerendiſſimo & ſanctiſſimo fratri Bonifacio coepiſcopo, Gregorius ſeruus ſeruorum Dei.

Docto-

Doctoris gentium egregij & beati Pauli Apostoli vox est, dicentis: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Rom. 8. Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuæ, quia de Germaniæ gentibus, quas sua pietate Deus noster de potestate paganorum liberauit, & ad centum millia animas in sinu sanctæ matris ecclesiæ, tuo conamine & Caroli Principis Francorum, aggregare dignatus est, sed & in Boioariorum prouincia quæ à te acta sunt agnoscentes, datori omnium bonorum domino Deo nostro, extensis ad cœlum manibus gratias retulimus: quia ianuam misericordiæ & pietatis in illis partibus Hesperijs, ad cognoscendam viam salutis aperuit, & misit angelum suum, qui præparauit viam ante te. Igitur quia indicasti perrexisse te ad gentem Boioariorum, & inuenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viuentes, dum Episcopos non habebant in prouincia, nisi unum nomine Viuilum, quem nos paullò ante ordinauimus, & quia cum assensu Vtilonis Ducis eorundem Boioariorum, seu optimatium prouinciæ illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes illam diuisisti, id est in quatuor parochias, ut unusquisque Episcopus suam habeat parochiam: bene & satis prudenter peregisti frater, quoniam Apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti, & sicut tibi præcepimus, ita egisti. Itaque non desinas frater reuerendissime, docere eos sanctam Catholicam & Apostolicam Romanæ sedis

Hinc palam est, Viuilum non à Gregorio 2, sed à tertio ordinatum esse, quod paullò post iterū disertè dicit.

traditionem, ut illuminentur rudes, & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia peruenire. Presbyteros autem quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi à quibus fuerint ordinati, & dubium est eos Episcopos fuisse qui eos ordinauerunt, si bonę actionis & Catholici viri sunt ipsi presbyteri, & in ministerio Christi omniq; lege sancta educati, ab Episcopo suo benedictionem presbyteratus suscipiant, & consecrentur, & sic ministerio sacro fungantur. Illi verò qui baptizati sunt per diuersitatem & declinationem linguarum gentilitatis, si tamen in nomine sanctæ trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem & sacri chrismatis confirmari. Nam Viuilus Episcopus à nobis est ordinatus. Hic si aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, iuxta Romanæ ecclesiæ traditionem, quam à nobis accepisti. De concilio verò, ut iuxta ripam Danubij debeas celebrare, nostra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apostolica auctoritate, te ibidem præsentari. Et inquantum tibi dominus vires dederit, prædicare verbum salutis non cesses, ut religio Christiana in nomine domini crescat & multiplicetur. Nec enim habebis licentiam, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco, sed confirmatis cordibus fratrum & omnium fidelium, qui rarescunt in illis Hesperijs partibus, ubi tibi dominus aperuerit viam salutis, prædicare non desistas. Et ubi locum inueneris,

ris, ſecundum canonicam regulam Epiſcopos ordina ex noſtra vice, & Apoſtolicam atque canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnũ mercedis pręmium tibi pręparabis, quoniam omnipotenti Deo facies plebem perfectã. Non pigeat dilectiſſime frater, itinera carpere aſpera & diuerſa, ut Chriſtiana fides longè lateq; tuo conamine extendatur, ſcriptũ namque eſt, Arcta & anguſta via eſt quæ ducit ad vitam. Operare itaque frater opus bonum quod cœpiſti, ut in die Chriſti Ieſu merearis dicere, Ecce ego & pueri quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Et iterum, Domine, quinque talenta dediſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Vt ſubſequenter merearis audire vocem domini dicentis, Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui. Data IV. Kalend. Nouembris, imperante domino piiſſimo Auguſto Leone, Imperij eius anno XXIII, ſed & Conſtantini Imperatoris eius filij anno XX, indictione VIII.

Matth. 7.

Matth. 25.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLI.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo primo, Martellus Francorum Princeps obijt: bello longè quam pacis artibus clarior, Saracenicæ inprimis geminæ victoriæ aliorum operum faſtigia ſupergreſſę, una in Aquitania, altera Narbonenſi prouincia parta. Aemilius Narbonenſi Luitprandum Langobardum, Lantfredum Alemanum, ſimul & Otilonem Boium, quem Odillonem ille nominat, cum popu-

Annal. Fuld, alij.

larium quemque copijs affuisse narrat, & egregiam aduersus barbaros nauasse operam, diuisis inter se partibus, pulso hoste, amplissimis verbis collaudatos, cum muneribus domum remissos esse. Quę domesticis annalibus prætcrita. Iusta uxore nati Martello Carolomanus, Pipinus, Hiltrudis: Sonichilde Gripho, ut Aimoinus quidem auctor. Qui quod Sonichildem siue Suanahildem, Vtilonis neptem dixit, an rectum & genuinum eius vocis sensum sequutus assequutusq; sit, ignorata stirpe parum comperio, & fere ambigo. Hereditatem creuere Carolomanus & Pipinus, illi Austria an Austrasia & Turingia, huic Burgundia, Neustria, Prouincia cessit: Vt Boica Carolomanum respexerit. Gripho excludi pro indignissimo habuit, mater præterea, saucium adolescentis animum magis incendens, paterni testamenti iniuriam vi & armis vindicare exstimulat. Lauduno ergo præcipiti consilio occupata, fratribus pari temeritate bellum indicit. Nihilo illi segnius excipiunt, & urbe obsidione statim cincta, breui potiuntur. Parsum fraternæ necessitudini & ætatis lubrico, ratione enim ducta ab expeditione qua mater capta fuit, Gripho duodeuigesimum vitę annum nondum attigerat, Nouocastrum ad Arduennæ saltum asseruandus mittitur. Sonichildes hac spe deiecta, priuignorum odio aliam molitur machinam, Hiltrudi, ostentatis Vtilonis nuptijs, traiecto clam fratribus Rheno, fugere persuadet. Neque

Aemilius Aegidium Rotomag. Archiep. inter Martelli liberos numerat. Sed tabulæ Rotomag. ecclesiæ id nomen non habent.

In Aim. l.4.c.58. Gripho fratribus maior legitur, librarij vitio, fuit enim omniũ minimus.

Thoromach. l. 6. *Chiltrudis quoq; filia eius,*

HILTRVDIS.

Neque Boius nobilissimam virginem, benignè exceptam, sibi despondere cunctatur. Altero anno
ANN. POST CHR. NAT. DCCXLII. stirps virilis ex nouo matrimonio fuit, cui THASSILONEM parentes dixere nomen. Apparebat Carolomanum & Pipinum iniuriam inultos non laturos: sed Aquitanicum & Alemanicum bellum, Griphonis calamitatem consequuta, vindictam distulere.
THASSILO SECVNDVS.
DCCXLIII. Vtroque victores defuncti, anno septingentesimo quadragesimo tertio, coactis quam maximis potuere copijs, in Boios mouent. Vtilo, quo fidem faceret, se Francis nulla ex parte obnoxium agere, existimationem simul aucturus, Ducis nomen ponit, Regis assumit, & ad fines armatus occurrit. Consederant exercitus in Lyci utrimque ripa, ut sermones conspectusq; mutui ex propinquo essent, ne manus mox consererent, fluminis alueus distineret. Prior Francus, post segnem aliquot dierum moram, Boiorum conuitijs iritatus, noctu pluribus agminibus, locis inobseruatis raptim traijcit, eâdem celeritate castra inuadit, omnia clamore, tumultu, trepidatione complet, nec pugna in tenebris constare, nec fuga sine magna cæde explicari potuit, Francis victoria, multo tamen sanguine venit. Vtilo amisso exercitu, paucis comitantibus, ægrè se ultra Oenum eripuit.

Carolum, cui Magno postea cognomen fuit, in Boica per hæc tempora Pipino, ex Berta siue Bertrada coniuge, natum esse, auctores sunt, humiles illi quidem

Martelli, *faciente consilio nefario nouerca sua, fraudulenter per manus sodalium suorum Rhenum transiit, & ad Odilonem Ducē Baguuaria peruenit. Ille verò eam ad coniugiū copulauit, contra voluntatem vel consilium fratrū suorum*. Thassilonem an. 742. natum scribit Arenpek. l. 2. c. 23. & alij. Steindel habet an. 743.

Annales plerique domestici de Regio Vtilonis nomine cōsentiunt.

Annal. Fuld. Franc. anon. Reg. Aimoin. Mar. Sigeb. & omnium copiosissimè Thoromach. qui Oenum fluuium Igne nominat.

quidem & obſcuri, qui tamen ſectatores repererint. Longa par ſomnio narratio, quam inter Gallicas & Italicas vernaculas etiam fabulas legere memini, ſed mutatis locorum appellationibus, ut id decus aliter atque aliter ad ſe quiſque trahit. Ego de Carolo plurimum Eginhardo credam, qui natalium ignorationem ultrò faſſus, cum anno decimoquarto noni ſæculi, ætatis ſeptuageſimo ſecundo obijſſe ſcripſit. Vnde fit, ut cum omnis de originis loco aſſeueratio dubia atque incerta maneat, tum eum genitum oporteat, priuſquam pater Vtilonem vicerit, anno qui Thaſſiloni natalis fuit. Neque ſi Boica alicubi locorum nomina, ad Pipinos & Carolos utcumque alludunt, Carolum ibi editum conficitur. Sed magnorum virorum ortus vel falsò vendicare, ſi minus virtutis, claritatis amor eſt.

Zacharias Pontifex eodem anno, Bonifacio poteſtatem quam à deceſſore acceperat, firmauit, nouisq; acceſſionibus ampliauit. Partem epiſtolæ à Zacharia Non. Nouembr. datæ infra ſcripſimus.

Epiſt. Decret. tomo 2. ſed confuſus indict. numerus, Baron. x 1. habet.

Suggeſſiſti etiam nobis, per alia tua ſcripta, quod in Boioaria unum reperiſſes falſum ſacerdotem, qui & affirmabat, quod à nobis fuiſſet Epiſcopus ordinatus: & tua fraternitas hoc optimè egit, dum ei nó credidit, quia falſus homo omnia falſa ſuggeſſit, & falſum reperiens, ſacerdotio ſuſpende. Sic enim auctoritate beati Petri Apoſtolorum principis tibi præcipimus, ut quemcumque repereris à ſacris canonibus

bus deuiare, nulla ratione patiaris sacrum ministerium attrectare. Et quia si deberes in Boioaria prouincia ius habere prædicationis sciscitasti, an non, quam à decessore nostro habuisti concessam: Nos denique, auxiliante Deo, ea quæ tibi largitus est decessor & prædecessor noster, non minuimus sed augemus; & non solum Boioariam, sed & omnem Galliarum prouinciam, donec te diuina iusserit superesse maiestas, nostra vice per prædicationem tibi iniunctam, quæ repereris contra Christianam religionem vel canonum instituta, spiritualiter stude ad normam rectitudinis reformare.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLIV. Proximo anno pax iterum conuenit, Hiltrudis ut videtur opera, hinc fratres hinc maritum exorantis, ne paricidialibus propemodum odijs, affinitatis vinculum diducere pergerent, si qua sit eius connubij culpa, suam esse, se belli caussam, aut in sororem fratres iram verterent, aut eidem condonarent, puero saltem deprecatore. Vtilo, se Francis minorem fassus, ad Ducis nomen ex prisco fœdere redijt. Annal. Fuld. Herman. ulc. ed. Annal. domesti. ms.

DCCXLVI. Anno septingentesimo quadragesimo sexto Carolomanus, pro egregia in rem Christianam propensione, cuius multa iam documenta dederat, luculenta præsertim duo, coacto statim à patris morte sacerdotum concilio, & ædificato ad Fuldam amnē incredibili magnificentia Saluatoris nomine cœnobio, auctoritatem interposuit, quo Virceburgensis & Eistadiensis Episcopatus, instante Zachariæ iussu Herman. Lamb Marian. alij.

Bonifacio, constituerentur. Huic Vilibaldus, illi Burcardus, Britannici ambo generis, præfecti. Eistadiensi Suigerum Hirsbergensem Comitem, volente & consentiente Vtilone, quod Boica usque eo pertingeret, multa liberaliter adeò cōtulisse ferunt, ut eius usque adhuc auctor habeatur & conditor.

Catal. Episcop. Eistad. Hund parte 1 geneal. Boic.

Frater Vilibaldi Vunibaldus, Heidenheimi virorum monasterium, Valtpurgis soror fœminarum excitauit: summa omnes virtute & vitæ sanctimonia. Vunibaldum Vtilonis gratia floruisse, & opibus subleuatum esse, ex vetusto vitæ scriptore didicimus. At verò Carolomanus rerum humanarum indies magis pertæsus, abdicatâ, inq; Pipinum omni principali potestate tanslatâ, se monasticæ tandem vitæ addixit. Soractes illum mons primum, post Cassinum habuit.

Catal. Episcop. Eistadiens.

Ms. codex de vita Vinibaldi sic habet, *Otilonem Ducem inquisiuit, pretiusq; ab illo magno susceptus fuerat honore, magnisq; ab illo donatus erat donorum ... dignitate, in regione, in possessionibus, atque in aliis pecuniarū opulentia.*

In Boica iam tunc Virgilius & Sidonius pietatis docendæ caussa versabantur, quorum sequentibus temporibus virtus & dignitas magnopere inclaruit. Virgilio Hibernia patria, quæ Sidonio fuerit, non est proditum. Iis grauis cum Bonifacio disceptatio inciderat, de sacerdote qui latinitatis ignoratione, in sacra baptismatis formula peccare solitus: re ad Pontificem delata, aduersus Bonifacij sententiam, in hæc verba rescriptum est.

Meminit huius controuersiæ, præter vitam S. Bonifacij, Gratian de consecr. dist. 4 c. 86. item Burcard. & Iuo.

Reuerendissimo ac sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Zacharias seruus seruorum Dei. Virgilius & Sidonius viri religiosi, apud Boioariorum pro-

prouinciam degentes, ſuis apud nos litteras uſi ſunt, per quas intimauerunt, quod tua reuerenda fraternitas eis iniungeret, Chriſtianos denuo baptizare. Quod audientes, nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, ſi habetur ut dictum eſt. Retulerunt quippe, quod fuerit in eâdem prouincia ſacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret neſciens Latini eloquij, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & ſpiritus ſancta. Et per hoc tua reuerenda paternitas conſiderauit rebaptizare. Sed ſanctiſſime frater, ſi ille qui baptizauit, non errorem introducens ac hæreſim, ſed pro ſola ignoratione Romanæ locutionis infringendo linguam, ut ſupra fati ſumus baptizans dixiſſet, non poſſumus conſentire ut denuo baptizentur: quia (quod bene tua cõpertum habet ſancta fraternitas) quicumque baptizatus fuerit ab hæreticis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, nullo modo rebaptizari debeat, ſed per ſolam manus impoſitionem purgari debeat. Nam ſanctiſſime frater, ſi ita eſt ut nobis relatum eſt, non amplius à te illis prædicentur huiuſmodi, ſed ut patres ſancti docent ac prædicant, tua ſanctitas ſtudeat conſeruare. Deus te incolumem cuſtodiat reuerendiſſime frater. Data Kalendis Iulij, Imperante domino pijſſimo Auguſto Conſtantino à Deo coronato, magno Imperatore, anno viceſimo ſexto, imperij eius añ o quarto, Indictione decima quarta.

Sic eſt to. 5. Cõcil. & to. 2. epiſt. Decret. ſed Imperij an. vt: pro iv reponendus videtur, ut an. 26. Conſtant & Indict. 14. conueniat.

Aimoin. l. 4. c. 58. Griphonem in custodia permansisse scribit, usquequo Carolomanus Romã profectus est. Fluuiorum nomina Fabric. orig. Saxon. l. 1. Ocram & Mussaham habet.

Gripho custodias elapsus, indignatus se ne cedente quidem Carolomano, in imperij partem vocari, ingenio iuxta atque ætate ferox, anno quadragesimo septimo Saxones concitaturus profugit. Coacto exercitu castra ad Ouacræ alueum locat. Pipinus insequutus, Saxonum legatos ad Missaham flumen obuios habet, quorum interuentu pugna abstinetur. Suspiciosum visum Griphoni, nec hospitum diutius fidei credere, nec se fratri ausus, & omnia post regnandi ambitionem habens, anno sequenti, subitario ex popularibus collecto milite, valebat enim gratia apud plerosque Francorum, Lantfredo & Suigero auxiliantibus, sese magna vi improuisus in Boios intulit. Facile fuit incautos imparatosq; opprimere. Hiltrudem omnia alia à fratre exspectantem, in deditionem accipit. Vtilo, siue prouincia abfuit, captante mulieris solitudinem Griphone, siue se fuga tutatus est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLVII.

DCCXLVIII.

Annal. Franc. anon. & Fuld. Aim. l. 4. c. 61. Suithgerum habet.

Discordia inter Bonifacium & Virgilium interim gliscebat, improbis pessimorum hominum rumoribus excitata auctaq; : tanto nimirum facilius, quod Moguntiaci unus Episcopus, alter apud Boios, procul agerent, suffundit enim vires calumniæ longinquitas. Bonifacius Zachariæ questus, responsum sibi honorificum, in aduersarium asperum abstulit. Ceterum Pontifex se Virgilium euocaturum, coram de caussa cogniturum ostendit. Caput epistolæ, quę Kalendis Maij hoc año ad Bonifaciũ data, sequitur.

Epist. integra in vita S. Bonifac. & alibi extat.

Inti-

Intimatum est etiam à sanctitate tua, quod Virgilius ille (nescimus si dicatur presbyter) malignatus aduersum te, eo quod arguebatur à te, erroneus esse à Catholica doctrina, seminaret odium inter te & Vtilonem Ducem Boioariorum, dicens quod à nobis accepisset licentiam, ut unîus defuncti ex quatuor illis Episcopis, quos tua illic ordinauit fraternitas, diœcesim obtineret. Quod nequaquam verum est, quia mentita est iniquitas sibi. De peruersa autem doctrina, quam contra dominum & animam suam locutus est, quod scilicet alius mundus, & alij homines sub terra sint, aliusq; sol & luna, si conuictus fuerit ita confiteri, hunc accito concilio ab ecclesia pelle, sacerdotij honore priuatum. Sed & nos scribentes prædicto Duci, euocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præsentatus, & subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inuentus, canonicis decretis condemnetur. Qui enim seminant dolores, metunt eos. Pro Sidonio & Virgilio supradicto presbyteris, quod scripsit sanctitas tua agnouimus : & illis quidem ut decebat comminando scripsimus, tuæ autem fraternitati credulitas plus quam ipsis admittetur. Si autem Deo placuerit, vita comitante ad sedem Apostolicam eos, missis litteris ut prælatum est, euocabimus. Docuisti enim eos & non susceperunt, & factum est illis sicut scriptum est in libro Sapientiæ, Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam arenâ. Non

Psal. 26.

Hæ litteræ intercciderunt. si eas tamen Zachar. ut in animo habebat, scripsit, dubium enim iit ex sequentibus.

Eccli. c. 22.

ergo ad iracundiam prouocetur cor tuum frater, sed in sapientia ubi tales repereris admone, obsecra, increpa, ut conuertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conuersi fuerint, saluasti animas eorum: si verò in malitia perseuerauerint, mercedem laboris tui non perdes.

Ne quis miretur susurronibus tantum inter Bonif. & Virg. licuisse, ijdem propemodum Bonif. à Zacharia Pōtif. alienarunt. Cui rei fidem facit epist. 8. to. 2. epistolarū decret.

Disceptationis exitum non comperio. Fit verisimile, aut purgasse se Virgilium Pontifici, siue coram siue per litteras: aut cognitis inuidorum utrimque fraudibus, nam quâ Virgilius animi probitate & vitæ sanctimonia fuit, quæ Bonifacio renunciata, neque dixisse neque fecisse potuit, ultrò, quod inter bonos solet, in gratiam esse reditum. Sanè Bonifacius toto deinde septennio superfuit, neque istius tamen dissensionis præterea vestigium apparet. Quod quidam coniecere, non abnuerim, Virgilium de terræ specie acutius quam pro vulgi captu disputasse, globosam esse, & viuere è contraria parte, qui aduersis vestigijs stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos sole & luna lustrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortáq;, longè alio sensu ad Bonifacium perlata, offensionum præbuisse sementem.

ANN. POST CHR. NAT. DCCIL.

An. Fuld. Herman. Aimoin. alij.

Anno undequinquagesimo, Pipinus se bona & integra fide cum Vtilone in gratiam redijsse approbauit. Iniuriam sorori illatam ulturus, cum Gripho sibi iam prouincialium voluntates adiunxisset, & repugnaturum appareret, maximas florentissimasq; in

Boi-

Boicam copias duxit. Vt primum fines intrati, versa rerum facies, potior belli pars nominis fama, & solo terrore confecta est, hostes imbecillitate sua circumspecta, animis mox concidentes, ne pedem quidem conferre ausi, omni cis Oenum prouincia decedunt, fluminis obiectu se & coniugia liberosq; tuentur. Substitere Franci, contractis nauigijs traiecturi. Boij semel perculsi, oratores de pace cum muneribus mittunt, ipsi imperatis obsidibus sacramentum nouant. Prouincia tanta celeritate recepta, documento fuit, inanem & caducam esse, non sua vi nixam, occasionibus imminentem potentiam. Pipinus sororem cum Vtilone restituit, Tassilonem simul puerulum Ducem appellat. Nec aduersus Griphonem quidem fratrem exuens, duodecim in Neustria comitatibus donatum, & ipsum Ducum loco habet. Nequam animus nullis beneficijs flectitur. Ad Vaifarium Aquitanum, qui Francis bellum indixerat, recta abit. Vt ibi nihil profectum, ne ullam alieno à Pipino gentem intentatam relinqueret, profectionem ad Langobardos parans, in alpibus valle Mauriena interceptus, occisus est.

Thorom. l. 6. copiosè, ubi Oenum Igni vocat, propius ad vernaculum sonum In.

Arenpek. l. 3. c. 23. an. 748. perperam habet, alij 749. cõsensu. Thassilo hinc principatus annos numerare solitus. De Griphone scriptores Francici passim, cuius mors in an. 751. incidit.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLII.

Anno quinquagesimo secundo, Merouea in Gallia stirps regnare desijt, deiecto, inq; monachum tonso Childeberto, Merouceorum omnibus nominibus postremo & ignauissimo, qui tantam contumeliam tacitus ferre potuerit, se tam luculenta hereditate, sine maiori ullo motu, sit passus exui. Pipinum

De anno dissensus est, quidam 751. malũt, quod res eo anno cœpta, sequenti perfecta est.

num suffectum, & Pontificis auctoritate Regem appellatum, Bonifacius unxit. Quod Vtilonem quidam eius consilij auctorem scripsit, id verò hariolari est: neque quisquam ad regnum, qua plana & directa via, monitore eget, multi petiere per præcipitia. Childericum, siue in Medardi monasterium Suessionum urbe compactum, siue Emmerammi Reginoburgi, siue Nouientum in Triboccis, siue Germani aut Dionysij ad Parisiorum Lutetiam, variè proditum. Vxorem fœminarum cœnobio ad Cochelum Boicæ lacum conclusam. Ego in tanto dissensu, nihil mea fide affirmatum volo.

Irenicus l. 12. Arnold Vion l. 4. c. 12. 15. & manuscripti.

ANN. POST. CHR. NAT. DCCLIII.

Quinquagesimo tertio, Hidulphus Treuirorum Episcopus, monasticæ vitæ desiderio tactus, magistratu ultrò abijt. Fratres Erhardum & Albertum habuit: quos Neruios alij, alij Noricos hoc est Boios, quidam, quibus si verum amamus rectius credimus, Scotos dixere: sanctitate præstitisse satis conuenit. Hidulpho sufficiendus Erhardus, Reginoburgum aufugit, ibi editis miraculis & vitæ innocentia clarus, monasterio quod viuo latibulum præbuit, inferius appellant, mortuus humatur. Albertus Romam religionis caussa profectus, & redux defunctus, eodem cum fratre sepulchro conditur. Episcopos fuisse, uti non pernego, sic profectò Reginoburgensibus nemo rectè annumeret. Ante enim Garibaldum, quod isti ponunt, temporis ratio referre non patitur, posteriores autem Arnolfus ordine recenset,

Catal. episcop. Treuir. & Abbatum monast. S. Maximini.

Catal. Reginob. Cratepol perperam pro Erhardo Eberhardum habet.

Garibald. inijt an. 739. Hidulphus abdicauit an. 753. quæ res Erhardo Reginoburgum veniendi occasio fuit.

Arnolf. de vita S. Emmer. l. 2.

censet, nec inter eos ista tamen nomina. De Velipholægo siue VVolflaico, quem Erhardo & Alberto subijciunt, in neutram partem liquet. Sequenti anno commentariolus perscriptus est, quem in S. Emmerammi monasterio autographum extare aiunt, cum epilogo, Scripsi ego ipse Vhicterbus, quamquam peccator, Episcopus, iam senex, puto nonagenarius, aut supra, dolentibus membris & caliginantibus oculis, hoc non quasi potens, sed pro studio charitatis quam circa te habeo. Quia volebam, dum sæculi dignitatem regis, vitam æternã nunquam perdas. Pax tibi & vita à Domino augeatur. Amen. Et fiat fiat. Tertio anno regnante Pipino filio Carli Rege Francorum, in mense Iunio, in diebus decem scripsi hunc libellum, hoc est anno DCCLIIII. à natiuitate Christi, septima indictione. Vhicterbũ verò ubiuis terrarum potius quam Reginoburgi extitisse Episcopum, eædem rationes euincunt. Neque illos mirari desinam, qui non expensa tam distincta notatione temporum, Garibaldum Vhicterbo successisse, nugari adhuc pergunt.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLIV.

Extat Wicberthi nomen, cum Wera, Burgardo, Abelo & Wibaldo coepiscopis, in epist. quã S. Bonifacius ad Athelbaldũ Regem Merciorũ scripsit an. 745. quam Barõ. annalibus inseruit.

DCCLV. Anno septingentesimo quinquagesimo quinto, Bonifacius impiorum latronum scelere in Frisia trucidatus, spiritum Deo iam olim deuotum, sanctè reddidit. Quem cum vita multis & præclaris exemplis acta, bonis omnibus commẽdasset, tum multò magis mors, pro religione constanter adita, & quæ mortem diuinitus prodigia cõsequuta sunt, in æter-

Vita S. Bonif.

na laude posuerunt. Quod si qui nunc demum, virtutem quam venerari debebant, ieiunis & ineptis calumnijs incessere pulchrum existimant, unum assequuntur, ut importunum irreligiosæ mentis morbum aperiant, Bonifacij memoria, supra omnem iudiciorum aleam, Boicæ semper sancta erit. Neque non fructus eius doctrinæ constitit, nunquam pietas culta impensius. Quod ipsum pleraque monasteria per id tempus posita indicant, post tot sæculorum etiam ætates, & structurę dignitate, & vectigalium magnitudine adhuc miranda. Princeps Vtilo Altachium utrumque condidit: superius & inferius ad nominis distinctionem appellant. Fama manet, nec à nominis ratione, nec à vero abhorrens, stetisse ijs locis ad Danubij ripam prægrandes & annosas quercus, Deorum superstitioni dicatas, quas victimarum sanguis sæpe resperserit, Boios, postquam gentilem errorem excussêre, excidisse, ecclesijs Christiano ritu substitutis. Nam Maximus Tyrius, ex Platonis schola philosophus, altissimam olim quercum pro Ioue Celtico cultam scriptum reliquit. Vtilonis item opus Manseum ad lacum, Niderburgum, Pfaffenminster, & quæ quorundam sententia, Osterhoua. Quibus ædificandis Pyrminij sanctissimi hominis consilium sequutum, Pyrminium siue Meldensem siue Metensem Episcopum ferunt. At fidem tabulæ ecclesiasticæ neutrobi firmant: eo Meldis aut Mediomatricum urbe, siue natum, siue pro-

Fere ex priuatis monasteriorum annalibus, mss. alijs, & Hundij metrop.

Alt-aich, annosa quercus.

Max. sermone utrum Dijs dicanda sint signa.

profectũ, siue utrumque nomen corruptũ esse, quã in earum alterutrâ Episcopum extitisse, magis credam. Is peregrinis monachis comitatus, Martelli temporibus in Germaniam veniens, monasteria cõplura priusquam Boicam attingeret constituit: ampla & opulenta inprimis duo, Murbaci ad montem Vogasum unum, cui Viuarium peregrinorum nomen ex re inditum, alterum in Acronij lacus insula, qua olim Tiberium pro arce bello Vindelico usum esse, Rhenanus ex Strabone conijcit, Augia diues ab opum magnitudine dictum est. Quod verò Martello patrono uteretur, Theobaldi Sueuorum Ducis factione inde pulsus, multis post annis primum apud Vtilonem gratiæ locum tenuit. Vtilonis etiam ope monasterium ad Iseniscũ amnem Iosephus Episcopus, Erimberti in Frisingensi ecclesia successor, condidit. Pipinum auctorem Astenminster laudat. Altoni Scoto, cui cœlitum honorem posteri habent, Pipinus terrarum tractum, syluis vastum & horridum contribuit, Alto succisis extirpatisq; arboribus, ad hominum cultum purgauit. Sed Lanfridi, Valdrami, Elilandi, illustrium fratrum, in hoc genere monumenta, non tam laudem & admirationem habent, quam fere est ut fidem vincant, quippe quibus maximorum hodie Regum comparata munificentia, tenuis sæpe & modica videatur. Sunt qui Valterio Bliantij Comite natos, Valterium cum Martello ex Gallia venisse tradant: alij Antorfæ

Priuilegiũ Theoderici Regis, qui inijt an. 710. Darũ mense Iulio die 12. an. regni 3. sic habet. *Venerabilis vir Perminius, gratia Dei Episcopus, nostris temporibus, cum monachis suis, Deo inspirante, pro Euangelio Christi peregrinatione suscepta, monasterium virorum in eremo vasta, quæ Vosagus appellatur, in pago Alsacensi, in loco qui vocatur Viuarium peregrinorum, (qui antea appellatus est Murbach) in allodio fidelis nostri Ebrohardi Comitis, cũ ipsius adiutorio, Deo donante conatus est construere.* Hinc, quod quidam negant, certò confirmatur, Pyrminium siue Perminiũ Martelli ætate venisse in Germaniã.

& Loysæ Comites aliquanto probabilius existimát, nam peregrinitatis fidem, potentiæ æstimatio detrahit. Octo per omnem Boicam sparsere monasteria, quorum genuina, ut adhuc fecimus, ponemus nomina, dura quantumuis & aspera, ne ijs inflectendis molliendisq; speciem ita commutemus, ut rebus sua natura perspicuis, non necessariæ tenebræ per elegantiæ colorem obducantur. Origines distinctè excutere, aliam historiam postulet. Beuren, Schlechdorf, Vessesprun, Polling, supersunt post annos paullò minus octingentos, siue à primo ortu incolumia, siue restituta: Siuerstat, Sandau, & Stafelse, Cochelense, ad cognomines utrũque lacus, perierunt. Bonifacius templa dedicauit, cœnobia legibus ad Benedictinam normam instituit. Prioribus monachi, postremis tribus virgines transcriptæ, Cochelensi Gaillsuindis, trium fratrum soror præfecta. Monasterium ad lacum Tegerensem per eadem tempora conditum, quod cetera quam latè Boica patet, splendore & dignitate multis modis superat, fossa & propugnaculis in regiæ speciem cinctum, nam & Abbas ministris ex equestri nobilitate, Principum more utitur, & verò Principis aliquando nomen ab Imperatoribus tulit. Condidere Adalbertus & Otkarius Tegerenses Comites, siue Grimoaldo Duce, siue patre Hartvvico Burgundo, matre Boia nati, duplex enim hîc quoque fama est. Vetustorum diplo-

Arenpek. l. 2. c. 23.

Tegerensis monasterij annales priuati copiosè, quos qua ratione corrigendos censeam, explico.

diplomatum fide hactenus liquet, illustri genere ortos, quod Reges propinquitate attingeret, cetera fere obscura sunt. Romam religionis caussa profecti, cum omnia hostium incursionibus vasta, urbem luctu & pauore oppletam reperissent, commoti homines militares, qui primam pietatem interpretarentur, sacrorum sedem inultam indefensamq; non relinquere, sese Romanis duces eosdem vindictæ, & socios periculi prębuere. Nec mora, hostes aggressi, secundis aliquot prœlijs, egregia virtute, ingentem gloriam pepererunt. At hæc narratio quorundam temeritate in vanitatis suspicionem traducta est, qui, quod sæpe queri necesse habeo, ornandi studio colorem fuco mentiti, nec rerum nec temporum rationi consentanea assuerunt. Zachariam nominant, quo ego Pontifice Romam nec captam, nec omninò obsessam legere memini: operam de qua quærimus, ecclesiæ sub Gregorio tertio præstitam sentio. Antequam iniret Zacharias, Trasemundus Spoletanorum Dux, Langobardicum imperium detrectans, ad Gregorium profugerat, neque repetitus dedebatur. Indignatus Luitprandus, Romanum agrum cũ infesto exercitu inuasit, oppidis aliquot captis, urbem obsedit, augustam S. Petri basilicam, quod mœnibus non contineretur iniuriæ expositam, spoliauit. Pepercerant superioribus sæculis victores Gothi, religione quantumuis Ariani tacti, quo indignius in Catholicis visum facinus. Obsidione so-

Ottonis 2 priuil. *Germani fratres, & illustres comites.*

Henrici 6. priuil. *Comites Otkarius & Albertus regali propapa exorti.*

luta, & Rege digresso, Trasemundus, Romanorum qua auxilio qua consilio subnixus, id enim Anastasius indicat, sese diuersis itineribus in Spoletanorum fines inferens, uniuersum Ducatum breui recepit. Redit Luitprandus, pluribus exercitibus Romanos aggreditur: ut priori quidem bello Gregorius ad Martellum scripserit, persecutionem & oppressionem gentis Langobardicæ, iam sufferri non posse, posteriori epistolam ita orsus sit, *Nimia fluctuamur tribulatione, & lachrymæ diu noctuq; ab oculis nostris non deficiunt.* Horum igitur alterutro, & superiori maximè, Comites Boios Romanis opitulatos existimo. Nam Zacharias à Langobardis itidem lacessitus, rem precibus & legationibus, inermis cõfecit. Quod si extarent litteræ à Zacharia ad Bonifacium scriptæ, quas Metellus poeta ante annos amplius quingentos legit, & in quibus omnem ordine historiam, dissimulatis tantum nominibus, descriptam fuisse significat, haberetur temporis coniectura procliuior, & omnino confirmatior. Nunc quodcumque id tandem, magna factum sequuta gratia, Pontifex egregij muneris loco, S. Quirini corpus petentibus concessit, quod in Tegerẽsi ecclesia sanctè adhuc colitur. Reuersos, ardens adeo religionis studium subijt, ut posthabitis quæ apud mortales ceteroqui prima sunt, monachorum instituta, in monasterio quod ipsi condiderant profiterentur. Nam id antiquitus à viris cum dignitate & potentia princi-

Anastas. in vita Greg. 3. & Zach. is pleraque sub exitũ Greg. gesta, principio Zach. refert, quod parum attentos lectores fefellit. Epistolas Greg. habet Baron. an. 739. & 740.

Metell. Quirinalib. oda 20. de Zach. *Recitantur super hac sua scripta, Data quondã tibi præsul Bonifacepie martyr, Ea nostram quoque firmant rationẽ.* Zachariam rem sub Gregorio gestam descripsisse suspicor, & Metellum ad lapidẽ, ad quem plerique alij, impegisse.

principibus, tum omni anteacta ætate militari fortitudinis laude florentibus, ſcimus factitatum, ſæpius quam nunc aut ſoleat, aut pro iſta temporum remiſſione & ſegnitie prope ſit credibile. Maior fratrum Adalbertus, Abbas dictus, centum quinquaginta monachis præfuit. Sorore Adalberti Vto natus, auunculorum pietatem tam religioſo ſæculo pro viribus æmulatus, Ilmunſter ad Ilmum an Ilmonem amnem inſtituit: quod collegium dudum antequam hæc ſcriberemus, Monachium ad virginis Mariæ translatum eſt. Tot ergo tantarum molitionum & impenſarum ſacra ædificia, viginti fere annorum curriculo, intra unîus prouinciæ fines excitata, & annuis immenſis reditibus inſtructa, fidem pietati quam laudauimus aſtruunt: nec enim eorum ullum aut annum ſeptingenteſimum undequadrageſimũ præuertit, vel ſexageſimum eius ſæculi ſubſequutum eſt.

Vtonem quidã Alberti & Otkarij fratrem, quidam ſororiũ dicunt, quos Metell. ſequitur. Sed in vetuſto Tegerenſiũ codice Albert. & Otkar. Vtonis auunculi diſertè nominantur. Vto ipſe Metello oda 23. Audon eſt.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLVI.

Septingenteſimo quinquageſimo ſexto, Pipinus Aſtulfum Ticini obſidione cinxit, pœnas Langobardicæ perfidiæ ab eo exacturus. Ibi Thaſſilonem prope puerum in caſtris & procinctu habuit. Sigebertus gratiam tum inter eos reconciliatam ſcripſit: verum ut credamus non impetrat, cum nec inimicitiæ prius fuerint, nec per alterius ætatem etiam eſſe quiuerint.

DCCLVII. Sequenti, Thaſſilo primoribus Boiorum comitatus, Francorum conuentum Compendij adijt, ſe ſuaq; Pipino in clientelam, quam Vaſaticum

Ticinenſi obſidioni quidam an. 755. aſſignãt, nós annales Francic. & Fuld. ſequimur. Thorom. l. 6. *Rex Pipinus cum nepote ſuo Thaſſilone Boioariorum Duce, partes Italia uſque ad Ticinum iterum acceſſit, &c.*

Aimoin. l. 4. c. 64 Annal. Frãc. Ado Fragmentum chron. ms. *Thaſſilo Dux Venit*

faticum veteres annales appellant, ſolemni gentis môre tradidit, ſanctiſſimo iuramento interpoſito, ſe in ipſius filiorumq; fore poteſtate, neque officio unquam deceſſurum. Eadem fuit procerum formula. Et ſacramenta deinde ad tutelarium diuorum corpora, Dionyſij, Ruſtici, Eleutherij, Martini, Germani repetita. Qui ſiue teſtes iuriſiurandi bona & integra fide culti, ſiue eo violato, periurij aliquando vindices eſſent atque ultores. Decimumquintum annum agebat Thaſſilo, cautum verò feudorum legibus, quæ quamuis poſt hæc tempora perſcriptæ, ad antiquiſſimas conſuetudines conformatæ ſunt, ne minor ſacramentum præſtare cogatur, priuſquã ætatem doli capacem attigerit, quam iuriſconſulti anno decimoquarto exacto definiunt. Fœdus ſexennio ſacroſanctum perſtitit, Boius Francis Saxonico atque Aquitanico aduerſus Vaifarium bello affuit, cum Carolus Pipini pari ætate filius Aquitanico tirocinij quoque rudimenta poneret. Anno ſexageſimo tertio, cum Niuernenſi conuentu iterum expeditio in Vaifarium pararetur, incertum qua re mutatus, exercitum per valetudinis ſimulationem deſerit, & ut primum in patriam reuerſus eſt, defectionis conſilium palam nudat, conceptis verbis profeſſus, ſe verò in Pipini conſpectum poſthac non rediturum. Gallici ſcriptores, & fidei neglectũ, & propinquitatis ius violatum obijciunt, tum beneficia, quæ ab ineunte ætate multa in eum Pipinus con-

Tesoa vicem. in Vaſatico ſe commendans per manus, ſacramenta iurauit multa et innumerabilia, reliquias ſanctorum martyrum manus imponẽs, & fidelitatem promiſit Regi Pipino, & ſupradictis filijs eius, domino Carolo & Carolomano, ſicut Vaſallus, recta mente & firma deuotione per iuſtitiã ſicut Vaſallum domino ſuo eſſe deberet. &c.

Le feud. l. 4. tit. 13. & ibi Cuiac.

Largiter errant qui iis annos fœderi tribuũt, annal Frãc. ſub Ludou. ſcripti & Fuld. conſentiunt, Thaſſilonẽ fugiſſe an. 763. Carolum bello Aquitanico interfuiſſe, ijdem habent, & Aim. l. 4. c. 65.

ANN. POST. CHR. NAT. DCCLXIII.

contulit, odiosè exprobrant, quod unum maximè par erat, offensionis caussas non aperiunt: altum & acerbum equidem vulnus fuerit oportet, quod cicatricem aliquandò visum ducere, plenæ curationis fidem nunquam implere potuit. Vt Pipinum ea cura incessit, Francorum concilium postero anno Vormatiæ cogit. Ibi fixum omnibus & destinatum, desertorem ferro ulcisci: sed dubij erat discriminis, grauibus duobus bellis, tanto præsertim locorum interuallo, uno eodem tempore implicari, Boijs ergo dilatis, cum Aquitano debellari placuit. Proximo, Vtilo fatis concessit. Sunt qui Osterhouæ ferant cum uxore conditum, & monumenta monstrantur. Alij Gengenbachi extra Boicam obijsse produnt. Ego illis credo, qui in monachum tonsum, Altachium inferius incoluisse, & ibi sepultum scribunt. Quo tempore filius Pipino sacramentum dixit, patrem religiosam vitam professum, ditionem abdicasse, verisimile fit, neque exin quidquam principis iure egisse comperio. Thassilonem ab Vtilonis morte, Pipini iussu & voluntate imperasse, annales habent, ut in gratiam redijsse necesse sit: quam quibus officijs, post apertas & professas inimicitias, emeruerit, veteres scriptores, qui quidem extant, nihilo magis quam quæ fuerint prima offensionum initia, explicant. Siue Vtilo, contentionum caput, odia morte expleuit, siue Vaifarij arma, uti prius proferendo bello, ita nunc sanciendo fœderi caussam

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXIV.

DCCLXV.

Annal. Franc. & Aimoin. Regino superiorem annum habet.

Arenpek. l. 5. c. 30.

Ioan. Steind.

Vitus Eberspergens.

præbuere: reliquum enim ætatis Pipini Vaifarius armis omne exercuit, hoc, anno post Christum natum septingentesimo sexagesimo octauo occiso, ille paullò post vita etiam functus est. ANN. POST CHR. NAT. DCCLXVIII.

Pag. 228. De Samone superiori libro dictum, humili loco natum, Carantanis Dagoberto Rege imperasse, strenuè & fortiter. Impar successorum virtus, ne tam splendido quidem exemplo excitari potuit. Pipini æuo principatus Boruto obtigit, qui Hunnicis iterum armis pressus, imbecillitatis conscientia Boios implorat. Cum aduersus perniciissimum hostem, omnia in celeritate essent posita, auxilijs propere submissis, Hunni facile pulsi sunt. Sed grande victores operæ statuere pretium, petito Francicorum Regum nomine imperio gentis, quæ se suis viribus tueri non posse fateretur. Procliue fuit armatos à perculsis impetrare quæ vellent. Ictum fœdus, obsides imperati, inter quos Karastus Boruto genitus, & Chetimarus fratris filius. Borutus utrumque institui, & Christiano ritu tingi voluit. Dubium an religione seriò tactus, an quo victoris populi animos obsequio demereretur. Mortuo Boruto Karastus successit, Francorum voluntate Carantanis petentibus redditus. Quo intra tertium etiam annum extincto, Chetimarus Pipino auctore Dux appellatus est. Eum Lupus sacerdos, insulam quæ in Chimo lacu incolens, ex sacro fonte susceptum erudierat: cum sanctis monitis abeuntem prosequutus, inprimis

Mss. & vita S. Virgilij to. 2. ant. lect.

Al. Cacatius.

Al Chetumarus & Chetmarus.

mis hortatur, Salisburgensem ecclesiam venerari pergeret, inde sacrorum doctrinam & ritus peteret, Maioranum presbyterum adiungit, Salisburgensis monasterij alumnum, sibi sanguine proximum, eadem coram usque instillaturum. Religiose paritum, Chetimarus annuis deinde obsequijs animum sacræ sedi obnoxium testatus est. Nam insigni sanctitatis laude Salisburgenses ferebantur, quæ nedum vicinos, sed magnis etiam terrarum spatijs dissitos, in amorem atque admirationem raperet. Extat Alcuini an Albini in eam sententiã epistola, quam exscripsimus, eo lubentius, quo luculentius & grauius est huius viri testimonium, qui omnis tum doctrinę princeps citra controuersiam habitus.

Sanctissimis in Christo fratribus Iuuauensis ecclesię, humilis leuita Albinus, in Christi charitate salutem. Audiens laudabilem in Christo unanimitatis vestræ conuersationem, multa animus meus lætitia gauisus, multoq; anhelabat desiderio præsentialiter ordinem videre vestrum, & me ipsum humili deuotione vestris sacrosanctis commendare orationibus. Sed quia hoc usque prohibuit variarum euentus rerum, & prolixa terrarum longinquitas, meæ paruitatis litterulas in hoc officium dirigere curaui, ut desiderium cordis mei in apicibus cognoscatis, quod & olim pio patri Aquilæ Pontifici, Germano meo, pastori vestro iniungere studui, cupiens spiritali præsentia unus esse ex vobis, & unum esse

Alc. ep. 20. to. 1. ant. lect.

vobiscum, ut vestra me sanctitas à terrenis leuaret cupiditatibus, & in cœlesti vobiscum collocaret desiderio. O quam felix est vita monachorum, Deo placabilis, angelis amabilis, hominibus honorabilis. Qui hac feliciter viuit inter homines, haud dubium feliciter regnat inter angelos. Hanc primitiua per Apostolos in Iudæa initiauit ecclesia, quibus o-
Act. 2. & 4. mnia communia fuisse leguntur, & nemo aliquid suum esse dicebat. Hoc non solum in sæculari substantia seruandum esse arbitror, sed etiam in desiderijs spiritalibus, ut omnes unum concupiscant, & obedientiæ bonum magis exsequantur, quam propriæ
Ioan. 5. & 6. voluntatis affectum. Si Christus suam non venit facere voluntatem, sicut ipse in euangelio testatur, sed patris, quanto magis monachus suam non debet facere voluntatem, sed Christi, nec segnis in opere Dei, sed studiosus, nec tantum considerare quid iubeatur, sed quomodo perspiciatur quod iubetur. Nec ullatenus murmurationis malum crescat in ali-
Num. 16. quibus. Si aliqui ex populo Dei in eremo propter murmurationis perierunt peccatum, quanto magis monachus monasterij, spiritali plectatur vindicta, si murmurationis malo mentem insolescere non metuit. Quapropter, cum gratiarum actione accipiat, quod ei pastoris cura prævideriт sufficere. Sit enim sanctæ pacis concordia inter sanctos, vitæ castitas in adolescentibus, morum grauitas in senibus, feruor operis in iuuenibus, nec quisquam se canonicis

nicis horis vel regularibus psalmodijs subtrahat. Melius est cum angelorum cœtibus Christum laudare, quam torpentem segnitia somno delectari, vel vigilando inania exequi desideria. Et non solum verba sanctæ lectionis resonent in ore, sed intima cordis compunctio sequatur verba legentis vel cantantis. Et nullatenus horis competentibus sacræ scripturæ lectio recedat de manibus, quia diuersæ nunc hæreses, sicut audistis, catholicæ fidei puritatem maculare nituntur. Quapropter armate vosmet ipsos scientia veritatis, sententijs euangelicæ auctoritatis, ut resistere valeatis contradicentibus veritati. Quomodo pugnat inermis? vel quomodo docere potest qui discere noluit? Spiritales sunt diuitię, sapientia in corde ut Salomon ait, thesaurus desiderabilis requiescit in ore prudentis. Sanctæ fidei veritatem diligenter discite, & agnitam cordis recondite thesauro, & spe firmissima vos retinete ad dominum, & charitate feruentissima illum amate, honorate & laudate, quia hæc est pars optima, quam Maria elegit, sedens secus pedes domini, quæ non auferetur ab homine in æternum. Sed tanto ardentius post hanc vitam amatur Christus, quanto perspicacius eius intelligitur bonitas. Sed non est opus meæ paruitatis vos admonere de singulis, dum habetis sacrę institutionis libros notissimos, & pium patrem pastorem vestrum pręsentem, qui vos viua voce melius admonere poterit, quam mea series litterarum.

Prouerb. 21.

Luc. c.10.

Tamen, ut debitam vobis ostenderem charitatem, paucis vos apicibus appellare studui, ad cognoscendam in vos meæ dilectionis fiduciam. Præfato itaque patri cum omni humilitate obedite. Ille habet rationem reddere solicitudinis suæ pro vobis, & vos obedientiæ vestræ in illum æqualiter rationem reddere habetis. Ille pro vobis in magno positus est periculo: vos pro illo magna charitate intercedere studete, ut mercedem pro vobis habeat apud Deum, & vos requiem cum illo habeatis in regno Dei. Filiorum eruditio laus est magistrorum, profectus gregis merces est pastorum. Diuina auxiliante gratia custodite vos fratres, in omni castitate, humilitate, concordia & charitate, onera vestra inuicem portantes. Omnis sermo malus & impudicus & impatiens & inutilis ex ore vestro non procedat, sed quæ sunt sancta, pia & iusta, & vestræ condigna sanctitati, ad exhortationem audientium loquimini. Et semper Deus honorificetur in ore vestro, & quæ ad pacem pertinent veram, tota sectamini intentione, & Deus pacis erit vobiscum.

Aquila Pontifex, quem Albinus germani nomine dignatum, Iuuauiensium pastorem appellat, Ioannes est Episcopus, Salisburgensi sedi à Bonifacio, cum Boicas diœceses distingueret, præfectus. Amat quippe Albinus hos ingenij lusus sectari, Carolum fere Dauidis, & alios item sæpe alijs effictis nominibus compellans. In Aquila plana & manifesta ratio,

cum Euangelicæ historiæ scriptorem. Ioannem illa volucris designet. Eâdem figurâ sequens epistola ab Albino ad Ioannem ipsum scripta est.

Charissimo germano Aquilæ antistiti, Albinus salutem. Si mihi gerulus gratus occurrisset, sæpius tuæ scripsissem dilectioni, ut litteris implerem quod verbis non potui, & charitatis dulcedinem, lingua tacente, apices monstrarent. Hoc dedit Deus absentibus in solatium, ut per chartas loqui potuissent, & necessaria proferre in cor alterius, dum animus graui carcere corporis circumseptus, suæ naturæ velocitatem explicare valet, indices litteras fraternus amor sibi inuicem dirigeret. Quid de gloria sanctorum dicendum putas? Vbi nulla tarditas sarcinæ corporalis piæ voluntati obsistit, quin quod placeat impleat. Quid est hoc sæculum nisi miseria, & velut umbra fugax, & seducens delectatio? Festinemus tota mentis intentione ad illam requiem, quam nullus dolor perturbat. Ascendamus per gradus charitatis ad illam ciuitatem, in qua Deus solus Rex regnat in æternum, in qua tota beatitudo sine ulla miseria viget & valet. Vt ad illam peruenire mereamur, eodem auxiliante Rege, nos inuicem exhortemur, & velocior charitatis cursu, tardiorem admonitionis sedulitate trahat. Tum etiam fraterna diligentia socordiam castiga, vel tuæ sanctitatis precibus iacentem releua, ut fraternæ dexteræ ducatu, non lassescat in via veritatis, qui huc usque se volue-

Epist. 34

f. non valet.

bat

bat in sæculi æterno. Veniens veniebam ad sancti Amandi protectoris nostri dulcissimas mansiones, quærens amatorem meum, ut eius dulcissimo eloquio refrigerarem animam meam: sed quia necdum de nido Iuuauensi auis optata euolauit, misi hanc inuitatoriam obuiam illi chartulam, ut nostram agnosceret prosperitatem, vel suam nobis præsentiam designaret. Fidelis amicus diu quæritur, vix inuenitur, difficile conseruatur, cuius dulcedo omnes sæculi superat iucunditates. Quid diuitiæ sine amicis? Auarus aurum quærit, & quid in auro nisi species vana? Nónne unus panis esurięti melior est, quam mons aureus? Aurum prodesse potest danti, non possidenti. Ideo demus diuitias in præsenti, ut in futuro possideamus illas, num pauperis manus gazophylacium est Christi. Nullus melior custos diuitiarum est quam Christus. Proficientem te, charissime frater, diuina auxilietur gratia in æternum.

Vt visum hæc tantę vetustatis monumenta Salisburgensi ecclesiæ asserere, haud ab re duxi, verbis quoque ipsis, ut ab Albino tradita perscriptaq; sunt, referre. Neque vereor ne quis plus iusto à rerum ordine declinatum existimet. Celebris Salisburgi S. Amandi ædes, dulcissimæ appellationis nomine ab Albino designatur, in qua S. Maximi & sociorum cadauera condita fuisse, libro tertio narrauimus. (pag. 180.)
Ioannes verò Episcopus, Pipino adhuc viuente defunctus, Virgilium successorem habuit. Comes Sidonius, (Ex catal. Salisburg. & Batau.)

donius, Bataueníi cathedra poſt Viuilonem potitus eſt. Virgilius, etſi omnem paſtoris & curam & laborem gnauiter obiens, qua tamen erat animi demiſsione, ut Epiſcopi nomen dignitatemq; reciperet, toto biennio reluctatus, vix tandem, continuis prouincialium Epiſcoporum precibus perſuaderi potuit. Interim vicaria Dobdæ cuiuſdam opera uſus, in ijs quæ honori & ornamento Epiſcopis magis, quam oneri cenſentur, nam in hunc eum finem ſecum adduxerat. Epiſcopus appellatus, Dobdæ Chimenſis inſulæ procurationem contulit. Neque de cetero quidquam antiquius habuit, quam ſacra, ſacrorumq; ſplendorem aſſerere. Ingentis, & poſteris quoque admirabilis molis baſilicam, plurium annorum opere exædificat, Pontificiam cathedram, quæ ad D. Petri monaſterium adhuc fuerat, ibi collocat, Ruperti ſimul & Cunibaldi & Giſilarij corporum reliquias religioſè transfert, ut loco nimirum reuerentia accederet, tum ſibi ſucceſſoribusq; Epiſcopis tanquam ſpeculum, quod ante oculos ſitum ſemper inſpicerent, proponeretur. Sæpeà Chetimaro euocatus, recurrentibus identidem armorum motibus impeditus, venire diſtulit, ſed præſtanti virtute legatos in Carantanos miſit, Modeſtum Epiſcopum, Vatonem, Reginbertum, Gozarium, Latinum presbyteros, Richardum diaconum, & clericos præterea aliquam multos, qui Chriſtianam religionem per omnem prouinciam ita procurarent, ut

Vita S. Virg.

Cum an. 1181. S. Virgilij ſepulchrum detegeretur, imago depicta cum carmine reperta eſt, *Virgilius templũ conſtruxit ſchemate pulchro.* Vita S. Virg. c. 5.

Variè hæc nomina in antiquis codic. ſcripta extant.

ut ne quâ à sanctorum patrum decretis, præceptorumq; traditionibus discederent. Ecclesiæ Mariæ virgini in Soluensis oppidi ruinis & Liburnia, tum aliæ alibi positæ. Latinus, qui Salisburgum redierat, post Modesti obitum iterum ac tertium remissus est, tum Madalous & Varmanus etiam presbyteri. Recrudescente verò à Chetimari morte bello, sacerdotibus eiectis, prouincia Christianis sacris per aliquot annos caruit, donec postulante qui prouinciam deinde tenuit Valtunco, Virgilius denuo Heimonem, Reginbaldum, Maioranum, Gozarium, Erchenbertum, Reginardum, Augustinum & Guntarium, nec enim piget tot nominum asperitatem ascribere, pluribus commeatibus submisit. Barbaricæ tandem superstitioni radicitus exstirpandæ, & confirmandæ pietati, cuius fundaméta isti iecissent, se ipsum itineri accingit. Mira omnium ordinum gratulatione exceptus, agris, vicis, oppidis tota prouincia lustratis, concionibus ad populum passim habitis, ecclesijs dedicatis, & clericis ad sacros ordines lectis atque initiatis, ad Hunnorum usque fines, ubi Drauus Danubium illabitur peruasit, tam crebra tamq; splendida ubique virtutis & sanctitatis impressa relinquens vestigia, ut eum omnis Carantanorum posteritas Christianæ fidei doctorem & Apostolum concelebret. Atque hæc certis annorum spatijs digerere, suscepti operis ratio admonebat, sed negligentia commentariorum unde haurienda fuere premimur.

mimuri. Hactenus liquet, in Pipini & Caroli tempora, quæ siue exequuti, siue mox exequuturi sumus, incidisse.

Pipinus Carolum & Carolomanum filios reliquerat, uterque Rex appellatus est. Berta mater, Langobardicas nuptias maiori conciliatura, anno septingentesimo septuagesimo in Italiam proficiscens, iter per Boicam tenuit. Minore sub finem sequentis in ipso ætatis & fortunæ flore rebus humanis erepto, imperij summa ad unum Carolum deuoluitur. Thassiloni LVITPVRGA uxor erat, Desiderio Langobardo Rege nata, ea GVNTHERVM prius, THEODONEM anno septuagesimo secundo peperit. Theodonem Hadrianus Pontifex salutari lauacro abluit, cum parentes Romam religionis opinor caussa adijssent. Nam qui Thassilonem in Caroli comitatu eo venisse pertendunt, præterquã quod duos annos interijciant oportet, mihi haud temere persuadent, siue Boium, quo erat in Francos animo, sui ipsis tam prolixam potestatem fecisse, siue Carolum eius opera Langobardico bello usum, qui Desiderij filiam in matrimonio haberet, quod tamen utrumque sit consequens, ex Ticinensi enim obsidione Carolus Romam profectus est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXX.

DCCLXXI.

LVITPVRGA.

GVNTHERVS. THEODO QVINTVS.

DCCLXXII.

Ado, Reg. Aim. l. 4. c. 68.

Mſ S. Emmer. Steind. alij.

Domestici annales, Carantanos eodem anno à Thassilone victos atque subactos memorant. Rem tantam, nam ea ingens fuit Boicæ potentiæ accessio, verbo strictim significasse satis habentes. Valtuncũ,

Ioan. Steind. mſ S. Emmer. & alij.

quem Boijs volentibus regnasse, Virgilij amicitia ostendit, prius obijsse, in dubium, apud me quidem non venit.

Boiorum inde concilium Prid. Id. Octobr. Dingoluingam indictum. Alium prius conuentum Aschaimi actum, sunt qui scripserint; cuius ego nulla adhuc satis certa detego vestigia. Affuere Dingoluingæ Episcopi, primo loco Manno Nuenpurgensis ecclesiæ, quæ postea Episcopos habere desijt, diœcesis magna pars Augustanæ Vindelicæ coniuncta & inserta est. Alimus Sabionensis post hunc. Quo fit, ut Sabionam in Thassilonis potestatem cum bona soceri gratia concessisse, & Boicæ rursus contributam fuisse existimem. Habuit illa à Cassiano, quẽ puerorum stylis confossum narrauimus, complures Episcopos, inter quos Ingenuinus & Constantius sanctitatis fama claruere, reliquorum nuda tantum nomina, atque ea sæpe incerta, supersunt. Alimum Virgilius Salisburgensis: hunc Vislericus Batauensis sequitur, qui Sidonium & Antelmum decessores habuit. Reginoburgo Simpertus, Garibaldi successor venit. Vltimus Heres, Frisingensis post Erimbertũ & Iosephum Episcopus, idem Aribo & Cyrinus, unus tribus nominibus appellatus: nisi verius unum idem nomen, trium linguarum interpretatio est. Nam hoc quoque non præter institutum enucleabitur. Erbon & arbon, maioribus heredes dictos, qui nobis erben sint, eo Otfridum, Germanicorum scri-

S. pag. 178.
Catal. Episcoporum Sabionensium sic habet. S. Cassianus, S. Ingenuinus, S. Cõstantius. Vrsus. Pigencius. Projechus. Maturninus. Marcellus. Valerianus. Agnellus. Antihanus. Antonius. Laurentius. Ioãnes. Alimus.

ſcriptorum antiquiſſimum, VVarbon voci erbon, tanquam ſimiliter cadenti, in carmine oppoſuiſſe: accreuiſſe mediam i, ex priſci ſæculi conſuetudine, quod crebrum vocalium interiectum, contra quam hodie fit, noſtri olim aucuparentur. Aribonem itaque, Latinè nil niſi heredem eſſe. Quod is ipſum ſcilicet reſpexit, utroque vocabulo in Corbiniani vitâ coniuncto. Quin longius progreſſus, cum in ſyllabo Hebraicorum nominum, qui ſiue Hieronymo, ſiue Bedæ auctoribus tribuitur, Cyrinum cum heredis interpretamento reperiſſet, quam verè, ſacræ linguæ gnari ſciunt, hac quoque elegantia, ut tum ſentiebant, delectatus, ſe ſub finem vitæ S. Emmerammi Cyrinum dixit. Vnde nemini adhuc ſuſpicari in mentem venit, eam ab Aribone ſcriptam: nec nobis quidem fortaſſe ſuboluiſſet, niſi lectione Arnolfi admonitis, à quo cum Cyrinum eundem Heredem eſſe didiciſſemus, facile fuit & Aribonem componere, & tot diuerſorum nominum cauſſas inueſtigare atque eruere, ipſius præſertim Cyrini indicio, qui Ioſephum ſiue Ioſeppum, deceſſorem ſuum diſertè nominat, at Ioſephum Friſingæ ante Aribonem ſediſſe, ex illius eccleſiæ tabulis comperimus. Abbates præterea tredecim Dingoluingæ præſto fuere; qui quibus tranſcribendi monaſterijs, parum ex antiquis monumentis liquet, neque ſine his bene recentiorum fidei creditur. Reliquorum procerum nomina non ſunt prodita. Acta, ſiue actorum fra-

Otfrid. l. 4. 6 *Yoh then adalerbon, Sed tho thegan VVarbon.*

Cap. 30. *Ego Aribo Heres, licet indignus, ipſius Friſingenſis ſedis Epiſcopus.*

Hebræis *ireſh* heres eſt. Sed Cyrini etymologiæ color ex Græco ſermone peti poteſt, ſiquidē Iuriſconſulti heredem tanquā herum dictum cōtendunt. Inſtit. de her. qual. & differ.

Arnolf. Comes epiſt. ad Burcardum Abbatē 30, 2 ante lect. *Ingeſtu videlicet domeſticis clariſſimi patroni noſtri Emmerammi martyris, dudū à quodam, qui ſe Cyrinum & Heredem nominat, Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopo, ut puto rectè ſcriptis.*

gmenta verius, magnæ nauis laceras tabulas, ex vetterrimis membranis, priscam pietatem venerati, huc transferemus, mutato nonnihil ordine; hinc enim initium ducendum esse, res opinor loquitur.

DE CONCILIO, quod Dux Thassilo apud Dingoluingam celebrauit.

Quidã XXII. habent, scriptorũ errore. Membr. XXIIII Rectè. Cũ Thassilo an. 749 Dux appellatus fuerit. Pro *sub die cõsulem* fort. leg. *sub die Calliste*, quæ Prid. Id. Oct. incidit. Etsi barbaro æuo, interdũ diem & consulem, indefinitè scimus posita.

Regnante in perpetuum domino nostro Iesu Christo, in anno vero XXIIII. regni religiosissimi Ducis Thassilonis gentis Baioariorum, sub die consulem, quod erat II. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione dominica DCCLXXII. Indict. X. Diuina præflatus inspiratione, ut omne regni sui prænotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingoluingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare moderaret in sancto habitu cœnobium virorum & puellarum, quam Episcopales moderaretur obsequias, insuper gentis suę institutiones legum per primatos imperitos, uniuersa consentiente multitudine, quæ reperit diuturna vitiata, & quæ videbantur abstrahendo euellere, & quæ decretis placerent componenda, instituerentur. Inter tot verò collegia sacerdotum, deuolutis Episcoporum & Abbatum in præsentia paginis, regularis ordines vitæ, atque canonum normas, vel decreta patrum, nullis comprobare quiuerant testimonijs, ut monachis parochi commendari deberent, vel publica baptismatis obsequia, nisi forte pro periculo mortis, & nihil eorum implerent commorandi nego-

primates & peritos.
diuturnitate.
parochiæ.

negotio. Excepto vicissitudinis villarum propriarum singulis annis obediētialibus curis commissio, ab Abbate proprio fuerint determinata. Vnde ab uniuersis Abbatibus facta professio, ut minimè titulis popularibus se ingerere depellerētur, & hæc omnia, cui commissæ sunt plebes, sub potestate Episcoporum permanerent, sicut in sanctis synodis, vel decretis priscorum patrum, perarata comprobatur cōscriptio. Ab Episcopis verò simili modo, & nihilominus prælatis ponderauerunt sententijs, ut erga eos charitatis gererentur curæ, itaut canonica auctoritas confirmat, & spiritualis concordia declarat. Hoc peracto concilio, & ab uniuersis uno ore confirmato, it si quis de eâdem institutione deuiare præsumpserit, à collegio eorum alienetur, usque iterato examine, id est publico synodo. | Excepto. deberent. prolatis. ut si quis. publica.

HAEC SVNT DECRETA quæ constituit sancta synodus, in loco qui dicitur Dingoluingen, Domno Thassilo mediante.

De die dominico ita constitutum est, ut tali honore habeatur, sicut in lege scriptum est, & in decretis canonum, & si quid præsumpserit frangere contra legem, aut decreta canonum, tali pœna subiaceat, sicut ibi scriptum est. De hereditate quæ tradita est ad ecclesiam, ita constituit, ut quisquis hereditatem suam ad ecclesiam ante donauerat, aut postea donauerit, si quid mutare voluerit, chartam suam habeat ita scriptam, ut locum & tempus & per- | si quis. pœnæ.

sonam

sonam habeat, aut tribus testibus fidelibus & nobilibus testificetur. Si sacerdos non habeat chartam nec testem, ut prædiximus, tunc sicut in lege Baioariorum, & iudex iudicat, sic defendat. De eo quod Episcopi iuxta canones, & Abbates monasteriorum iuxta regulam viuentes, ita constituit. De eo quod sanctæ moniales, quæ in seruitio Dei sunt, ita constituit, Vt nullus ausus sit in coniugium & in matrimonium ducere. Aut si quis ausus fuerit, contra decreta canonum, ita componat, sicut canones decreuerunt. De eo quod ius ad legem quam habuerunt in diebus patris sui, nobiles & liberi & serui eius, ita donauerunt, ut firma fieret. De eo, quod ut si qui de nobili genere de hereditate sua dare ad sanctuarium Dei, in sua potestate esset, nec mutaret, in perpetuum. De eo quod ut serui Principis qui dicuntur Adelscalhe, ut suam habeant VVeregeldam, iuxta morem quem habuerunt sub parentibus, & ceteri minores VVeregeldi iuxta legem suam, ita constituit. De eo quod parentes principis, quodcumque præstatum fuisset nobilibus intra Baioarios, hoc constituit: Vt permaneret & esset sub potestate uniuscuiusque relinquendum posteris, quam diu stabiles fœdere seruassent apud Principem, ad seruiendum sibi, & hæc firma permaneret, ita constituit. De eo ut nullus hereditate sua priuetur, nisi per tres causas, quas in pacto scribentur: propter homicidium, hoc est ut quisquis hominem

viuentes sint, ita constituit. Constitutio autē excidit.

sanctimoniales, Hic quoque aliquid excidit.

Hæc manca & corrupta sunt, ut etiam sequentia pleraque.

dare vellent.

Adel-schalk, nobilis minister. Were-gelda & Were-geldus, æstimationis precium. Pœnit. Rom. tit. 4. c. 17. *pretium tuum, id est VVeregeldum tuum:* Vbi perperam Wirelcū legitur. Grat. siue Pal. 17. q. 4. c. 26. ex conc. Trib. etiam *VVeregeldam* habet, ubi vetust. edit. pro voce nō intellecta, *Renaldum* præferunt.

quæ in pacto scribentur.

hominem Principis sibi dilectum occiderit, ob iniuriam Principis, & ad calumniam, hominem componet secundum legem, tunc priuetur hereditate sua. De eo, quisquis mulierem nobilem acceperit in coniugium, & non præsciuit, ita constituit, ut iterum libera esset, dimittat seruum, & postea non redigatur in seruitium, sed esset libera. De eo, quod etsi quis de quocumque reatu accusatus ab aliquo, potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare, si voluerit, antequam pugnam quæ VVehadine vocatur, permittat. De eo, quisquis de nobili genere deprehensus fuerit de illis IIII. causis, de quibus supra diximus, si ille hereditate sua portionem pro illius criminis reatu perdat, uxor autem illius, suo iure non priuetur, ita constituit.

Secunda & tertia caussa cur quis hereditate priuandus, videtur excidisse. quisquis seruus mulierem.

fort. Wehrdine, pro Wehrding.

illis III. causis, de quibus supra diximus, ille hereditatis suæ.

DE COLLAVDATIONE quam Episcopi & Abbates in Baioaria inter se fecerunt, pro defunctis fratribus.

In Christi nomine. Notitia, qualem conuenientiam gentis Baioariorum Episcopi & Abbates inter se fecerunt: quorum nomina infra perarare stylo decreuimus. Id est, Manno Nuiuenpurgensis ciuit. Epis. Alim, Virgilius, Vviserich, Sintpreht, Heres, Episcopi. Opportunus, Vuolfpreht, Adalpreht, Ato, Vto, Lantfrit, Albune, Ruothart, Ernest, Reginpreht, Volchanhart, Perhkoz, Sigido, Abbates. Vt eorum quis de hac luce migraret, unusquisque superstitum Episcoporum vel Abbatum, pro defuncto, in domo sua Episcopali vel cœnobio C. missas

psalteria. speciales, & eodem numero psalterio cantate faciat: ipse verò de propria persona sua xxx. speciales missas compleat, vel à religiosis sibimet subiectis, implere omnino prænotatum faciat numerum, presbyteris siue monachis, cum de hoc sæculo migrauerint, Episcopus seu Abbas, uno presbytero vel uno monacho, xxx. missas speciales, totidem psalteria faciant celebrari.

DE POPVLARIBVS LEGIBVS.

Prænotatus Princeps, uniuerso concordante collegio, hic constituit. (Sic constituit.) Vt nullus à prouinciæ suæ mancipium limine venundare, vel proprium vel fugitiuum, præsumpserit. Et si quis hoc decretum non obseruauerit, Vveregeldo suo culpabilis remaneret. Vt nullus furtiuam rem, tam in equis & alijs quadrupedibus, quam in reliqua supellectilia extra finem Baioariorum venundare, vel machinis diabolicis extra minandi, insidijs tegi, ut si quis hoc præsumpserit, xl. sol. componat in publicum. (Deest aliquid.) Vt quis domum, tam liber quam seruus, altius effoderit, & ibi occisus fuerit, sine compositione in sua damnatione permaneat. Si autem supellectilia abstulerit de eadem domo, & eo fugiente in curtem vel extra curtem, hic cui damnum intulit consequitur, & interfecerit, pari subiaceat sententia. Similiter qui liberum vel mancipium suum furauerit, & cum comprehendere minimè quiuerit, & ibidem interfecerit reum, superior permaneat sententia. Sed tamen ea genera triũ homi-

homicidiorum, debita signa vicinis suis, & his qui assistunt, insignet. De pugna duorum, quod Vvehadinc vocatur, ut prius insortiantur quam parati sunt, ne forte carminibus, vel machinis diabolicis, vel magicis artibus insidiantur. Qui supra prædictæ pugnæ, quod chamfvvic diximus, peracto iudicio, se simili vindicta erigere contra querentem præsumpserit, sacramentum quod ante id dicitur, iuret in ecclesia, cum tribus nominatis sacramētalibus. De eo quod Baioarij Stapsaken dicunt, in verbis quibus ex vetusta consuetudine paganorum idolatriam reperimus, ut deinceps non aliter, nisi indicat qui querit debitum, Hæc mihi iniustè abstulisti, quæ reddere debet. Reus verò contra dicat, Nec hoc abstulisti, nec componere debeo. Iterata voce requisito debito, dicat, Extendamus dexteras nostras ad iustum iudicium Dei, & tunc manus dexteras uterque ad cœlum extendat. Vt nullus furtiuam rem suscipere, vel intra terminum abscondere præsumat, qui hoc fecerit, XL. sol. componat. Vt hi qui Ducali manu liberi dimissi sunt, ad eadem cogantur iudicia quæ Baioarij Vrtellà dicunt. Vt hi qui in ecclesia libertatem conquirebant, deinceps, tam ipsi quam eorum posteritas, in secura libertate permaneant, nisi forte sibi ipsimet insolubile, damnum inferant, quod componere minimè quiuerunt. Qui ex eis occidentur, pretium eorum his soluatur ecclesijs, ubi liberi dimissi

Insegnare Ital. docere.

An VVehrdino.

dicimus.

Formula iuramenti sacramēt. extat leg. Aleman, tit. 6.

ita dicat.

debes.

abstuli.

vice.

Vrtheil, sententia.

 sunt.

ſunt. Liberi qui ad eccleſiam dimiſſi ſunt liberi, vel per chartam acceperunt libertatem à Rege, ſi occidantur, LXXX. ſol. componantur eccleſiæ, vel filijs eorum, in dominico XL. ſol. compon. Si ancilla libera dimiſſa fuerit per chartam aut in eccleſia, & poſt hæc ſeruo nupſerit, eccleſiæ ancilla permanet. Si autem libera Baioario ſeruo eccleſiæ nupſerit, & ſeruile opus ancilla contradixerit, abſcedat, ſi autem ibi filios vel filias generauerit, ipſi ſerui & ancillæ permaneant, poteſtatem exinde non habeant. Illa autem mater eorum, quando exire voluerit ante annos III. liberam habeat poteſtatem; ſi autem III. annos indurauerit opus ancillæ, & parentes eius non exadomauerint eam ut libera fuiſſet, nec ante Comitem, nec ante Ducem, nec ante Regem, nec in publico mallo, tranſactis tribus Kalendis Martis, poſt hæc ancilla permaneat in perpetuum, & quicumque ex ea nati fuerint, ſerui & ancillæ ſunt. Qui furtiuam, quod zougenzuht dicitur, ſuper furem comprobare nequiuerit, furtiuo compon. more. Qui reſiſterit domum ſuam, quod ſeliſuchen dicunt, qualem rem querenti reſiſtebat, talem compon. In publico XL. ſol. Qui manum immiſſionem reſiſterit, quod hantelod dicitur, XL. ſol. ſoluat in publico, & ipſam rem quærenti reddat. De his qui ſupradictis homicijs debita morte in furto repertis, Vt ſi quis huius interfecti parentelæ, eum qui ſuo ſcelere captus eſt, vindicare tentauerit, à propria alode

Baioaria.
ancillæ.
exeundi.
Exadomauerint, hoc eſt, liberali cauſſa vindicauerint, & ex domo eduxerint.
Mallum & Placitum conuĕtus eſt.
K. Martijs, quæ ſolemnes apud Francos, agendis conuentib.
zeugenzucht.
ſelbſuochen.
homicidijs.
reperti.

alode alienus efficiatur. Et si quis signum, quod est sigillum, inhonorauerit, vel huiuscemodi iniuncta minimè impleuerit, prima vice arguetur, secunda XL. sol. compon. III. suum VVeregeldum. IIII. extraminetur ab acto officio. Vt si quis iudicium furti in bina vel terna reprehensione nõ damnauerit, & eum diabolico lucro dimiserit, ut per illum quasi comparticeps, pauperum spolijs ditarentur, tot sceleris quod commiserint ante oculos Dei & angelorum efficiatur, & nihilominus cuius fraudem fecerit, quasi proprium componat debitum. Vt si quis in virtute coniunctus, à coniuge propria adulterina separatus fuerit, eiusq; ex cognatione coniugis, propter eandem dimissione quæ eum persequi tentauerit, à proprio alienetur patrimonio. Vt nullus post tonsuram, capillos usu populari nutrire præsumat: nec velata, relicto velo, sæcularem habitum sumat. Vt si quis vel qua in hoc vitio reperti fuerint, aut corripiantur, aut excommunicentur.

Alode, prædium iure mancipi, opponitur bonis beneficiarijs, siue feudalibus.

Extraminetur ab acto officio. Depellatur magistratu quem gerebat.

& reum ditaretur, tot scelerum quot reus efficiatur. cui fraudem.

dimissione quis.

Concilij acta & decreta hactenus. Quæ quantumuis rudia, & plerisque locis obscura, nec nobis satis intellecta, tamen mutari religio prohibuit, ne antiquitate consecratis manus attulisse censeremur: qui enim hoc genus monumenta, suaui & Latino sermone interpretari maluere, eos multo labore quæsitam eruditorum lectorum gratiam, non tenuisse animaduertimus, quod sibi quisque ipsi credere, quam alienam fidem sequi malit. Porrò multa

in ijs sunt, quæ Thassilonem, ut est insatiabilis humanus animus, quamquam opum & potentiæ magnitudine, atque regia cognatione; Francicorum Ducum facile primum, altiora iam tum spirasse ostendant, viam ad eos conatus munientem qui postmodum erupêre. Nec regni vocabulum de nihilo interiectum, nam concilia conuentusq; cogere, & leges condere, Regum nimirum apud Francos munus, à quorum etiam initijs annorum numerus iniri solitus; quod sibi Thassilo propalam utrumque sumpsit. Principis idem & Ducis nomen promiscuè ferēs, Principis tamē libentius & crebrius usurpauit, quod Ducis magis obnoxia appellatio haberetur. Itaque Leo Ostiensis, Herchempertum in Langobardica historia auctorem sequutus, Archisum memorat, cui Adalperga altera Desiderij filia matrimonio iuncta fuit, eâdem de caussa abdicato Ducis titulo, qui superioribus omnibus suffecerat, primum se Beneuenti Principem nominasse, & ab Episcopis unctum, corona usum esse, diplomatis sacratissimo palatio, quod reges solent, ascripto.

Leo chron. Casin. l. 1. c. 10.

ANN. POST CHR. NAT.

Omnium script. consensus.

Carolus anno septingentesimo septuagesimo tertio, ab Hadriano aduersus Langobardos euocatus, in Italiam venit, Desiderium, quod sui copiam extra munitiones non faceret, Ticini obsedit. Sequenti, deditionis necessitatem expressit, & regnum Langobardicum, quod supra ducentos annos in Italia steterat, ad Francos transtulit. Rex cum coniuge capti-

DCCLXXIII.

DCCLXXIV.

captiuus ductus, Adalgisus filius fuga Constantinopolim euasit. Boio & Beneuentano soceri calamitatem miserari licuit, Carolum virtute & fortuna florentem, palam lacessere, neuter tum ausus est, etsi ingentes de cetero spiritus alerent. Sed angebatur inprimis Luitpurga, ferox & vindictæ cupiens fœmina, quæ sororis prius iniuriam, cui Carolus anno postquam uxorem duxit repudium renuntiauerat, nunc patrem de regio culmine ad tantam humilitatem deiectum, indignissimè passa, virum nec nocte nec interdiu conquiescere sinebat, donec paulatim animum, à Francis antea etiam alienum, in consilia traxit, quorum temeritas, Desiderio nulla ex parte opitulata, Boiorum fortunam ad Langobardicæ modum depressit. Quod quidam, fidem & auctoritatem veterum nihil reueriti, Thassilonem Langobardis à Carolo præfectum, atque adeò Regem appellatum prodidere, eos perspicuè ineptire, neque tam vana, quam absurda & stulta scribere compertum, qui dictis refutentur dignos non habeo. Virgilius basilicam Salisburgi absolutam, VIII. K. Octobr. dedicauit, & corpus S. Ruperti, de priori sepulchro exemptum, una cum sociorum presbyterorum corporibus, honoris caussa in eam intulit. Arenpekius Thassilonem eodem anno, quem regni eius vigesimum septimum perperam habet, concilium Prid. Id. Octobr. coegisse narrat: nobis id unum videtur, quod ante biennium, veteris exemplaris fide

Sangall. de vita Caroli l. 2. c. 26. hoc repudium inter caussas belli Langobardici numerat.

Ioan. Steind. Magnus presb: & vita S. Virg. Hund. fundamenta an. 767. iacta, templum intra an. 12. absolutum, 13. dedicatum scribit. Nos vetustioribus credimus. Aren. l. 2. c. 35.

Steind. Catal. Batau. deretulimus. Septuagesimo quinto, Vilericus Bataueńsis Episcopus morte functus, Valdericum successorem habuit. ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXV.

Ado, Reg. Ann. Fuldens. & Frãc Vita Caroli M. mon. Egolism. Eginh. Sigeb. Ann. lib. 4 c. 32. Carolus triennio post, Ibanalarabi Saraceni accitu, florentissimum exercitum duobus itineribus in Hispaniam duxit: pars cui ipse præerat Pompelonem, munitam sub Pyrenæis montibus urbem cœpit, muros, ne qua unquam obsequium exuendi oriretur fiducia, solo tenus deiecit, victricia arma per omnem prouinciam circumtulit. Ibero deinde vado traiecto, auxilia Boiorum, Langobardorum, cęterarumq; fœderatarum gentium, quorum longe maximus erat numerus, alia via progressa, ad Cæsaraugustam recepit. Ibi explicato agmine, & ostentata obsidione, ciuitatem opulentissimam & potentissimam sic terruit, ut datis obsidibus, & pacto grãdi auri pondere, ultrò se imperata facturam polliceretur. Ingens expeditionem sequebatur gloria, nisi eam vulnus in reditu acceptum, hebetatam imminuisset. Longo agmine exercitus inter arcta Pyrenęi ducebatur, ubi ad summum euasum, Vascones, tecti opaco nemorum, verticem insidebant, ij primos taciti transmittunt, ad sarcinas & impedimenta ex insidijs consurgunt, postremos summa vi inuadunt; loco & armorum leuitate superiores, Francos in subiectam vallem agunt præcipites, ut magna cædes adita, eorum qui restitere nullus superfuerit, impedimenta direpta sint. Neque Carolus angusto præruptoq; DCCLXXVIII.

Eginhard.

ruptoq;

ruptoq; saltu, aciem vestigio temporis in pugnam obuertere, nec, ingruente nocte dilapsis cum præda latronibus, cladem postea ulcisci potuit. Cecidere, præter promiscuum vulgus, Eghartus regiæ mensæ præpositus, Anselmus Palatij Comes, & Britannici litteris præfectus Rutlandus, bellandi virtute inter primos illius æui, sed veras laudes monstrosæ fabu-

NAAMAN. lositatis scriptores deterunt. Iidem NAAMANVM Boiorum Ducem desideratum tradunt: princeps Turpinus, Naamani cadauer in Galliam reuectum, in campis Aylis ad urbem Arelatem, à se conditum asseuerat, cœmeterio, quod multa præterea millia cœperit, eorum qui tunc cæsi sint. Campi lapidei ad Rhodani ostia, quorum crebra est apud veteres geographos, nec ea fabularum immunis mentio, leuibus ingenijs fingendi materiam præbuere. Sed si tamen Naamani Boij nomen his auctoribus recipimus, quo propendeo, quando inaniter excogitando caussa non fuit, in eo saltem offensum, quod genti imperasse creditus, eo ipso tempore quo Thassilo præerat, consortis si quis unquam impatiens: cuius auspicijs auxiliares copias in Hispaniam duxisse, & se, fortiter agendo, in Caroli amicitiam insinuasse, posterorumq; memoriam emeruisse, magis ex vero sit. Nam etymon quoque, si quis huius argumenti tenuitate capitur, vernaculo sermone submissionis notam continet. Atque hæc quidem foris. Domi alius interim luctus Principalem domum fune-

Turp. c. 30. & ex eo Vincent. l. 25. c. 13. & 21.

Plin. l. 3. c. 4. Solin. c. 8. Mela l. 2. Strabo l. 4 citatis Aeschyli versibus.

Nah-man, ad verbum, post-virum vertas.

Mſ. de monaſt. Boior. Annales Chremsmunſt.

ſtauit. Maior filiorum Thaſſilonis Guntherus, Laureaco ſub brumam venatum egreſſus, in raræ magnitudinis aprum forte incidit, propter fontem & piſcinam, quam hinc nomen traxiſſe aiunt: comitibus per ſyluam dilapſis, animum ſolitudine nō deſpondens, venabulo obiecto, feram ſtrenuè excipit, & luculento vulnere conficit: ipſe viciſſim à dolore & furore percita conſauciatur, ambo in eodem veſtigio corruunt. Ibi canis latrantis indicio repertus, magnæ indolis adoleſcens, miſerandum ſuis in tam triſti exitu præbuit ſpectaculum. Pater quantum maximum potuit ſepulturæ honorem habuit, templo cum monaſterio magnificentiſſimè excitato, & ampliſſimis reditibus inſtructo, quod à præfluente Chremſa nomen traxit. Valdericus, Virgilius & Simpertus Epiſcopi dedicarunt, Hadrianus Pontifex, Agapiti Prænestini martyris corpus, Roma honoris cauſſa dono miſit. Veteres tabulæ dedicationem in annum Thaſſilonis triceſimum, Theodonis primum, indictione prima conferunt. Quo cum plerique annales refelluntur, de ſuperiori anno conſentientes, tum apparet, Theodonem fratris morte non dubium heredem, mox à patre collegam, in partem dominatus aſcitum eſſe. Sunt verò in antiquitatis memoriam iniurij, qui leui ſuſpicione nixi, quod diploma de monaſterij conſtitutione (iſtis orationem appellare placuit) Guntheri nomen non habet, id ex omni narratione contendunt expun-

Extat Friſingæ liber magnus tradition. ſcriptus an. 1187. in quo etiā an. 30. Thaſſil. cum 1. Ind. cōparatur, & ad eandē rationem an. 25. cū Ind. 11. Item an. 26. cum Ind. 13. ubi intelligere licet priorem partem anni 26. cōcurriſſe cū Ind. 12. poſteriorem cum 13. Quod verò in eodem

gen-

gendum. Propensus in religionem & sacras cęremonias Thassilo, Salisburgensi etiam sedi multa ipse contulit, multa ut subditi conferrent indulsit, quæ ab Arnone diligenter annotata sunt. Matseum præterea, Thierhauptum & Chiemseum virginum, nam duplex est, monasteria condidit: pleraque antea condita vectigalibus auxit, sic ut horum quoque vulgo auctor habeatur. Fert enim & urbium & monasteriorum sæpe ratio, ut modica initijs, auctibus æstimentur, & confusa temporis diuturnitate memoria, posthabitis conditoribus, eorum nomina celebrent, quorum maximè ope creuerint. Quidam multa extra Boicam adijciunt, de quibus nobis minus liquet: tum intra non pauca, quæ certiores commentarij, Thassilone recentiora esse euincunt. Siue qui huic tribuunt omninò errant, siue quod priusquam monasteria ædificarentur, ecclesiæ ijs locis steterint, in quas ille munificus: excusatione cum probabilitatis, tum aduersus scriptores humanitatis plena. Anno eius tricesimo secundo, Adaluncus, Hiltipaldus, Kerpaltus & Otakirus fratres Schlierseum instituerunt. Eodem Principe, annus in incerto est, Scheftlarium VValchericus, Garsium Boso, Au Baldunus & Robertus presbyteri condidere. Hæc Arno Garoz & Avvam nominat. Apud quem Zottinge quoque cellam (monasteriorum ea antiquitus appellatio) à Guntario Comite, in S. Stephani honorem tum constructam,

libro comparatur anni Thassilonis 11. 12 27. 32. cũ Indictionib. 11. 12. 1. 12. alterutros numeros vitiatos, manifestum est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXC.

Extat dipl. in cod. ms. Fris. quod etiã Hundius retulit. Datum, *Sub die Consul: quod fuit* XII. *Calend. Februar. Indict* XIII. *Regnante Domino Thassilone Anno* XXXII. Sed mendosus inscript numerus, III. Indictio reponenda est.

Arno in annot.

ctam, & cellulam ad Caoffstain, ubi fratres manibus laborare scribit, reperio: vocabulis locisq; mihi quidem adhuc ignotis, nisi si Zotinge Oetingam ex Arenpekio interpretamur, & Caoffstain Kopffstein est.

Arenpek. l. 2. c. 34.

Per hæc tempora, nam ne de anno planè constituam, scriptorum dissensus obstat, quorum alij ad annum septuagesimum septimum, quidam ad octogesimum quartum reuocant, per hæc igitur tempora, corpus S. Valentini Episcopi, quod Langobardi Maijs Tridentum transtulerant, Tridento ad Batava, agente Thassilone, ut quæ viuo debebatur, saltem mortuo sedes redderetur, delatum, in crypta ante fores ædis maximæ, inter duos muros conditum est.

Ioan. Steindel, & Magnus presbyt. Arenpekius ab utroque diuersus videtur.

Meminit huius translationis incertus auctor, qui de inuent. S. Valentini scripsit, Surij to. 4. Sed is Thassilonem cum patre Grimoaldi perperam confundit.

Arenpekius reliquias Viuilonis quoque Episcopi, quem sancti honore dignatur, Laureaco Batava deuectas scribit. Aribonem de S. Corbiniano cura coquebat, cuius corpus Frisinga abesse eo indignius rebatur, quod satis compertum haberet, eum Maijs ob unam Valentini venerationem sepeliri voluisse, nunc conditione mutata, nihil esse cur longinquo & deserto loco diutius inhonorus iaceret. Synodo coacta, post triduanum ieiunium & continentes preces atque sacrificia, piorum plerique per somnũ moniti sunt, relationem à Deo probari. Tum prouincialium Episcoporum & Thassilonis ipsius usus consilio, honestissimos ecclesiastici ordinis viros Maias legat. Quibus ad tumulum peruigilantibus, noctu ingens fragor, in tonitrui

Ex vita S. Corb. ab Aribone scripta c. 39. & sequent.

trui morem, sereno cœlo auditus. Mane corpus à venerabundis exhumatum, integrum & incolume viuido colore apparuit, ut hominis magis somno, quam morte, ante tot præsertim annos depositi, speciem ferret. Feretrum subiere viri religiosi, tanta alacritate, ut pedibus euntes equitatus honori & custodiæ additus, ægrè assequeretur. Cum alia per viam signa edita, tum illud insignem admirationem habuit, ut pompa eo loco substitit, quo Corbiniani sanguinem conditum supra diximus, qui crucem praeferebat, hastile terræ fixurus, vasculum forte imprudens pertudit, inde liquidissimus iterum sanguis, colore à recenti nihil differens, fluxit. Res digna existimata, cuius memoria exstructâ ecclesiâ seruaretur. Frisingam appropinquanti, Thassilo cum Episcopis & apparatissimo omnium ordinum comitatu obuiam processit, ibi sacrum pignus ædi Mariæ virginis inter sacros hymnos illatum est.

Pag. 267.

Atrox interea odij Luitpurga, quæ patre inulto vitam omni exitio acerbiorem duceret, quod Carolus Romam religionis nomine proficiscens, Germania excessisset, vindictæ occasionem obuenisse existimans, maritum ad rebellandum, nullo caussæ emolumento impulit. Vix enim animum nudauit Thassilo, cum Hadrianus Pontifex, gliscens incendium veritus, interq; initia restinguendum ratus, sequenti statim anno, Formosum & Damasum, utrumque Episcopum, legatos in Boicam mittit: Carolus

Sigebert an. 780
Annal. Fuld.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXI.

Reg. Sigeb. Ann. Fuld. Franc. & mss.

rolus Richolfum Diaconum, & Eberhartum pincernarum præfectum adiungit. Hi Thassilonem, sacramenti quod Pipino & filijs dixisset admonitú, facile ad officium reuocant, ita ut fide & obsidibus acceptis, vim abluturam, Vormatiam ultrò veniens, se Carolo præsens sisteret, iusiurandum etiam nouaret, & sacramenti sanctitati duodecim delectorum obsidum pignus adijceret, ratâ fore promissa, tum aduersus Carolum, tum eos qui in Caroli fide essent. Et obsides quidem, Simpertus Reginoburgensis Episcopus Carisiacum paullò post adduxit. Idem annus Vilibaldum Eistadiensem Episcopum Non. Iulij abstulit, Vunibaldo fratre & Valtpurgi sorore longè ante defunctis: omnibus cœlestes honores decreti. Eistadiensem sedem Gerochus tenuit. Octogesimo secundo Aribo Frisingensis Episcopus fatis concessit, Atto sublectus. Chimensis virginum ecclesia K. Septembr. dedicata est. Tertio, S. Emmerammi magni operis basilica Reginoburgi à Simperto absoluta. Hildegardis Caroli uxor è vita abijt. Quam ut domi pernobilem, Sueuam origine fuisse satis constat, sic sunt qui Andecsij in Boica, matre Regarda Andecsensi Comite natam esse contendant. Fidem adhibere Theganus vetat, à quo Imma, Gotofridi Alemaniæ Ducis proneptis, Hildegardim peperisse, planè traditur. Anno octogesimo quarto Virgilius, Episcopus inæstimabilis sanctitatis & meriti, id enim à vitæ scriptore tributum

Ioan. Steind. Catal. episcop. Eistad. Vunibaldum an. 760. Valtpurgim 776 obijsse narrant.

ANN. POST CHR. NAT.

Catal. Frising. DCCLXXXII.

Ioan. Steind. Aventp.

DCCLXXXIII.

Annal. Fuld. alij. Eginhardus.

Brusch. de monast. Hund. in geneal.

Theg. de gestis Ludou.

DCCLXXXIV.

butum elogium, posteritas consentiens approbauit, leni morbo v. K. Decembr. decessit. Multa & mirifica, eaq; salutaria plerisque signa, ad mortui cadauer sunt edita, verum ego nullum uni beneficio antetulerim, quod Carantanis Christianæ fidei mysterijs erudiendis viuus præstitit. Gregorius nonus Pontifex, diuorum numero post aliquot sæcula publicè ascripsit. Salisburgensibus iuxta Rupertum, patronus & tutela colitur. Bertricus successor, vix toto anno superstes, sedem morte vacuam Arnoni tradidit; cuius primum opera & illustri apud Carolum Leonemq; Pontificem gratia, Archiepiscopatus dignitas in eam commigrauit. Tum Simpertus quoque è vita discedens, triste sui Reginoburgensibus desiderium reliquit. Et verò tot continuata præstantissimorum antistitum funera, iram diuini numinis, haud paullò certius quam quæuis prodigiosæ monstrorum facies denuntiabant, cum his tantis columnibus, ruina qua Thassilo non multò post præceps concidit, validè sustineri potuerit & fulciri. Male cum Carolo sarta gratia, tanquam ruptis compagibus, subitò dissilijt, Luitpurgæ rursus impulsu, satis credo: etsi veterum annalium hîc quoque mira est ieiunitas, neque nos recentium ex ingenio copiam moramur. Thassiloni illud perincommodè accidit, quod anno septingentesimo octogesimo quinto, Saxoniâ post diuturnum bellum subactâ, Franci ea cura liberati, toto dein pectore in res

Chron. Magni presb. Ioan. Steind Catal. Salisb alij Vita Virg. corruptè habet *an.* DCCCLXXX. 4. *K. Dec.* *reponendum an.* DCCLXXXIV. 5 *K. Dec.*

Annal. Hein. Steronis an 1233 to 1. ant. lect. Catal. Episc. Salisb.

Catal. Reginob. habet Simpertū iniysse an. 752. sedisse an. 32 fit itaque cōsequēs obijsse an. 784.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXV.

Annal. Fuld. Reginio, Sigeb. alij.

res Boicas incubuerunt. Carolus ſub exitum ſe- ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXVI.
quentis anni in Italiam profectus, Romam octoge- DCCLXXXVII.
Annal. Franc. Regino, Aimoin. Steindel. Arenpek Mſſ, alij. ſimo ſeptimo peruenit. Ibi Arno Epiſcopus & Henricus Manſeenſis Abbas, Hadrianum Thaſsilonis nomine adeunt, ut pacem iterum communis pater conciliet rogant. Nec detrectauit operam Pontifex. Vt verò copioſa oratione Carolum perſuadere aggreſſus eſt, ſtatim ſibi eo labore ſuperſedendum intellexit, reſpondente quippe Rege, nihil ſibi pace antiquius vel antehac fuiſſe, vel nunc quoque eſſe, cuius rei luculenta dederit teſtimonia, quæ nihil opus commemorare, ſe multa expertum, quo Thaſsilonem religione fœderum in officio cõtineret, quod fruſtra fuerit, culpam certè præſtare non debere. Quin ipſe Hadrianus, pacis conditiones nunc coram inter præſentes diceret, eas ſe, pro veneratione qua Apoſtolicam ſedem ſemper proſequutus ſit, recepturum polliceri. Tum tergiuerſari legati, neque ſe ea mandata domo afferre, neque ſine mandato rem tantam, qua Principis obſtringatur fides, ſpondere. Apparebat magis moram bello, quam id quod prætexebatur quæri. Iratus itaque Pontifex, Thaſſilonem, quiq; eius partes ſequantur, diro anathemate percellit, niſi ſanctitatem ſacramenti, quo Pipino prius nexi, nunc Carolo teneantur, per omnia ratam habeant. Simul eum per hos ipſos legatos ſeria admonitione obteſtatur, etiam atque etiam quo progrediatur cogitet, nam ſi porrò peruicacia & perfidia

animo

animo indulgere pergat, se Carolum & Francos, Deo & S. Petro auctore, iam nunc crimine soluere, cædes, incendia, rapinas, quæq; alia mala bellum semel motum consequantur, in ipsius caput recasura, ipsum omnium scelerum supplicia luiturum. Legatis dimissis, Carolus loca sacra veneratus, benedictione à Pontifice accepta, in Germaniam reuertitur. Ibi indicto Vormatiam conuentu, proceribus cum reliqua Italici itineris acta narrat, tum de subdola Thassilonis legatione, manifestis indicijs ab Hadriano deprehensa, adijcit. Re quantumuis compertâ, placuit tamen ire qui Thassilonē adhuc percunctarētur, quid illi tādem animi, ecquid pareret postremis Pontificis monitis, iusiurandum vel nunc respiceret, & se concilio, imperium coram accepturus, sisteret. Cum nihil pro sano responderetur, officium armis & metu visum repetere. Bello ergo decreto, maximus trium exercituum apparatus fuit, quibus Boica quacumque Francis adiri posset, (cum à tergo Hunni clauderent) peteretur. Rex primum in campis Lycatibus ad urbem Augustam castra posuit; Thuringi, Saxones, quiq; Franci ad orientem colunt, Pferingam in Danubij ripa tenuere: Pipinus Caroli filius, Tridenti patris iussu substitit, copias Italicas quas ducebat, Bauzanum præmisit. Postquā se Thassilo undique tanquam indagine cinctum circircumspexit, nec domi quæ sperarat præsidia reperit, Boijs Franco fidem semel datam, quod ius fasq;

Quod quidam scripsit, Boicam à Thassilone Carolo cum sceptro traditā, cui homo insculptus, vetcor ex ingenio esse. O.

inde ſtaret, non mutantibus, neque ullis artibus in defectionem trahendis, ſerò intellexit, quam non ſuarum virium hæc eſſet concertatio. Caroli clemẽtiam tentare unum ſupererat, cui, in caſtra veniens, peccatum faſſus, nec quidquam quod imperaretur detrectans, ſe ſuaq; permiſit. Carolus, quanquam iure iraſci poterat, hominem cognatum pœnitentia ſatisfacere paſſus, veniam dedit. Clientelæ ſacramẽtum iteratum, & tredecim obſides, inter quos Theodo filius, præſens pignus fidei toties irritæ, traditi. Thaſſilonem Regem appellatum, domeſtici annales habent, & tumuli quoque carmen affirmat: ſed nec quo tempore, nec per quam occaſionem, ſat planum proditur. Ego ambitionem diu agitatam, demum in apertum exijſſe cenſeam, cum Francico imperio palam excuſſo, manifeſtè rebellatum eſt, cuius rei Regium ipſum nomen quædam veluti teſſera, ut aptè Eginhardus in Caroli vita ſcriptum reliquerit, bello celeriter & excitando & finiendo, hoſtis qua ſuperbiam qua ſocordiã cauſſam præbuiſſe.

(Margin: tho Friſ. l 1 c. 5. 6. de Frid. & Gunt. l. 1. Regna per gladiũ, prouincias per vexillum, Epiſcopatus per ſceptrũ tradi oſtendunt.)

(Margin: *Conditur hac fouea, quem pie Christe bea. Thaſſilo Dux primum, poſt Rex, monachus ſed ad imum. Idibus internis deceſſerat iſte Decembris.*)

Luctuoſus rei Boicæ annus ſubſequitur. Efferatior in dies Luitpurga, acuebat enim iras petitæ obtentæq; veniæ indignitas mirum in modum, maritum uſque muliebriter inculpare, mollitiem ignauiamq; obijcere, qui ſeruitutem ſub umbra fœderis pati paratus, nullo vindictæ, ne libertatis quidem deſiderio angeretur. Neque ille perpetuis coniugis querelis, ut erat uxorius, diutius repugnare ſuſtinens,

(Margin: ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXVIII.)

(Margin: Annal. Franc. & Fuld. Reg. Sigeb. Eginh. Aimoin. Et præcipuè Mſ. anonymus, quẽ Theodulphum ſuſpicamur. Aemilius inter cauſſas odij Luitpurgæ fratrẽ Adalgiſum cæſum perperam recenſet, Adalgiſus enim hoc quidẽ)

nens, iam noua consilia coquebat. A quibus populares vehementer abhorrere, proximo tumultu expertus, eo descendit, ut nec Hunnorum inimicissimæ Boijs gentis opem aduersus Francos implorare dubitaret. Quamquam minus hoc, illud altioris indignationis, & impotentissimi animi indiciũ, quod admonitus periculi, quo obsides & Theodonem inprimis inuolueret, auditus profiteri, se facile decem etiam Theodonum capita, si totidem dentur liberi, infirmando Francico fœderi impensurum, quo ut se teneri patiatur, ne propriæ quidem salutis aspectu adduci possit, nam ut nunc res habeat, mori quam viuere utique satius ducere. Ab Hunnis auxilia prolixè promissa, nulli in tempore fuere usui. Cum enim Carolum Thassilonis cœptum non falleret, quod dicta factaq; eius multa, quæ non nisi ab inimico & irato proficisci possent, emanassent, nihil moratus, concilium Ingelhemum indixit: Franci, Boij, Langobardi, Saxones, ceteriq; prouinciales conuenere. Thassilo accitus, nihil adhuc parati habens, se iudicio necessariò exhibet. Ibi Boiorum potissimum testimonijs premitur. Obiectum, quo tempore superiori anno Regi fidem iureiurando astrinxerit, aliud ore promptum, aliud pectore habuisse conditum, nam & suos monuisse, qui conceptis tum verbis una iurarint, mentem eodem modo iniuratam gererent. Additum de pactione cum Hunnis inita, de insidijs amicis Regijs structis, de vocibus ad violationem

anno, sed Thassilone demum Principatu exuto, victus & cæsus est.

fœderis ſpectantibus, non perplexè iactis. Quorum omnium Luitpurga fons & caput ſit. Aemilius Vitechindum Saxonem, acerrimum Francici nominis hoſtem receptum, fruſtra adijcit, Vitechindus quippe ad Normanos, hoc eſt Danos profugit, itaque Normanos abſurdè Noricos interpretatus, eoſdem Boios cenſuit. Cum nullum accuſationis caput negaretur, concilium præterea in memoriam rediret, exercitus ante annos viginti quatuor Pipino Rege, ab eo deſerti, quod ipſum (Heriſcliz Francorum leges appellant) capitale haberetur, reus confeſſus, maieſtatis omnibus ſententijs, acclamatione damnatus eſt. Interceſſit Carolus. Lenem animum reſpectus viciſſitudinis ſortis humanæ ſubijt, & miſeratio Principis nuper florentis, longè ſupra eos qui nunc de ipſius capite iudicarent, tum propinquitatis etiam maximè ius valuiſſe, proditum. Accidentem ad genua, neque iam quidquam excuſantem, quam rebus ipſe ſuis conditionem dicat, quod porrò vitæ genus inſtituere cogitet, interrogat. Ille cœnobio condi ſuppliciter orat, actæ ætatis delicta inter monachorum choros lachrymis piaturus. Aſſenſum. Habitum una cum filio attonſus mutat. Lauriſſa utrumque accepit, monaſterium in Rhenenſi pago, ut tum loquebantur, à Cancore Comite, ante annos amplius viginti ædificatum: nam qui Laureacenſe ad Danubium malunt, quod Thaſſilonem ſtruxiſſe aiunt, nominis ſimilitudine decepti errant. Nun-

Heriscliz ſiue *Herisliz*, ſciſſio exercitus. Leg. Franc. l. 4. c. 73. & capit. Car. l. 3. c. 70. *Quicumque abſque licẽtia vel permiſſione Principis, de hoſte reuerſus fuerit, quod factũ Franci heriscliz dicunt, Volumus ut antiqua conſtitutio, id eſt capitalis ſententia, erga illum puniendum cuſtodiatur.*

Monach Egoliſm. *Monachi ambo facti ſunt, in Olto monaſterio, ubi S. Bonifacius requieſcit.* Nimirum Lauriſſa in inſula Alden-munſter. Sed S. Nazarij

Nunquam fidem habuiſſet Carolus, quantumlibet monacho, in Boica ad Hunnorum fines degenti. Eginhardus diſertè, euocatum, non permiſſum redire narrat. Et ſepulchrum Lauriſſæ viſitur. Neque illi aduerſus magnorum auctorum teſtimonia audiendi ſunt, qui pugna victum, captum, obiectu ignitarum peluium cæcatum tradunt. Reliquum vitæ tam religiosè Aimoinius egiſſe ſcripſit, quam lubenti animo monaſterium ingreſſus ſit: dubia apprimè & ancipiti ſententia, ſed quam domeſtici annales opportunè in commodiorem partem interpretantur, nimirum eluiſſe benefactis ſuperiores maculas, & propitiando numini aſſiduam adeò operam nauaſſe, ut mortui etiam monumentum ſignis diuinitus editis illuſtratum claruerit. Quod, quoniam ſe religioni lubens multumq; precatus mancipauit, etſi ſerò, atroci & difficili ſuo tempore, profectò ab Aimoinij oratione non abhorret; nec à cetera quidem Thaſſilonis pietate, niſi qua illum odium in Francicum nomen tranſuerſum egit, diſcrepat. Exitus Agilolfingorum imperij is fuit, anno ducenteſimo octogeſimo poſtquam Theodo primùm pedem in Boica poſuit: ſtirps inter Germanicas ſine controuerſia vetuſtiſsima & nobiliſsima, in cognomine Theodone Thaſsilonis filio extincta eſt. Carolus paucos Boiorum qui cum Thaſsilone ſenſerant, exilio multat. Luitpurgam monaſterio incluſam, magis conijcere, quam vetuſtis teſtimonijs confir-

nomen pro Bonifacij reponendum, ex annal. Lauriſheim. cõſtat.

Aim. l. 4. c. 80.

Vion. l. 4. c. 6. & 27. Thaſſilonẽ ſub veſte laica ita vixiſſe ſcribit, ut ſanctorum catalogo poſt mortẽ aſcribi meruerit. Theodonẽ presbyterij honore fuiſſe decoratũ. Sed fides apud eos auctores eſt, quos ille nõ niſi recentiores nominat.

 mare

mare possumus. Aemilius prius mortuam, quam maritus monachum indueret, scriptum reliquit; unde haustum, non satis comperio. Sanè nec veri speciem obtinet, & ille cetera laudatus scriptor, multa sibi in Boicis imperitè permisit, haud dubiè in nulla historiæ parte negligentius versatus. Bellum interea Hunni, pro eo ac cum Thassilone & Luitpurga conuenit, summa ope parauerant, neque arma, quæ non tam Boiorum gratia, quam prædę spes & cupido induisset, illis celeritate oppressis, exuenda, quin iam Franco accola, acrius etiam exercenda rati, ingentibus simul duobus exercitibus in Forum Iulium & Boicam impetum faciunt. Vtrobique reiecti. Boijs victoriam cessisse in campo cui Iboræ nomē, Grahamanum & Odoacrem Regios legatos, cum auxiliaribus nonnullis Francis affuisse, Regino auctor est. Hunnis ea res rabiem magis quam audaciam incendit, contumeliæ enim visum propius, ab ijs victos esse, quibus se auxilio venisse dicerent. Collectis iterum copijs, irarum pleni redeunt, & vindictam popularium superbè professi, primo cōcursu à Boijs & Francis, haud maiore momento quā antea pelluntur. Ibi cædes omnia obtinet, si quos fuga hosti armato eripuit, plerosque Danubius, tranare conatos mersit.

Multa in hac caussa Aemilius imperitè, multa perturbatè, multa absurdè, sed omnium caput est, quod Boios eosdem Anares, eorumque consanguineos Hūnos esse dixit.

Ado, Aimoin.

CAROLVS magno tumultu leui opera compresso, Boicam adit, Reginoburgi recentem prouinciam ordinat, descriptamq; Comitibus, hoc est Iudicibus regen-

CAROLVS MAGNVS.

regendam tribuit, leges veteribus addendas proponit, quas ex membranis supra laudatis, subijcimus. Pag. 310.

CAPITVLA QVAE DNS KAROLVS SERENISSIMVS ADDERE IVSSIT.

Erant in eodem ms. codice alia etiam Cap. quibus præscriptũ, *In lege Salica mittenda sunt.* Quæ quod priuatim ad Boios non spectarent, nõ visum exscribere. Eorum verò quæ hic proponuntur, nonnulla in collect. Capitulor. à Pithæo editor. extant l. 3. c. 22. 23. 24. append 2. ad l. 4. c. 2. lib. 5. c. 138. 139. 140. 141.

Vt bannum ipsius quislibet irrumperet, componere debeat. Vt ecclesia, viduæ, orphani vel minus potentes, pacem rectam habeant, & ubicumque infractum fuerit LX. sol. componatur. Vt raptum, vel vim per collecta hominum & incendia, infra patriam, nemo facere præsumat, & qui hoc commiserit, LX. sol. in bannum nostrum compon. Similiter & qui iusionem regiam in hostem bannitus irruperit. Hæc capitula in assiduitate, reliqua autem reseruata sunt Regibus, ut ipsi potestatem habeant nominatiuè demandare, inde exire debent. De dineralibus, Vt si quis eos * Regi componantur. Similiter de his qui per chartam in ecclesia iuxta altare dimissi sunt liberi, cum XL. sol. compon. Regi. Hi verò qui per chartam ingenuitatis dimissi sunt liberi, ubi nullum patrocinium, & defensionem non elegerint, similiter Regi compon. cum XL. sol. Vt clericum nemo recipere audeat sine consensu Episcopi sui; & si eum aliquis acceptum habet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat, nisi cum eius præsentiæ, perscrutandum si dignus fuerit, deducatur.

* eos occiderit.

nisi ut ad eius præsentiam.

HAEC CAP. NOSTRA MISSI NOSTRI COGNITA FACIANT OMNIBUS IN OMNES PARTES.

Vt

Vt nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id est scutum & lanceam portet. De latronibus, Quicumque post missam sancti Ioannis latroni mansionem dedit, si Francus est, cum XII. similibus Francis iuret, quod latronem, cum fuisset, non sciret, licet pater sit, fratres, aut propinquus. Si hoc iurare non potuerit, & ab aliquo conuictus fuerit, quod latronem in hospitio suscepisset, quod & ipse latro & infideles iudicetur: quia qui latro est, infidelis est noster & Francorum, & qui illum suscipit, similis est illi. Si autem audiuit quod latro fuisset, & tamen nescit firmiter, aut solus iuret, quod nunquã eum audisset, nec per veritatem nec per mendacium, eum latronem esse, aut sit superatus, si de illo latrocinio postea victus fuerit, aut similiter damnetur. Vt nullus comparet caballum, bouem, iumẽtum, vel aliud quid, nisi illum homines cognoscant à quo venditur, aut de quo pago est, vel ubi manet, aut quis eius senior. De aduentitijs, Vt cum Missi nostri ad placitum nostrum venerint, habeant obstrictè quæsitum quanti aduentitij sunt ad illorum missatico, & de quo pago sunt, & nomina eorum, & qui sunt seniores eorum. Similiter direximus Missos in Aquitaniam & Langobardiam, ut omnes fugitiuos & aduentitios ad nostrum placitum adducant. Quicumque ista capitula habet, ad alios Missos ea transmittat qui non habent, ut nulla excusatio de ignorantia fiat, & hoc missi nostri ante natiuitatem

Si Francus. Desideratur alterum membrum, Si Baioarius.

infidelis.

ut simil.

Senior pro domino.

in illorum.

hæc.

uitatem Domini omnibus cognita faciant. Inprimis omnium iubendum eſt, ut habeant Eccleſias eorum iuſtitias, tam in vita illorum qui habitant in ipſis Eccleſijs, quamq́; in pecunijs & ſubſtantijs eorum. Aſt ut omnes Epiſcopi poteſtati, vel ſecundum regulam canonicam doceant & regant eorum miniſteria, tam in monaſterijs virorum quamq́; puellarum, vel in forenſis preſbyteris, ſeu reliquo populo Dei. Vt viduæ & orphani & minus potentes, ſub Dei defenſionem & noſtro mundeburdo pacem habeant, & eorum iuſtitia. Epiſcopi cum Comitibus ſtent, & Comites cum Epiſcopis, ut uterque pleniter ſuum miniſterium peragere poſſit. Vt latrones vel homicidæ ſeu adulteri vel inceſtuoſi, ſub magna diſtrictionem & correctionem ſunt correpti, ſecundum eo VVabaioariorum velle. De rebus proprenſis, Vt ante Miſſos & Comites noſtros & Iudices veniant, & ibi accipiant finitiuam ſententiam, & in antea nullus præſumat alterius rebus proprendere, niſi magis ſuam cauſſam quærat ante Iudices noſtros, ut diximus, & ibi recipiant quod iuſtum eſt. Et ſi aliquis voluerit dicere, quod iuſtè ei non iudicetur, tunc in præſentiam noſtram veniant. Aliter verò non præſumat in præſentiam noſtram venire, pro alterius iuſtitia dilatandum. Quod non amplius de illis iuſtitijs Miſſi noſtri ad pręſens modo faciant, niſi de temporibus Thaſſilonis ſeu Luitpirgæ: exceptis illis qui aui & genitoris noſtri * vel ad

Eccleſiæ earum.

Hæc manca & corrupta.

forenſibus.

defenſione.

iuſtitiam.

diſtrictione & correctione ſint. ſecundum Baioariorum leges, Aut aliquid ſimile.

veniat.

hiatus videtur.

Vu nos

marcam. Huc Reginonis verba pertinent, *Carolus Ratisbonã venit, ibiq; marcas & fines Baioariorum dispo-suit.*

nos venerint. Et marca nostra secundum quod ordinatum vel scaritum habemus, custodiant, una cũ Missis nostris.

Arno Notitiam siue descriptionem prædiorum Salisburgensium, cuius auctoritate non semel usi sumus, isto etiam anno, volente, ut ait, Carolo, collegit.

Atque hæc nos nunc quidem habuimus, quæ priscis monumentis eruta, & in certos annos tributa descriptaq;, de rebus Boicis, à prima gentis origine ad Agilolfingos pulsos, memoriæ mandaremus. Quibus sicubi leuior & incertior aliqua alicui cõiectura intermixta videbitur, nam coniecturis interdum, tanta rerum temporumq; caligine, sanè nitendum fuit, is meminerit, nos neque eas præstare unquam induxisse animum, & æquos tamen iudices de illis ipsis ferre posse. Hac interim fidei conscientia conquiescere, quod nihil toto opere, pro certo non arbitrario à nobis pronuntiatum confirmatũq; usquam est, cuius grauis & locuples ex antiquitate auctor non queat excitari. Id enim consilium, magno popularis auræ detrimento, redimere tam non piguit, ut etiam fuerit studium. Te nimirum MAXIMILIANE Princeps, & secundum te cordatos lectores alios, quibus nihil ex vano haustum placere posit, non turbam spectauimus.

Hæc

Hæc propriorum nominum errata, lector monitus corriget. Cetera, facile sua sponte.

Pag. 73. Tollisto-Boij. l. Tolliste-Boij. p. 122. Boionium gentilem. l. Gentilem. p. 179. Constantinus. l. Constantius. p. 233. Gundibaldus, l. Gundoaldus. p. eâdem in orâ Godebertus, Bertaritus. l. Partharitus, Gundebertus. p. 296. Niuermensi. l. Niuernensi. p. 308. in orâ. Constantius, Vrsus. l. Constantius, Præconius siue Procopius, Constantius, Vrsus. p. 310. in orâ. THEODO QVINTVS. l. SEXTVS. Aimoinus & Aimoinius, scriptum promiscuè.

Verum hoc quoque indicandum. Extare locum l. 2. Rhetoricor. ad C. Herennium, quem Turnebus cladem vetustatis persensisse meritò ait, *Quasi si quis ad Olympiacum Veneris cursum, & steterit ut mittatur, impudentesq; illos dicat esse, qui currere cœperint, ipse intra carcerem stet, & narret alijs, quomodo Ladas Boius cum Sicyonis cursitarint.* Hunc nos, omnibus interpretibus depositum conclamatumque, etsi Boius, aut Boiscus, uti quidam legere maluerunt, Boica respicere videbatur, quod nihil sani erui posse consideremus, scientes præterijsse. *Turneb. Aduer l. 20. c. 25.*

Vu 2

AVGVSTAE VIND.

ANNO MDCII.

